

anton holban

ISBN 973-21-0346-9

245 Lei

2 TL

TOTAL 247 Lei

minerva

„Aud respirația Irinei, nu știu numai dacă aceasta va fi Irina adevărată, și asta aș vrea s-o știu. Și mereu încep cercetările mele de la capăt, cercetări zadarnice, care nu vor duce la nici un rezultat, dar la care nu am lăria să renunț. Cum să știu adevărul asupra ei, când nu știu adevărul asupra mea? Și eu mă am la îndemână, mă știu sincer față de mine, și în același timp mă analizez pasionat și fără întrerupere de când mă cunosc. Când mă gândesc, văd ce gusturi mereu contrarii am avut întotdeauna. De-mi citesc anulul de zi al câtorva clipe din viața mea, văd uneori sînt mulțumit și alteori disperat, uneori mi-e milă de ea și alteori o urăsc și alteori mă interesează...”

O moarte care nu dovedește nimic

1380

anton holban

o moarte
care nu dovedește nimic

anton holban

Ilustrația copertei de Anton Slavnicu

De același autor în „Biblioteca pentru toți” (seria nouă) : *Bunica se pregătește să moară*. Schițe, nuvele, note de călătorie, ediție îngrijită, prefată și tabel cronologic de Elena Beram, Editura Minerva, 1971, nr. 622.

anton holban

**o moarte care nu
dovedește nimic**
ioana

ROMANE

TEXT STABILIT ȘI REVĂZUT DE ELENA BERAM
PREFATĂ DE NICOLAE FLORESCU
TABEL CRONOLOGIC DE ELENA BERAM ȘI
NICOLAE FLORESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1992
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru această ediție toate drepturile rezervate Editurii Minerva (B.P.T.).

ISBN 973-21-0346-9

ANTON HOLBAN SAU „FEBRILITATEA“ CA ARTĂ

Pentru Anton Holban ideea de *autenticitate* se concentrează toată în noțiunea de *febrilitate*. Scriitorul pare obsedat chiar de capacitatea sa de a trăi în clipa scrisului „cu toți nervii“ datele sufletești și disponibilitățile psihologice determinate de faptele narate. În acest fel, în scrisul lui Holban *retrăirea* ca moment al transcrierii evenimentului este la fel de importantă, dacă nu chiar mai importantă, decât *trăirea* propriu-zisă. Naratorul afirmă de obicei, cu nonșalanță și în repetate rînduri, că pentru el literatura „nu e grea ; numai mă transcriu“. Observăm, pe de o parte, într-o asemenea declarație, reducerea întregului sector al creației la cauza exclusivă a *cului* creator. Apoi se impune a fi reținută ideea că *experiența personală* are la Holban valori primordiale și drept autoritar și definitiv de a se impune în artă. Ea nu trebuie, după cum spune prozatorul, decât să fie *transcrisă*.

Ar fi însă simplist să reducem *arta scrisului holbanian* doar la atât de puțin cît naratorul lasă să se înțeleagă prin sensurile cuvîntului *transcriere*. Recopierea cu febrilitate a evenimentelor povestite, așadar *trăite*, transformă sensibil înțelesul acestui demers narativ, deoarece posibilitățile reale ale artistului sînt puse în valoare și intră în „jocul“ artei atunci cînd acesta este silit nu doar a trăi evenimentul în clipa scrisului (sau a-l *retrăi* la un moment dat), ci toc-

mai a-l trăi în momentul trăirii. Cu alte cuvinte nici un element din existență nu interesează căutările spirituale ale lui Anton Holban, decît în clipă în care acesta îl reține sub raportul interesului artistic sau, altfel spus, scriitorul din el începe să-l disece, să-l analizeze. Cînd Holban îi comunică unuia dintre prietenii săi intenția de a scrie nuvela *Icoană la mormîntul Irinei*, el îi indică „aventura” deplasării ca atare la cimitir, hotărîrea care, după mulți ani, l-a determinat să întreprindă acest „drum” și faptul că, pînă la urmă, „ca orice literat veritabil”, s-a surprins „cu un creion și hîrtie în buzunar”. Imaginea este la prima vedere — așa cum arătam deja altădată¹ — desigur, ușor desuetă, dar ea dezvăluie destul de pregnant mecanismul creației holbaniene. Inițiativa mersului *la mormîntul Irinei* ca și punerea ei în aplicare au determinat resorturile psihologice ale *retrăirii*, nu numai ale durerii pierderii iubitei, dar și ale geloziei pe care, tardiv, dincolo de evenimentul capital al morții, amintirea o trezește în conștiința scriitorului. S-ar putea, deci, spune că aici Holban retrăiește amintirea. Numai că el își înseamnă pe „hîrtie” și cu „creionul” aflat în buzunar, nu amintirea retrăită, ci trăirea clipej în care se declanșează amintirea.

Procesul astfel definit, prezent de altfel în tot scrisul holbanian (fiindcă pînă și în însăilarea unei recenzii, într-un comentariu critic sau într-un eseu, prozatorul va proceda aidoma) nu ar fi însă întru totul surprins cu exactitate dacă Holban însuși nu ne-ar atrage atenția (vezi, bunăoară, *Testamentul său literar*) asupra faptului că pentru el semnificativ este unghiul de vedere selectiv ce reține, în momentul redactării, numai și numai evenimentele de maximă intensitate psihologică. „Important este numai să alegi ceea ce este caracteristic din bogăția de fapte care ți se oferă. Fan-

¹ Anton Holban sau prelungirea existenței în operă, în vol. Anton Holban — *Pseudojurnal*, Editura Minerva, 1978.

tezia constă să combine aceste detalii pregnante. Căci prin observație nu înțeleg fotografie."

E de remarcat, aşadar, că se întreprinde constant și metodic o *preselecție*, că are loc, fie că este recunoscut sau nu, un *joc secund* față de *transcrierea* inițială, artistul fiind conștient că nu tot ceea ce ține de interiorul său poate interesa și că doar anumite dimensiuni ale experienței proprii devin reprezentative pentru o multitudine de indivizi, sint, cu alte cuvinte, desemnate de creatorul lor drept *tipice*.

Nici un moment, prin urmare, autenticismul lui Anton Holban nu neagă valențele *artisticului*, nu ținde să dezmembreze fluxul povestirii și nu refuză construcția narativă, nu exclude munca, pînă la epuizare, cu expresia, cu toate că (și aici e drama sa !) neliniștea ființei, permanenta mobilitate spirituală, nervozitatea excesivă îl împiedică să-și desăvîrșească stilistic demersul epic. Atitudinea anticalofilă vine la Holban din convingerea că relatarea directă, notația de proces-verbal exclud artificializarea trăirii, vibrația, febrilitatea fiind mai ușor transmisibile prin cuvîntul noțional decît prin sugestia imagistică. Scriitorul o spune, de altfel, nu o dată : „Cred că chinurile sufletești trebuie exprimate cît mai nud și imaginile uneori sunt o profanare. Problema se pune aşadar pentru Holban cam în aceiași termeni în care se punea atunci și pentru Eugen Ionescu, cel din *Nu*, adică prin relevarea conștiinței că orice act al scrisului se îndepărtează de realitate, se trădează în sensul adevărului care mereu trebuie să rămînă netransfigurat ca să fie *adevăr* : „Totul e relativ, căci din moment ce faci literatură, concentrezi, alegi, trebuie să ții seama de o mulțime de convenții".

Prozatorul își rezervă dreptul de a combina faptele existenței, bineînțeles faptele reale, autentice, după o schemă a sa, spre a le da un sens, spre a le găsi un înțeles. Fără acest înțeles *arta* nu e de conceput pentru Holban, care mizează mereu — după lecția bine asimilată a clasicismului —

francez — pe semnificația simbolică și chiar pe atingerea valențelor mitologice.

Totodată, îi sînt proprii autenticismului său drepturile, exclusiv subiective, *disecției* și *analizei* trăirii, *proiecția interioară* a ceea ce îi este caracteristic, sub raportul prezenței umane, creatorului. Febrilitatea nu se poate naște decît din incertitudine. Siguranța e liniștitoare, precizia lipsită de valențe artistice și covârșitoare doar în lumea științei. Naratorul holbanian îi rămîn deci proprii doar nesiguranța, jocul de umbre și lumini, temerile oscilante, imprecizia. Definindu-se pe sine prin asemenea trăsături, scriitorul se va întreba mereu și-și va interoga permanent cititorii dacă nu cumva ele sînt caracteristice și pentru alți oameni. Raportarea dintre *lumea interioară*, nebuloasă, și *lumea exterioară*, nu mai puțin neliniștitoare tocmai prin contururile ei difuze, determină la Anton Holban o *foame a lucidității* mult mai pregnantă și mult mai acut narativă aici decît la un Camil Petrescu, cel care i-a teoretizat necesitatea prezentei în epica românească. E vorba însă de o *luciditate psihologică*. „Eu nu uit nimic“, notează Holban pe marginea unei pagini din volumul *Fragmente dintr-un carnet găsit* de Mihail Sebastian. Și, într-adevăr, totul — din ceea ce-i semnificativ — este înregistrat pînă la infimețimă și proiectat obsesiv de spiritul său de observație. Ridicarea, însă, din planul *percepției* în cel al *interpretării* anulează sau dilată excesiv realitatea înconjurătoare, obiectuală, faptică. De aceea *luciditatea* holbaniană nu exclude *halucinantul*, proiecția fantastă, „divagațiile“ imaginației. (Exemplare sînt, sub acest raport, nuvele precum *Halucinații* sau *Nuntă princiară*; de asemenea piesa de teatru într-un act *Rătăcirii* — intitulată inițial, se pare, chiar *Divagațiuni* — și nu mai puțin pagini din romanele sale în care „jocurile“ imaginației dămină spațiul epic. Schema narativă din romanul *Jocurile Daniei*, bunăoară, este extrem de simplă, contorsiunile interioare ale eroului-narator plecînd toate de la întrebarea „ce-ar face Dania“

într-o anume împrejurare, creată de supozițiile analitice ale scriitorului ce-i recunoaște aici predilectului său Sandu un temperament „chinuit de îndoieli“. Până la urmă, în fond, cazuistica romanului se concentrează întreagă în constatarea destul de imprecisă și nesigură a naratorului că : „nu mă pot juca în voie cu sufletul ei, cum fac copiii cu nisipul de la mare“).

„Fantasticul“ la Holban nu înseamnă însă niciodată o evadare din realitate, ci tocmai invers, o și mai pregnantă modalitate de înregistrare autentică a acesteia ; nu e altceva decît o componentă a structurii sale psihice (ca și grotescul, satiricul, șarja, miraculosul sau liricul), a lumii lui interioare, devenind finalmente, oricît ar părea de curios, o formă de expresie a autenticului. În romanul *O moarte care nu dovedește nimic*, viziunea dramatică a înmormîntării Irinei proiectează anterior, în vis, — deci în irealitate — un element al realului : moartea tragică a iubitei, presimțită atît de eroul-narator cît și de scriitor. Fiindcă în realitatea existenței biografice a lui Holban dispariția eroinei s-a petrecut la nu mai mult de două luni de la apariția cărții și ea a determinat, cîtiva ani mai tîrziu, reveriile dramatice din nuvelele ce constituie ciclul *Irinei* (*Conversații cu o moartă*, *Obsesia unei moarte*, *Marcel*, *Icoane la mormîntul Irinei*, *Două fețe ale aceluiași peisagiu*, *Colonele Iarca*, *Halucinații*), toate gîndite de altfel de autorul lor ca fragmente posibile dintr-un microroman, cu titlul eventual *Lă mormîntul Irinei* conceput ca o replică, o continuare de substanță ideatică a lucrării anterioare, *O moarte care nu dovedește nimic*. Holban însuși ne asigură în iunie 1934 : „am încercat alte sentimente și o concentrare cu mult mai mare“. Se poate observa, deci, că *transcrierea* este dublată permanent aici de *trasfigurare*, scriitorul asigurînd *faptului real* o dublă reflectare : „Împrejurul meu totul a început să se miște. Cimitirul era un cazan în fierbere și mormintele erau clocotele. Și, pe neașteptate, mormîntul Irinei se transformă într-o caleașcă. Caleașcă după

vechea modă boierească, largă, cu arhitectura grațioasă. Și pe perne, rezimată de spatarul oval, așa de mult că pare aproape răsturnată, cu fața spre cer, scăldată de lumina lunii: Irina. La crucea lungită, folosită ca piște, se înhămasse greieri enormi, colorați, care chiuiau și agitau zurgălăi, gata să pornească. Stelele luminau drumul. Copacii plesneau ca niște bice.

Ne găsim, prin urmare, în fața unui artist subtil, stăpîn pe secretele meșteșugului, care știe să-și joace existența proprie, aspectele ei particulare pînă la proporțiile tipologice și la semnificațiile simbolice.

Raportat la prerogativele teoretice ale „tinerei generații” interbelice, Anton Holban se dovedește a fi astfel cel mai scriitor dintre „scriitorii autenticiști” ai literaturii noastre moderne. Poate și pentru că, mai puțin intransigentă decît a celorlalți reprezentanți ai acestei mișcări spirituale, concepția lui („aș găsi de reproșat tinerei generații că teoretizează — deseori foarte inteligent de altminteri — diferitele aspecte ale vieții”) izvorăște din practica directă a scrisului și și-a bazat mereu argumentația pe rezultatele incontestabile ale creației. Ea lasă posibilitatea scriitorului de a evada din realitatea strictă, de a trăi în plan ideatic, de a elabora realitatea. Dar, pe alt plan, ea marchează și conștientizarea actului existențial din care, pînă la secătuire, artistul veritabil își extrage toată febrilitatea trăirii autentice.

Holban își joacă singur opera, viață și scris confundîndu-se pînă la nerecunoaștere, realitatea trăirii existențiale fiind absorbită constant de preocupările naratorului.

De aceea *luciditate, iubire, moarte* devin aici materie artistică, la fel cum *arta* însăși se dovedește a fi pînă la urmă materie de viață. O asemenea asumare exclude artificialul și mistificarea, jocul steril al teoriei fără acoperirea trăirii.

Aflat într-o călătorie de studii la Paris, Sandu, personajul central al romanului *O moarte care nu dovedește nimic*, este cuprins „brusc“ de o febrilă neliniște, ce-i tulbură orice posibilitate de integrare („mi-a uscat curiozitatea“), obsedat de faptul că, doar după o lună de la plecare, iubita de acasă a încetat să-i mai scrie, lăsându-i epistolele fără de răspuns.

Tăcerea neașteptată a Irinei modifică astfel dintr-o dată nu numai vechile raporturi sentimentale stabilite între cei doi parteneri, dar și pe cele psihologice, agravând înclinarea spre neurastenii a bărbatului. De la bun început, așadar, termenii ecuației nu pot fi pentru Sandu decât cei ai unei probleme cu o unică soluție, în care Irinei îi rămâne doar șansa „să se fi omorât pentru mine sau să se fi măritat pentru un altul“, ceea ce, din punctul de vedere al bărbatului, înseamnă același lucru, căci „plecarea“ iubitei — fie și spre o căsătorie ce, nu presupune ca obligatorie dragostea, menită doar să rezolve o situație compromisă, să-i dea un statut de legalitate pe care eroul holbaniian îl refuză — stă sub semnul definitivului absolut, echivalentă cu o *moarte*.

Femeia nu dispune aici de propria ei ființă, individualitatea, hotărîrea personală, capacitatea intimă de decizie fiindu-i pe rînd negate. Sandu își revendică astfel drepturi totale, absolute asupra Irinei. Transfigurată intelectualicește și sufletește sub avalanșa imperativelor vocației pedagogice a bărbatului, Irina și-a căpătat treptat o altă identitate, s-a modelat îndelung după gusturile și în conformitate cu „teoriile“ lui, pierzîndu-și pe nebăgate de seamă fizionomia interioară inițială. Tendința educatoare a lui Sandu este atît de precumpănitoare în această relație sentimentală, încît în clipa cînd Irina, căutînd să-și joace șansele iluzorii pe singura carte ce-i sta la dispoziție, îi comunică posibilitatea unei vagi cereri în căsătorie, reac-

ția sa, dincolo de o serioasă doză de sarcasm, invocată, dezvăluie violent sentimentul frustrării : „Pentru asta m-am căznit să te învăț, să te fac neprețuită printre camaradele tale, să poți descifra ideile cele mai subtile ? Nu ți-ar fi milă de tine însăși ?” Întrebarea rămîne, evident, retorică, de vreme ce personajul narator în primul rînd pare a începe să resimtă eventuala pierdere a Irinei ca pe înstrăinarea și distrugerea propriei sale opere. Complexul pygmalionian se dovedește a fi astfel trăit cu deosebită acuitate de eroul lui Holban din romanul pe care-l discutăm.

Să mai observăm apoi un lucru : Sandu leagă constant imaginea iubitei sale de tentația *ascensiunii*, și, în compensație, de atracția *căderii*. Bărbatul își îndeamnă iubita mereu spre înălțimi, îi deschide nebănuitele perspective ale virfului, o ademenește chiar spre atmosfera purificată a zonelor alpestre. Mai mult încă, el acordă valori simbolice verticalizante, ținînd de o adevărată terapeutică a înălțării psihice și a dobîndirii înțelesului metafizic al existenței, practicilor ascensionale la care o supune pe Irina.

Peisajul predilect al escapadelor și evadărilor celor doi îndrăgostiți din mediul citadin este aici muntele (spre deosebire de cărțile ulterioare ale lui Holban, unde cadrul marin, cu fascinația lui simfonică, domină obsesiv). Pe piscuri muntoase („deasupra unei stînci în excursii” — ceea ce presupune permanent și *riscul* ascensiunii, prezența conștiință a pericolului înfruntat), femela descoperă pentru prima oară în ea senzația morții, trăiește sentimentul neființei, are revelația abisului și simte chemarea golului („în ea se petreceau lucruri neobișnuite”).

Întreaga semnificație însă a *demersului ascensional* devine frapantă în scena capitală a „menajului”, pe care îndrăgostiții îl „încearcă” vreme de două săptămîni „într-un sat mic în mijlocul munților”. E singura dată cînd cei doi, în lungul istoriei iubirii lor, simt nevoia con-

topirii depline, a identificării individualităților lor într-o *ființă unică*, dorința ieșirii din timp și a obținerii unui sens înalt, profund al sentimentelor pe care le trăiesc, în stare să le faciliteze trecerea la un alt mod de existență. E o „călătorie” spre ei înșiși, spre verificarea puterilor interioare de care dispun : „Ne-am urcat mai mult ca de obicei pe un deal anevoios. În urma mea, Irina nu mai putea, la fiecare pas mă amenința plîngător că rămîne pe loc, dar apoi o pornea iar după mine. Și eu urcam mereu, extenuat dar neabătut, pe un pisc mai înalt decît toate, gol, care mă îmbia cu mirajul lui. Am ajuns și îndată a venit și Irina. Învinsesem. Îmbrățișați, suspendați în aer !” Proba o dată trecută, bărbatul ține, de altfel, să-i releve cu exuberanță tilcul : „I-am spus, cu tot trupul zvicnind : Sintem fericiți, Irina ! Ce e mai minunat decît clipa aceasta ! Cine e în stare să facă la fel ? Ce dragoste seamănă cu a noastră ?”.

Daçă orice inițiere înseamnă, așa cum s-a spus nu o dată, o „luare de la capăt”, o „renaștere”, o perfecționare a imperfecției anterioare, trecerea de la stadiul de „larvă” la cel care marchează dobîndirea personalității, atunci pe bună dreptate s-ar putea considera că Irina este pe de-a-ntregul creația lui Sandu. Gîndind ca atare, acesta ar vrea să aibă asupra ei drept de viață și de moarte ca asupra propriei sale ființe. Iată de ce, în optica lui Sandu, Irina n-are alternativă : despărțindu-se de bărbatul iubit ea nu se poate decît „omorî” pentru el, căci întreruperea brutală a legăturii lor e una vitală, o pierdere a universului, un adevărat cataclism ce o întoarce la starea informă inițială. Căsătoria legală a Irinei, anulînd-o practic pe cea virtuală și consemnînd în mentalitatea bărbatului părăsit tragedia neantizării iubitei, vine astfel aici numai ca o prelungire temporară a morții ei implacabile.

Există în paginile romanului, de altfel, relatarea unui vis pe care personajul narativ îl are, plin de spaime, chiar din primele zile ale popășului său parizian fără vești

de acasă. El asistă neputincios, chinuit de gelozie și de gîndul răzbunării, la nunta Irinei cu un alt bărbat. Totul pare strident, umil și grotesc. Iubita, în „vălurile albe”, contrastînd cu tenul ei violent roșu, învîrtindu-se agitată, după un glas „pițigăiat” de preot, în ritmurile lui *Isaia dăntuiește*. Numai că hora nuntașilor nu se execută de aceea dată în jurul mesei cu sfintele daruri, ci cuprinde în mijlocul ei un catafalc pe care se găsește, „printre cîteva flori, cu ochii închiși, cu gura deschisă, cu nasul cîrn, iarăși Irina”. Coșmarul lui Sandu suprapune, așadar, peste imaginea mobilă a nunții iubitei, spectrul împietrit al ceremoniei înmormîntării acesteia („Una roșie, dizgrațioasă, cealaltă neagră, înțepenită”).

Desigur că o psihanalizare a acestui vis, în care apar atitea motive simbolice ușor decriptabile, ne-ar da ocazia să punem în lumină ceva din mecanismul obsesiilor ce acționează asupra protagonistului narațiunii din *O moarte care nu dovedește nimic*. Pentru demonstrația noastră însă e de ajuns să remarcăm numai aglomerarea sugestiilor de ordin sexual pe care le oferă aici proiecțiile halucinatorii ale eroului holbian, alternînd mereu culoarea singelui cu a morții. Decorul coșmarului îl reprezintă „o bisericuță de mahala”, transformată mai apoi în capelă, nu doar lăcaș al tainelor sacre, dar și simbol matricial. *Isaia dăntuiește* indică, de asemenea, o mișcare sferică, desemnînd un spațiu circular, în puterea emblematică a cărui Gaston Bachelard închidea și sensurile ritmice ivite din voluptățile intimității.¹ Vălul miresei nu este numai apanajul purității, ci și însemn al unei preconizate fecundități materne. În fine, *catafalcul*, ce presupune pe lîngă prezența postamentului sau a „mesei” — ținînd de regimul simbolic al feminității — și viziunea sicriului, semnificînd sub aspectul imaginarului atît barca funerară, cît și dimensiunile

¹ Vezi *La Poétique de l'espace*, Paris, P.U.F., 1957, pp. 208—218.

intangibile ale unei nuntiri telurice, încăperea nupțială ca atare, amintește de recuzita romantică a semnalului rău prevestitor¹, echivalând căsătoria, compromisă prin impuritatea miresei, cu pedeapsa morții, deci a *căderii* brutale, acea *cădere* care devine astfel pandant antitetic al experienței *ascensiunii* anterioare trăite alături de Sandu.

Presentimentul morții, ca și atracția stranie a golului, ideea sinuciderii, în ultimă instanță constituie de altfel haloul ce însoțește pretutindeni în paginile romanului mișcările Irinei, atribuindu-le un aer oarecum predestinat. Eroina holbaniană se situează chiar sub un „regim” al nocturnului, adică al unei intime și indisolubile confuzii între *eros* și *thanatos*, dezvăluirea feminității ei fiind legată aproape permanent în paginile cărții de față de proiecția imaginii lunare, deci supusă capriciilor și ravagiilor temporalității, ca și chemării insidioase și malefice a disoluției.

În general, Sandu, personalitate acaparatoare, agresiv dominatoare, nu are, în *O moarte care nu dovedește nimic*, cel puțin capacitatea receptiei lunare și a simbolisticii ei. Când iubita, conducându-l la plecare, după „vizita” plină de tribulații mic-burheze făcută familiei ei ridicole, îi vestește înfiorată, ca de o nefastă presimțire : „a apărut luna”, bărbatul constată indiferent că „vorba mi se păru fără nici o noimă”. Și după aceea, în timpul scurtei lor încercări de menaj², Sandu trece cu nepăsare peste evenimentul neașteptat al unei eclipse lunare, punând semnul ei de poezie tragică asupra clipei de fericire a celor doi îndrăgostiți, prevestire unei imanente despărțiri definitive, pe care femeia o sesizează, cu întreg „regretul sfârșitului” și sentimentul apropiat al morții.

Pentru Sandu despărțirea totală de Irina devenise o realitate încă din momentul plecării la Paris, dar în mecanismul psihologic bolnăvicios al bărbatului nu abandonarea banală

¹ Apud Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, E.U., 1977, p. 318.

a femeii „pentru un altul“ dă soluția firească, acceptată tacit de orice spirit donjuanesco — imaginea cuceritorului nu-i este, desigur, străină — ci eliberarea, prin moartea iubitei, de orice condiționare sentimentală. Sandu o spune de altfel limpede, fără nici o reținere : „cînd mă întreb dacă nu m-a părăsit, aş prefera-o moartă !“ Gelozia lui aparentă travestește de fapt o doză impresionantă de egoism, ce-l determină, în favoarea unui orgoliu demential, să solicite eternizarea unei situații incerte, fiindcă dispariția din viață a Irinei devine mai comodă decît suportarea conștiinței că a fost abandonat. De unde și concluzia normală în enormitatea ei anormală : „Așa de mult aş vrea să fi murit !...“ ; nimic nu motiva atunci o asemenea reacție, în împrejurarea respectivă Sandu necunoscînd încă hotărîrea definitivă a Irinei de a-l părăsi. De altfel, nici nu încearcă, de fapt, să afle dacă Irina l-a părăsit cu adevărat. El fuge de certitudini, evită situația posibilă de a nu fi cumva contrazis, infirmat în bolnăvicioasele sale proiecții interioare, atîta timp cît „pornind de la cîteva date reale, am întemeiat, sub pretenția adevărului, o atmosferă“.

Eroul holbanian își născoceste cu abilitate piedicile puse în calea împlinirii dragostei sale și, sub pavăza ambiguă a experimentărilor autenticiste cu care își alimentează neconținut setea de absolut, reflex totodată al unei adevărate *patimi a lucidității*, ascunde o substanțială doză de lașitate, lipsa de responsabilitate față de destinul celui de alături, dublată de un egoism funciar, identificîndu-l cu Mirel, proiecția sa mai puțin complexă dar nu mai puțin individualistă dintr-un anotimp anterior, cel al adolescenței, în care acest bărbat cu puternice trăsături de caracter feminizante întîrzie nepermis de mult.

„Ce ai de gînd să faci cu mine ?“, întreabă hotărîtă iubita — într-una din „scenele“ socotite chiar de personajul narator drept „caracteristice“ —, răspunzînd singură, printr-o altă interogație retorică, stării de incertitudine în care se complăce bărbatul : „Și e potrivit

pentru mine asta ?" ; oferindu-se, tot printr-o întrebare, ce face inutilă orice replică a partenerului („De ce nu mă iei tu ?"), ea indică destul de sugestiv alternativa părăsirii, căci „de ce" travestește aici evident pe „dacă", iar motivul cu „locotenentul" ce ar fi cerut-o în căsătorie, departe de a marca doar o „diversiune", dovadă că „planul fusese bine cugetat" — cum observă perspicace Sandu — vine ca o disperată rezolvare ultimă, menită să-i releve și mai explicit contradictoriului și confuzului ei amant, adăpostit după meterezele unor comode, false argumente („Nu sunt ca toți oamenii ca să accept obligații"), atît situația fără ieșire în care se aflau, cît și soluția unicului deznodămînt posibil : „Știi bine că am fost deseori decisă să mor și că m-ai împiedecat. Ar fi fost și acela un mijloc. Acum nu mi-a mai rămas decît acesta" ; deci căsătoria cu un altul, adică o moarte amînată.

E de reținut de altfel faptul că, de-a lungul „romanului" ei de dragoste, Irina „joacă" de încă două ori, în fața lui Sandu, „episodul" marital. Numai că, dispus permanent să se elibereze din această relație acaparatoare, personajul holbanian nu reacționează conform prevederilor obișnuite; căci Sandu știe din nenumărate dovezi ale iubitei („cu nu mă pot lipsi de tine !") că „riscul" în ceea ce-l privește e doar aparent, iar „jocul" pe care-l desfășoară este în realitate destul de „pervers", singură femeia fiind sortită să tragă veșnic lozuri necîștigătoare, înscriindu-se astfel necondiționat într-un cerc eminentemente tragic.

Stăruind cu „persistență" în a-și obține „independența", deși groaza de singurătate îl persecută constant, bărbatul nu ignoră situațiile ambigue ; mai mult chiar, la creează. Aducîndu-l pe Niki Mihail în intimitatea întîlnirilor statornicite între el și iubită, Sandu miza, desigur, prin realizarea ciudată a acestui „trio", pe faptul că „inofensivul" prieten avea libertatea nu doar să asigure în public imaginea convenabilă a unei amicitii firești, ci și să-l înlocuiască eventual pe amorozul titular sau să-i ofere acestuia, la momentul

oportun, motivul desprinderii fără complicații. Prin talonări de această natură, bărbatul oarecum anticipă aici „conflic-tul” și poziția sa psihologică din *Ioana*, unde avea să-l in-troducă în existența femeii iubite pe Celălalt, așa cum, în proiecția epică pe care o analizăm acum, îl tolerează în preajma Irinei, nu fără un gând vinovat, pe inexpressivul Niki Mihail, fiindcă Sandu cunoaște că, cel puțin de la un moment dat înainte, sentimentele „prietenului” au încetat de a mai fi chiar „inofensive”.

Plecarea Irinei cu „necunoscutul” Marcu nu reprezintă, prin urmare, o surpriză deosebită, un eveniment neaștep-tat în contextul trăirilor sufletești ale eroului holbanian din clipa începutului escapadei sale pariziene. Bărbatul precon-izase de fapt această situație, convins că iubirea lui se macină într-un impas, epuizându-se. În așteptarea experien-ței ultime și a șocurilor ei preventive, Sandu precipită chiar lucrurile, susținând „planurile ridicole ale familiei” și anu-lind orice înclinare spre tergiversare a iubitei („aș vrea să viu la tine imediat ca să mă sfătuiesc”) prin irevocabilul „îți dau consimțământul !” El, așadar, o aruncă pe Irina în moarte ; și o face cu sînge rece, cu întreg cinismul de care este capabil, nu din oboseală, din răzbunare sau din derută, cum ar dori, însă, să se înțeleagă, ci de-a dreptul pregătit să trăiască la intensități maxime lecția tragică a despărțirii definitive („Mi se pare că acum, pentru prima oară, s-a în-tîmplat ceva real în viața mea. Tot ce a fost timp de cinci ani — lacrimi, scene, veselie, conversații interminabile — erau numai la suprafață, fără nici o profunzime în suflet”).

Surprindem, de altfel, în acest roman, un continuu „joc cu moartea” ce covârșește metodic entuziasmele și afir-mațiile iubirii, înlăturînd pe toate planurile dreptul ei la supraviețuire. Încă de la primele secvențe ale cărții Sandu ține să fixeze cadrul spiritual în care urma să se dezvolte dragostea lor. „Era pe timpul cînd începea să mă tulbure înțelesul morții”, în funcție tocmai de care „Irina suferea toate toanele mele”.

Sandu cultivă cu asiduitate angoasele Irinei, construindu-și din tragica sfîșiere sufletească a iubitei argumentul suprem prin care caută să o lege definitiv de destinul său. Femeia ajunge astfel să-și piardă treptat încrederea în sine, să-și filtreze evenimentele existenței prin prisma îndoliată oferită de Sandu, să recepteze cu acuitate fenomenele morții, adoptînd perspectiva scufundării în neființă ca pe o salvare sigură din fața suferinței. Bărbatul împinge lucrurile, nu de puține ori, pînă la deznădăjduirea femeii iubite, pînă la pragul la care dorința ei de moarte devine necesitate. „Am făcut-o să nu mai poată să vrea și să se omoare“, recunoște la un moment dat eroul narator.

„Procesul“ astfel conturat nu-i unul oarecare în realitatea psihologică instaurată în relațiile complexe dintre cei doi parteneri, ci — după opinia noastră —, cel esențial chiar, luminînd în chip particular finalul tragic al acestei nefericite povești de dragoste. Gîndul de răzbunare pe care-l macerează Sandu brusc abandonat de Irina în aventura lui pariziană („răzbunarea teribilă de la urmă“) nu îmbracă niciodată forme violente, orientate direct asupra ființei iubite bănuite de trădare. („N-aș fi în stare s-o omor. Sînt las și mi-e frică pentru mine sau mi-e frică de sîngele pe care-l voi vedea curgînd“), ci mizează îndeosebi pe deplasarea resorturilor sufletești, pe trezirea unor imbolduri mai sensibile, capabile să faciliteze actul ultim, abordat din propria inițiativă a „victimelor“. Ca urmare, plecarea inopinată a eroului la București nu este atît rezultatul unui impuls întimplător, cum vrea personajul narator să ne convingă, ci al unei decizii premeditate („Ce monstru mă pregăteam să fiu la întoarcere !“).

Sandu regizează acum un adevărat „spectacol“ pentru a transpune în termeni verosimili „tragedia“ sa, cu intenția vădită de-a o face pe Irina să trăiască și mai covîrșitor sentimentul că, prin gestul ei matrimonial, a ratat o mare iubire, a pierdut șansa împlinirii desăvîrșite. Cel care ani de-a rîndul a știut să ascundă cu abilitate realitatea asupra

raporturilor sale sentimentale, părăsește dintr-o dată atitudinea discretă și produce cât mai mult zgomot în jurul mai vechii lui pasiuni. Apare, așadar, în miez de noapte, la fereastra prietenei sale Gina ca s-o întrebe „ce s-a întâmplat cu Irina” ; de fapt pentru a o surprinde și a o impresiona, pozînd în victimă, imagine pe care speră s-o recepteze ulterior, amplificată, necredincioasa lui amantă. O convinge pe sora sa Vana, căreia îi „destăinuie” o iubire disperată, să încerce să i-o aducă înapoi pe Irina, trimițînd-o la Sinaia ca să tulbure echilibrul casnic, și așa destul de instabil, al fostei iubite, prin retrezirea unor false nădejdi în sufletul deznădăjduit al femeii. Cînd constată că demersurile sale și-au atins scopul propus, Sandu pleacă pe neașteptate într-o „mică excursie la mare”, uluindu-i pe cei apropiați și prelungind așteptarea nesigură a Irinei, făcînd-o să guste încă o dată senzația dureroasă a eșecului. În fine, pregătește cu minuție „întîlnirea” în cursul căreia să facă loc „pedepselor ce trebuiau să vină”, jucîndu-și magistral rolul („căci eram mereu dublu”), amenințînd cu moartea („o să mă omor !”) ca să determine revenirea necondiționată a Irinei în punctul incert unde o lăsase odată cu începutul escapadei sale în Franța. Imediat ce dobîndește avantajul psihologic și siguranța că domină în continuare în această relație sentimentală, izbucnirea disperată a iubitei certificîndu-i că nimic nu s-a schimbat în plan sufletesc („Doar tu ești toată dragostea mea !”), Sandu declanșează asupra femeii chinul torului său rechizitoriu, demonstrîndu-i inconștiența și gratuitatea actului ei matrimonial, situația fără ieșire în care aceasta se găsea, încît finalmente raportul aparent de forțe se inversează total, bărbatul fiind cel care, la ruga deznădăjduită a Irinei („Nu mă lăsa acolo ! Ia-mă cu tine !”), are posibilitatea să o convingă „că-mi este de prisos”. De altfel, întreaga scenă a acestei ultime întîlniri dintre cei doi amanți se desfășoară nu numai în atmosfera viciată de ne-sinceritatea eroului povestitor, dar este și impregnată de tendința lui permanentă de a compara reacțiile de acum

ale iubitei trădătoare cu cele din momentele supreme ale dragosei lor. Constatînd la un moment dat : „Ce departe eram aşadar de muntele de la Sinaia de pe care trebuia să se arunce în spaţiu !”, Sandu caută, de fapt, s-o aducă pe Irina cît mai aproape de starea paroxistică de atunci, căci dubitativul „s-ar fi terminat”, exprimat cîndva de femeia terorizată de nefericire şi obsedată de ideea morţii, a fost înlocuit — după cum vedem — în conştiinţa dereglată a bărbatului, prin imperativul „trebuie să se arunce”. Mai mult încă, Sandu, trădînd în ochii Celuilalt, prin insistentele lui mesaje, *secretul sufletesc* al Irinei, taie orice cale de retragere, făcînd imposibilă conveţuirea ei în viitor cu Marcu, lăsînd-o pradă spaţiului capcană al unui mariaj din plecare compromis.

În acest fel *soluţia* Irinei nu poate fi decît sinuciderea, şi ultima veste pe care i-o trimite iubitului, marchează o despărţire definitivă ce nu lasă nici un dubiu asupra intenţiilor sale finale. De aceea, desigur, atunci cînd primeşte scrisoarea din ţară ce-i anunţă moartea femeii iubite, prima reacţie a lui Sandu nici nu ia în consideraţie posibilitatea accidentului comunicat¹, ci speculează cu satisfacţie greu disimulată asupra împlinirii actului preconizat.

O *moarte* care nu dovedeşte nimic ascunde, aşadar, în toată structura povestirii ei, o crimă psihologică².

¹ Observaţia, de o rară subtilitate, îi aparţine lui Nicolae Manolescu (*Lecturi infidele*, E.P.L. 1966, p. 153).

² În perspectiva analitică pe care o propunem şi *finalul deschis* al romanului îşi modifică simţitor înţelesul faţă de supoziţiile pe care critica literară le-a lansat de-a lungul timpului. Concluzia : „*Poate a lunecat*”, referitoare la moartea Irinei, la *căderea* ei ultimă, nu vine astfel ca o nouă înfirmare a sacrificiului absolut din dragoste, ci rămîne, pînă la urmă, singura posibilitate a evadării eroului dintr-un clima : sufletesc sufocant, torturat de gîndul crimei. Dacă iubita a lunecat cu adevărat în prăpastie, Sandu nu mai trebuie să-şi asume responsabilitatea „actului”, să-i ispăşească moralmente consecinţele.

Dacă *O moarte care nu dovedește nimic* împlinește, în ultimă instanță, reconstituirea contorsionată și tragică a unei iubiri chinuite, iar *Locurile Daniei* adună, între pagini desprinse aproximativ din *jurnal*, depoziția patetică și esențială a unui om condamnat irevocabil la singurătate și moarte, *Ioana*, în schimb, constituie, prin numeroase fișe, „dosarul” alambicat și divers al unui proces deschis, fără sentință, mereu judecat și rejudecat, în perspectivă senină, sau tulbure, de sensibilitatea maladivă și hiperlucidă a veșnic neîmpăcatului Sandu.

Naratorul desfășoară un întreg arsenal de probe și argumente, adună mărturii și depune declarații, ca în fața unei instanțe judecătorești, examinează conștiincios — cu un calm cinic, pe alocuri, — toate afirmațiile adverse, surprinzându-le de fiecare dată sau neconcordanța sau cruzimea și, nu mai puțin, inconsistența : trăiește plenar relativitatea situațiilor înfățișate, refăcând pînă la detaliu, într-o dublă ipostază, momentele cheie ale unui trecut dureros, acceptînd și respingînd, rînd pe rînd, soluțiile propuse, stabilind cu rigurozitate raporturile dintre cauză și efect, ceea ce transformă țesătura epică a romanului într-o amplă dezbatere a mobilurilor dramei, consumată în afara spațiului investigat. Prozatorul ne impune astfel rotirea chinuitoare și exasperantă în jurul unui punct fix, într-un cadru unic și într-un timp-limită, supunîndu-ne atenției o problemă fără rezolvare, prelungită la infinit de curiozitatea sa aprinsă.

Pentru Holban, așadar, interesul investigațiilor întreprinse constă tocmai în încercarea de a găsi *sentința* justă : dorința de a escalada vechile neînțelegeri și a reînoda aparent firul relațiilor de odinioară, presupune însă o serioasă doză de simulare : „Nimeni n-ar putea să ne cîntărească greșelile, să explice care a fost motivul nepotrivirilor dintre noi. Iar eu numai pentru asta scriu”, mărturisește Sandu, într-o clipă de mare sinceritate, divulgînd toate preocupările și

mobiliurile: justițiare care-l animă și-l motivează eforturile. „De ce s-a scris această carte?” se întreabă altă dată eroul, considerînd că, în acel „tipăt către oameni ca să mă consoleze și să mă vindece”, s-ar putea desluși „ce s-a întîmplat cu mine și de partea cui e greșeala”. Pentru ca imediat, restabilind adevărul, să recunoască simplu că „orice sentință ar da ei, nu m-ar mulțumi.”

Observăm deci, fără echivoc, postura imposibilă în care se găsește acum Ioana (după cum altă dată remarcasem situația fără ieșire a Irinei), tragedia pe care o ascund aspirațiile ei inutile spre împăcare, spre recuperarea unei fericiri inițiale. Nu pasiunea devoratoare și trecutele candori ale iubirii, acum renăscută sub lumina puternică și orbitoare a soarelui, îl cheamă pe Sandu spre Ioana, ci „spaima de singurătatea în care trăisem, amorul propriu ce pretindea să aibă din nou ceea ce pierduse, gelozia cătînd o răzbunare împotriva celui alt, toate la un loc”, între care *dragostea* ocupă o dimensiune restrînsă, menținută mai ales prin amintirea a ceea ce a fost, decît prin disponibilitățile prezente. E o permanentă nesincronizare între stările de spirit și sentimentele celor doi, fiindcă în fața înflăcărării iubitei, ce vine „cu ochii, cu gura, cu toată carnea”, tulburată de fericirea clipei, de speranța regăsirii, bărbatul nu aduce decît *instinctul analizei*, luciditatea orgolioasă a celui care a recîștigat terenul pierdut, duioșia și mila pentru dezastrele și disperările prin care ea a trecut și la care va mai fi supusă în viitor, remușcarea gîndului ascuns, că îi poate recunoaște doar o singură frumusețe : a suferinței. („Numai cei care au suferit sînt frumoși...”, exclamă, cu o oarecare mîndrie, personajul holbanian, acest ciudat amestec de candoare și răutăți blînde.)

Diferența de temperatură sufletească marchează, pe întreg parcursul cărții, reacțiile lui Sandu în raporturile sale cu Ioana. Avînd mereu „gînduri dornice de eliberare”, veșnic „plictisit, avid să-mi cîștig libertatea”, ca și în dragostea anterioară, cu Irina, el nu mai simte nici o atracție pentru

femeia de alături, ce l-a devenit indiferentă chiar fizic. Măcinată de gelozie și de sentimentul neîmplinirii, dorința exasperantă, care l-a mînat cîndva spre ea, s-a topit cu timpul, Ioana încetînd de mult să mai fie „ființa unică” fără de care existența își pierde sensul. Patosul contopirii, isterizînd cîndva nervii săi bolnavi, tinde acum capricios să se realizeze aiurea, ascultînd alte chemări secrete, deși iubită, în care descoperise odinioară miracolul deplinei satisfacții, i se oferă, ca niciodată, întreagă, stăpînită de senzația tranzitoriului, a situației incerte în care se află. „Am chef, cu orice risc, să rup tricoul, să-mi desfăt ochii pe corpul gol, așa de proaspăt, să-i strîng sînii, să o posed strivindu-i carnea”, se confesează pătimaș Sandu, atras, în preajma Ioanei, de trupul imaculat al firavei, fermecătoarei Viky. Într-o altă împrejurare, cînd bărbatul propune să o ia la plimbare pe Lidia, „o vecină mereu invizibilă”, cu care el cochetează uneori, Ioana îi reproșează că, în asemenea clipe, „eu nici nu existam între voi”.

Realitatea e că, într-adevăr, pentru Sandu, ea aparținea covârșitor trecutului, în prezentul romanului reverberînd doar fapte consumate („Simțeam palpitînd în noi tot ce a fost”), de unde inconsistența personajului, incapacitatea lui de a stăpîni cadrul, în comparație cu ceilalți eroi ai cărții, mult mai pregnant conturați.

Ioana ne apare astfel, în peisajul de aridă poezie al Cavarnei, mai curînd ca o proiecție materială a unei stări interioare, ca o situație limită, fără ieșire — ce concentrează asupra sa investigațiile neliniștite și subtile ale autorului — decît ca o ființă reală. O intuim psihologic, o înțelegem și ne-o explicăm în reacțiile ei contradictorii, dar nu o vedem, nu reușim să-i conturăm deloc silueta exactă. Nu vom ști niciodată, din lectura romanului, cum arăta și cît de frumoasă era Ioana, ce miraj iradia ființa ei, așa cum știm bunăoară cît de insignifiantă și pătimașă era Irina cea din *O moarte care nu dovedește nimic*, sau cît de misterioasă și halucinantă în frumusețea ei era Dana, din romanul ce i

poartă numele. Și apoi, oricâtă fantezie am investi, oricât de seducătoare ar fi tendința noastră de lectori moderni ai cărții de a configura sugestiile diverse ale scriitorului, chiar imaginea spirituală a acestei femei voluntare, ciudate, este destul de palidă și incertă în ansamblu, dacă încercăm s-o extragem, făcînd abstracție de perspectiva pe care ne-o impune eroul asupra ei.

Ioana există doar prin raportare la Sandu. Ea trăiește numai ca un *alter ego* al personajului principal, este proiecția feminină a psihologiei lui încărcate și contorsionate. E imposibil să ne-o închipuim într-un alt context, mișcîndu-se, respirînd, decît în cel pe care ni-l indică Sandu. Viața ei cu *Celălalt* nu poate fi concepută decît prin chinurile pe care le declanșează în conștiința eroului. Ființa reală a Ioanei se volatilizează, așadar, în fața portretului mai complex și semnificativ, pe care bărbatul îl poartă cu sine. „Odată m-a surprins uitîndu-mă la ea, crezuse c-am recunoscut-o. N-am observat-o, căci eram obsedat și indiferent pentru locul unde mi se îndreptau ochii. N-am observat-o, căci eram cu gîndul în altă parte : la ea”, constată lapidar cel ce se confesează, arătîndu-ne astfel întreg procesul *romanului* pe care-l trăiește. Irina sau Dania, Milly sau Viky, fiecare în parte adevărate *eroine*, dar și pretexte ale unor posibile drame holbaniene, sînt mai concrete, au mai multă consistență și mai multă independență de mișcare și vîețuire decît i-a conferit scriitorul vreodată Ioanei.

La rîndul său, Sandu, cel pe care ni-l oferă acum scriitorul, este, după opinia noastră, mult mai evoluat decît cel din *O moarte care nu dovedește nimic*. Multiplele lui fațete contradictorii se combină aici într-un caracter unitar. Și dacă e aproape imposibil să obții din cioburile analizei întreprinse sinteza viabilă a Ioanei, în schimb, această dublă confruntare a eroului cu sine și cu imaginea lui surprinsă în ipostază feminină ne dă o viziune perfect rotundă asupra operei. Fiindcă drama lui Sandu și a Ioanei e, pînă la urmă, drama *identităților* care se recunosc și se resping, în aceeași

măsură în care se lasă atrase una către cealaltă. „Tu mi-ai fost tot ce-am avut mai scump pe lume și oricît nu ne-am înțeles, am fost perfect asemănători”. constată Ioana. De unde, insolubilitatea situației pe care singur Sandu e silit s-o recunoască : „Mereu aceeași concluzie că tot ce s-a în-împlat n-a schimbat nimic, că sintem în aceeași luptă ca și odinioară, egali în drepturi”. Iar *lupta* în sine reprezintă, permanent, în cazul de față, o sfișiere a *eului*. Complexul *narcisic* capătă astfel o altă dimensiune în interpretarea de aici a lui Holban.

De ce se refugiază atunci în *singurătatea* grandioasă a Cavarnei („mie îmi place singurătatea”) chinuitul Sandu ? Ce speră și ce așteaptă el din redeschiderea *dosarului* acestui *proces* fără sentință ? Scriitorul ne indică, aparent, motivul cu destulă claritate, specificînd că îl interesează raporturile dintre „doi oameni care nu pot trăi unul fără celălalt și totuși se chinuiesc”. În spatele unei asemenea afirmații se găsește, însă, intenția mai adîncă de a surprinde „suntele unei dezvoltări care plana [...] într-o tragedie greacă”.

E o experiență pe care spiritul hipersensibil al eroului încearcă să o mai obțină în căutarea absolutului, a definitivului pe care-l implică *disparația*, moartea. Problematika romanului ar fi astfel legată de o altă întrebare decît aceea pe care ne-o sugerează autorul chiar de la bun început : mai e posibilă *viețuirea împreună* a doi oameni care s-au trădat ? Cîm și cu ce sacrificii ?

Răspunsul lui Holban este dezarmant, izvorît din conștiința imposibilității și absurdului existenței, a „zădărniceii investigațiilor” cunoașterii și a ridicolului eforturilor sterile în care se complace curiozitatea sa maladivă. „Deseori am impresia că fiecare monologam” — așadar neputința comunicării, a dialogului profund, dincolo de probele inutile, negrăitoare ale aparenței. În căutarea argumentelor goale („de n-aș găsi măcar uneori argumente, n-aș putea trăi mai departe”), Sandu e, de altfel, extrem de confuz și scriitorul avea dreptate să se mire că, în comentariile închinete cărții,

ia fost recunoscut, de către critică, personajului său, tot-mai „excesul de luciditate“.

Boala care minează trupul adolescentin al straniei Viky și moartea pisoiului Ahmed nu sînt decît lumini și posibile soluții în mijlocul atîtot incertitudinii și al tot atîtor întrebări fără răspuns, pe care procesul Ioanei le accentuează și multiplică la infinit, în loc să le elimine¹.

Vorbînd, la un moment dat, despre romanul său, Ioana, Anton Holban ținea să precizeze că „nu trebuie găsită sub intrigă neapărat corespondența unei aventuri, ci numai un climat autentic.“

Specificarea își are tîlcul ei, scriitorul urmărind să se elibereze de la bun început de orice bănuială privind implicarea sa directă în realitatea țesăturii cărții.

Cu o altă ocazie, în acele pagini de confesiune directă, nestîmjenită, ce reprezintă *Testamentul* său literar, Holban face departajările necesare între autor și Sandu, care „nu se suprapun perfect“, ținînd să atragă atenția că, mereu, „autorul a rămas stăpîn pe destinele lui Sandu“.

Evident, a judeca substanța unei cărți prin raportările și contingentele pe care le are cu existența materială a scriitorului, înseamnă a vulgariza dimensiunile estetice, a coborî confesiunea esențială a eroului la o perspectivă fără semnificații și sensuri majore.

Într-o literatură autenticistă, cum este însă cea a lui Holban, surprînderea mobilului real, care a declanșat drama își găsește, prin comparație cu ceea ce scriitorul a realizat în opera sa, o neașteptată și fertilă justificare: capabilă să evidențieze încă o dată valențele superioare ale artei.

¹ Nici nu putea să le elimine, de vreme ce — așa cum bine observa Virgil Ierunca, încă din anii războiului, totul se tranșează aici la nivel metafizic (vezi: *Un Don Juan al morții: Anton Holban*, în „Gîndul nostru“, an I s. II, nr. 1, 1 noiembrie 1942, pp. 1-2).

Ca și *O moarte care nu dovedește nimic* sau *Jocurile Daniei*, romanul *Ioana* explorează și dezvoltă în plan psihic o experiență biografică nefericită.

Idealizată în operă, fumurie și neclară, silueta Ioanei și-a purtat totuși pașii prin destinul scriitorului și există în paginile cărții destule elemente cu trimitere la o realitate certă. „Cînd i-am fost recomandat abia terminase școala secundară [...] cu o profesoară de franceză ce nu știa bine nici să traducă. I-am interpretat cu toată subtilitatea de care eram capabil o fabulă de La Fontaine, *Les animaux malades de la peste*, ce produsese 'odinioară atîta încîntare în mine“, mărturisește Sandu, reconstituind momentul întîlnirii sale cu Ioana. Numai că, „profesoara de franceză“ incriminată și desconsiderată în paginile romanului din răzbunare și gelozie, nu este alta decît Irina, cea din *O moarte care nu dovedește nimic*. Povestea de dragoste, înfruntarea și moartea consumate acum în universul stereotip al mării, continuă astfel în mod necesar anterioarele angoase existențiale și sentimentale ale torturatului și torturantului Sandu. Obsesia bolnavă a reanalizării într-o serie de fragmente epice separate a unor episoade deja cunoscute sau a detalierii surprinzătoare a unor cazuri și întîmplări expuse în „romanul“ Irinei, fără a duce vreo soluție de ieșire din *jocul circular* în care eroul se complăce, sporește doar vîrtejul chinuitor pînă la demență și accentuează tragedia însingurării; dovedesc persistența și totodată trăinicia mai vechilor sentimente într-un context spiritual în care imaginea materială, dinamică a Ioanei se ivise tocmai ca să șteargă umbre, amintiri și dezastre sufletești. Ea era sortită, așadar, să aline dureri și să vindece răni, nu să provoace altele și să le redeschidă pe cele ce prinseseră crustă oarecum. Ioana nu este însă în stare să fie infirmieră. Nici n-ar putea, căci în realitatea existenței scriitorului ea cunoaște trecutul lui Sandu, aparține în parte acelui trecut.

E de presupus astfel că, din punctul de vedere a lui Sandu, legătura cu Ioana a fost posibilă mai ales prin faptul

că ea aducea ceva din anturajul și intimitatea Irinei, un lucru pe care bărbatul simțea nevoia să-l recupereze tardiv, căci, după ce fusese părăsit de prima iubită, „oricît părea de ciudat, nu mai aveam nici o veste despre ea, nu mai întâlneam nici una din cunoștințele ei ; dispăruse Irina cu toată lumea ei, cum ar dispărea un oraș întreg sub lava unui vulcan“ (*Icoane la mormîntul Irinei*). Ioana arunca așadar o punte spre trecut, o punte care, prin însăși existența ei, rupea însă precarul echilibru sufletească al eroului și făcea, chiar din plecare, imposibilă conviețuirea celor doi.

În realitate, prin urmare, „romanul“ Ioanei, mult mai simplu, dar și mai dramatic decît cartea pe care ne-a dat-o Holban, a fost numai o prelungire postumă a „morții care nu dovedește nimic“, secvențele retrăirii în amintire a cli-pelor petrecute, cîndva, împreună cu obsesiva Irina („mă lăsam în voia emoției, tresăream, evocam vreun crîmpei din viața noastră trecută“), intercalîndu-se constant în existența eroului alături de Ioana, dominînd-o, anulînd-o practic. Sub raport literar, scriitorul și-a dat seama de dificultatea cazului și atunci a procedat la extragerea *fragmentelor* ce re-constituiau umbra chinuitoare a Irinei, transformîndu-le în nuvele independente, separînd astfel *drama* Ioanei de aceea care o precedase în timp.

Pătimașă „în ură și în dragoste“, încercînd zadarnic „de a fi înțeleaptă sau mărinimoasă“, Ioana, la rîndu-i, are un temperament construit din „bănuielile, afirmațiile grăbite [...] naivitățile încîntătoare ; apoi minile și remușcările“. Cu un caracter atît de identic cu al nefericitului Sandu, căsătoria celor doi nu putea să dureze. Ei se despart curînd, pretextul fiind intervenția *Celălalt*. Ioana îl părăsește pe Sandu din „dorința de răzbunare“ și „pretinde în momente de minie că totul s-a întîmplat numai din pricina“ lui, așa cum și Sandu procedase cu Irina. La rîndul său, Sandu se acuză că el i l-ar fi recomandat pe *Celălalt* Ioanei, „ca diversiune“, după un tipic psihologic manifestat deja anterior, în cealaltă „poveste“. („Am nenorocul ca el să fie o per-

soană cunoscută și nu un anonim pe care l-aș imagina mereu, în alt fel, dar niciodată așa de bine conturat". În „povestea” Irinei din *O moarte care nu dovedește nimic*, „nu cunoșteam pe cel cu care plecase ca să știu în ce fel trebuise să se prefacă”, dar cu toate acestea chinurile nu fuseseră cu nimic mai blânde. Mai târziu, Sandu avea să constate singur : „chiar dacă l-aș fi cunoscut, tot n-aș fi putut fi concludent“.)

În fond, de reținut e faptul că, dintr-un motiv sau altul, Ioana, care „fuge de oameni, nu poate suporta pe proști”, suportă vulgaritatea inteligentă și misticoidă a *Celui alt*, apreciind prin contrast ceea ce pierduse : „tandrețea, nepuțința ta de copil ce trebuiește ocrotit (chiar dacă tot ceea ce-mi scăpa din tine mă legase mai mult) și o imagine dureroasă, obsedantă : slab, imaterial, cu ochii triști, cu gura crispată“.

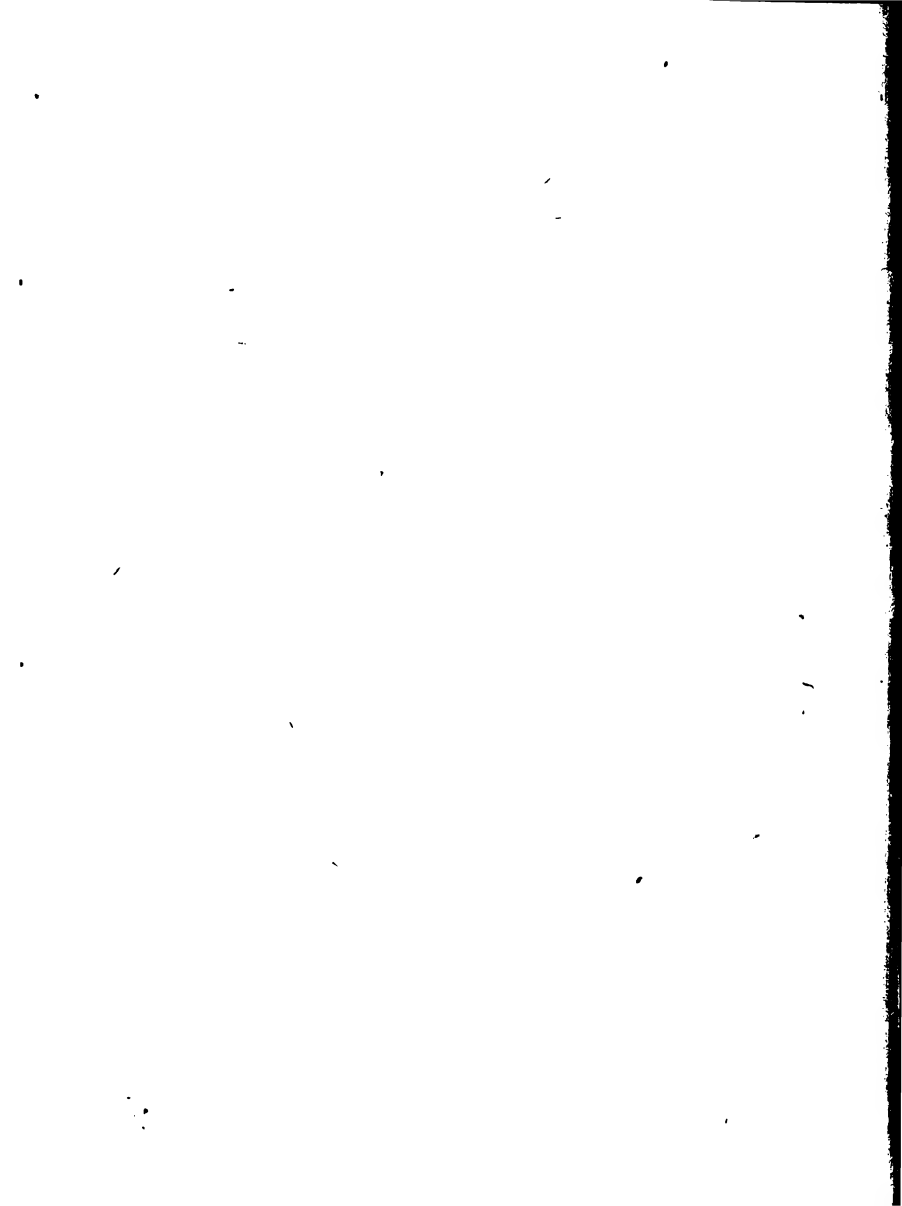
Prin urmare, era firesc ca raționala și inteligenta Ioana să se întoarcă pînă la urmă la mamă. Sandu disprețuiește remușcărilor tîrzii, lamentările interminabile. Luciditatea ce-l caracterizează în acte s-a transmis, firește, și femeii, care desconsideră, acum, ceea ce inițial o atrăsese ; lucru vizibil și din experiența consumată de Irina.

Nimic nu se poate, însă, întreprinde, căci eroul holbanian e incapabil de iertare, în ciuda eforturilor vizibile pe care le face ca să estompeze perspectiva asupra unui peisaj sufletesc accidentat, frământat periodic de seismele geloziei și traversat veșnic de răscolitoare întrebări existențiale. Soarta pecetluită a Irinei este pînă la urmă spectrul tragic al eșecului Ioanei. Avem astfel dovada materială că întoarcerea Irinei la Sandu, după episodul Marcu, ar fi fost fără nici o speranță. Tragedia Ioanei începe în fond din punctul unde se încheie drama Irinei,

Unitatea ideatică, psihologică și problematică a literaturii lui Anton Holban este vizibilă și ea nu poate fi ignorată. *Ioana* rămîne, totuși, romanul cel mai construit din toate cărțile sale. Este, în același timp, și opera în care

imaginația scriitorului și-a permis să fabuleze ceva mai mult față de realitate. Regăsirea celor doi eroi în peisajul marin al Cavarnei nu a avut loc, dar încercarea lor de a trece dincolo de toate dezastrele care le minaseră fericirea a existat, desigur, odată cu poezia tragică a acestei cărți atât de *autentice* și, totuși, atât de *liurești*.

NICOLAE FLORESCU

TABEL CRONOLOGIC

1861 20 septembrie Se naște Gheorghe Holban, fiu al comerciantului Dimitrie Holban din Huși. A frecventat „cursurile de gradul întâi” ale Seminarului din Huși, între 1877 și 1881. A intrat în rândurile armatei, ca simplu soldat, și a ajuns la gradul de căpitan la 10 mai 1898, în Regimentul 16 Infanterie, cu reședința la Fălțiceni. La 28 februarie 1891 s-a căsătorit cu Aneta Popov, fiica unui agricultor din comuna Vetrișoara, decedată opt ani mai târziu. Un portret al căpitanului Gheorghe Holban mi l-a dat Mihail Sadoveanu, în persoana căpitanului Ma-noilescu din *Amintirile căprarului Gheorghică*. A fost portretizat și de fiul său, Antor Holban, cu detașată luciditate, atât în piesa *Oameni feluriți* („un om rău, avar, grosolan, terorizînd pe cei dimprejur”), cît și în nuvela *Halucinații*.

1877 22 noiembrie S-a născut la Fălțiceni mama viitorului scriitor, Antoaneta, al doilea copil al profesorului Vasile T. Lovinescu și al Profirei Lovinescu, născută Manoliu.

1900 18 noiembrie Antoaneta Lovinescu se căsătorește cu Gheorghe Holban. Această căsătorie nefericită a constituit unul din filioanele epice ale romanului *Acord final* de E. Lovinescu și, totodată, subiectul piesei *Oameni feluriți*.

★

1902 10 februarie Se naște Antoniu Gh. Holban, fiul Antoanetei — născută Lovinescu — și al căpitanului Gheorghe Holban.

1909—1913 Anton Holban (Turel, cum îl alintă cei din familie) urmează cursurile școlii primare „Al. I. Cuza” din Fălticeni.

1912 26 ianuarie Tribunalul Județului Suceava pronunță Sentința de divorț intentat de Antoaneta Lovinescu „contra soțului ei, căpitanul Gh. Holban”. Motivele divorțului sînt cele invocate mai apoi de scriitor în piesa de teatru *Oameni feluriți* și se referă la dezechilibrul comportamental al căpitanului.

26 octombrie Bolnav grav de nervi, Gheorghe Holban moare la Huși.

1913 25 iunie Conform Certificatului de absolvire, Anton Holban a fost clasificat primul din cei 54 elevi promovați, cu media generală 9,34.

Octombrie După susținerea examenului de admitere, Anton Holban devine elev al gimnaziului „Alecă Donici” din Fălticeni, avînd profesori eminente.

În această perioadă viitorul scriitor crește în casa Lovineștilor, într-o ambianță intelectuală propice dezvoltării însușirilor native. El își descoperă acum disponibilități neașteptate de

candoare (prin contrast, brutalitatea tatălui său avea să-l obsedeze constant) și o nevoie de prietenie resimțită acut de-a lungul întregii vieți.

1913—1916 Mediile generale obținute în cei trei ani de studiu (1913—1914 — 8,34 ; 1914—1915 — 8,08 ; 1915—1916 — 8,21) consemnează un constant interes pentru învățătură.

Anton Holban își pregătește examenele în particular.

1917 *iulie-septembrie* Îl însoțește pe bunicul său Vasile T. Lovinescu, la Odessa, unde era refugiat Parlamentul țării.

1918 La începutul anului frecventează câteva luni un curs pregătitor „pentru examene particulare“, organizat de E. Lovinescu „cu profesori locali și puzderie de școlari“ (cf. Aurel G. Stino, *Grădina liniștii, amintiri și scrisori*, Editura Junimea, 1974, p. 33). Este perioada în care viitorul scriitor își înscrie și tatonările poetice, pierdute ulterior, dar care — după opinia sa — prezentau un interes documentar demn de reținut în raport cu ideea predominantă a morții ce le era consubstanțială.

1918—1919 Urmează clasa a VI-a la Liceul „Unirea“ din Focșani.

1919—1921 Ultimele două clase de liceu, ca și examenul de absolvire sînt trecute de viitorul scriitor la Liceul „Matei Basarab“ din București, unde funcționa ca profesor de latină și unchiul său, criticul E. Lovinescu.

1921 22 ianuarie Antoaneta Lovinescu, domiciliată în București, str. Columb nr. 9, (împreună cu fiul ei), se recăsătorește cu Ștefan Dragomirescu, funcționar comercial.

Septembrie Anton Holban se înscrie la Facultatea de Litere din București, alegându-și ca specialitate principală limba și literatura franceză, iar ca specialitate secundară istoria artelor.

1922 martie Participând la o excursie studentească organizată la Curtea de Argeș de profesorul Al. Tzigara-Samurcaș (ale cărui cursuri de istoria artei le frecventează cu asiduitate), Anton Holban se împrietenește cu colega sa de an, Nicoleta Ionescu, preludiul unei iubiri tragice, care va constitui peste ani substanța epică a romanului *O moarte care nu dovedește nimic*. Prototipul de mai târziu al Irinei, nedespărțită de Holban pe tot parcursul facultății, provenea dintr-o familie modestă, de mici funcționari. Se născuse la Constanța în 30 ianuarie 1902. Era absolventă a Școlii secundare de fete gr. II, din București, cu o foarte bună situație școlară.

Iulie În timpul vacanței studentești, Holban întreprinde de unul singur o scurtă călătorie la Viena și Semmering, pe care o întrerupe însă curînd din lipsă de fonduri. Ea marchează începutul seriei călătoriilor sale în străinătate.

1923 Pasiunea pentru literatură, ca și preocupările de ordin creativ îl determină pe Holban să devină unul dintre statornicii cenaclului „Sburătorul”. Prezența îi este marcată în cursul acestui an atît în *Agenda de cenaclu* a lui E. Lovinescu (28 septembrie), care consemnează numele său alături de Hortensia Papadat-Bengescu, Vla-

dimir Streinu, Camil Petrescu, Felix Aderca, George Murnu și alții, precum și în *Carnetul cu autografe* al studentului de la Litere, ce colecționează astfel, începînd din ianuarie, același an, semnături și cîte un gînd din partea unor scriitori ce captau atunci admirația sa. La loc de cinste, evident, Camil Petrescu și Hortensia Papadat-Bengescu,

Mai Ca student prezintă lucrări de seminar, precum *Ideea principală din „Romeo și Julieta“*, la profesorul Mihail Dragomirescu și *Le sentiment de l'antique chez Fénelon et chez A. Chénier*, la profesorul Charles Drouhet.

Vara Anton Holban face o călătorie de aproape două luni la Danzig, pe care o va descrie mai târziu în „Vremea“.

1924 ianuarie Anton Holban este recrutat cu gradul de soldat în Regimentul 21 Infanterie, București. Este scutit de satisfacerea serviciului militar pe motive de sănătate.

Mai-iunie Susține la profesorul Mihail Dragomirescu lucrarea de seminar *Verhaeren — „Les routes“* și „*La Bataille*“ de Claude Farrère, ambele adnotate elogios de Pompiliu Constantinescu.

Vara Împreună cu Nicoleta Ionescu vizitează minăstirile din nordul Moldovei, oprindu-se cu deosebire la Probota și la Gura Humorului. Împrejurarea biografică va constitui subiectul nuvelei *Două fețe ale aceluiași peisagiu*, apărută postum. Viitorul scriitor pleacă apoi, pentru o lună și jumătate, într-o excursie în Palestina și Egipt.

Noiembrie Anton Holban debutează în revista „Mișcarea literară“, condusă de Liviu Rebreanu, cu articole despre monumentele de artă româ-

nească veche, recenzii, dări de seamă și „figurine“ critice.

1925 *ianuarie* Anton Holban își susține examenul de licență în fața unei comisii prezidată de Charles Drouhet, întrunind „patru bile albe și una roșie“ și fiind proclamat „licențiat în filologie modernă, cum laude“. Lucrarea de licență pentru literatura română este dedicată lui Ilarie Chendi.

Iunie Anton Holban se înscrie la examenul de bursă pentru Școala normală superioară din Paris, alături de Nicolae Condeescu, Șerban Cioculescu și D. Murărașu, dar obținând numai media 6,50 este nevoit să accepte postul de profesor de limba franceză la Școala normală de băieți din Constanța, unde are coleg de cancelarie pe poetul Grigore Sălceanu. Tot la Constanța, dar la liceul de fete, este repartizată ca profesoară de franceză și Nicoleta Ionescu.

1926 *martie* La reparația, într-o nouă serie, a revistei „Sburătorul“, Holban este cooptat în comitetul de redacție ca reprezentant al generației tinere, năzuind „să participe activ la elaborarea sensibilității epocii și la fixarea stilului ei“. Începe, totodată, colaborarea la „Viața literară“ a lui I. Valerian.

Iulie—august La recomandarea lui Charles Drouhet către Ministerul Instrucțiunii, participă la cursurile de vară ale Universității din Dijon, alături de Șerban Cioculescu și Alexandru Tuțuianu, într-un grup de treizeci și doi de profesori tineri români.

Septembrie Pleacă din nou în Franța pentru perfecționare.

21 octombrie Nicoleta Ionescu se căsătorește cu magistratul Ionel I. Vlăduță și este transferată la liceul de fete din Bazargic, localitate în care funcționa soțul.

1927 aprilie În paginile revistei „Sburătorul” Holban, întors în țară încă din martie, începe publicarea unui amplu studiu despre Hortensia Papadat-Bengescu.

August Beneficiind și de sprijinul material al unei mătuși, Anton Holban pleacă în Franța, cu intenția să-și dea doctoratul. Audiază la Sorbona și la Collège de France cursurile și seminariile lui Pierre Lasserre, Fortunat Strowsky, Paul Hazard, Abel Lefranc, Mario Roques, Fernand Baldensperger, Pierre de Nolhac. Își alege ca subiect al tezei de doctorat viața și opera lui Jules Barbey d'Aurevilly, față de care nu manifestă nici un fel de atracție, deși va întoarce în țară fără să-și ia doctoratul, deși o primă redactare a tezei, pierdută prin anul 1954 în împrejurări nefaste (percheziții ale securității comuniste) se pare că a existat. Din tot acest material, niciodată finalizat, scriitorul a extras doar substanța citorva conferințe și a articolului *Jules Barbey d' Aurevilly*, apărut în „România literară” în 1932.

1928 septembrie Este numit profesor de franceză la liceul „V. Alecsandri” din Galați. Holban. se împrietenește cu N. Țămpărescu-Amza și cu frațele acestuia, profesorul Ion Țămpărescu ; activează în cadrul Universității populare din Galați. Cunoaște pe magistratul G. Aburel, căruia îi dedică mai târziu *Parada dascălilor*. Publică

în „Universul literar“ însemnările de călătorie
Cu amicul Hans în țara lui D'Aurevilly.

Octombrie Holban depune la direcția Teatrului Național din București dactilograma piesei, *sale Oameni feluriți*, pentru „o eventuală reprezentare“.

1929 31 ianuarie Săptămînalul „Gazeta literară“, de sub direcția lui Liviu Rebreanu, publică în primul său număr un fragment din *Romanul lui Mirel*, însoțit de o succintă prezentare semnată de E. Lovinescu.

20 aprilie Comitetul de lectură al Teatrului Național din București, format din Ch. Drouhet, George Murnu, Claudia Millian, E. Lovinescu, Scarlat Froda și Soare Z. Soare, acceptă spre reprezentare în stagiunea următoare piesa *Oameni feluriți*.

17 mai Apare la Editura „Ancora“ volumul *Romanul lui Mirel*, recenzat favorabil, printre alții, de Octav Șuluțiu, Felix Aderca, Pompiliu Constantinescu.

Mai-iunie Scriitorul întreprinde o nouă călătorie în Franța, ca să viziteze Bretania.

August Pleacă din nou în Bretania, după ce vizitează Praga și Nürenberg. La Porspoder încheie manuscrisul romanului *O moarte...*, început încă din 1926, la Paris.

Septembrie La Fălticeni se reîntâlnește cu fostul său coleg de gimnaziu, Aurel George Stino, acum profesor suplinitor de franceză, cu care leagă o strînsă prietenie.

1930 17 ianuarie Premiera piesei *Oameni feluriți* pe scena Teatrului Național din București, într-o montare neadecvată, aparținînd lui Vasile

Enescu și cu o distribuție inegală, improvizată, formată din actori cunoscuți (G. Ciprian), dar și anonimi (Ecaterina Nițulescu, Ana Vitzu), ce avea doar câteva repetiții la activ. Spectacolul marchează „o cădere“, cum avea să constate însuși Holban. După numai cinci reprezentații, piesa este scoasă din repertoriu de noul director al Teatrului Național, Victor Eftimiu. Se împrietenește cu pictorul Tache Soroceanu, despre ale cărui lucrări plastice va scrie, de altfel, în mai multe rânduri.

9 februarie Citește pentru prima oară o năvelă, *Raciniané* (probabil un fragment din romanul *O moarte...*) în cenaclul lui E. Lovinescu. Este elogiât în cursul discuțiilor de Ramiro Ortiz.

15 mai Începe colaborarea la „Vremea“. Piesa *Oameni feluriți* obține premiul „Al. Gh. Florescu“ al Societății Autorilor Dramatici, în valoare de 25 000 lei.

1931 21 februarie. Se căsătorește cu Maria Dumitrescu, prototipul eroinei romanului său ulterior, *Ioana*. Născută în București la 10 martie 1908, Maria Dumitrescu absolvise liceul la Bazargic, avînd ca profesoară de franceză pe Nicoleta Ionescu-Vlăduță. În anul căsătoriei era studentă la Litere. Provenea dintr-o familie de mici intelectuali, cu o situație materială extrem de modestă. Scriitorul nu a făcut cunoscută căsătoria sa nici măcar prietenilor.

Martie Apare romanul *O moarte care nu dovedește nimic* la Editura „Cugetarea“, plătit în bună măsură de autor. Cartea se bucură de o excelentă primire din partea criticilor, care prin comentariile lui Perpessicius, Eugen Ionescu,

Pompiliu Constantinescu, printre altele, impune numele scriitorului printre cele mai importante din proza românească a momentului. Concòmitent cu tipărirea romanului, Holban publică în revista „Excelsior” „fragmentul inedit” *Rica* la care renunțase la definitivarea cărții.

29 iunie Moare la Institutul Maternitatea din București Nicoleta Ionescu-Vlăduță. Tragicul episod va declanșa seria de nuvele din ciclul *La mormântul Irinei*.

1 septembrie Anton Holban este transferat, în urma cererii sale din 7 aprilie, avînd în vedere situația familială, la Seminarul monahal din Mînăstirea Cernica, unde devine — cîteva luni mai tîrziu — coleg de cancelarie cu Tache So-roceanu.

Octombrie Pe baza *Decretului* cu nr. 3515 este înaintat profesor titular definitiv.

1932 20 februarie Apare, la Editura „Cugetarea”, volumul *Parada dascălilor*. Din suita cronicilor consacrate cărții amintim pe cele ale lui G. Călinescu, Mihail Sebastian, Perpessicius, Al. Robot, Pompiliu Constantinescu și Horia Groza, toate deosebit de elogioase.

26 martie Începe colaborarea la săptămînalul „România literară” condus de Liviu Rebreanu.

20 iunie Participă la o primă ședință a asociației „Criterion”, alături de Petru Comarnescu, Paul Sterian, Sandu Tudor, I. Căntacuzino, Mihail Sebastian.

Iunie-iulie Publică în „România literară” amplul său studiu *Viața și moartea în opera d-nei H. Papadat-Bengescu*. Se împrietenește cu Mircea Eliade și cu Octav Șuluțiu. De asemenea, cu Eugen Jebeleanu.

Cunoaște, cu prilejul unei excursii, pe Florica Codreanu, funcționară la Societatea „Lignitul“, prototipul eroinei Fetița din nuvela *Preludiu sentimental* și al personajului Milly din romanul *Jocurile Daniei*.

Octombrie Începe să țină la „Vremea“, cu destulă continuitate, „o cronică muzicală“.

Decembrie În urma unui șir de conflicte sentimentale, Holban se desparte de Maria Dumitrescu.

La simpozionul închinat lui Marcel Proust, organizat de Asociația „Criterion“, vorbește despre *Suferințele lui Swann*, alături de Mihail Sebastian, Eugen Ionescu, Petru Comarnescu, sub președinția lui Mihai Ralea.

1933 martie Se împrietenește cu magistratul Jean Stratilat, meloman pasionat și pictor amator.

Aprilie Cunoaște pe H. Bonciu și, la invitația acestuia, petrece o săptămână la Balcic, împreună cu Felix Aderca, Sanda Movilă, Miron Grindea. Frecventează asiduu în această perioadă cenaclul „Sburătorul“.

1 iunie Cunoaște, prin Petru Comarnescu, pe Leon Pierre-Quint, invitat la București de Asociația „Criterion“, ca să conferențieze despre Proust.

7 iunie Solicită transferul de la Seminarul Cernica la Școala Comercială elementară de băieți nr. 1, București, pe un post vacant la catedra de limbă franceză.

3 iulie Tribunalul Ilfov, prin sentința de divorț nr. 181, „declară desfăcută căsătoria“ dintre Maria Holban și soțul său Anton Holban.

15 iulie-10 septembrie La Fălticeni, în timpul vacanței de vară, redactează într-o primă formă romanul *Ioana*.

Noiembrie Publică, în primul număr al revistei „Herald”, un prim fragment din romanul *Ioana*.

23 decembrie Un al doilea fragment, intitulat *Lidia Miras*, apare în „România literară”.

1934 28 februarie Prin *Deciziunea civilă nr. 86*, Curtea de Apel din București dă câștig de cauză lui Anton Holban în procesul său cu Ministerul Instrucțiunii, dispunând „transferarea reclamanțului” la Școala Comercială elementară de băieți nr. 1, București. Ministerul constatând însă publicarea ilegală a catedrei în cauză, o desființează. Scriitorul rămâne în continuare profesor la Seminarul Cernica.

Aprilie Scriitorul face o călătorie în Egipt. Însemnările sale de drum vor fi publicate în „Vremea”.

Mai În paginile revistei „Azi” (nr. 3) apare primul act al piesei *Oameni feluriți*, precedat de un articol intitulat *Confidențe preliminare*, apărut în nr. 2.

12 iunie, Prin decizia Ministerului Instrucțiunii, Anton Holban este transferat cu data de 1 septembrie la Seminarul Central din București.

Noiembrie În „Revista Fundațiilor Regale” se publică nuvela *Bunica se pregătește să modră*.

Trimite la concursul instituit de Societatea autorilor dramatici, pe numele prietenei sale, Florică Codreanu, sub motto-ul „Malta” (aluzie la o croazieră pe Mediterana abia încheiată de presupusa autoare), piesa într-un act *Rătăcirii*, care obține o mențiune onorabilă.

Decembrie Apare romanul *Ioana* la Editura „Panthéon“ din Brad.

1935 Comentarii favorabile pe marginea romanului *Ioana*, de la Vladimir Streinu, Ieronim Șerbu, Mihail Sebastian, Octav Șuluțiu pînă la Pompiliu Constantinescu, Petru Manoliu, G. Călinescu, Pericle Martinescu.

5 februarie Holban citește la Radio București un fragment din romanul *Ioana*. Evenimentul are o deosebită însemnătate pentru scriitor, ca și cronica literară rostită de Perpessicius la microfon, în cadrul emisiunii „Viața cărților“, o săptămînă mai tîrziu.

Cunoaște pe Lydia Manolovici, prototipul eroinei romanului său postum *Jocurile Daniei*.

27 martie Scriitorul își anunță prietenii că a redactat „o nuvelă imensă“, probabil începutului primei variante a „romanului“ *Daniei*.

2 aprilie Este ales membru activ al Societății Scriitorilor Români, cu maximum de voturi.

12 aprilie Deși starea sănătății sale se înrăutățește, Holban ia totuși parte la șezătorile literare al S.S.R., organizate la Sf. Gheorghe și, respectiv, la Călărași.

Două zile mai tîrziu i se acordă premiul pentru proză al S.S.R., în valoare de 4 000 lei, pentru romanul *Ioana*.

4-11 mai Scriitorul întreprinde o excursie cu vaporul la Istanbul la care ia parte, printre alții, și poetul Emil Gălian.

26 mai Impresliile de călătorie sînt publicate în „Vremea“ cu titlul *Istanbul, imagine superbă și tulbure*. Ele vor fi încorporate, cu mici retușuri, în romanul *Jocurile Daniei*.

Iunie Din nou cu S.S.R. la o șezătoare la Lugoj.

La Editura „Adevărul“ apare volumul colectiv „*Nuvele inedite*, în care Holban este prezent cu nuvela *Castele pe nisip*.

Rupe relațiile de prietenie cu Octav Șuluțiu din cauza unei crize de gelozie a criticului îndrăgostit de Lydia Manolovici.

Petrece vacanța de vară la Fălticeni completînd manuscrisul romanului *Jocurile Daniei*.

August La Balcic, la sfîrșitul lunii, reia lectura sistematică a operei lui Marcel Proust în vederea elaborării unui studiu critic. Întreprinde demersuri ca să fie numit profesor pentru un an la Școala românească din Ianina (Grecia), dar renunță în ultimul moment din cauza imbolnăvirii mamei sale.

13-16 octombrie Holban vizitează orașul Galați după patru ani, găzduit de familia Argintescu. Termină studiul *Note despre Proust* și încearcă publicarea lui în revista orădeană „Familia”. De asemenea, intenționează să adune într-un volum nuvelele risipite în publicațiile periodice. Noiembrie-decembrie Publică în revistele „Vremea” și „Pasărea albastră” fragmente din studiul *Note despre Proust*.

Decembrie Șezătoare literară a S.S.R.-ului la Cernăuți. Încheie prima redactare a romanului *Jocurile Daniei*. Revista „Familia” refuză să mai tipărească studiul dedicat lui Marcel Proust.

1936 ianuarie În „Revista Fundațiilor Regale” apare un amplu fragment intitulat *Cu Dania la telefon* din romanul abia terminat.

Cartea însă va suporta în integralitatea ei numeroase intervenții stilistice, Holban solicitînd și sprijinul prietenilor săi.

Revista „Azi“ începe publicarea în foileton a studiului dedicat lui Marcel Proust, odată cu nr. 22, martie-aprilie.

Iunie-iulie Fragmente din același studiu sînt publicate în revistele „Floarea de foc“ și „Vremea“.

Mai La invitația lui I. Valerian, Anton Holban preia cronica literară a revistei „Viața-literară“, deschizîndu-și colaborarea cu cîteva interesante *Preliminarii*.

Iunie Împreună cu Vasile Demetrius, Lucia Demetrius, Felix Aderca, Sanda Movilă, George Dumitrescu și alți scriitori, Holban organizează o excursie la Cernica.

Participă la o șezătoare literară la Sf. Gheorghe, alături de Octav Șuluțiu, Radu Boureanu și Vlaicu Bârna.

Iulie Vacanța de vară și-o petrece la Fălticeni. *27 septembrie* Scriitorul trece prin Galați spre Vilcov. Cu acest prilej înmînează manuscrisul *Jocurilor Daniei* lui Ion Argintescu pentru lectură și stilizare.

Starea sănătății sale este din ce în ce mai gravă, crizele determinate de cauze ereditare ce depășesc tratamentele medicale ale epocii se înmulțesc.

Decembrie La hotărîrea de a se interna pentru o operație de secțiune a nervului marele simpatic, în urma căreia acceptă paralizia membrelor inferioare. Nu găsește însă loc în spital.

Zece zile mai apoi pleacă la Fălticeni în vacanța sărbătorilor de iarnă, amînînd operația pentru ianuarie anul următor.

1937 ianuarie Se internează la Spitalul Filantropia, la secția chirurgicală a doctorului Amza Jianu.

Trimite din spital o carte poștală cu indicații testamentare prietenilor Tanți și Jean Stratilat. Solicită direcției Seminarului Central din București suplinirea catedrei de către vărul său mai tânăr, Horia Lovinescu.

13 ianuarie Operația efectuată de dr. Amza Jianu nu reușește. Lucrurile se complică și din cauza unei apendicite vechi, neoperate, care dă în septicemie.

15 ianuarie Anton Holban moare la Spitalul Filantropia din București.

17 ianuarie Este incinerat la Crematoriul Cenușa, iar urna este depusă ulterior în cavoul familiei Lovinescu de la Fălticeni.

Întreaga presă resimte momentul ca pe o pierdere considerabilă a literaturii române. I se consacră scriitorului numere îndoliate în „Vremea“, „Reporter“, „Azi“, la care colaborează: Hortensia Papadat-Bengescu, Felix Adercă, Ion Călugăru, Eugen Ionescu, Camil Petrescu, Mihail Sebastian, Pompiliu Constantinescu, E. Lovinescu, I. Valerian, Lucia Demetrius, printre alții. Tudor Arghezi semnează o tabletă în „Bilete de papagal“, iar G. Călinescu un *Bilanț* al anului literar, în care încearcă prima situație istoriografică a lui Anton Holban în evoluția prozei românești moderne.

24 noiembrie Apare în B.P.T. (nr. 1498-1499), prin intervenția lui E. Lovinescu, ediția a doua a romanului *O moarte care nu dovedește nimic*. În *Istoria literaturii române contemporane 1900-1937* (Editura „Socec“), E. Lovinescu integrează contribuția lui Anton Holban la capitolul *Epica*

autobiografică, alături de G. Călinescu, Mircea Eliade și Octav Șuluțiu.

1938 Apare la Editura „Vremea” volumul postum de nuvele *Halucinații*, în selecția realizată de Ion Argintescu din texte publicate și din inedite.

1941 În *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* („Fundatia Regală pentru literatură și artă”), G. Călinescu include opera lui Anton Holban în capitolul *Noua generație. Literatura „experiențelor”*, alături de literatura lui Mircea Eliade, Mihail Celarianu, Mihail Sebastian, C. Fântâneru, M. Blecher și alții. Se consolidează astfel în conștiința critică românească ideea existenței unei literaturi *autenticiste* în contextul literar contemporan.

1947 G. Călinescu publică în „Jurnalul literar” (seria a II-a, nr. 2, pp. 45-46) câteva piese din corespondența inedită a lui Anton Holban, *Scrisori către Aurel George Stino*.

1957 ianuarie În revista „Viața românească” se reproduc unele fragmente inedite din romanul *Jocurile Daniei*, însoțite de un studiu postum al lui Octav Șuluțiu, consacrat lui Anton Holban.

1958 La Editura de stat pentru literatură și artă apare, cu o prefață semnată de Paul Georgescu, *Parada dascălilor*, cu un sumar cuprinzând *Romanul lui Mirel, Parada dascălilor și nuvele*.

1963 Alte fragmente din *Jocurile Daniei* apar în „Gazeta literară” și în „Viața românească”.

- 1969 În „Almanahul literar“ văd lumina tiparului noi fragmente din romanul *Jocurile Daniei*.
- 1970 Începe ediția *Operele*. Vol. I, Editura Minerva, în seria Scriitori români, cuprinde *Romanul lui Mirel, O moarte care nu dovedește nimic, Parada dascălilor și Ioana*.
- 1971 Ion Argintescu publică în „Manuscriptum“ însemnările inedite intitulate *Viața Fălticenilor*. În colecția B.P.T., nr. 622 (serie nouă) apare volumul de schițe, nuvele, note de călătorie, *Bunica se pregătește să moară*. La Editura Cartea românească vede lumina tiparului textul integral al romanului *Jocurile Daniei*.
- 1972 Sub titlul *Divagațiuni* se publică în „Manuscriptum“ piesa într-un act *Rătăcirii*. Alte scrisori inedite din corespondența cu Aurel George Stino și din corespondența cu Octav Șuluțiu apar în revista „Convorbiri literare“. Apare volumul II din seria de *Opere* la Editura Minerva, cuprinzând *Jocurile Daniei, nuvele, teatru, note de călătorie*. La Editura Albatros, în colecția Contemporanul nostru, Al. Călinescu tipărește studiul *Anton Holban, complexul lucidității*.
- 1975 Se tipărește la Editura Minerva volumul III al *Operele* cuprinzând pentru întâia oară o selecție amplă și reprezentativă din publicistica lui Anton Holban.
- 1976-1977 Teatrul Nottara din București montează, în direcția de scenă a lui Dan Nasta, spec-

tacolul cu piesa *Oameni feluriți*. În distribuție :
Margareta Pogonat, Ștefan Sileanu, Petrică Po-
pa, Ioana Manolescu ș.a.

- 1978 Apare, adunată într-un volum, *Pseudojurnal*, la Editura Minerva, corespondența scriitorului, împreună cu interviurile lui din presa epocii și cu acte de stare civilă.
- 1979 Pagini inedite din jurnalul scriitorului pe lunile iunie-august 1935, sub titlul *Însemnări dintr-o vacanță de vară*, sînt publicate în „Manuscriptum“.
- 1983 La Editura Eminescu vede lumina tiparului studiul Marianeî Vartic intitulat *Anton Holban și personajul ca actor*.
La Editura Minerva, în seria Universitas, apare cartea Silviei Urdea, *Anton Holban sau interogația ca destin*.
- 1989 La Editura Minerva, în seria Introducere în opera lui..., apare cartea lui Mihai Măngiuțea, *Introducere în opera lui Anton Holban*.

ELENA BERAM ȘI NICOLAE FLORESCU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față reunește două romane din tripticul erotic. Textele stabilite în volumul I al ediției de *Opere* (Minerva, 1970), apărută tot sub îngrijirea noastră, au fost integral confruntate cu edițiile princeps (*O moarte care nu dovedește nimic*, Cugetarea, 1931 și respectiv *Ioana Pantheon*, Brad, 1934) îndeosebi pentru corijarea citorva greșeli de tipar.

Au fost respectate formele de limbă specifică scriitorului. Astfel, s-au păstrat alternanțele extrem de frecvente de tipul *cititor/cetitor*, *mîini/mîni*, *obișnui/obicinui*, *reflecții/reflexii*, *rezemat/răzimat* etc.

S-au transcris întocmai forme regionale și arhaice ca : *boale*, *danțuri*, *ietac*, *felț*, *tristeță*, *vorbareță* etc.

În cazul genitivelor și dativelor feminine s-au păstrat formele în *ii* : *neștiinții*, *perdelii* etc. și s-a împlinit cu un *al* treilea *i* genitivul articular al femininelor de tipul *armoniilor*, *manii* etc.

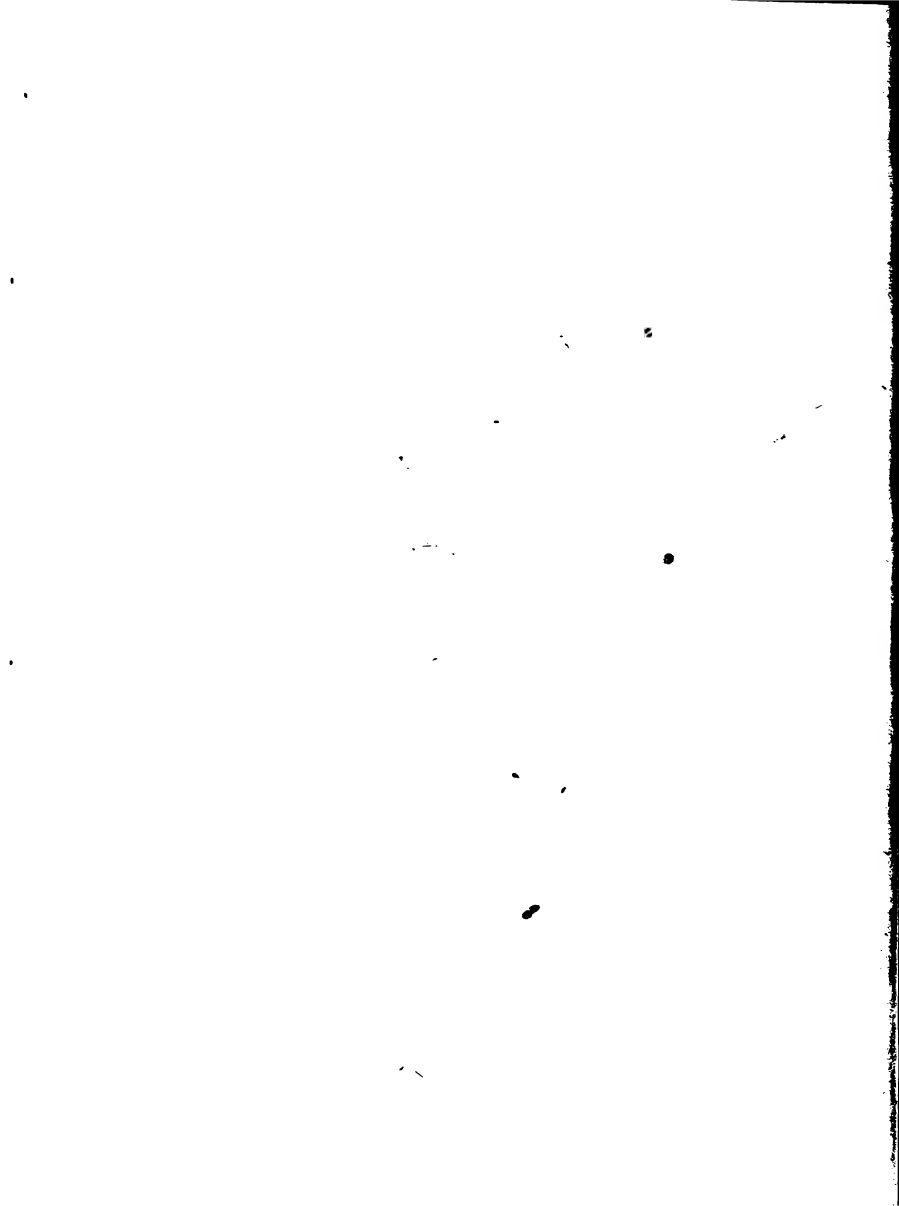
S-a păstrat pluralul în *ile* pentru *ele* : *literile*, *operile*, *pedepsile* și *ele* pentru *ile* : *neliniștele*, *ulițele* etc. Forme de tipul *curagios*, *pasagii*, *peisagiu* le-am conservat în alternanță cu formele curente astăzi.

S-au transcris în mod unitar *sint* și *care*.

Ori de rîte ori au lipsit cuvînte din text, le-am adăugat, punîndu-le între paranteze drepte.

ELENA BERAM

O MOARTE CARE NU DOVEDEȘTE NIMIC

Fericirea a fost mare cînd mi s-a dat prilejul să plec la Paris ! Scopul copilăriei mele se realiza. Aveam să străbat în fine cu însumi toate ungherile prin care mă orientam cu ușurință cu mintea și unde plasasem numai cu imaginația sute de romane a căror acțiune se petrecea acolo. Palpitînd de bucurie, studiam, alături de Irina, ghidurile, hărțile, cărțile explicative. O purtam cu mine prin magazine, pe la legații, pe la birouri de bilete de tren, perorîndu-mi toate planurile. Ziua plecării sosi, și mă conduse la gară. Trenul mai avea 20 de minute pînă la plecare, mă instalasem bine și acum nu știam ce să-i vorbesc. (Poate pentru că mă obseda ideea că despărțirile trebuiesc întovărășite de suspine și de vorbe.) Și am schițat o teorie : „Întotdeauna înainte de a te despărți de cineva drag nu te pricepi să-i vorbești, tocmai pentru că ai prea multe de spus“. Îmi scuzam astfel uscăciunea din momentul acela ? Sau era un mijloc să mă liniștesc, văzînd-o indiferentă ? În orice caz, sarbezi eram amîndoi (poate că din cauza lumii care ne împiedeca) și despărțirea n-avea nimic din tragediile de odinioară, din fiecaré seară. Pe obrazul rece pusei o sărutare scurtă, iar gura ei nici nu mă atinse. Apoi trenul porni.

Am uitat repede motivele de griji pe care le lăsasem. Trăiesc din surprize, și seara adorm istovit de atita goană prin muzee și pe străzi. De la Irina îmi vin scrisorile la dată fixă, așa cum hotărisem acasă. Îi răspund conștiincios, dar grăbit, cu gândul în altă parte, vorbindu-i de lucruri care probabil n-o interesează. De pildă, într-o scrisoare nu i-am spus decât de Sainte-Chapelle. Despre mine și despre dinsa nimic, doar un „dragă“ la început și „sărutări“ la urmă. Așa își scriu îndrăgostiții și acestea sînt mijloacele de a întreține focul nestins ?

A trecut o lună și mă găsesc într-un amurg în Jardin du Luxembourg. E minunat, soarele abia a apus, seara coboară armonios, pe pomi, pe flori, pe bazinurile cu apa cu reflexe roșcate. Singur, împreună mîinile, îndrept ochii spre cer și mă rog :

„Doamne, te vizitez rar, dar sînt acum așa de fericit că vizita mea e obligatorie, oricît de neatenț ai fi Tu față de toți, sau numai față de mine. Grație Tie, poate, viața mea este în perpetuă transformare. Surprizele îmi împodobesc orice moment cu noi prilejuri de îmbătăre... Îmi simt corpul sănătos și sprinten, nici un defect la mașinăria complicată, iar mintea o pot îndrepta după voie, înspre descoperirile cele mai subtile. Ai îmbogățit lumea ca ochii și urechile să fie în veșnică incîntare. Sînt aproape complect fericit. Toate nemulțumirile de odinioară au dispărut, poate pentru că am exagerat crezîndu-mă iremediabil bolnav, indiferent de motive.

Numai o singură nemulțumire. Am lăsat acasă o față care mă iubește. Nu e frumoasă, și ochii mei au obosit repede îndreptîndu-se spre silueta ei bicicnică. Nu e savantă, și am ostenit vorbind singur, inutil și ridicol. Nu e bogată și mi-ar îngreui mersul purtînd-o pe umerii mei, ca melcul cocioaba. Dar e

îndrăgostită, căci pentru dragoste nu e nevoie de minte, de frumusețe sau de bani. Am simțit-o că trăiește numai din gândul la mine, că singură s-ar usca întocmai ca o floare neudată.

Doamne, fă să-mi recapăt libertatea... Cum, nu ai putea pricepe decît Tu, cu priceperea Ta savantă. Eu nu sînt în stare de nici o hotărîre."

Cum au trecut trei zile, și cum n-am primit scrisoare de la Irina, după obicei, am telegrafiat : „*Ecrivez. Comprenez pas votre silence.*”

Telegrama mea a rămas, după o săptămînă, fără răspuns. O neliniște bruscă mi-a alungat calmul și mi-a uscat curiozitatea pentru frumos, pe care o socoteam inepuizabilă. Rugăciunea mea de acum cîteva zile mi se pare fără sens, sau eu acum sînt fără sens, căci neașteptată era tulburarea care mă stăpînește. Încerc să mă gîndesc precis la Irina, ca să pot găsi explicația probabilă (lăsînd la o parte vreo fatalitate a naturii extravagante). Poate că mă enervează mai mult faptul neputinții logicii mele decît motivul însuși al întîrzierii scrisorii. Cum ? Să nu pot deduce ce ar fi în stare să facă Irina în lipsa mea, după ce am trăit atîția ani în preajma ei și, chiar dacă nu m-am ocupat special s-o analizez, totuși o cunosc, fatal, destul de bine ? Să mă gîndesc la sărutările disperate din fiecare seară... dar și la sărutul rece de la urmă... A evoluat poate ? Însă mi-aduc aminte de mărturisiri tandre care s-au petrecut în ultimul timp. Și apoi mai sînt atîtea probe care se contrazic în timp, sau, chiar cu înțelesuri inverse, se suprapun. Ca să fiu sincer, nu pot afirma nimic. Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît se multiplică detaliile și văd mai puțin clar. E dureros că sufletul omenesc este așa de lipsit de consistență. Și cu groază văd că se poate ca Irina să fi luat hotărîri exagerate sau atîtea altele interme-

diare. Se poate, admitînd posibilitățile cele mai extreme, *să se fi omorît pentru mine sau să se fi măritat pentru un altul.*

Cînd am cunoscu-o, eram tînăr de tot, abia intra-sem la Facultatea de litere. Aveam toate defectele tîneretîi. Mă credeam frumos și întîrziem bucurios la oglindă, unde îmi variam mereu pozele, printre care buza răsfrîntă mi se părea un semn sigur de distincție. Îmi schimbam hainele de mai multe ori pe zi, mă pudram și dădeam chiar cu roșu. Mă comparam cu ceilalți studenți, mă găseam cel mai bine și, în dragoste, succesele mele mi se păreau indiscutabile. Totuși, pînă atunci, aventurile fuseseră foarte vagi. O timiditate dezastruoasă mă oprea să fac primul pas, să îndrăznesc să mă apropiu de o fată fără recomandatie prealabilă și îndelungi preliminarii, timiditate care — vedeam cu ciudă — îmi întîrzia planurile, în-să în același timp mă și consola : puneam pe seama ei singurătatea mea. Dar am izbutit cu încetul să am cunoștințe. Vorbeam cu toate fetele urite. Curios, ca să intru în vorbă cu ele, nu simțeam nici o emoție. Voiam să fiu încîntat cu orice preț, și la început n-am băgat de seamă că, în definitiv, eram tot așa de singur. Față de o urită eram incapabil să mă angajez în vreun fel. Priveam însă din fundul amfiteatrului și mă felicitam că lipsea încă puțin ca să cunosc pe toată lumea.

Un grup de trei fete, îndeosebi, mi se părea intangibil.

Erau mereu împreună, fără amestec printre ceilalți, vioaie, grăbite, surîzătoare, pricepîndu-se, mi se părea, să fie politicoase față de toți și în același timp distante. Ușurința cu care se strecurau prin lumea multă, siguranța gesturilor și totuși singurătatea lor

mă impresionau, și atunci o ambiție m-a străbătut : cunoștința lor — nu mergeam mai departe — ar fi o dovadă a importanței mele. Dar nu știam cum să încep. Începutul mi se părea totdeauna extrem de dificil. Mă temeam ca prima mea mișcare să nu fie ridicolă. Înclinat de pe atunci la neurastenie, găseam un motiv bun de chin. Și exclamam ridicol — ridicol pe care-l credeam atenuat, deoarece îmi dam seama de prezența lui : „Nu voi fi niciodată un don Juan !”

Le examinam tot timpul pe cele trei muze, în grup și, uneori, pe câte una, fără să le disting la început bine și fără să am vreo preferință. Pe atunci mi se părea că semănau între ele. Dădeam fiecăreia aceeași importanță generală de culoare, mișcare și zgomot. Din imaginea tuturor trei se întregea o singură ființă nouă. Decît să aleg în parte, preferam jucăria întregă.

Cu vremea am auzit cum le cheamă. Maia era mai blajină, mai umilă. Dudu surîdea fără întrerupere cunoscuților și necunoscuților, strecurîndu-se grațios prin mulțimea care se grăbea întotdeauna să-i facă loc. Irina era mai greu de definit. O dată s-a așezat, singură, în apropierea mea. Gătită într-o rochie de mătase scurtă, îi ieșeau picioarele subțiri, interminabile, pe care și le legăna pe rînd, fără sfială, ca o persoană care n-ar simți nici cea mai mică nedorire printre streini, cu mâinile fără mîneci în mînuși lungi, cu fața pudrată prea mult. A fost întrebată ceva de profesor și a răspuns cu un glas melodios, cu un timbru ușor, tremurător, franțuzesc. Răspunsul, cu toate că încetișor, era dat fără ezitare, întreg, explicit. Însă cu tot glasul franțuzesc și sigur, picioarele dezvelite și fardul mi se păruseră exagrate.

Și în altă sală, în aceeași zi, impresie diferită. Pe neașteptate o zării la spatele meu. Într-o bluză albă, capul ei mi se păru mic, cu părul, din cauza căldurii, ud de transpirație și căzînd în lațe sărace, fața umflată și moale, genele aproape inexistente, nasul cîrn, dinții subțiri și interminabili.

În fața neînsemnătății ei am fost satisfăcut ca de un cîștig personal. Vioiciunea și prestața ei de odinioară mă umilise. Și într-adevăr, la o întîlnire pe scara mare a Universității — ea urca, eu coboram — cu tot aerul ei semet, înfoidu-mă în hainele mele noi, i-am aruncat o privire încrezătoare în acele ce vor urma. Curaj mare pentru sfiiciunea mea obișnuită.

Cunoștința se făcu într-o zi întîmplător, din nimic.

O excursiune studențească la Curtea de Argeș cu niște camarazi neprietenoși și abia cunoscuți ne-a apropiat. Acolo, în fața mămligutei cu brînză și a cepei, ne descoperirăm amîndoi mofturoși (sau că făcea pe mofturoasa ca să-mi placă). Amîndoi nu reușirăm, ca ceilalți, să ne culcăm imediat. După o ezitare, în urma propunerii mele, se hotărî să meargă cu mine prin noapte. Din urmă, o amică ne vesti stupid : „Bine, o să vă spun miine domnului profesor !“

Pornirăm în întuneric și coborîrăm la Argeș. Era liniște, aerul curat, copacii lăsau umbre lichide. Argeșul tremura sprinten, luminînd argintiu pietricelele. Atmosfera poetică, amîndoi singuri, abia scoțînd cîte o vorbă. Ne simțeam aproape. Și atunci un regret m-a chinuit : n-o cunoșteam mai bine ca să am curajul unei sărutări. După cum se vede, pe atunci aveau gustul armoniei oricărui fapt.

Preliminările amorului trebuiau să aibă o durată hotărîită.

Oricît de neașteptată ar fi fost o sărutare atunci, după un așa de puțin timp de cunoștință (era tînră

și, cu tot fardul, nu-i bănuiam experiențe sentimentale), cred că ar fi fost bine primită. O exclamare acolo, în noapte, în singurătatea noastră, departe de țîrg, ar fi fost ridicolă. Dar am preferat să ne întoarcem, nu prea târziu, ca să nu ne speriem complect vecinii, trecînd pe lîngă o prăvălie luminată, fără să am curajul să cumpăr ceva de mîncare, de frică să nu par greoi, tulburîndu-mă o foame teribilă, la care, cu tot amorul și poezia Argeșului, mă gindeam tot timpul, și astfel mi-o exageram. Pe drum, aducîndu-mi aminte de amenințarea camaradei, o învățai o minciună (ca și cum ar fi fost nevioe să ne scuzăm față de cineva !): „Miine vei spune singură domnului S. de plimbarea noastră nocturnă. Astfel paralizezi orice aluzie răutăcioasă.“

În treîul care ne întorcea mai tîrziu acasă, amîndoi, lîngă fereastră, ne întreceam să prindem din fugă frunzele copacilor apropiați, cu exclamații, bucurii și regrete copilărești, și, că din întîmplare, ne atingeam mîinile. De pe banca din față, profesorul S. deschidea vag pleoapele lăsate greoi, și ne zîmbea amuzat de vreun vis scurt sau de aventura ce se înnodea, în fața lui, tot mai puternic la fiecare stîlp de telegraf.

Am continuat la București conversațiile lungi și neînsemnate fără să ne fi făcut vreo mărturisire anume, dar simțîndu-ne complici. Găseam între noi asemănări care ne apropiau: eram pripiți și dezordonați. Observația o făcu Dudu: „Ce nostimi și identici sinteți cînd vă vede cineva de departe!“

Părerile asupra ei mi se schimbaseră mult. O priveam cu un aer de ușoară superioritate. Nu mai eram impresionat de vreun aspect de-al ei. O dată o fată o întrerupse cu o voce răgușită și întrebînd mulți „la dracu“ în vorbă. „Sora mea Elena“, prezintă Irina fără să încerce cu timbrul vocii să o scuze.

Altă dată, Irina făcea planuri pentru viitorul nostru, fără să mă numească pe față. „O să mă scol târziu, să mi se aducă la pat cafeaua cu lapte.“

Orice socoteală de viață tihnită mi s-a părut totdeauna ridicolă, burgheză, cu toate că personal am fost un burghez care se înspăimînta la prima noapte nedormită. Totuși, n-am protestat, probabil dintr-o mică perversitate : mă apropiam mai mult de ea, aveam mai multe drepturi, fără ca în schimb să-i făgăduiesc ceva anume. Conștiința era liniștită. Dar poate că mă ponegresc acum și nu-mi mai aduc bine aminte. În orice caz, Irina poate că a luat totul ca o aprobare.

Vacanța mare venise. Toate acestea se întâmpasera foarte repede, și după atâtea nedumeriri de o iarnă întreagă, explicațiile asupra caracterului și a aspectului Irinei se rezolviseră de îndată. Nu mai aveam curiozității. Dudu și Maia nu mă mai interesau. Tot grupul mi se clarificase de îndată ce cunoșteam bine o parte din el. Eram, de fapt, foarte încurcat, neîncrezător într-o legătură definitivă. În schimb, îmi pierdeam timpul și-mi limitam inutil probabilitățile de succes pentru mai târziu. Crezîndu-mă „aranjat“ nimeni nu s-ar mai fi gîndit la mine. Se făceau și glume, iar camarazii mei — mi se părea — nu mă invidiau prea mult. Aveam și remușcări. Mă simțeam vinovat față de speranțele pe care o lăsam să și le puie în mine.

Tragic început pentru un don Juan...

Dar era prea târziu să mă opresc în drum. N-aș fi avut curajul — și mi-ar fi părut prea umil — să provoc o explicație sinceră. Ca să fiu drept, mă obișnuisem cu viața mea nouă și-mi era frică să nu rămîn iar singur.

Acum, Irina nu se mai sfia să rămînă tot timpul cu mine, inventînd amîndoi minciunile cu care trebuia

să-și explice întârzierile acasă. Dar mereu nimic între noi. Rude, cunoștințe, profesori, examene... Cîteodată, într-o aglomerație o strîngeam puțin de mîină, acesta îmi era tot curajul. Într-o zi îmi spuse : „Să înconjurăm strada. S-ar putea să văd pe cineva de acasă.“

Atmosfera periculoasă, care însă nu se înregistra prin nici un semn. Nu mai știu, de-atunci e vreme multă, să reconstitui fiecare zi în parte, acum mi se par toate la fel, probabil însă că era o adîncire perpetuă. Obişnuința ne ajută fără voia noastră.

Vacanța veni tot atunci. Trebuia să plec în străinătate pentru cîteva luni, și acolo aveam timpul tuturor reflexiilor. Aveam prilejul de a înceta aventura mea. Prea pierdusem timpul... Năsul scurt al Irinei mă persecuta. Îmi aduceam aminte de drumurile lungi pe străzile mărginașe, apoi de toate descoperirile asupra cunoștințelor ei simple ; mai ales o vorbă de a tatălui meu mă convinsese : „Cine era urîțica ceea cu care te-am văzut pe stradă ?“

De ar fi zis „urîta“ nu m-ar fi impresionat așa, l-aș fi numit numai răutăcios. „Urîțica“ avea o impresie de adevăr care mă umilea. Încearca astfel de la Berlin să răspund tot mai rar (totuși răspundeam !) la scrisorile Irinei, care veneau tot mai dese. Scria la întîmplare, fără virgule și puncte (o ironizam mai tîrziu că scrie „*genre Mallarmé*“), înșeîlînd laolaltă tot felul de idei care-i alergau prin cap. Din înțelesul lor general, trăgeam concluzia că mă iubește la nebunie și că se plictisește singură.

E ușor de închipuit, găseam toată istoria stupidă. La întoarcere, nu am căutat s-o văd la început. M-a zărit într-o seară de la plafonul Operei. Era cu familia, pe care n-o văzusem în complexul ei pînă atunci...

„Domnule Sandu, mă așteptați la ieșire, nu-
așa?” Am dispărut la ieșire, dar am întâlnit-o mai
târziu. Era fatal în târgul Bucureștilor, mă mir cum
nu prevăzusem de la început. Și după câteva repro-
șuri și după scuze de ale mele pocăite (mă scuzam
față de mine, interpretind îndoielnic morala „nu
vreau s-o fac să sufere”, cu toate că nu-mi luam nici
o obligație pentru mai târziu : de fapt, eram laș și
foarte plictisit de singurătate), plimbările începură
— mai întâi pe strada principală și apoi pe din dos —
și discuțiile despre familie și despre rochii ; și apoi,
într-o seară de lună plină, sărutările nebune cu tot
felul de demonstrații din partea ei. Și apoi zilele
identice : întârzieri pe ulițe, sărutări la întuneric...
Despărțirile zilnice se făceau tot mai greu. Trebuia
multă imaginație ca să-și explice acasă întârzierile.

Începuse să plîngă în fața tramvaiului, și asta în
fiecare seară. Lumea se uita curios la noi și mie îmi
era rușine. Acasă, din pricina întârzierilor, dădeam
naștere la ironii, și eu nu puteam suferi ironii pe
seama mea. Și timpul trecea la fel, plictisindu-mă,
dezgustat de mine, regretînd succesele la care renun-
tasem și deseori avînd remușcări. Mă obicinuiseam
însă, și astfel eram zilnic cu ea. Nu mai căutam min-
ciuna cu care să mă sustrag. Văzîndu-mă incapabil
să iau vreo hotărîre, eram și mai nenorocit. Ca să nu
pierd timpul, încercam să vorbesc cu ea de pictură
sau literatură, subiectele care mă interesau orîșicînd.
Îi dam să citească volumele pe care le studiam în ace-
lași timp, și discutam mai pe urmă impresiile. De
fapt, eu îmi spuneam părerile, iar Irina aproba. Apro-
ba însă cu așa viociune, că nu-i mai simțeam rolul
subordonat. Între timp, la vacanța Crăciunului, am
mai încercat o despărțire definitivă. Într-o scrisoare
am avut curajul să-i spun multe. Îi arătam că nu-i
pot promite nimic pentru viitor, că aveam de gînd

să-mi păstrez toată viața independența. Am găsit-o la scoborîrea mea din tren, mititică, înfrigurată în paltonul subțire, neavînd curajul să-mi iasă înainte, cerșind cu privirea o vorbă bună. Ce milă am avut de dînsa atunci ! Cum mă socoteam o brută pentru toate planurile mele viclene ! O luai strîns de mină și merserăm kilometri fără să ne spunem nici o vorbă. Și mă chinuiam : „Ce trebuie să fac, Doamne, ce trebuie să fac ?“ Mă durea acum supărarea ei, frigul care o răzbea și nu știam cum s-o liniștesc. „Voi fi iubind-o !“ Privind-o întreagă, simțeam că mi-e dragă. Am promis la urmă ca s-o îmbun : „Fac tot ce vrei !“ Și apoi iar plictiseală și îndoieli. I-am repetat : — „Nu mă voi însura, dar vei fi prietena mea cea mai bună !“

Cînd o simțeam mai mîhnită, căutam s-o entuziasmez asupra frumuseții naturii cu teorii fantastice de naive : „Ești o intelectuală, vom citi, vom discuta !“

Cu toate că nu vedeam nici un sfîrșit pentru mai tîrziu, nu-mi mai făceam iluzia că e posibilă o intrerupere bruscă. Îmi dam seama, în sfîrșit, că nu eram în stare de nici o hotărîre definitivă.

Mă resemnam cu gîndul că nu mi-am sacrificat decît prezentul (cu toate că nu vedeam nimic pentru viitor, și încetarea iubirii ei sau renunțarea mea mi se păreau oribile). Prezentul, însă, vedeam, era cu desăvîrșire sacrificat. Nu mai puteam spune nici un cuvînt altei fete fără să întîmpin lacrămile Irinei. De altfel, nu mă mai lua nimeni în serios. La școală cu toții mă osîndiseră printre „aranjații definitiv“. Totul era așa de limpede, încît nu mai încasam nici măcar ironii.

Încercai cel puțin ca acest prezent să fie cît mai copios : citeam împreună tot timpul, vizitam expozițiile și respiram melancolia parfumului de tei de pe

bulevarde, îi dam sfaturi cum să se îmbrace, cum să ridă, cum să-și ție capul, cum să se coafeze.

Sfaturi binevoitoare de „prieten bun“, de fapt inelicatețe. Mult am arătat-o, sărmana !

Am dat examene, am făcut excursii, am discutat, a trecut multă vreme în felul acesta ; am simțit emoții mari și, mereu cu ea, a trebuit să i le împărtășesc. Căutam deseori consolarea în ființa ei ; uneori lăcrimam, alteori mă exaltam în fața vreunui apus de soare.

În ce fel aş putea descrie această viață cu mici obiceiuri zilnice și alteori cu surprize vaste ! Cum nu mai făceam planuri de eliberare, nu mai aveam re-muşcări. Din pricina teoriilor pe care le peroram mă credeam darnic : o educam !

Într-o zi n-a venit : a fost la nunta unei prietene. Mi-a povestit a doua zi toată petrecerea, cu entuziasm pentru dans, invitați și muzică.

La toate reflexiile mele nu mai era așa de atentă ca de obicei. Citisem o carte, nu m-a întrebat de impresiile pe care le-am avut. Numai rochii, glume, mirele și mireasa. Fusesse domnișoară de onoare și avusese cavalier. M-am enervat că nu mai eram luat în seamă și prefera, în locul discuțiilor intelectuale, flecărelile mahalalei. Ca să fiu sincer, m-a durut mai ales petrecerea la care se amuzase fără mine. Eram gelos, îmi dam seama, și mă supăram, căci mă găseam ridicol. Sentimentul geloziei nu pretinde neapărat dragostea. Eu nu iubeam, eram convins de asta. Nu făceam nici un sacrificiu, aveam veșnic necazul de a fi legat fără voie, și, în genere, mă plictiseam. Și totuși, atunci, lângă Irina povestind vioi petrecerea, am suferit. Îmi trebuia o răzbunare imediată. Am urcat-o într-un automobil închis și am tras perdelele. Pe drum îmi vorbea despre nuntă.

Am ajuns la o casă de petreceri cunoscută și obscură în același timp.

Am cerut de mâncare și-mi aduc perfect aminte de niște varză roșie.

Apoi am dezbrăcat-o pe încetul, întîrziind la sîinii goi, pe care îi cunoșteam mai de mult. N-a protestat o clipă, nu s-a revoltat și n-a făcut nici gestul cedării amoroase.

A scîncit doar, și, în întunericul care se lăsa, îi vedeam ochii mari deschiși, sforțîndu-se să vadă tot ce se petrecea cu dînsa. Probabil că nu era curiozitatea, ci mai mult frica. La întoarcere mi-am exagerat răul pe care mi-l făcuse vinul băut ca să mă pot duce de-a dreptul acasă, căci bănuiam că după un act așa de mare erau necesare tot felul de mulțumiri și de efuzii sentimentale care m-ar fi întîrziat pe drumuri. Irina mi-a dat astfel drumul, încercîndu-se să nu plîngă și trimețîndu-mă singură ca să mă îngrijesc. Plîn de milă pentru gestul ei — știam cît plînge la despărțirile obicinuite — am lăsat-o totuși. Probabil că par grozav de hain. Cred că oricine, de și-ar exprima sincer vagile impresii, ar ajunge la aceleași rezultate. De obicei sînt cu toții de rea-credință și nu-și recunosc slăbiciunile. Pentru mine, însăși aceeași sinceritate scrupuloasă și încercare de analiză lucidă nu este o scuză ? Vina mea depinde de punctul de vedere din care era privită. Irina era destul de mare ca să-și dea seama de actele comise și nu protestase în nici un fel. N-o mințisem niciodată asupra viitorului : voiam să-mi păstrez libertatea. Ca prieten, îi făgăduisem totdeauna ajutorul. Eram în tovărășia ei pe cît puteam și nu mă gîndeam să mă sustrag vreodată.

Nu aveam nici o pretenție de nici un fel, și mărturisesc că nu fără plăcere am dat legăturii noastre o nouă putință de înprospătare. Dacă nu eram încă

peste măsură de înfierbîntat, nu eram eu de vină. Sînt vinovat, dar a mea este singura aventură din lume ? Aventura nu mai revoltă pe nimeni acum.

Probabil că mă iubea și nu-și precupețea darurile. Trebuia imediat să mă sacrific ? De altfel, nu renunțasem la orice planuri pentru mai tîrziu ?

Odată îmi spusese : „Cum sîntem văzuți tot timpul împreună, de ce nu vii acasă la mine să faci o vizită ? Asta i-ar asigura pe toți. Ești un copil și n-or să te creadă periculos.“

M-am dus cu toată timiditatea mea, din curiozitate.

O casă cu trei etaje, subțire și înaltă ca un joben, cu o scară învîrtindu-se în loc, păsări și oameni peste tot.

Voci care întrebau de la acoperiș la pivniță : „Cine-i acolo ?“ Apoi un trîl de pian și apoi o ocară care n-avea înțeles. Însoțit de Irina, am intrat într-un salonaș, și, la intrarea mea, am auzit cele patru uși ale camerei închizîndu-se în grabă.

Am început conversația, jenat. Irina mă încuraja. „Nu te speria, așa e la noi !“ Apoi, pe rînd, au intrat membrii familiei. *Madame Lisa*, cu o rochie *beige* cu trenă, cu *évantail* și coafată „*Pompadour*“, cu obrazul de 60 de ani vopsit gros, mereu cu vorba „Noi femeile“... Apoi *madame Cléo*, încorsetată și cu sîinii pepeni, examinîndu-mă cu *pince-nez-ul* ; apoi *madame Aspasia*, subțire și nesfîrșită, întoarsă ca un cinci. Se vorbea : „*Mon Dieu !*“ — „*C'est épatant !*“ „Noi femeile !“ — „Vai, cum zici !“ ... „Ți-aduci aminte !“... „Asta nu se cade !“

M-a privit fiecare în felul ei : *madame Aspasia* se subția, *madame Cléo* se îngroșa, *madame Lise* zîmbea grațios, Apoi apăru și *Michel*, tatăl Irinei, căpităan pensionar.

Era gros, cu cărarea în mijloc, cu gușa proeminentă prin gulerul tare răsfrint. Rîdea și făcea pe glumețul, și cucoanele întrerupeau ciripind : „Vai, cum spui, Michel ! Uîți că sîntem și noi de față ! Noi, femeile !” Totul era ridicol și amuzant. Nu înțelegeam nimic, zîbeam și aprobam. Toți vorbeau laolaltă și nimeni nu înțelegea ce spune celălalt. Păreau mai multe gramofone puse în mișcare deodată, cu plăci diferite.

Michel deveni impudic, și cum femeile se revoltau, se enerva că i se strică efectul povestirii. Vocile se ridicau. Am fost luat ca martor. În același timp, la ușă începură lătrături diferite.

Tînărul Grégoire, galben și unsuros ca un sparanghel fiert, își făcu apariția.

Tante Eliza scuză : „Grégoire adoră animalele !” Nu puteam pricepe gradele de rudenie ale fiecăruia. Aveam impresia că stau cu toții în camera aceea. Grégoire întrerupse cu un aer autoritar : „Năprasnic zgomot !” Apoi, că și cum i s-ar fi înmuiat enervarea, căzu ca o haină pe un scaun.

Convorbirea continuă, suvenirurile circulau, reflexiile melancolice fumegau. Risul gros al lui Michel reîncepu. La fiecare izbucnire i se zguduia tot stomacul. Picioarele umflate stau depărtate unul de altul și i se vedea coada jachetei pe sub scaun bălăbănindu-se.

Apărură atunci două grații tinere. Domnișoarele Riri și Coca, în *rose* și *bleu*. „Porumbițele noastre !”

„Războiul de la 77”. „Lasă, Michel, s-a terminat cu eroismul !” Riri începu la piano o romanță, cu mîna stîngă trecînd peste mîna dreaptă. Ce oi fi gîndit eu atunci ? Nu mai țiu minte. La un moment dat, știu că socoteam, măsurînd din ochi pulpele rotunde ale lui Michel, dacă ar putea pune un picior peste celălalt. Grégoire numai din cînd în cînd spunea cîte o vorbă :

„Fantastic !“ „Năprasnic !“ „Bombastic !“ Își întărea astfel moliciunea galbenă prin cuvinte energice.

Am plecat cu frica să nu strivesc păsările și oamenii, amețit, învîrtindu-mă pe scara învîrtită, pe cînd, pe deasupra capului meu, reîncepuseră conversațiile dintre pod și pivniță. În poartă, Irina îmi spusese : „A apărut luna !“ Vorba mi se păru fără nici o noimă.

Irina vorbea deseori de rudele ei și totdeauna le critica sau se amuza pe socoteala lor. Nu o dată pune în mișcare scene hazlii. Am avut nedelicateța, în fața complectei ei îngăduințe, să rîd din ce în ce mai tare.

„Ce curios lucru : toți ai tăi au ceva strîmb în ei. Poartă haine demodate și sclipitoare, amestecă româneasca cu franțuzeasca într-un mod caraghios. Tu singură din toți ești precisă, ai simțul proporțiilor, n-ai fost influențată de casă, de oameni și de păsări !“

Irina surîse măgulită și primi vorbele mele ca pe un compliment.

Timpul trecea, scenele se repetau întocmai. Irina îmi suporta firea. Nici una din speranțele sau din deziluziile mele n-aveam delicateța sau n-avem tăria să i le ascund. Nu eram nici copil, nici om întreg, și transformarea aceasta aducea cu sine o stare nesigură, entuziasm, planuri, petreceri și apoi șovăială, neîncredere, disperare. Prezumțios peste măsură, fiecare insucces mă istovea. Era pe timpul cînd începea să mă tulbure înțelesul morții, la care nu mă gîndisem pînă atunci decît cu ușurință, și mă deprindeam cu greu cu această idee. Irina suferea toate toanele mele. O pedepseam amarnic de orice mi se întîmpla, o umileam, o disprețuiam. Găseam cuvinte savant combinate care s-o doară. De la tatăl meu, care înjura birjărește, și pînă la mine, care căutam

și în minie să mă exprim interesant, era un progres mare. Când o vedeam așa de abătută, mă cuprindea mila, și o tiram cu aceeași frenezie spre camera unde ne întâlneam de obicei, și acolo ne grăbeam să ne îmbrățișăm pătimaș, ca să numai avem vreme să ne gândim la ceea ce a fost. La urmă plingeam încetisor, și Irina mă mîngîia ca o soră. Atunci mă recunoșteam incapabil de a duce viața singur, și nimeni altul nu mă putea potoli mai bine ca Irina. Și bucuria, tot așa de intensă, mi-o revărsam tot asupra ei. Rîdeam copilărește, fugeam fără să-mi pese de nimeni pe stradă, făceam planuri, pline de fantezie, și fata se lăsa în voia fericirii mele. Aveam încredere în mine atunci, și, la braț cu Irina, visam succese cu altele...

Cu toate lacrimile Irinei, care izbucneau zilnic înaintea celei mai scurte despărțiri, cu toate îmbrățișările ei înfrigurate, uneori eram nefericit din cauza ei chiar. Astfel de întâmplări erau însă rare, fie că ea le pricinuia numai uneori, fie că eu, ținînd-o tot timpul lîngă mine, nu-i dam prilejul. M-am indignat într-o zi că a putut prelungi o discuție cu medicu X. Irina, la argumentele mele, spuse : „Ai dreptate, eu nu-mi dădeam seama !” Cu un astfel de răspuns de femeie — și deseori veneau astfel de răspunsuri din partea Irinei — nu erai sigur de nimic. Aveam vag intuiția că toate teoriile mele asupra vieții, a naturii sau a artei, aprobate cu atîta grabă și împămîntenite imediat, nu fuseseră decît niște monologuri. Irina neavînd decît rolul să-mi întretie elocința, rolul confidentelor din tragediile clasice.

Am făcut o excursie de elevi, și am avut multe peripeții și nedumeriri. Amicii erau, unii, de cea mai proastă calitate. Fete cu vorbe greoaie și gesturi la fel. Schimbau între ele zilnic cele cîteva rochii și

cei cîțiva ciorapi pe care-i aveau. E ridicol să vezi aceeași bluză roșie cu panglicuțe colorate, ornamente pretențios, apărînd în fiecare zi pe alt trup. Mă indignam cînd vedeam că Irina lasă să i se schimbe hainele în felul acesta. „Dacă mi le iau ele, ce vrei să fac !“ Băieții se îmbătau, glumeau grosolan și țineau la mese interminabile discursuri. Unul din ei părăsise Irinei bine. „Cel mai bine după tine !“ Iar deoarece eu, la început, mă jenașem să stau numai cu dînsa, Irina se împrietenise cu celălalt. A trebuit să-i arăt cum avea beția vorbelor, cum adăuga spume și floricele la fiecare cuvînt și cum, la masa oficială care ni se dădea, aruncă în mijlocul perorației un „cu vîrf și strălucit îndesat !“

Toate acestea îmi arătau gustul prost al Irinei și că, de nu m-ar fi întîlnit întîmplător pe mine, ar fi găsit cu ușurință pe altcineva pe care l-ar fi admirat. La fel gust prost a arătat și cînd am cîntat la pian mai mult ca mediocru, spre admirația celorlalți nepricepuți, și apoi cînd, rămași singuri, Irina ayu o criză de lacrimi nebune de umilință și de admirație pentru priceperea mea vastă. Cunoșteam destul de bine muzica, ca să știu ce prost cîntasem, dar laudele ei îmi făcură plăcere și nu am tras imediat concluzii rele. De atunci, Irina spunea despre mine, ca și despre toți cei care îi erau simpatici : „Sandu cîntă drăguț la piano !“ După atîtea cărți citite și comentate împreună, se mulțumea cu astfel de formulări rudimentare, care nu însemnau nimic și care demonstrau nepriceperea ei completă.

În preajma tuturor — și toți răuvoitori — făcusem cele mai mari imprudențe. Curios, dorința de a-mi păstra independența persista totuși în mine și îmi era tot așa de urît să-mi leg existența într-o aventură mică. Ridicolul de a mă vedea suspectat de alții

pe care-i socoteam inofensivi și mai ales ironizat mă chinuia. Dar groaza de a rămîne singur și de a vedea pe Irina cu alții mă făcea să suport orice ridicol. Astfel, la braț cu dînsa, făceam un colț separat, căutînd doar să-l mai atenuez, aducînd între noi pe inofensivul Niki Mihail. Trio caraghios, la care ne pretam cu toții — Niki și Irina, din inconștientă, eu din nemernicie.

Deseori mi se întîmpla să mă plictisesc cu Irina, dar asta nu ne oprea să fim mereu împreună și să ne părăsim cu greu. Neputința de a o avea în voia mea îmi imboldea dorințele. De îndată ce nervii se discor dau, temerile de a nu fi descoperiți veneau, și mai ales plictiseala de a rămîne cu ea cînd nimic nu mă mai tenta, cu tot trupul fraged și gol de lîngă mine. Atunci nu știam ce să-i mai vorbesc și mă simțeam rău în camera străină.

Cu perversitate îmi pregăteam plecarea, ca ea să nu simtă plictiseala și indiferența mea, cînd voiam să părăsesc camera după o oră, eu, care înainte de a intra, dorind-o, îi promisesem că vom sta patru ore împreună. Cugetam minciuna pe îndelete, și printr-o jumătate de vorbă reflectam că ceasul meu întîrzie, că timpul trece fără să ne dăm seama, că aveam presupunerea că cineva ne pîndește intrarea. Plîngînd, Irina întîrzia pe cît putea plecarea. Cînd se hotăra să se îmbrace, era încovoiată ca la o veste rea. Îmi părea rău, și în stradă nu știam ce să fac ca să-i readuc veselia.

Irina nu a fost niciodată convinsă că eu țin la ea. Nu făceam nici un sacrificiu, nu renunțam la nici un spectacol numai pentru a rămîne cu dînsa și nu o puteam minți cu totul. Îi și spuneam răspicat că nu o voi lua de nevastă. Pretextam, pentru ca s-o îmblînzesc, o teorie asupra temperamentelor artistice, din

Care voiam s-o conving că făceam parte. Un astfel de temperament trebuia lăsat în voie și nu trebuia în-lănțuit cu obiceiuri burgheze. Ea izbucnea în lacrimi : „Dar dacă eu nu mă pot lipsi de tine !“ Atunci tot așa de pervers, dar cu suflul în același timp plin de părere de rău pentru durerea ei, o povățuiam să aibă voința să mă uite și să se distreze cu alții. Imediat ce s-ar fi distrat, aș fi suferit. O dată, familia Irinei i-a găsit chiar un candidat, la țară, la o mătușă. Când mi-a spus Irina, rîzînd, istoria, am trimis-o să-l vadă și, dacă se poate, să-l accepte. La întoarcere mi-a povestit toată prostia candidatului și eu m-am amuzat cel dintîi.

(Am trimis-o ca să încerc să găsesc o modalitate de a scăpa de ea, în același timp, să-i văd repulsia față de alții și întoarcerea ei și mai nebună spre mine.)

În imposibilitatea de a găsi vreo scăpare, Irina se gîdea deseori la moarte. În momentele despărțirii mărturisea scîncit, făcîndu-mă să lăcrăm eu însumi : „Știi cum aș vrea să mor, Sandule !“ Nu mai știu cînd a spus pentru prima oară Irina astfel de vorbe și nici cînd le-a transformat, dîndu-le un sens nou : „Eu o să mă omor !“ Îmi dam seama că de la cuvinte la fapt distanța era enormă, dar astfel de evenimente, oricît de rare, se întîmplă totuși, și uneori era așa de completă tragedia ei întipărită pe toată ființa, că o simțeam în stare de orice. Această stare i-o producea neîncrederea pe care o avea în viitor. (Eu nu-i promiteam nimic, dimpotrivă, o consolam doar spunîndu-i că întotdeauna voi trece pe la ea, și aș fi făcut-o, căci n-aș fi avut curajul s-o părăsesc cînd aș fi știut-o nenorocită.) Această neîncredere era o hrană veșnică și un veșnic motiv de explozie la despărțirile noastre de fiecare seară. Nu știam cum s-o conving că însăși dragostea ei pentru mine o oprea să facă așa ceva, deoarece știa ce

nevoie aveam de ea. Eram deseori trist, și atunci o chemam să mă consoleze. Atunci Irina nu mă mai amenința că se omoară. Vorbea despre viitorul ei cu o oarecare liniște.

Adăuga doar — însă ca ceva normal : „Nu mă omor, fiindcă nu mă lași tu !” Și de cite ori eram împreună lângă vreun pericol — deasupra unei stînci în excursii — o simțeam mișcată, își uita vorba și privea în spațiu. Pricepeam că se petrecea ceva anormal în ea. De cele mai multe ori vedeam clar ce o zbuciuma pe Irina, uneori însă nu înțelegeam bine, fie că în ea se petreceau lucruri neobișnuite, fie că firea mea curioasă, nesuprapunîndu-se pe starea ei normală, o făceau să mi se pară ciudată (căci eu nu puteam părea față de mine ciudat, fiind deprins cu sinuozitățile mele, care mi se păreau normale).

Astfel, poate din pricina mea, apărea Irina tulbure și neînțeleasă. Zbuciumul ei era așa de spontan că nu-l bănuiesc nesincer.

Intr-o zi vorbeam, bătîndu-mi joc de fetele bătrîne și, ca s-o chinui, am adăugat, fără vreo schimbare a vocii, ca să creadă că glumesc sau că sînt numai răutăcios și astfel să-și pregătească un răspuns : „Tu ai să rămii fată bătrînă” — „Asta pentru nimic în lume !”

La o nouă întrebare, de data asta sinceră, căci eram prea îndurerat ca să nu fiu sincer : „Dar ce o să faci ?”, nu-mi răspunse nimic, dar nici nu fu în stare să repare ceva. Ce rost a avut vorba aceea (sau ce rost a avut întrebarea mea) ? Și asta dacă nu la începutul dragostei, totuși, pe cînd mai plingea încă cu aceeași deznădejde.

Se gîdea că în cele din urmă tot o s-o iau ? Sau dragostea ei pentru mine n-o împiedeca să-și facă, măcar uneori, și mici socoteli pentru mai tîrziu ?

În ce constau mai târziu ușurințele Irinei ? Într-o vorbă pe care i-o spuneam deseori, fără să bănuiesc ce adevărată era : în a nu conta niciodată pe dînsa. Cu toate că aceasta privea numai lucrurile neînsemnate, totuși îndoielile mele subsistau.

Un exemplu : una din pretențiile mele era să vie exact la întîlniri (ceea ce era destul de greu pentru ea, care sta departe). Reușeam s-o fac să fie exactă, dar întotdeauna aveam impresia că are grije de a nu întîrzia numai spre a nu provoca mînia mea. Scuzele ei umile la cea mai mică inexactitate nevoită îmi făceau milă. Nu puteam însă renunța la pretenția mea : simțeam că imediat ce nu s-ar teme, ar veni fără nici o ordine, m-ar face să aștept ridicol, și nu mi-ar face plăcerea decît în cazuri cu totul speciale, cînd m-aș fi plîns, și numai puțină vreme după plîngerea mea, înainte de a uita din nou.

Nu contam pe dînsa, mai ales cînd o rugam de ceva care nu i se părea că mi-e necesar neapărat. Îmi plăcea să discut cu ea literatură sau artă, chiar dacă nu făcea decît să-mi repete părerile, și asistam, ascultînd-o, la propriile mele gînduri. Îmi plăcea să se ocupe și ea singură, fie că aș fi voit o dezvoltare a personalității ei, fie că aș fi voit să adîncească vreun autor pe care-l cunoșteam superficial, și la care, ocupat aiurea, nu puteam să întîrzii. Ea mi-ar fi întrezit cunoștințele, fără să fiu nevoit să mă ocup special.

Dar observațiile ei erau așa de disperate, încît nu puteam armoniza nimic. Cînd plecam undeva, fi lăsam un plan de studii, ea trebuia să-mi scrie observațiile și nu-mi scria niciodată despre asta în fierbinția, la rîndurilor pasionate sau numai oarecare, iar la întrebările mele repetate se mulțumea numai cu generalități („foarte interesant“ sau „nu-mi prea place“), care mă enervau.

La întoarcere, constatam că nu lucrase aproape nimic, că în fiecare zi i se întîmplase cîte un accident care s-o oprească, și că ceea ce cetise fusese în fugă, fără de nici un sistem.

Nu-mi plăcea la Irina nici ușurința cu care vorbea despre oameni, împărțind repede acel „e draguț“ sau „e antipatic“ sau „e bine, vorbește franțuzește“, care arătau cît de superficială și cît de egală tuturor fetelor era în judecățile ei. Uneori, cîte o exclamare de a ei venea așa de pe neașteptate și în așa contradicție cu temperamentul meu, pe care presupuneam că-l cunoaște cel puțin în trăsăturile lui generale, încît rămîneam uimit. Unul din cele mai puternice sentimente pe care le aveam era acel al cinstei (excepție în dragoste), pe care-l împingeam la exces, și pentru care aveam toate scrupulele. De aci, o veșnică persiflare a moravurilor celorlalți și de cele mai multe ori dezgust. Poate că totul pornea din același instinct de a mă diferenția și de a avea motivele unor noi mindrii personale. Nu admiteam deci nu numai necinstea fătășă, dar nici aranjamentele cele mai nuanțate care sînt în obiceiul celor mai cinstiți dintre noi. Irina, bineînțeles, ca oricînd, îmi împărtășea părerile. Fuseseră sute de discuții și totdeauna rîsesse și ea, batjocorise și ea, desprețuise și ea. Asta n-o împiedecase odată să mă întrebe fără de nici o îndoială : „Prietena mea Florica (o prietenă oarecare, pe care abia o suportam) e amenințată la profesorul X, camaradul tău de școală. Insistă tu s-o treacă !“

Și, în momentul cînd îmi arătam indignarea și mîhnirea adîncă, văzînd că atîtea discuții fuseseră zadarnice și atîtea momente de înțelegere între noi, o farsă — căci ea nu făcuse decît să mă aprobe și să mă repete fără vreo convingere proprie, că mai ales mă lăsasem prins de această glumă — ea adăugă și

mai inconstient : „Bine, știu că nu trebuie să faci de astea *pentru nimic în lume*, dar credeam că pentru mine e altceva !“... Răspuns de femeiușcă...

Mi-aduc aminte că i-am făcut o morală lungă de un ceas, și în momentul cînd i-o făceam simțeam ce inutilă e această morală, ce ridicolă, nu numai pentru că era imposibil de schimbat ceva din ființa Irinei, dar și pentru vorbele mele înseși, care nu se mai isprăveau, repetau aceleași lucruri, eram banal ca cele mai banale pagini de morală de prin clasele primare ; nu aveam nici o convingere de a schimba ceva ca să dau o viață vorbelor, sau poate aveam chiar indiferența după unul din instinctele mele ciudate de a-mi fi brusc indiferent un fapt pentru care lucrasem la care visasem ani de zile, de a mă persecuta brusc, în miezul unor gînduri, pe care le crezusese primordiale, o prăjitură colorată pe care n-o puteam s-o alung din minte cu cît mă încăpăținam mai mult s-o uit, constient în același timp că mă amuz, neputînd-o s-o alung. Și totuși, continuam cu persecuția spre Irina, pe care mi-o închipuiam distrată, plictisită, enervată, doritoare s-o las mai iute în pace, cu plăcerea de a mă simți și a apărea caraghios, plăcere egală cu aceea cînd, fiind de obicei bun, faci fără nici o pricină rău unui animal la care ții, numai ca să te simți rău, să te disprețuiești și să-ți strici o reputație la care lucraseși cu trudă și de care te simțai mîndru.

Mereu nici o scrisoare.

Un vis... Mă găsii deodată într-o bisericuță de mahala. Acolo, o nuntă umilă și tot lume cunoscută, ocupată toată ca să dea impresia unei nunți mari. Într-un colț Niki Mihail își rezimase capul pe gîtul de cocostîrc și, în mijloc, mirii : domnul, rotofei, făcut cu penița rondă ; alături, Irina, dizgrațioasă în

văluri albe, gesticulînd dizgrațios, vopsită cu roșu pe fața ei roșie. O simțeam că joacă un rol și că-și permite chiar să facă exclamări sau gesturi ridicole ca să impresioneze pe cei care găseau prezența ei acolo nefirească. După ce acceptase totul, nu numai faptul, dar și exhibiția lui în toate detaliile, acum i se părea, din scrupul pentru trecut, că n-ar trebui să rămînă calmă. Din cînd în cînd arunca chiar cîte un răspuns nervos vecinului conciliant. Rudele toate în preajmă, cu demnitate. Cărarea impecabilă a lui Michel se prelungea, lată și albă prin părul negru, sticlos de pomadă. Apoi un popă pițigăiat a început *Isaia dănțuiește*, și au început cu toții să se învîrtească după vocea lui. Tot mai repede și mai dizgrațios. Irina șoptea mereu vecinului : „Ah, cum mă enervează !“ În mers, voalurile i se deranjaseră. Mă gîndeam cum să mă răzbun... Să-mi fac apariția brusc acolo. Dar cum ?...

Sufeream îngrozitor, dar preferam orice, numai să nu fiu ridicol. Tot atunci atenția îmi fu atrasă în altă parte, pe obiectul din mijloc, în jurul căruia se dănțuia. Mi se păruse la început o masă, dar era un catafalc. (Vis melodramatic, stupid, însă care mă face și acum să tremur.) Și pe el, printre cîteva flori, cu ochii închiși, cu gura deschisă, cu nasul cîrn, iarăși Irina. Vinătă, umilă, și mică, tocmai ca atunci cînd o alungam acasă și ea se ținea după mine. Fără mișcare, acolo, din pricina mea... Nu puteam s-o văd decît uneori, ceilalți treceau mereu primprejur și-mi împiedecau vederea. Treceau tot mai repede și mă miram cum de nu amesc. De la o vreme au început să țopăie. Și la un moment dat — și mă asigur că asta e nemaipomenit chiar și în vis, — *le-am văzut pe amîndouă deodată*. Una roșie, dizgrațioasă, cealaltă neagră, întepenită.

M-am trezit tipînd. Imaginile erau așa de puternice, că le-am văzut încă și treaz. A trebuit să-mi întăresc toată judecata ca să mă potolesc. Nu se poate să fie așa. Aceeași persoană de două ori deodată, asta nu se poate. Aș înțelege să se fi măritat, chiar din motive ușuraticе. S-a deprins cu altul, speră să înceapă altă viață. cu toate că repede s-au mai petrecut toate. Dar să fi făcut nunta la biserică, adică să dea amploare unor lucruri pe care trebuia să le lase în cît mai mare obscuritate pentru ea și pentru alții, asta nu cred. O cred astfel în stare de vicii fundamentale și mi se par imposibile anumite chestiuni de detaliu. Nu pot să mă explic bine, dar sînt convins că toți care ar cunoaște perfect situația ar judeca la fel.

Fac eforturi s-o reconstituiesc ca să pricep ce a făcut. Caut acum din memorie să refac scenele dintre noi, în toate nuanțele — căci mai cu seamă nuanțele pot trăda adevărul. Să dau exactă însemnătate unor vorbe pe care nu le-am adîncit atunci decît vag, pentru că atunci nu mă interesau decît rareori, cînd aveam vreo nemulțumire sau cînd nervii mei mă chinuiau mai ascuțit. Să aflu adevărul după niște frînturi de adevăr care pot fi interpretate în atîtea feluri. Greutatea vine mai ales din neputința de a putea clasa toate amintirile. Sînt doar vorbe, priviri, interjecții care nu se leagă de nici un eveniment. Nu știu în ce ordine s-au produs ele, și astfel nu voi izbuti să dau o consistență precisă descoperirilor mele. Voi forma o ființă statică compusă din sute de exclamări trădătoare, care s-au petrecut în timp.

În definitiv, Irina poate a evoluat. M-a iubit la început mult, și apoi gîndul că trebuie să se aranjeze într-un fel i-a încolțit, i-a înmuiat dragostea și la urmă a invadat-o complet. Deci sentimentele ei au

fost în veșnică mișcare. Și nici evoluția nu s-a făcut mecanic.

Au fost reveniri, remușcări, apoi din nou hotărîri de eliberare. Ezitățile perpetue complică extrem chestiunea. Memoria mea nu poate să aranjeze trecutul. (Opera lui Proust e o dovadă de memorie prodigioasă. Cu cît mai complicată ar fi fost din punct de vedere psihologic dacă memoria lui ar fi fost defectuoasă ! Dar n-ar fi putut ști adevărul, și numai adevărul interesează în anumite ocazii.) Aruncînd la întîmplare tot ce-mi aduc aminte despre dînsa, formează o ființă stranie din cauza prea multor apucături contradictorii și suprapuse. Nu imposibilă, căci în viață toate sînt posibile. Oamenii sînt făcuți din pămînt netrecut prin sită, au fost lucrați în grabă. Nu mi se pare că rezultatul la care voi ajunge va fi lipsit de viață.

Aud respirația Irinei, nu știu numai dacă aceasta va fi Irina adevărată, și asta aș vrea s-o știu. Și mereu încep cercetările mele de la capăt, cercetări zadarnice, care nu vor duce la nici un rezultat, dar la care nu am tăria să renunț. Cum să știu adevărul asupra ei cînd nu știu adevărul asupra mea ? Și eu mă am la îndemînă, mă știu sincer față de mine, și în același timp mă analizez pasionat și fără întrerupere de cînd mă cunosc. Cînd mă gîndesc, văd ce gusturi mereu contrarii am avut întotdeauna. De-mi citesc jurnalul de zi al cîtorva clipe din viața mea, văd că uneori sînt mulțumit și alteori disperat, uneori mi-e milă de ea și alteori o urăsc și alteori nu mă interesează. Cum să disting din tot ce a spus ea ce e sincer, cînd eu nu sînt sigur dacă reflexiile mele nu sînt pornite din ciudă sau din remușcare, și că n-o judec pe rînd sau cu excesivă îngăduință sau cu excesivă severitate. Nu știu dacă tot chinul meu se numește dragoste sau amor propriu... Dacă mi-ar

părea rău să aflu că a murit... Nu știu în cât timp m-aș consola dacă a murit și în cât dacă m-a înșelat. Cred însă că dacă aș afla că totul n-a fost decît o glumă, aș fi fericit pentru o clipă. Mi-aș destinde nervii, m-aș odihni. Apoi, cu dînsa, iar aș începe să mă plictisesc groaznic, cum m-am plictisit tot timpul. Sau poate între doi care se cunosc total, care au terminat de a gunguri amorul și care îl practică la ore fixe, ca într-un menaj autentic, plictiseala este inevitabilă ? Sau port cu mine această plictistală ? Sau numai sînt sugestionat de ideea asta ? Sînt incapabil de dragoste proaspătă mereu reîncepută, cu toate că mintea mea o visează întotdeauna. Mă duc cu mine și nu mă cunosc, cu toate că mă observ cu o grijă migăloasă și trudă inutilă. Vreau să pricep pe alții ! Mă mir cum pot suporta să tîrîi cu mine, pretutindeni, pe mine, străinul. Și uneori acel străin e blînd, agreabil, dar alteori e odios cu egoismul lui. Și eu îl port mereu cu mine...

Sfinxul întepenii pe nisipuri (cîrn ca și Irina), încruntat, cu buza atîrnînd, pare că păstrează un secret din pricina tăcerii lui îndelungate. Oamenii vorbesc tot timpul. Dacă ar fi înregistrat pe discuri tot ce spun zilnic, te-ai îngrozi de atîta pierdere de vreme, și mai ales de atîtea contraziceri. Legînd toate vorbele din timp de o lună te-ai crede într-un haos. Te-ai îndoi de pretenția noastră de a te crede organic și de a-ți da limite. Ar trebui să degajezi — imensă dificultate — ceea ce-ți aparține personal de ceea ce e omenesc. O muncă inversă de cea pe care o faci în artă. Acolo cauți generalități și aci le dai la o parte. Nu mă interesează prin ce semăn cu alții, ci prin ceea ce difer. Aș găsi pe discul gramofonului meu imaginar tot felul de exclamări momentane, mereu contrare și idioate : „mi-e foame, mi-e sete, mi-e frig,

mi-e cald“, sau „supa te încălzește, friptura e prea arsă, prăjitura prea dulce“, mici exclamații necesare, se va zice, totuși numărul lor mare e sinistru. Unul făcea socoteală asupra bunicii lui, bună menajeră, cit a dormit în viață și cit a mincat. Chiar citeva zile în șir n-a făcut decît să sune pe slugi. Cu toții spunem fraze goale și inutile de milioane de ori. Căci e inutil să spui că ți-e foame cînd ai mîncarea gata regulat la aceeași oră. Să căutăm să degajăm din acest lest ce e caracteristic unui anumit om care ne interesează și îi aparține în mod special. De altminteri, chiar și acele exclamații pot servi. Numărîndu-le și comparîndu-le, vei putea zice : A e mai mîncăcios ca B. A e cel mai mîncăcios din toți cei o sulă pe care i-am cercetat. Cu toate că concluziile pot fi defectuoase. Într-adevăr, un om poate să mănînce mult și să nu spuie la fiecare moment „mi-e foame“. Și invers, altul se poate tîngui toată ziua, tocmai pentru că nu are ce minca. Oricum, un om e tot așa de misterios ca și Sfinxul. Unul pentru că tace, celalt pentru că vorbește.

Am fost într-o seară într-o tavernă lingă Saint-Julien la Pauvre. Era distractiv. Sub pămînt, într-o veche închisoare a Revoluției, se cîntau cîntece vechi franceze, tandre sau cu o savoare galică. Cornemușa acompania. A cîntat romane sentimentale și o mică babă vopsită exagerat, sfortîndu-se să pară tinără. M-a străfulgerat o idee : așa va fi Irina la bătrînețe ! Într-adevăr, cu toată carnea boțită, avea mult din aspectul Irinei.

Silueta, culoarea feții și a părului, ochii, nasul scurt, dinții lungi, buza inferioară strivită. Apoi gesturile aveau, ca și la Irina, ceva strident în ele.

Așa va fi Irina bătrână ! Ce satisfacție am avut !
Simțeam că descoperirea asta are să mă bucure întotdeauna, chiar când totul îmi va fi egal.

Aveam o răzbunare pentru a mă potoli puțin. Consolare imbecilă, îmi dădeam seama, dar mă bucuram totuși...

Sînt talente speciale ca să pricepi o operă literară, o bucată muzicală, o statuie sau un copac, oricît ar părea că aceste lucruri sînt la îndemîna oricui. Într-adevăr, deși fiecare mărturisește fără jenă că nu poate pricepe o problemă de matematică, își va permite să-și dea părerile asupra chestiunilor literare (mai ales în Franța), se va ofensa de nu le vei lua în serios și nu va crede că pentru asta trebuie pricepere înăscută pe care s-o educi apoi prin ani de zile de muncă migăloasă. În orice caz, nimeni nu va mărturisi (afară de cei care vor să fie originali) că nu gustă natura. Pot să nu facă nici cea mai mică efort să fie în preajma ei, pot să trăiască ani de zile fără să se gîndească la ea, pretenția lor nu este mai mică. Ca și cum a nu pricepe farmecul naturii ar însemna ceva pentru inteligența cuiva. Genialul Kant a putut să transforme judecata lumii fără să facă mica distanță dintre Königsberg și mare ca să vadă valurile. Fiecare poate să aibă alte competențe, să scrie un act judecătoresc caligrafic, de pildă. Poate că fiind așa de legați de schimbările perpetue ale anului, de raze și de frunze, e greu de mărturisit că n-am învățat nimic de la ele.

Există lucruri și mai strîns legate de noi și nu le observăm : *moartea*. Nici măcar groaza că vom suporta-o nu ne dezmoștește. Unii dau o interpretare : preferăm să nu ne gîndim. N-au dreptate. Nu renunțăm la gîndul ei din ștoicism sau din lașitate mascată, ci din incapacitatea de a o gusta. A gusta *moartea* (cu

spaimă sau cu delicii, în orice caz a fi impregnat de ea) este un talent special, și oamenii talentați sînt rari. De aceea vedem atîtea înmormîntări, și nu facem nici o reflexie, după cum vedem atîtea apusuri de soare, și nu le observăm. (Bineînțeles, sînt unii care observă toate apusurile și alții care freamătă la fiecare mort, iar amintirea lor continuă apoi să-i tulbure.) Facem doar o socoteală de tarabă : „s-ar putea să mai trăim, deoarece sînt oameni mai bătrîni ca noi“. Și ne punem din nou la micile noastre treburi zilnice. Aminăm cu ușurință pe anul viitor un plan mai neobicinuit, fără de nici o grabă ne sorbim cafeaua și ne facem siesta, și nici în momentul cînd, în sfîrșit, facem pasul sacru, nu ne tulburăm, căci sîntem mediocri și atunci. Mă gîndeam odată că ar fi interesant de studiat un om mediocru fiind obligat să facă un gest mare. De pildă, un general prost, trebuînd să ia o hotărîre mare într-o luptă, cu riscul că de va greși sau de se va sustrage va fi împușcat. Ar fi interesant de văzut storcîndu-și creierul și mișcîndu-și fruntea cum nu mai obicinuisese să facă, încrun-tîndu-și trăsăturile, de obicei moi și leneșe. La fel și un om care este silit să moară și nu pricepe ce e moartea. Un viteaz dă o ultimă comandă de luptă, ceea ce se admiră, dar mie, care nu pricep regulile militare, și care nu mă preocup decît de cadavre, mi se pare fără rost această admirație. E tot așa de enervant ca și pentru un muzician, căruia în momentul interpretării unei sonate a lui Beethoven i-ai povesti despre o importantă teoremă algebrică. Un gramatic va face în timpul morții o observație gramaticală (în genul lui Félix d'Arvers), un funcționar își va clasa actele, un avar își va aranja banii, unul care a avut impresia că a fost un tată exemplar va da povețe. Nu vor savura clipă cu clipă toată amplitudinea morții decît acei care au trăit tot timpul cu sufletul și toate

gîndurile în preajma ei și au pus-o în toată meseria lor zilnică, la care, deși nepricepuți, trebuiau să ia parte. Cel ales va fi agasat de vecinii care îl tulbură, de doctorul care-l pipăie, de rudele care țipă după el. Are o unică ocazie să simtă în toată plenitudinea un vis pe care l-a urmărit atîta vreme și acela îi este ratat din neghiobia celorlalți. Căci ceilalți nu-i pot pricepe gustul, talentul morții fiind rar de tot.

Fără rost a fost, de pildă, moartea lui Bonbonel. Subțirel, în haina perfectă periată, cu pantaloni pe dungă. De vreo 24 ani. Avea trăsăturile fine, complect bărbierit, nasul subțire ușor arcuit, buzele abia conturate, sprincenile abia vizibile, fața alb-galbenă, pe care cea mai mică bubuliță era cu îngrijire ascunsă sub pudră. Gesturile îi erau întotdeauna „interesante“, și la discuții spinteca ușurel aerul cu două degete alipite la vîrf. Vocea îi era subțirică, discretă, dînd impresia că face reflexii subtile. Eu eram copil pe atunci, și tot îmi dădeam seama de farsa neîntre-rupță a lui Bonbonel. Asta nu mă împiedeca să-l iau de model, dar nu-l salutam, căci înțelegeam că ar fi fost ridicol să-l saluți. Veșnic îl vedeam în tovărășia domnișoarelor, care, mi se spunea, nu-l luau nicio-dată în serios. Le oferea servicii. Astfel, o dată a promis să le facă fotografii. Le-a dat întîlnire în grădina publică, le-a aranjat în grupe și în parte, pe alei, pe bănci, printre flori, a montat aparatul, l-a apropiat și l-a depărtat, a cerut de zece ori imobilitate perfectă, și cînd, peste o săptămînă, i s-au cerut fotografiile, a mărturisit cu risul lui subțirel că „totul n-a fost decît o glumă“. Pe la serbările orașelului, care se făceau la grădină, era bătut de toți cu confeti, pe jumătate ironic, el răspundea tuturor grațios *merci*, și își lăsa confetile pe haine, pe pălărie și în urechi.

Cînd cineva îi atrăgea atenția să se scuture, schița un gest de supremă plictiseală, se peria vag cu mîna de cîteva ori și adăuga :

— Închipuiește-ți, *mon cher*, nu știu ce să mă mai fac ! Și apoi, la prima ocazie, iarăși *merci* !

Acest „fleac“ purta în el o tragedie autentică. Inima lui mică, probabil și ea grațioasă și parfumată, bătea capricios, mai tare și mai încet, amenințînd la fiecare moment să se oprească de tot.

Părea imposibil ca fluturatecul de Bonbonel să aibă ascuns în el un secret așa de grav. Orice mișcare de a lui te făcea să crezi că totul nu este decît o nouă „poză“, cu toate că, de data aceasta, toți doctorii atestau adevărul. Într-adevăr, la vreo sincopă, își lungea degetele în stînga pieptului cu atîta eleganță, își închidea pe jumătate ochii cu atîta falsitate, murmura un *mon cher* așa de delicat, că nu puteai fi impresionat. Moartea i-a venit după două zile de boală în pat. Mi s-a spus că nu și-a schimbat deloc obiceiurile nici atunci. A rugat să fie ridicat ca să i se puie sub saltea pantalonii pentru dungă. În pantalonii ireproșabili l-au dus la cimitir și din Cîmpiile Elizee trebuie să se fi privit încîntat. Ce rost are moartea să vie la astfel de oameni ?

La Ivonne Segal, vecina mea din tîrgul X, a intrat moartea la fel. Ovreica purta vreo 50 de ani, dar era încă frumoasă, elegantă, zdravănă. Bărbatul său, avocatul Segal, avea ochii subțiați și buzele lungite de satisfacția de a avea o astfel de nevastă. Băiatul lor, subțirel și cochet, tocmai venise de la Paris, unde-și terminase studiile. Seara făcuseră petrecere, și casa lor din mijlocul grădinii înflorite fusese singura luminată pînă tîrziu în strada neagră și calmă. Au stins apoi luminile, pe rînd, în saloan, în camera băiatului și în ietac. A doua zi dimineață am fost tre-

zit de niște țipele sfișietoare și curînd am văzut pe băiat fugind prin grădină, rupînd cîteva trandafiri și intrînd în casă, lăsînd ușa deschisă. Apoi au început lumini, palide din pricina zilei, întii în ietac și apoi în salonaș.

Mi s-a spus că Ivonne se trezise cu o durere de piept și murise, înainte de a veni doctorul, de o anghină pectorală pe care o ignorase. La ușa din față, un om a așezat draperii negre, în timp ce altul ținea scara. Pe o ușă din dreapta au început vizitatorii. După o zi a pornit coșciugul. S-au coborît draperiile, s-au deschis ferestrele, și totul a reintrat în normal. Lîngă gard o mică bătrînă făcea reflexia:

— Săraca ! Cu o zi înainte era fericită, cîntase la piano, mîncase bine. Cine s-ar fi așteptat !

Într-adevăr, așa am văzut și pe bărbatul ei mai pe urmă. Nu împovărat de o grozăvie precisă, ci subțiat ca un semn de întrebare, căutînd să priceapă un eveniment care nu avea rost în casă la el.

În schimb, spălătoreasa familiei noastre, Dumitra, avea despre mórte, cu toată neghiobia ei, idei mai precise. Nu doară că pricepuse cine știe ce sisteme filosofice complicate în legătură cu ea, nici că o persecutau curiozități metafizice și nici măcar nu închi-puia, pentru folosul ei, vreo poveste copilărească, în care îngerii ar cînta fără grije. Numai cînd freca ru-fele de dimineată pînă seara, îndoiindu-și corpul schi-lod deasupra albiei, reflecta cu toată sinceritatea : „De-aș muri odată, să mă odihnesc și eu !“

Atîta a înțeles Dumitra : un loc de repaos. Și cîți sînt oamenii mai deștepți decît ea care să înțeleagă măcar atîta ?

Cum a simțit Dumitra cea schiloadă că e pe ducă, s-a îmbrăcat cu haina ei de sărbătoare, și-a întins trupul mic cît a putut mai bine, fără să economiseas-

că din spațiu dintre cele patru scinduri. N-a renunțat nici la o părticică din dreptul ei, dar n-a luat o poză prea impertinentă, ca și cum nu s-ar mai teme de dojană. Fața ei era sfioasă, așa cum se cade să fie la o ocazie atît de solemnă.

Boierul Barbu Pandele, dimpotrivă, a iubit cu furie viața. N-a făcut teorii, dar a sorbit din ea cum sorbi apă proaspătă după o zi de muncă pe căldură, cu violență și cu zgomot. Copil, slugile se îndoiu de pe atunci sub ordinele lui despote. În războiul de la 77 s-a jucat cu viața altora fără nici o considerație, ca și cum numai pentru distracția lui s-ar fi început un joc boieresc. A vîrît groaza și în inamici, și în amici, și era convins că un glonte n-ar îndrăzni să-l lovească. Ca și cum ar fi avut dreptate, gloanțele nu omorau decît pe vecinii lui. Nici patriotism, nici instinctul datoriei, numai satisfacția de a porunci și de a-și cheltui energia.

Încea impresia unei forțe imense : corp enorm, mușchii tresărind la orice mișcare. Fața roșie de sînge, vinele umflate, părul țepos. Avea gesturile scurte, iar vorba aspră, sacadată nu permitea nici o ezitare.

După luptă, dragostea. Femeile de pe moșie veneau la porunca lui, fete sau neveste, fără împotrivire, ca și cum ai găsi nerod să te împotrivești unui cataclism. Le ținea cîteva zile la dînsul, apoi le da drumul. Cine le cunoștea mai dinainte nu le mai recunoștea. Trupurile lor palpitînd de tinerețe, sîinii puternici, coapsele vînjoase, rîsul sănătos, toate dispăreau. Ca niște umbre împovărate, mute, gălbui, își vedeau de treabă, parcă boierul le-ar fi stors în cîteva clipe toată pofta de viață. Le furase fără milă și tinerețea, și frumusețea, și sănătatea. Pandele, în schimb, neistovit, apărea imediat pe calul vînjos ca

un taur, în căutarea unor noi succese. Umili, țăranii îl salutau, iar el nu răspundea în nici un fel. Nu se supăra nimeni și-l acceptau cum accepti neputincios o forță de a naturii.

Ospetele de la conac erau celebre în țară.

Avea Pandele o imensă satisfacție de a primi binc. Aștepta pe musafiri în capul scării, încercind chiar să surindă grațios. În antreul enorm era aranjată o armată de lăutari. Apoi începeau jocul. Pandele privea din jelt, indulgent și disprețuitor, cum ai privi o jucărie pe care, de învîrtești de manivelă, dansează cîteva păpuși într-o melodie de cîteva sunete. Mosa-firii se ameteau de dansul și de veselie la care erau siliți negreșit, și mai ales de teama care plutea în aer. Se începea, mai tîrziu, mîncarea. Păsările nenumărate erau aduse pe masă, vinul clocotea în sticle. În bucătărie, pe un cuptor mare cît un rug, se frigea boul întreg. Cu toții mincau și beau ca smintii, pe nerăsuflăte, și la urmă, ghiftuiți, umflați, înviniți, cu bale la gură, cu sos pe haine, beți complect, adormeau pe mese, și de sforăiturile lor tremura casa. Boierul, care mîncase și băuse mai mult decît toți, răminea însă neschimbat. Impunător, de pe jelt patrona pe adormiți, după cum un păzitor și-ar păzi porcii. Cînd se convingea că nimeni nu-l mai stingherește, chema un lăutar și punea să-i cînte la ureche cîntecul lui favorit, *La deal la Anișoara !...*

Cu o mînă își ținea neconținut paharul la gură, cu toate că nu sorbea tot timpul, iar cu cealaltă bătea în masă tactul.

Cînd se lumina de ziuă, pleca la culcare, fără să se mai îngrijească de cei rămași. În lipsa lui totul reintra în ordine.

Își iubea pămîntul cum ai iubi un om. Privea la-nurile de griu cu ochii sclipind, cum s-ar fi uitat la carnea de femeie albă, proaspătă, neacoperită. Își

ingrijea pomii fructiferi cum și-ar îngriji o mamă copilul. Cu artă desprindea un măr pîrguit, și-l întorcea ca să-l arăte, cum ai întoarce un vas prețios. Și cînd apărea în vîrfurile dealului de unde coborau grădiniile, și cînd se apleca asupra sufletelor de pomi, asupra straturilor fără număr unde legumele cele mai felurite sorbeau pămîntul, făcea impresia unui muzician inspirat, dirijînd la o imensă orchestră o simfonie extrem de complicată, dar săltînd de viață. Căci pentru boierul Pandele ramurile copacilor erau brațe fierbinți, trunchiurile umede corpuri prin care curge sîngele, iar merele rotunde sîni de femeie împlinită.

A murit deodată, doborît ca un stejar într-o pădure. Oamenii s-au minunat de această veste și și-au făcut cruce. Erau deprinși ca în fiecare an să conducă pe cineva la cimitir, dar boierul li se părea etern. Toți repetau știrea, nedumeriți. Și dacă Pandele s-ar fi sculat din sicriul enorm în care încăpuse cu greu, nu s-ar fi mirat nimeni.

I s-a făcut o înmormîntare magnifică, așa cum hotărîse el prin testament și cum se și cădea să se facă. Era tocmai în zi de Paște. Se strînsese lume multă și, ceea ce nu hotărîse boierul mai dinainte, mulți erau sincer emoționați. Femeile pe care le terorizase odinioară acum jeluiau din toată inima. Au venit domni de la oraș care au adus coroane multe, muzică militară și au ținut discursuri. Ca și cum natura ar fi fost părtașă la această sărbătorire, cireșii toți erau în floare. Pe dedesubtul florii albă-roz au purtat opt țărani asudînd trupul de plumb. Cînd a atins sicriul pămîntul din fundul gropii, zgomotul a avut o nuanță ciudată : un plescăit special, prelungit și forte, ca o sărutare pe care ar fi dat-o Wotan Endei.

Preoții au continuat multă vreme cîntecile lor tînguitoare și nepotrivite pentru bătrînul Pande. Ar fi fost mai bine, în loc de flori, să dea drumul unui butoi de vin pe țărna răscolită și, în preajmă, să se întindă un prăznic monstru unde să se ghiftuiască mofasirii, căci boierului nu-i plăcea să plece nimeni de la el flămînd. Să se aducă haita de vînătoare care să se bată netulburată pe sub masă după ciolanele întregi, să se ridă, să se facă glume succulente. Cine-l cunoștea pe boier și-ar fi dat seama că e singura petrecere demnă de el ; țipetele bețivilor ar fi părut sacre, iar sindrofia întreagă ciudată, dar corespunzătoare. Iar la urmă, cînd ar fi căzut pe jos, neputînd să se miște din pricina stomacului prea plin și ar fi adormit sforăind, un lăutar să se aplece la capul lui Pande și să-i cînte prelung — *În sat la Anișoara...*

Căci n-ar fi fost nici un sacrilegiu...

Ce-o fi crezut Irina despre moarte ?

Odată, de pildă — dar amîndoi eram în ocazia aceea identici — intrasem dispuși, vorbăreți, flămînzi, într-o cofetărie mică.

În momentul cînd Irina își îndesa cu chef dinții într-o prăjitură de șocolată, privirea îi alunecă pe ferastră și exclamă : „Ah ! Ce întîmplare !“

Mă uît : la masa de pe pavaj a cofetăriei ședea, domol, domnul Córnea, o cunoștință destul de vagă de a noastră. Știam că domnului Cornea îi murise cu cîteva zile înainte nevasta ; îl cunoșteam destul de puțin și ne simțeam destul de tineri ca să trebuiască să-i fi scris cîteva rînduri de condoleanță, dar, de obicei, cînd îl întîlneam, vorbeam cu el. Era imposibil să plecăm fără să ne oprim în calea noastră la el. Era complicat, văzîndu-l abătut, să ne prefacem că nu știm nimic despre nenorocirea lui și că nici măcar nu-i observam răspunsurile anevoioase. Eram prea

grăbiți, prea dornici de plimbare ca să-l așteptăm să plece, și domnul Cornea sta cu răbdare, minca încet, ca un om care nu mai prețuia timpul. Eram prea bine dispuși ca să fim triști și să-i spunem cuvinte de consolare. Am fi fost comici, hipocriți, și — cine știe? — ne-ar fi cuprins un rîs nerovs și ridicol în momentul acela. Am ieșit și am vorbit cu el ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ne-am arătat mai veseli ca de obicei, am făcut și mai mult scandal, ca să facă impresia că nu-i observăm deloc nici figura, nici do-liul de la mîină, am debitat spirite unul lîngă altul, stupide toate, pe un ton strident, și l-am lăsat brusc, fără să știm dacă el a spus vreo vorbă tot timpul.

Oricum ar fi luat domnul Cornea scena aceasta — sau de-i va fi sunat falsitatea ei, sau de va fi crezut-o adevărată — această explozie căzîndu-i deodată, într-un moment cînd se credea mai singur, trebuie să-i fi părut dezgustătoare și totdeauna îi vom apare în mîntea lui ca niște personajei grotești.

Am avut remușcări, dar de ce se vor fi produs ele? Rușinea de a fi fost comic? Gelozia de a fi dat domnului Cornea o ocazie de superioritate? Sau gîndul morții, care, ca de obicei, a început curînd să mă tulbure? Sau bucuria de a-mi găsi o scuză și de a arunca, laș, numai pe Irina tot disprețul pe care-l meritam amîndoi? Și acum, după atîția ani, cînd a pornit să mă frămînte gîndul micimii mele de atunci — totul n-o fi decît încercarea de a o ponegri pe Irina și astfel a mă consola?

Dar o altă ocazie îmi precizează sensibilitatea ei față de moarte. În absența mea, murise tatăl unui bun prieten comun. Prietenul fusese deseori cu noi, arătase un suflet ales și ne era drag. Mi-a părut rău de-

sigur, acea părere de rău obișnuită la oameni (timp de zece minute, după noutate, discuții asupra prietenului, asupra durerii lui, asupra ultimei clipe când l-am văzut, supoziții, apoi discuția trece asupra altui obiect, asupra vremii, a prăjiturilor uneori, ca să revie din timp în timp și tot mai rar, prin câte un „săracul“).

Cînd asîști personal la toată desfășurarea morții și a durerii celor dimprejur, atunci discuțiile și chiar părerea de rău durează mai mult. Totul e în raport cu cantitatea peripețiilor. Moartea, singura importantă, ține mai puțin atenția decît detaliile ei fără importanță. Unei mame căreia i s-ar aduce vestea morții pe neașteptate a copilului ei, înainte de a țipa, de a plînge, de a leșina, de a se omorî chiar, ar întreba : „Cum ?“

Irina părea și ea afectată de supărarea prietenului nostru. Mi-a spus : „I-am scris. Cum erai absent, te-am scuzat și pe tine !“. Gestul ei mi-a plăcut. Îl făcuse singură, fără să-i dau ideea, o știam leneșă la scris și eram mișcat. E drept că acel „te-am scuzat și pe tine“ suna oficial și demonstra că ea scrisese mai mult pentru că „trebuia“ decît pentru că simțise nevoia. Dar era inutil să interpretez în rău ceea ce făcuse.

Era zadarnic și imposibil să reconstituiesc starea ei sufletească din momentul acela, și faptul „de a mă fi scuzat și pe mine“ nu era poate decît o expresie greșită. Se gîndise să mă amintească, fie că orice emoție de a ei venea spre mine, fie că știuse supărarea pe care aveam s-o împărtășesc și eu. Dar nu este totul. Curînd după aceea, abia după două săptămîni, bietul prieten își pierdu și pe mama, și tot așa, din cauza lipsei mele, am aflat vestea mai tîrziu, de la Irina.

— Și i-ai scris ?

— Trebuia ?

O ! Acel „trebuia“, care arăta perfect ce stearpă sufletește era ! Crezuse de datoria ei să scrie întâi, dar printr-o interpretare ușor forțată putea să nu se mai căznească a doua oară (și ce caznă îți pricinuiască scrisorile acestea când nu simți mare lucru !). Cum termenii primei scrisori erau vagi, mintea prietenului meu era destul de dezordonată acum ca să-și mai dea seama ; avea mai tirziu să profileze scrisoarea unică pe suferința lui dublă și să ne păstreze recunoștință. În special, ușurință sufletească din partea ei. Îi păruse rău o dată, era obositor să reînceapă părerea de rău. Prilejul unei îndoite morți era rar, și ea nu-și educase sensibilitatea decât pentru o singură moarte. Dar poate, din motive exact contrarii, în sufletul prietenului nostru se petrecuse o stare sufletească similară. Fusese răpus așa de mult prima oară, se simțea încă așa de extenuat, încât a doua lovitură o suportase calm (căci durerea nu se înmulțește cu numărul morților. Dimpotrivă, parcă se liniștește : capeti convingerea că nu mai ai nici un rost în viață și că totul poate să-ți fie egal). Cu toate că a doua lovitură era mult mai teribilă : prietenul nostru rămânea singur pe lume...

Moartea Irinei n-ar putea fi decât mediocră. E plictisitor cum natura silește pe toți oamenii să joace un rol la care nu se pricep. Te dezgusti de ei văzându-i așa de stingaci. Îi auzi în momentul acela rostind câte o vorbă goală, pe care aveau obiceiul s-o spuie și altădată, la masă sau la culcare, întreabă, și întrebările rămân tot așa de neînsemnate, cer cu stăruință să li se povestească pentru a zecea oară spiritul unui copil al familiei sau descrierea unui eveniment care umple ultima pagină a unui ziar. Mor

pentru o veșnicie și spun grav vreunui copil : „Să nu uîți și să ascuți de mama ta !“, cînd copilul, în cîliva ani doar, va fi mare. Trec hotare nemăsurate și măsură cu metrul. Irina n-ar putea înțelege un astfel de moment, ar vorbi tot timpul și chiar ar da din mîini. Ar spune ceva similar lui : „X cîntă drăguț la piano !“, cu toate că ea nu poate distinge decît un *tango* de un *schimmy*. Și-ar da un aer de importanță ca să aibă ce povesti lumea, același aer pe care și l-ar da și dacă s-ar mărita.

Mă recitesc : or fi adevărate observațiile mele, sau singurul lucru adevărat o fi numai ura mea împotriva ei, bănuind-o necredincioasă ? Cu ce drept trag concluzii pentru viitor cînd eu nu știu nimic precis despre trecut ? Sau pot fi sigur că eu, în momentul morții, voi fi mai puțin mediocru ? În orice caz, voi fi atît de curios să mă văd cum sînt, că sentimentele mele nu vor mai fi spontane. Cu tot gustul pentru adevărul pur, în momentul cel mai tragic voi fi artificial...

Un gînd nou mă interesează acum : ce credea Irina despre Dumnezeu ? Asta nu pentru că mă preocupă în mod special astfel de chestiuni, dar poate pentru că vreau să umplu cu tot dinadinsul cu vreun sentiment trupul Irinei, pe care, cu toată biceșnicia lui, nu pot să-l admit deșert, și aș vrea să-l știu interesîndu-se de ceva, chiar în afara gusturilor mele. Mi-aduc aminte de o figură convențională, cînd întîmplător intram prin vreo biserică. Continua, fără sfială, să-mi strîngă mîna și acolo. Apoi mi-aduc aminte cum își bătea joc de preotul care o spovedea, de copilă, în fiecare an, și care o mai întreba încă, și acum, cînd cunoștea toate păcatele, de nu fură din dulapul mamei vreo bucățică de zahăr. La fel convențională era

și față de vreo tragedie umană. Uneori chiar era rea. Mi-a povestit, astfel, că s-a dus cu mai multe camarade să-l prezinte condoleanțe unei profesoare la care ținea și căreia îi murise tatăl. Acolo, în momentul cînd profesoara, de obicei reținută, a izbucnit în lacrimi, ele s-au pornit pe un rîs nebun, suspect, pe care au trebuit să și-l ascundă cu batista, prefăcîndu-se că plîng, astfel că profesoara, îngrijorată, nu știa cum să le mai potolească. Situația era grotescă și denota uscăciune sufletească. E drept însă că eu, cînd mi s-a spus întîmplarea, în loc să mă indignez, am găsit că nu e decît un interesant caz psihologic, cînd în momente grave, cu toate intențiile bune și emoția sinceră, te manifestezi invers de cum ar trebui.

Mă întreb iar dacă îi plăcea natură. O duceam, în entuziasmul meu, pretutîndeni după mine, pe dealuri, prin păduri, pe munți, la mare, exclamam, țipam, tremuram de plăcere sau eram melancolic cînd, imperial, se cobora soarele să se culce. Îmi întrerupeam extazul numai pentru a întreba : „Nu e așa că e frumos ?“ Și mi se răspundea identic : „Da !“ Cum pot să știu, așadar, întrucît îi plăceau aceste lucruri cu adevărat sau numai mă repeta și dacă truda excursiei n-o suporta decît din dragoste pentru mine ? Dar pe atunci nu-mi puneam astfel de întrebări. Vedeam clar numai cu intermitențe, și aceste lucidități nu cauzau frici zadarnice. Cînd eram asupra vreunei lecturi, mă mulțumeam de cele mai multe ori cu aproximații din partea ei, și eu continuam, ca un nebun, să-mi monologhez părerile și eram fericit. Cînd, deci, în fața unor chestiuni destul de precise, mă lăsam înșelat, cu atît mai mult nu puteam să-mi dau seama întrucît admirația Irinei pentru natură era profundă, aci, unde afirmațiile nu se pot face precis. Imaginile sau observațiile lăturalnice nu vădese ne-

apărat înțelegerea. Și apoi eu însumi, care sint așa de mîndru în chestiunea aceasta, de cîte ori nu părăsesc o seară parfumată, cu stele scilpitoare, cu luna enormă, cu pomii foșnitori legănînd umbre, ca să mă duc să mă culc, înainte chiar de a-mi fi somn?!
• Cred, totuși, că acum nu-mi dau seama de credințele religioase ale Irinei pentru că nu mă interesează religia, și nu-mi dau seama de gustul ei pentru natură tocmai pentru că mă interesa prea mult natura, și vibrația mea proprie îmi era suficientă.

Erau însă și subiecte asupra cărora n-am discutat niciodată cu Irina, cu toate că mă preocupau mult. Muzica, la care mă gîndeam mereu, care mă urmărea prin vreo frază zile întregi, pentru care făceam toate sacrificiile și toate nebuniile, îi era complet necunoscută. Nu am lipsit timp de ani de la un singur concert, mergeam de zeci de ori la aceeași operă și nu mă văd o singură dată împreună cu ea. O părăseam seara oricît de disperată aș fi lăsat-o, fără să pot face sacrificiul vreunei ore de muzică. Să simți că te cuprinde în întregime vreun pasaj wagnerian, să te urmărească înlocmai ca o ființă, să-ți pui în el toate gîndurile, toate voile, să-ți răscolească toate puterile tale interioare, în momentele acelea să nu existe pentru tine altceva pe lume, și aceea cu care stai tot timpul împreună să nu poată pricepe nimic din toate acestea! (Și nici nu poți să-i numești sufletul sterp, căci totul nu e decît un mic defect al urechii.) Mă mir că am putut crede în oarecare asemănări dintre noi. Irina era vorbăreață, spunea la înțimplare tot ce auzea, tot ce credea momentan, dar timp de ani, cît am fost împreună, nu-mi amintesc s-o fi auzit vreodată făcînd vreo reflexie asupra muzicii. Doar uneori o vorbă banală și proastă, pe care o zicea identic și cu aceleași intenții: „E un băiat

foarte drăguț!“ și apoi „cîntă drăguț la piano!“ înlocuit cîteodată prin „vorbește drăguț franțuzește!“

Lipea pe același „drăguț“ de fraze enervant de banale.

În definitiv, nici nu știu cît era de dezinteresată. Nu că mici apucături de a primi și cheltui bani cu ușurință ar însemna ceva pentru o dragoste profundă. Amîndouă instinctele pot coexista, după cum un avar desăvîrșit poate avea ureche muzicală. Îmi pun întrebarea ca să încerc s-o înțeleg mai bine, și nu ca s-o critic neapărat sau s-o laud... Știu perfect că a avut mai puțin de la mine decît femeia cea mai nepretențioasă și nu primea decît cîteva bomboane, cîteodată; își plătea de obicei toate excursiile, petrecerile și chiar biletele de teatru. Voi fi eu așa de pornit împotriva ei încît, cu atîtea dovezi mari, totuși să ezit de a fi concludent? Și totuși, n-am încredere în absoluta ei scrupulozitate, după cum nu mi se pare nici un gust al ei absolut indiscutabil. Poate din pricina că mi-o închipui într-o atmosferă generală fluidă, care nu admile liniile bine trase, și amestec laolaltă ezităările și siguranțele ei, neținînd seama de motivele diferite care le cauzase. Știu că, prevăzător, îi spusesem răspicat: „N-aș vrea să-ți dau un ban niciodată, pentru că între noi totul trebuie să rămînă pur. Minciuna ta față de ai-tăi nu numai că are toate scuzele din pricina dragostei, dar, prin sacrificiile zilnice, este și de admirat. Însă la cea mai mică nebagare de seamă totul s-ar putea murdări. Atunci ai rămîne ca toate celelalte și ai fi o simplă femeie întreținută.“ Era un argument care abia masca frica de a nu fi obligat să fac prea multe sacrificii și care poate fi ușor interpretat ca o simplă grosolanie de a mea. Am simțit însă că-i necesar să-l dau. Cu o altă ocazie, cu o altă femeie, nici nu m-am gîndit la un astfel de mijloc, nu fiindcă eram de data asta cu ade-

vărat îndrăgostit, ci pentru că aveam încredere deplină. (Și unei alte femei, vizibil interesată, i-am dat ce a cerut.)

Fără să mă fi convins mai mult decât printr-un gest mic dar definitiv, simțeam că față de Irina trebuia să-mi susțin o teorie, ca să nu trebuiască să par meschin sau să nu fiu nevoit să fac sacrificii pe care nu le-aș fi putut îndeplini tot timpul.

Irina era săracă și în același timp cheltuitoare. Când avea bani, cheltuia în modul cel mai nesocotit posibil. Veșnic se plîngea de sărăcia ei, dar numai pentru că-i plăcea să vorbească despre tot ce gîndea, și nu pentru a mă face să iau vreo hotărîre. Vorbele „nu vreau să fii întreținută“ o zgîduiseră puțin și făcuseră imposibile orice fel de intenții rele. Nu cred însă că pătrunseseră adînc în ființa ei, căci ar fi trebuit ca ființa ei să fie profundă, și atunci n-ar mai fi fost nevoie de ele. Însă cînd voiam s-o iau cu mine la vreo petrecere pentru care nu avea bani, și cînd voiam să-i dau eu, ea protesta identic : „Nu vreau să fiu întreținută !“ Întrebuința propriul meu argument, și simțeam că dacă n-ar fi fost acela, ea nu ar fi avut nimic de spus. De altfel, aveam o putere așa de mare asupra ei, încît la prima rugămintă renunța și la el. Și nu vedeam atunci pe obrazul ei dezastrul resemnării, cum îl vedeam pentru motive mult mai mici, de pildă cînd trebuia să ne despărțim pentru o noapte.

Cred că s-ar putea dovedi destul de lămurit acestea. Un cadou de ziua ei, aceasta nu putea ridica riposta „ești întreținută“. Deci, fără scrupule, putea anunța din vreme ziua ei de naștere și cele două de botez (o chema și Marie-Anne) și îmi spunea printr-un ton dezajat cît de mult ținea la ele. Eu mă revoltam (cu durere, văzînd ce ușor o înțeleg, și cu perversitatea de a-i strica planurile). arătînd că mi

se pare stupid obiceiul acesta. Ea atunci, cu un ton de copilă mică de tot, îmi explica, mîngîindu-se că „o amuză“ să primească daruri (ca și cum nu darul ar avea vreo importanță, ci gesturile ce-l întovărășesc). Irina, care atît de ușor renunța la părerile ei literare sau la oricare alte credințe, aici insista. Într-o astfel de ocazie am avut o impresie care m-a cutremurat aproape. De dimineată îmi anunțase ziua ei, care trebuia să se întîmple peste două zile, și eu mă arătasem tot așa de contrar obiceiului. După masă mi-a venit cu noi argumente, ceea ce-mi sugera gînduri destul de curioase. După puțin timp sosi fratele ei, care spuse fără legătură: „Știi că poimîine e ziua Irinei!“ Atunci am înțeles prin cuvîntul brusc ce venea stîngaci după cele două conversații că Irina își prevenise fratele în felul acesta. Mi s-a părut că-i aud vocea: „Cînd vezi pe Sandu după amiază, adu-i aminte de ziua mea“. Deci nu numai înțelegeri cu mine asupra altora, ci și invers. Sînt convins că așa a fost înțelesul zilei aceleia. Numai doar de nă eram prada unei idei fixe, pe care cîteva întîmplări ridicole mi-o întrețineau.

Nu vreau să probez interesul ei, ci numai ușurința ei.

Întîmplător am găsit cîteva excepții într-o chestiune în care, în bloc, din indiferent ce motive, s-a arătat ireproșabilă. Cred că cea mai corespunzătoare caracteristică a Irinei era de a putea fi influențată imediat de mine, după cum voiam. (Mai tîrziu va trebui să mă conving că oricine putea face această operație asupra ei ?)

Dacă n-avea calități intelectuale, nu cred să fi fost în stare nici de instincte puternice. N-o țin minte de minciuni grozave, de ură, de gelozie disperată, de sacrificii rare. Cuvintele ei, uneori mari, nu-mi făceau iluzii și nu le luam decît ca rezultatul unei

logici şubrede. Cu toate acestea, era formată numai din instincte. Niciodată n-am văzut-o contrazicându-mă numai din pricina unei judecăţi proprii.

Aceste instincte erau însă fără vreun relief, comune, înlocuindu-se unul pe altul la întâmplare, în voia ultimei impresii. Femeia momentului, una din acele femei obicinuite, care sînt în stare numai de mici răutăţi sau generozităţi. A fost deseori geloasă, dar starea ei permanentă nu era gelozia. De îi dam vreo ocazie, se consola destul de iute, şi raţionamentul meu cel mai fals o liniştea.

Era senzuală ? Iarăşi încep ezităările înainte de a da un răspuns şi văd cît de neprecis va trebui să fiu. Cum senzualitatea — vădită sau cel puţin sub forma unei sărutări fugare — pricinuia cele mai multe scene dintre noi, nu poate fi cercetată cu uşurinţă.

Au fost strîngeri pătimaşe, cînd făceam pentru ele, cu toate că fricoşi, cele mai mari imprudenţe. În case străine, în camere necunoscute, în mijlocul naturii sau profitînd de întuneric, în preajma cunoştinţelor. N-a avut amorul nici o practică pe care Irina să n-o cunoască şi la care să nu se preteze. N-am văzut-o numai umilită, ci tremurînd, plîngînd. În vreun tren, alături de mine, în noapte, tresărea cînd îmi luneca mîna pe toată pielea caldă. Dar cu toate momentele aceste ascuţite, n-aş fi renunţat pentru ele la vreun bilet de concert. Dînsa mărturisea că nu asta o făcea cea mai fericită, ci dragostea însăşi, care începea cu mult înainte şi dura infinit după împlinire. Să stea fără întrerupere lângă mine, aceasta a fost fără îndoială satisfacţia ei cea mai adevărată, mai ales cînd, întîlnindu-mă zilnic, această stare era întreţinută. N-am văzut-o timp de ani niciodată grăbită să se întoarcă spre casă, după oricîtă vreme petrecută împreună şi după orice-aş fi făcut.

Totdeauna despărțirile erau disperate. Pentru a și le întârzia, făcea, fără ezitare, sacrificii zilnice.

Dar dacă separațiile dintre noi erau mai lungi, imediat se simțea o oarecare răceală din partea ei. Dacă se amuzase cu alții, nu mai contenea să povestească amuzamentul, și simțeam o atmosferă streină, cu toate că faptul de a-mi povesti tocmai mie toate detaliile mă făcea să nu mă impresionez prea mult.

Astfel, se duse într-o zi cu toată familia la logodna unei prietene de a ei, și numai cu greu putu să se hotărască să renunțe la un timp pe care l-ar fi putut petrece cu mine. A doua zi, însă, nu mai înceta să-mi povestească și să-mi critice, dar cu un ton în care se simțea că s-a distrat, chiar făcând aceste critice. Îmi spuse apoi lămurit : „Am făcut cunoștință cu ziaristul X. M-am amuzat tot timpul cu el, e un băiat foarte inteligent“ etc.

Nu m-am putut opri să nu-i spun : „După cum se vede, nu m-ai regretat prea mult !“

Cînd despărțirea era mai mare, se simțeau și mai mari schimbări în ea. O păraseam deznădăjduită și o regăseam discutînd cu alții, veselă, vorbareță. Și atunci, imediat, cu toate că în lipsă o dorisem vag, voiam s-o supun iarăși, în loc să mă bucur de această desfacere liniștită a noastră, la care mă gîndisem atîta. O luam cu mine, mă tînguiam, o îmbrățișam, pînă ce o vedeam tot așa de subjugată ca și la început și spunînd ca o scuză : „Încercasem cu tot dinadinsul să mă vindec de tine, dar văd că nu se poate“.

Bineînțeles, totul intra în normal, dînsa mereu îndrăgostită, iar eu din cînd în cînd dorind-o, iar restul timpului petrecîndu-l cu ea, uneori din afecție, alteori din milă sau din plictiseală și mereu cu im-

presia că-mi sacrific tinerețea în mod neinteresant.

Mintea ei capabilă de a uita imediat s-a trădat mai ales atunci cînd a trebuit să se mute cu familia ei în provincie. Cred că acest eveniment a produs, de fapt, tragedia de la urmă, și de am fi rămas împreună nu știu cum s-ar fi terminat legătura dintre noi. N-aș fi avut curajul nici s-o las pe dînsa, nici să încep cu alta, și, fiind zilnic sub influența mea, s-ar fi crezut fericită așa.

A făcut tot posibilul și a mai rămas cîteva zile după plecarea alor ei. Apoi am condus-o pînă la o stație intermediară. Tremurînd toată de deznădejde, strîngîndu-se lîngă mine convulsiv, în întunericul vagonului îmi lua mîna și mi-o săruta în neștire. Și, la despărțire, sub lumina felinarului din gara umilă de provincie, am văzut-o cu obrazul ud de lacrimi, cu cearcăne adînci în jurul ochilor, cu privirea rătăcită și lucind nefiresc, cu dinții înțepeniți unii într-alții lăsîndu-se la întîmplare împinsă de mine pînă la trenul de schimb pe care trebuia să-l ia. Scena aceasta m-a urmărit de multe ori, și cînd mi-o aduc aminte nu pot să nu scuz atîtea ușurințe pe care le-a făcut mai tîrziu și să nu cred că, indiferent de cele cîteva probe care mă convinseseră că urmărirea în ascuns și mici planuri egoiste, era învăluită întregă în plasa dragostei pentru mine, tragică și dezinteresată. Desigur, nu trebuie căutat ceva rațional în această dragoste. Ea nu-și da seama de nimic din tot ce se întîmpla cu noi, și totul la ea, cu toate orele petrecute în preajma lecturilor subtile, nu era întemeiat pe nici o convingere, pe nici o înțelegere a mea, pe nici o cunoaștere a ei, ca să-și poată da seama întrucît îi pot fi eu — și nu altul — indispensabil, și se lăsa în voia instinctelor care o făceau, capricios, să se sacrifice, să dispereze, să spere, să se amuze și să mă uite.

Ne-am făgăduit să ne vedem săptăminal, și s-a ținut multă vreme de făgăduială, făcînd drumul lung, și obositor pînă la orașelul unde trebuia să ne întîlnim.

Atunci revederile erau pasionate, îmbrățișările repezi și puternice, iar senzualitatea ne făcea să comitem cele mai mari imprudențe. Despărțirile, fără să semene cu nebunia primei despărțiri, erau totuși dureroase. Simțeam însă că multe se schimbaseră în ființa ei. E curios cu ce luciditate și fără să-mi fac nici o iluzie o judecam tot timpul. Asta nu m-a împiedicat, poate din indiferența cu care primeam aceste noutăți, ca să adaug „poate mă înșel“. Îmi povestea, după obicei, tot ce se petrecea în tîrgul mediocru — politica, hoțiile, amorurile. Acum, deoarece acéeași situație dura, personagiile pentru mine se conturau, se detailau, le știam cusururile și calitățile toate, clevetirile, existența lor umilă.

Observam că discuțiile noastre de odinioară asupra unor chestiuni mai înalte nu folosiseră la nimic și că, în loc să înceapă să-mi povestească tot ceea ce citise în lipsa mea, sau măcar tot ceea ce gîndise despre mine, își pierdea timpul în mod neînsemnat. Alături de critici trebuiau să vie și laudele. Erau acei „drăguți“, acei „buni“, acei „care cîntau drăguț la piano“. Îndeosebi calificativul de „bun“ îl risipea cu multă dărnicie. De o întrebam „a citit ceva?“ sau „se pricepe în ceva?“ îmi riposta, ca o scuză suficientă: „Dar e așa de bun!“, ca și cum bunătatea ar fi putut să-l caracterizeze în mod deosebit pe sublocotenentul X, zornăind de dimineața pînă seara sabia pe trotuarul străzii principale, ieșit ofițer numai cu cinci clase liceale, terminate și ele anevoie.

Așa și-a început Irina existența ei în afară de a mea.

Cum eram nemulțumit, ca să nu mă supere, trebuia să mă mintă deseori. De fapt, nu-mi dau seama întrucât a mințit, nu știu dacă obiceiul acesta nu l-a avut întotdeauna. Totuși, la început nu mi s-a părut că minte, poate pentru că fiind tot timpul împreună cu mine, n-avea prilejul să ascundă ceva. Fiind fericită alături de mine, petrecând din tot ce petreceam eu, nu avea motive. Am văzut-o deseori disperată, și nu cred ca această disperare să fi fost numai o înaltă comedie magnific jucată ca să mă facă să iau anumite hotărâri, cu toate că, după cum am mai spus, anumite socoteli nu-i lipseau. Se poate ca aceste minciuni care trebuiau să-mi liniștească îndoielile să fi fost pricinuite chiar de mine, bineînțeles, ea având instinctul, de pe cînd îi inventam cu un lux de detalii prevăzătoare scuzele pe care trebuia să le ducă la familie, despre tot ceea ce se întimpla ciudat în viața ei de îndrăgostită. Mă întreba întotdeauna, cu neliște, înainte de despărțirea de la miezul nopții, cum își va explica întârzierea. Asta ar putea fi o probă că obiceiul nu-l avea de la început. Trebuia să-l învețe de la mine și apoi să-l minuiască îndemînat tocmai împotriva mea. Așa mi-am plătit vina. Acum nu-mi mai aduc aminte decît de o singură minciună înainte de despărțirea noastră : îi dădusem o întîlnire și ea întârziase cu o oră. Ploua teribil și eu eram indignat, căutînd-o pe la toate colțurile străzii. În sfîrșit, o găsi, și ea pretextă că se adăpostise sub un balcon și se prefăcea mirată fiindcă nu mă văzuse. Eu, care o căutasem de mai multe ori în locul acela, am putut să-mi dau seama de neadevăr. Totuși, n-am mai insistat, nedînd nici o importanță faptului, indignat numai fiindcă o așteptasem în ploaie. Acum revăd așa de bine scena, că mă mir cum am fost așa de neatent atunci.

După plecarea Irinei, bănuielile mele aveau de ce să fie întărite.

Observam toate stingăciile ei, dar nu le cercetam cu de-amănuntul. Sufeream pentru alte motive (sau fără motiv) și aveam nevoie să fiu mîngîiat cît mai iute. Încetam deci toate întrebările de îndată ce vedeam pe fața ei cea-mai mică părere de rău. Poate și caracterul meu era înclinat, după atîtea dovezi de dragoste, să nu creadă într-o așa de mare transformare sufletească. Acum, cînd îmi închipui de tot ce a fost ea în stare, dau invers o interpretare rea tuturor gesturilor ei.

Sînt întotdeauna de o nervozitate extremă. Asta mă face ca să nu pot fi niciodată potolit. Fizicește nu-mi găsesc locul. Am ticuri. Îmi mișc mîinile și picioarele pînă cînd adorm. Ideea acestei nervozități mi-o accentuează încă. Intelectual, sîr tot așa de la un gînd la altul. Cînd vorbesc, sînt deseori incoherent, fiindcă mintea mea, fugind prea repede, nu are timpul să întîrzie și să se explice față de ceilalți. Astfel, nu mă pot niciodată bucura de moment. Nu pot savura pe încetul dezvoltarea lui. N-am putut citi niciodată o carte pe îndelete. În muzică, trăiesc mai ales din așteptarea notei următoare. Este ca și cum la Luvru, în fața *Giocondei*, ai tresări pentru Crivelli. Gîndul e tot așa de puternic, emoția e mare și de calitate bună, dar ești ca în fața unei fotografii care ți-ar arăta că aparatul este bun, dar că n-a fost bine pus la punct. Această nervozitate place la femeii la început. A fi nervos e pentru ele un atribut nobil. Dănotă inteligență și mai ales violențe, iar o femeie poate suporta uneori oameni proști, dar îi sînt insuportabili cei blegi.

Place numai la început. De la o vreme, această mișcare veșnică obosește. Femeia, ca și pisica, e re-

pede la mișcare, electrică, dar îi place să se și încălzească, să fie mîngîiată, să lincezească. Mie nu mi-a plăcut niciodată langoarea. Mă plictiseam făcînd mereu aceleași lucruri. Momentele de dragoste începeau brusc și se terminau brusc, ca și răutățile sau suspinele tandre.

Nu eram însă superficial. Trăiam cu intensitate. Am o memorie sentimentală impecabilă, care leagă emoțiile mele disparate și le dă amploare.

Am brodat numai o dantelă mai fină, aceasta e diferența. Dar pentru un om normal aceste salturi sînt obositoare. Irina se simțea bine ameteită, goală, pe perne moi și calde, și eu plimbîndu-mi mîna în lungul trupului ei. Și vorbele bune să curgă abia auzite, abia înțelese, dar care făceau bine numai prin murmurul lor. Încet, pe frunte, pe obraz, pe sîni, pe șolduri, pe coapse. Plăcerea ei se ținea de mîna mea, în mișcarea care o făceam, ca prinsă cu clei. „Și era bună și cuminte, și deșteaptă, și îi era dragă... și o să se mîndrească de ce diferită o să fie de altele. Și o s-o facă bucuroasă, mereu bucuroasă...”

Calm, bine, dar ea ar fi voit ca farmecul să continue zile întregi, și eu mă plictiseam îndată. Simțeam cum sîngele îmi bate tot mai iute. Printr-o mișcare bruscă, îmi încheștam unghiile și îi făceam rău. Tipa și apoi se uita la mine, nepricepînd, iar eu rîdeam, ca și cum ar fi fost o glumă. Apoi îi vorbeam de planuri artistice. De-mi arăta părere de rău, o ambiționam : „Nu-ți plac astfel de conversații ? Dar înainte de toate tu ești o intelectuală ! Cum putea să se mai împotrivescă fără ca să pierd admirația pentru ea ?

Ce scenă de înalt ridicol ! În momentul cînd o femeie se dă cu toată carnea și sufletul, tu să-i vorbești despre Proust, „căci ești intelectuală !” Și ea să trebuiască să spuie : „Desigur !”

Mă recilesc. Așa găsesc de identice unele motive cu ale lui Proust, că mi se pare inutilă această povestire, care nu poate fi decît o copie palidă a unui original magistral.

De altfel, nici nu știu dacă mirajul lui Proust nu mă face, din cauza unor asemănări exterioare, să-mi complic starea sufletească. Poate că dacă n-aș fi citit *Albertine disparue*, în altfel (mai bine sau mai rău), aș fi suportat dispariția Irinei. Proust ne îmbracă în o haină care nu ni se potrivește. Cînd te gîndești că în nopțile mele albe mototolesc perna și biigui pînă la epuizare întrebarea „ce s-o fi făcut Irina“ poate numai din pricina unei influențe literare !

Irina a suportat, aprobînd, toate descoperirile mele artistice. Mindria de a se ști zilnic mai bogată i-a întărit răbdarea. Dar, oricum, nu asta e o poveste de dragoste.

Am văzut odată oconiță uitîndu-se la mare prin *face-à-main*.

Apa nemărginită în veșnică legănare, cu imensele ei bogății de culoare, cîntece și parfumuri, dezgolin-du-și întreaga ființă fără nici o pudoare meschină, arătîndu-și toată tulburătoarea ei nuditate, și, în față, minuscul și artificial, tremurînd capricios deasupra unui nas ștregar, două sticlute pe un bețișor de abanos, la capăt cu un funduleț de mătase. Am rîs nebunește la imaginea grotescă. Mă rezimasem de o stîncă, și de aș fi fost Pantagruel, aș fi dărîmat dealul.

Conița s-a scuzat foarte normal.

— Oricît de ridicol ți s-ar părea gestul meu, nu vād bine !

Această imagine îmi sugerează acum felul cum mă foloseșc de Irina, persoană inofensivă, cu ocazia unor

chestiuni așa de importante ca moartea, viața, natura sau arta.

Alăturînd-o unor lucruri așa de mari, de care ea habar n-avea, sînt eu vinovatul. Și eu încă nu întrebuițez pe Irina — cum făcea conîța odinioară cu *face-ă main-ul* — ca pe ceva din nefericire indispensabil pentru alte lucruri importante, dar chiar se pare că mă uit la acele lucruri numai ca să utilizez sticlutele cu bețișorul de abanos și cu fundulețul de mătase la capăt !...

— Într-o zi, cînd eram mai grăbit ca altădată, și cînd arătam nerăbdare la mîngîierile ei încete, Irina îmi spuse :

— Ce nu-mi place la tine e că nu pot să am liniște mai îndelungată. Parcă ai fi o apă care curge !

Într-adevăr, observasem și eu la ea contrariul. Nu-mi plăcea că stă pe loc. Ar fi stat lipită de mine la infinit, și eu nu puteam asta. Ar fi tăcut fără ca vreun gînd s-o zguduie brusc sau ar fi vorbit fără încetare lucruri mici, aceleași.

— Mi-ești drag, mi-ești drag !...

Dorința și împlinirea ei nu erau pentru dînsa decît fapte neînsemnate, care nu tulburau șoptul ei dulce.

Un gest familiar de-al ei : cum scotea bluza, pe cap, apucînd-o cu mîinile cruciș, de cele două laturi.

Toți spuneau : „Cum s-o fi uitînd Sandu la ea ! Nu e nici prea cuminte !“

De fapt, cînd lipseam, își trecea timpul mereu cu alții. Uneori chiar era numai cu cîte unul, făcea haz de el, vorbea, citea cu el alături. Dar niciodată n-am crezut că asta înseamnă ceva periculos. Acei cu care rămînea nu-mi inspirau teamă. N-aș fi fost convins

că Irina și-ar fi dat seama de neînsemnătatea lor, dar nu-i credeam pe ei în stare să facă gestul isteț.

Irina era cu cineva, cu oricine, numai să nu rămână singură. Văzîndu-i mișcările repezi, ai fi crezut-o foarte personală, dar depindea de cel care i-ar fi poruncit. Singură nu avea forță. Oricine îi putea da o opinie. Cînd protestam, se scuza : „Ai dreptate ! Vezi că nu mă gîndisem !“ De altfel, imediat ce mă întorceam, îmi reluam toate drepturile. Selavajul ei total reîncepea fără gîndul vreunei împotriviri.

O chinuiam mult, poate, dar nu numai din răutate. Mă simțeam umilit cu ea, dar n-aș fi vrut să se irosească dragostea. Mi se părea că prin răutăți i-o întrețineam. Cînd o vedeam calmă, mi se părea că s-a săturat de mine. Voiam o pildă evidentă că nu-i adevărat, și atunci aruncam vorba care trebuia să dezlanțuie furtuna. Ochii brusc în mișcare, fața galbenă și o mișcare a piciorului...

Aveam satisfacție momentană, apoi păreri de rău. Și o împăcam cu tot atîta grabă. Clipele de împăcare erau calde, mi-amintesc.

Deci mă mulțumeam cu satisfacții imediate, fără să mă gîndesc că repetirea lor ar putea produce transformări mult mai profunde și iremediabile.

Găsesc cîteva pagini dintr-un jurnal de zi vechi. Vor explica ceva asupra noastră ?

E vorba de o plîmbare făcută cu mai mulți camarazi la mare.

Luni. Trenul fuge printre oițe și maci. Culoarea de lut. Apoi marea. Ce-o fi făcînd Ela ? Cîțiva turci, cîțiva măgari, o goarnă încercînd sunete în mijlocul zilei, căsuțe albe, unele după altele, coborînd spre mare ca o turmă de oițe : Balcicul. Balcicul : impresia unei fete blonde, care, cu gesturi grațioase din cap, din buze și din mîini, ți-ar spune : „Poftim la

masă !“ Mi-e somn, sînt obosit, bună seara, Ela de departe...

Marți. O slugă mică, Hamiri, îmi deretică prin cameră. Ies și, singur, o pornesc. Pe drum, un cimitir mic ațipit. Pe deal, mormintele turcești. Apoi în grădina publică. Unul face un spîrit local : „E așa de mică grădina, că dacă s-ar culca un măgar, i-ar rămîne coada afară“ !

Miercuri. Pe stînci cu Irina. Am călărat-o cu de-a sila. Pînă la mine s-au suit niște oițe bune și cumiîni. Picioarele lor sînt țepene și neterminate parcă. De fug, pocnesc pămîntul ca niște bastoane de lemn. Pupilele și le țin în vîrfurile irisului : persoane încredute.

Le privesc cumiîntenția și-mi dau lacrămile. Irina nu pricepe prostia mea, și eu a trebuit s-o liniștesc și a trebuit să-i explic ce simțeam. La urmă face și ea : „Cum ai dreptate !“ și le privește cu simpatie.

Joi. Hamiri îmi aruncă un potop de vorbe. Are ochi frumoși și scinteiți. Pleoapele îi clipesc cu repeziune și inegal, ai crede aripile unei păsări care ar vrea să-și ție echilibrul pe un băț prea subțire. Apoi se opresc și rămîn nemișcate pentru cîtăva vreme.

După prînz. La poarta cimitirului creștin, un mormînt mic înconjurat cu un gard alb, înalt. La un capăt, o cruce mare, sub ea un felinar. Pe lemn, scris numele unui copil. În preajmă, maci și melci.

Vineri. Irina a izbutit să scape de privirile prietenilor și să vie la mine pentru o clipă. Era și timpul...

Hamiri, măturîndu-mi camera, mă întreabă dacă sînt „măritată“. Ea este ! Are 15 ani, și nu 12, cum credeam. Îmi istorisește scena din menajul ei, din care eu nu pricep decît foarte puțin. Acum s-a vîrit sub pat cu măturatul, dar povestirea nu și-o curmă.

Simbălă. Și am plecat pe neprevăzute, fără să-mi iau rămas bun nici de la mare, nici de la oițe, nici de la Hamiri. Și iarăși trenul printre maci...

Toată ziua amărit îndelung, ca de obicei fără motiv. Aș spune că mă gîndesc la moarte dacă n-aș auzi riposta unui om sănătos, bine odihnit și ghiftuit : ești banal. Irina, cu toată prietenia ei, nu poate să-mi facă nimic, iar gîndul la Ela e ca ceva cum nu se mai potrivește pe ziua de azi.

Duminică. Un popas la Constanța, și iar pe drum. Ceilalți dorm, declamă, cîntă, fac dragoste. Eu îmi port melancolia la cele două capete ale vaporului. Irina, sărmana, păzește, pentru mine, curențele.

(Urmează o poezie de a lui G  raldy, copiată întreagă. Mi se păruse că se potrivește situației dintre noi, indiferent de versurile mediocre.)

*Tu avais jadis, lorsque je t'ai prise —
Il y a trois ans —
Des timidit  s, des pudeurs exquises,
Je te les ai d  sapprises
Je les regrette    présent.*

(  ti  m că pagina va fi citită de Irina, -astfel că poezia era socotită să fie o mică răutate   i să-i facă un mare necaz. Reprezenta   i un adevăr : plictiseala pe care o sim  team, cunosc  nd-o prea bine. Dar, de fapt, la o judecată dreaptă, versurile erau o laudă pentru ea, însemnau că cel pu  in o dată am pre  uit viața noastră. Ceea ce nu e adevărat. Chiar înainte de a mă deprinde cu ea mi se păruse că mă sacrific. Apoi, la început, ea n-a arătat nici un fel de ezitare   i nici o timiditate. Nu făcea vreun gest, dar mă lăsa să fac orice fără de nici o împotrivire.)

Măgărușii : pitici. Tot așa de mici, cu aceleași figuri de copii îmbătriniți, cu aspectul lor comic și tragic în același timp.

Luni. La Constanța. Băieții toți la un loc. Seara la culcare zarvă mare, spirite cazone, rîsete suave, foc pe călcîie, cremă de ghetе pe nasuri, curiozități indiscrete pe sub plăpumi. Se joacă printre paturi. Roll își lasă să i se vadă formele grațioase prin cămășuța trandafirie. Niki zimbește mereu, Nelu rîde cu sughițuri, ecouri și rezonanțe. Dascălul aleargă iepurește într-un curcubeu de culori. Îmi place Dascălul... Are picioare de două ori mai lungi ca pantalonii și mîinile de două ori mai lungi decît mînicеle. E cel mai înalt din toți și pare făcut numai din chibrituri. Apoi timbrul vocii îi este de „biserică“. Numai timbrul. Cuvintele îi sînt lumești. Minte cuprinzătoare, imaginează cu ușurință spiritele celorlalți.

Marti. Suport mai ușor pe Dascălul. Seara a venit la mine la pat cu o bomboană...

Irina, lîngă mine, citește ce scriu. O amuză. E bună, așa de bună cum nu se mai poate. O simt caldă. Dar sînt chinuit. Pe vapor mi-am găsit dezlegarea. Cu Irina alături, singuri în noapte, tremurînd sub frig, am plîns împreună. Și ne întrebam : „Nu e așa că sîntem fericiți ?“ Am plîns mult, pentru durerile de odinioară și pentru cele ce au să vină.

Pe cer, din toate părțile, cădeau stele...

I-am spus că mi-e dragă, și o credeam... și plingeam. De ce ? Ea spunea că eram atins în mîndria mea de om independent, că năzuințele mele au fost înfrînte. Cine știe de ce eram așa de deznădăjduit ! Mă simțeam slab ? sau ridicol ?

Și mă gîndesc, și-i măsoar cuvintele, și nu-mi iese măsurătoarea și-i, urmăresc gesturile, și sînt multe care nu-s pentru mine, și acum, cînd stă alături, ar

vrea să se ducă pînă la ceilalți pentru puțin, iar de încep să-i vorbesc de dragoste, dînsa lasă vorba frîntă, fără curiozitatea sfîrșitului. Se încearcă să doar-mă lingă mine, iar eu mă stăpînesc, ca să n-o tulbur. Dar cînd o simț adormită, cu o mîină atîrnată și cu gura întredeschisă, nu mă mai opresc. Doarme ușor, sărăcuța, cu lacrimile încă pe ochi, a adormit de îndată. E obosită, tot păzindu-mi supărarea și oboselile mele. Singur privesc marea și cerul.

Miercuri. Aseară, pe mal, în așteptarea vaporului, s-a dus cu alții. Nu s-a întors decît tîrziu de tot. Priveam mereu în întuneric pe unde plecase ea, dar nu vedeam nimic. A rîs, a țopăit între străini, aș fi vrut să urlu. „O să fim fericiți!“ Durerea mă frămîntă tot, dar respirația ei domoală continuă. De-ar ști Irina ce-am scris, mi-ar strînge mîina ca de obicei, apoi ar căuta să mă îmbune. Sau poate — cine știe? — văzînd că este un mijloc ca să fiu mai aproape de ea, va căuta să se producă aceste scene cît mai des.

S-a trezit cu vorba: „Aș vrea să mor!“ De ce tocmai acum, cînd m-a văzut suferind pentru dînsa? Pentru ce atunci? Fără motiv... Și ea și-o fi dat seama de toate acestea, cînd eu, care mereu mă gîndesc la mine, nu pricep nimic?

E atît de bizară viața...

Joi. Azi m-am distrat atît de bine, că aproape nu-mi venea a crede scena de ieri. Irina e din nou neînsemnată.

Ce-o fi făcînd Ela?

Vineri. Am suferit zilele acestea cea mai puternică emoție din viața mea, și asta din pricina Irinei. Strimba, cu picioarele sucite, cu părul lățe, cu nasul cîrn, cu rochia de 10 lei metru, cu locuința în mahalaua Dudeștilor, funcționară, mîine poate telegrafistă

și viitoare soție de avocat mediocru de provincie, cu cunoștințe franceze de modistă, cu un sentimentalism de melodramă, la dispoziția mea când vreau și când nu vreau ! Să mă chinui eu din pricina ei !

Simbătă. Sărmana ! Supărare după supărare. Ca s-o pedepsesc și mai mult, am lăsat anume să găsească o scrisoare de a mea către Ela. Am făcut-o să nu mai poată și să vrea să se omoare. Lângă mine, înțepenită, cu ochii ușcați și cu gura întredeschisă iar eu o rugam zadarnic să-și revie. Niciodată n-am văzut-o așa de hotărâtă. I-am vorbit, dar nici nu mă asculta, ca și cum aș fi fost un străin. Noroc că a fost la noi Dascălul care prin prezența lui caraghioasă (și venirea lui la noi a fost curiozitate grosolană sau finețe desăvîrșită ?) a reușit s-o domolească. Dascălul, fără să știe, e un erou căruia îi datorez viața și fericirea mea.

Seara, a trebuit să țin o conferință și am avut un succes mare. Ea exalta de fericire. O întrebai :

— Nu era rău dacă nu erai în seara asta ?

Îmi răspunsese cu o seriozitate bruscă :

— Nu !

...Trebuie s-o fac fericită, s-o împiedic să se mai gindească la rău.

Duminică. Irina alături, împăcată, îmi citește ultimele rinduri, îmi ia creionul și adaugă :

Te iubesc mult, nemăsurat, mult de tot, căci ești bun și drag, și de nu sînt de tot fericită, e că mi-e frică. Mi se pare că n-o să pot să mă bucur mult de această fericire. Dar orice s-ar întîmpla de aici încolo, nu voi uita că ție îți datorez aceste clipe.

Luni. Trebuia să vie la hotel la 9 dimineață și a venit la 11 ; iar acum își aranjează părul și-și face buzele...

Timpul a trecut, trebuie să ne întoarcem la casele noastre...

Marti. Ne-am întors, mi-e urît mi-e dor de ea. Miine avem întîlnire, oră convenabilă. Nu ne vom revedea prea devreme și nu ne vom despărți prea tîrziu. Împreună vom fi prudenți. De vom întîlni cunoștințele, vom ride cu ei, ne vom împărți în grupuri, ea înainte și eu în urmă, și nu vom părea decît prieteni buni. Și apoi ne vom da o altă întîlnire, aleasă și ea cu chibzuială, ca să nu se bănuiască nimic.

Miercuri. Cum această situație mă indispuce, prefer o transformare radicală : plec la țară.

Joi. După atîta vreme de vorbă și scris, aș vrea acum, convins că nimeni nu se apleacă pe umăr să citească, să fiu complet sincer.

Scrisorile Irinei sosesc tot mai alarmate și mie mi-e lene să răspund și stau mereu la îndoială cum or să se termine toate acestea. Îmi place variația și recurg la toate minciunile ca s-o văd mereu alta, plîngînd, rizînd, nenorocită sau veselă, în veșnică trudă. Cînd două scrisori i se aseamănă, eu trebuie să-i pricinuiesc o nemulțumire sub aparențele celor mai bune intenții ca să am ceva nou, iar noutatea nu întîrzie mai mult decît de la un factor la altul. Și mereu e mai nemulțumită și deseori mi-e milă de ea, căci o știu de ce e în stare să facă. Apoi încep din nou...

Am crezut întotdeauna că n-o iubesc. Nici cînd eram singur, nici cînd eram gelos, nici cînd era bună și nu știam ce să-i mai fac ca să fie fericită. Niciodată nu mi-am închipuit că o să mă însor cu ea și nici măcar că legătura noastră o să continue prea mult. De ce o chinui atunci ? O chinui pentru că nu sînt de un temperament egal, și, de o las calmă, ea se distrează inconștientă cu alții, uită, face ușurințe. Și sînt mîndru. Iar dacă aș ști-o disperată, mi-ar părea rău și aș chema-o înapoi. Tragicomedie...

(Urmează o sută de pagini unde ea nu mai are rol).

Am căutat să analizez cu mîgălă paginile acestea și n-am ajuns la nici un rezultat. Sînt desigur numeroase, pline de Irina, dar ce contează ele față de miile de impresii scrise, de pe timpul ei, dar printre care ea nici nu e amintită.

Apoi nici nu sînt totdeauna sincere, unele anume mai bune, altele anume mai rele, trebuind să fie multe din ele citite. Nu-mi mai pot da seama care au fost scrise numai pentru ea și care pentru mine.

De altfel, cred eu, ele ar putea folosi la deslușirea (sau la complicarea) caracterului meu, și nu asta mă interesează acum. *Cine este ea*, numai asta vreau să știu. Din faptul că o îmbrac mereu cu altă haină, după cum o urăsc sau mi-e milă, nu pot trage o concluzie.

Mărturisesc, cu multă neplăcere am recitit notele mele. Îmi displacea și naivitatea unor reflexii, și mai ales aspectul meu foarte dezagreabil. E aproape o scuză pentru ce va fi făcut ea mai tîrziu. Dar intenția mea este să reconstituiesc oameni întregi, și nu figuri convenționale. Întotdeauna m-au enervat acei critici care, voind să completeze un scriitor, insistă asupra tuturor vorbelor lui inteligente, a gesturilor lui elocvente și trec sub tăcere sau scuză unele slăbiciuni. Rezultatul : fantoșă.

Distinsul Alceste este viabil numai pentru că în același timp e și puțin ridicol. În ceea ce mă privește, știu că era astfel, că n-aveam încredere în ea. Nu recunosc că această neîncredere îmi aparține și o arunc și asupra altora. Deci, îmi dădea ocazii. Spunea vorbe mari și se contrazicea mereu. Dar dacă ai memoria vorbelor, cine nu se contrazice ?

E drept, la dînsa intervalele dintre două vorbe în-verse erau mici, așa că memoria le putea observa ușor. Și dacă n-o știam, și o desconsideram, și o umileam, nu era ea de vină ? Niciodată nu și-a ținut prestigiul... Dar omul îndrăgostit e întotdeauna ridicol pentru cel calm. Cînd celălalt îți spune : „Te las“, cum să fii mîndru și să nu te rogi : „Nu pleca !“

Știu ce vor spune cei imparțiali : „Amîndoi sînteți vinovați !“, și nimic nu mă enervează mai mult. Ca și cum ar fi o comparație posibilă, o cîntărire precisă a celor două vini. Pretutindeni, vor fi amîndoi vinovați. Unul va fi violent, altul nervos, altul bleg. Auzi reflexiile : „O merită, căci nu s-a priceput să fie stăpîn în casă la el !“ sau invers : „O merită, căci era prea despot !“ Unul va fi înșelat pentru că a fost gelos, celălalt pentru că n-a fost. Avînd caracterul cel mai maleabil, nu este posibil ca să ai totdeauna dreptate. Și, cînd ai scrupule, amintirea unei mici izbucniri de-ale tale îți tulbură mintea și te face să ai remușcări. Căci ierți tot răul ce ți s-a făcut. Personal, în aceste mărturisiri, cu toată pasiunea pe care am pus-o, nu m-am cruțat deloc. Nici n-am amintit atîtea scene în care am fost bun, alergînd ca să-i produc bucurii, distrînd-o, învățînd-o, dezinteresat. Am căutat să-mi descopăr mici gusturi perverse din voința de a fi exact, pe care, de obicei, le crezi inerente fiecărui om. Poate chiar, în parte, iscodindu-le, le-am creat. Am dat consistență unor vagi intenții și mi-am clădit apoi o personalitate sufletească falsă. Poate că de-ar citi Irina acestea, ea care, în definitiv, prin mine și-a trăit dragostea ei primă, și-ar aminti de atîtea satisfacții complete și nu m-ar recunoaște. Sau, de m-ar crede în tot ceea ce spun, ar vedea că sînt altul decît m-a cunoscut ea. N-ar trage concluzii din voința mea de a spune tot adevărul,

cu orice risc personal, și ar cugeta cu surprindere : „Ce hipocrit a fost fără să știu !“

Deci prefer ca în întregime vinovatul să fiu eu. Dar nu de mine depinde judecata unui om imparțial (adică a unui om care e mai aproape de adevăr). Mereu altele vor fi proporțiile greșelilor noastre, după cum a murit dintr-un accident, s-a omorît, s-a măritat sacrificându-se, sau numai ca să se aranjeze. Se va măsura și cât de mare a fost suferința mea față de fiecare din aceste gesturi. În caz că nervozitatea mea, de care a suferit Irina, îndeosebi, va produce ceva autentic în pictură sau literatură, va fi scuzată. De va produce ceva bun de tot, Irina va fi învinovățită că ființa ei mică a putut avea pretenții și m-a chinuit.

Eu știu însă ce la suprafață sînt astfel de judecăți. Adevărul sufletesc e așa de complicat că, nepuțincios, eu n-am nici o părere. Că în preajma mea și-a îmbogățit mintea, asta e adevărat. Dar dacă pentru ea această îmbogățire era ceva artificial, atunci de ce s-o numesc ingrată ! Și să-i cer recunoștință ? Cum voi putea ști eu dacă o puneam în curent cu toate observațiile mele ca s-o învăț pe ea sau numai ca să mă clarific pe mine ?

Poate însă că pentru dînsa n-a fost grea suportarea temperamentului meu.

Primea, poate, totul fiindcă era astfel construită și nu putea avea inițiativă singură. A stat cu mine fiindcă am reținut-o, apoi s-a dus cu altul fiindcă a luat-o cu el. E așa de greu de priceput ceva în toate acestea !...

Eram amîndoi într-un orașel ardelenesc, într-o micuță grădină publică, spre seară. Pe o bancă, nu departe de noi, un soldat și o fetișcană se drăgosteau.

în înfățișare. Ea — frumușică, gătită, roză, rotofeie și cu gropițe. Vorbea tot timpul, se apleca spre el, nu-i da pace, făcea pe supărata, se alpea mîngîloasă. El o lăsa în voie, puțin încovolat, ca un om care are alte treburi, cu gîndul în altă parte, fără pretenții, fie că și le îndeplinise, fie că nu se mai gîndea la ele, știind că ora e prea tîrzie ca să le mai ridice. Seara se lăsa încet, parfumată, ușor rece, și noi ne încălzeam unul de altul. După o vreme, el spuse ceva scurt, probabil, „e tîrziu“, ceva în orice caz concludent, căci ea a avut tot atunci o mișcare bruscă din cap. Apoi un semn de rugămintă pe buze și pe ochi. Dar el, bărbatul, nu avea obiceiul să ezite fără rost, se sculă, și-l văzurăm lung, subțire, mereu îndoit de spate. Fata rămase pe bancă, sperînd să-l mai întîrzie astfel despărțirea, îl ținea de mîină și-l ruga cu vorbe multe să mai rămîie. Ceasornicul de la biserica tîrgului îi veni lui în ajutor, cu bătăi tari, care cădeau dureroase pe capul fetii. El spuse ceva solemn, cu un deget în sus, desigur : „Vezi că am avut dreptate !“ Și apoi o trase la el, prefăcîndu-se că se joacă, de fapt s-o hotărască. O strînse tare, o sărută, pe gură, și fata acceptă cuminte strînsoarea. Apoi se depărtă de ea.

Ea rămase puțin descumpănită, apoi își recăpătă surîsul vesel și tîneretea, și o porni în altă direcție, printre pomi. Din drum mai întoarse capul după bărbatul care se depărta alene, neatent, și mai aplecat ca de obicei, ca să-și facă o țigară.

Ne uitasem la scenă și ne gîndeam la noi, apoi Irina începu să se jeluiască.

— Ai văzut ? Ea îl iubește și el nu ! Cum se uita la el, cum glumea cu el, cum se alipea de el, și el plictisit ! Și cum îi părea rău la despărțire ! Și ce încredere avea în vorbele lui ! Cum îi asculta puținele lui exclamări, căci el nici nu binevoia să vor-

bească pe de-a-niregul ! Cum nu se îndura să-l lase, și cum întorcea capul să-l mai vadă, în timp ce el își făcea țigara ! Fără îndoială, el o va părăsi în curând, peste o săptămână, sau peste o lună ! Și ea, sărăcuța, nu știe nimic și e fericită !

Vocea Irinei era înăsprită, mâinele dăduseră drumul minilor mele, iar eu, ca un vinovat, nu spuneam nimic. Cine ar fi crezut...

Cînd acum mi-e așa de neprecisă imaginea Irinei, ce va trebui să fie mai tîrziu ! Dar poate că și în fața oamenilor, ca în fața unui tablou sau a unei simfonii, pentru a pricepe ceva, ai nevoie de o anumită distanță. Numai atunci se estompează anumite detalii ca să nu mai ai decît o impresie armonioasă de ansamblu. Mai tîrziu voi uita detaliile, nu mă vor mai interesa sau nu le voi mai găsi interesante. Acum întîrziu mereu asupra lor, nu pot degaja nimic din mulțimea lor, și nu fac decît să-mi măresc suferința.

Oricine mi-ar putea spune remediul : „Evită, gîndește-te la altceva !“ Și totuși, mă complac în aceste analize.

Care va fi părerea mea generală asupra Irinei mai tîrziu ? Depinde de atîtea lucruri... De voi fi nenorocit, voi găsi că nu mi-am cunoscut odinioară fericirea. Dacă viitoarea dragoste va fi rea, Irina va fi bună ; de va fi bună, Irina va fi rea. Depinde de cum va fi viitoarea : inteligentă sau proastă, frumoasă sau urită, serioasă sau ușuratică. De voi fi îndrăgostit, vreodată cu adevărat, voi găsi viața trecută ca o pierdere de vreme copilărească. De nu voi fi îndrăgostit, fie că nu voi avea prilejul să întîlnesc pe cineva care să-mi placă, fie că sînt eu incapabil de așa ceva, voi crede că Irina a fost dragostea întregă și eu nu mi-am dat seama... (La fel cu Fabrice del Dongo, care a asistat la lupta de la Waterloo fără să știe.)

În orice caz, oricît voi fi ocupat în altă parte, voi avea afecție pentru timpul acela, pentru că a fost — urît sau frumos — tinerețea mea, cu primele ei experiențe și dezamăgiri...

Din părerea altora, mai calmi, pot trage vreo concluzie asupra ei ? Nici unul din prietenii mei nu mă felicitau odinioară pentru Irina. Acei care n-o cunoșteau decît din vedere o găseau complet neînsemnată. Și spuneau termenul cel mai dureros, pentru că dădea impresia de perfectă imparțialitate : „urîtica“. Se mirau că-mi pierd atîta vreme cu ea. Le făcea și impresia că nu e prea cuminte. Mi-aduc aminte de un bătrîn care se ocupa cu analizele omenesci, și care, văzînd-o odată lîngă mine nenorocită, cu o culoare străvezie în ochi, mi-a spus : „De ce n-o lași în pace ! O să-ți faci numai rău ! E periculoasă !“ Bătrînului îi făcea impresie de femeie fatală. Un domn, care ne vedea uneori la bibliotecă, mi-a spus : „Iată o femeie care te face fără îndoială fericit !“ Se întimplase să ne vadă numai veseli. Am găsit pe stradă o cunoștință. L-am întrebat : Ce părere ai despre Irina ? S-a gîndit, apoi : „E foarte inteligentă și drăguță !“

Niki, odinioară, mărturisise că mă invidiază. Ce concluzie să trag ? Părerea vecinilor este grăbită și fragmentară. Uneori e interesată, după cum sînt răutăcioși sau indulgenți. Trebuie să studiați acești vecini, întru cît au cunoscut pe Irina, cît de pătrunzătoare e priceperea lor de a judeca oamenii, cît sînt de dezinteresați în judecata lor. Deci complicații cumplite și fără rezultat !

Sînt în romane anumite ființe insesizabile din pricina unui mister voit, aruncat asupra lor de autor, a unor detalii neexplicate, a unor evenimente

neasteptate, a unor vorbe stranii. În Hardy, de pildă.

Eroina mea e insesizabilă dintr-un motiv contrar : truda mea de a explica în întregime și de a arunca asupra ei toată lumina de care sînt în stare.

Și literatura e de vină că nu ne împăcăm cu iubitele noastre. Trăim în iluzii și realitatea apoi nu ne place. Irina nu seamănă cu cinstita Andromaca, pentru care nu există slăbiciuni și care rezistă fără greutate imprecățiilor lui Pirus ; cu Esther, ce-și riscă viața ca să-și salveze neamul ; cu Monime, supusă hotărîrilor soartei, decisă să accepte dorința impetuoasă a lui Mitridate, renunțînd la propriile ei sentimente ; cu Bérénice, ce are curajul, oricît de tragic ar fi, să plece, lăsîndu-l pe Titus obligațiilor sale imperiale ; cu Junie, care, cu toată gravitatea evenimentelor, nu va ceda fără inelul de nuntă pe deget. Din pricina închipuirilor lui Racine, Irina, singura cu respirația veritabilă, mi se pare bicisnică și fadă.

A fost între noi și o încercare de menaj. Cîteva minciuni acasă, și Irina a putut merge cu mine într-un sat mic în mijlocul munților, lângă Sinaia. Casă țărănească, cu cerdac, cu patru camere și cu antrețel la mijloc. Camera noastră cu oale pe pereți, cu perne multe cu broderie românească, cu mobile țărănești diferite. Cînd ne-am găsit acolo, exultam, ne amuzam pe socoteala camerii. Găseam colțuri stil „Louis XIV“, „Louis XV“ (un scăunăș cu trei picioare) sau „Empire“, și ligheanul reprezenta epoca burgheză a lui Louis-Philippe.

Viață pașnică de studii. Seara, culcarea la ora nouă. Mă sculam cu soarele și citeam singur pe cerdac. Peste trei ore mă întorceam și o găseam încă adormită. O trezeam plimbîndu-mi mîna rece în lungul corpului ei fierbinte. Se alipea somnoroasă de mine,

oferindu-se. Citeam sau pictam în grădină. O certam uneori că nu era exactă la nimic, lăsa să treacă timpul, întirzia la muncă, nu se uita la ceas, vorbea o mulțime pentru nimica, dar încolo eram fericiți. Ne identificam și nu ne permiteam nici o inițiativă personală. Pretutindeni împreună și singuri.

Am avut și distracții. Din cerdac, printre pomii foșnitori, o lună enormă, anume pentru noi parcă, fără să fi știut dinainte, într-o eclipsă s-a acoperit și s-a descoperit, tulburînd culorile de alb și negru lăsa-te pe frunze și pe iarbă. A fost și hram la biserică, cu petrecere mare, cu țărani gătiți. Peisagiu bucolic.

Pe drum, căruțele musafirilor. Hora. Cite un țăran beat încerca să tulbure petrecerea, dar ceilalți făceau ordine. Lăutarii țigani erau neobosiți. Noi eram mari personagii acolo, salutați ceremonios, la biserică invitați în locul de onoare. În definitiv, nu prea îmi dau seama ce credeau ei despre noi. În seara hramului, cheflili ne surîdeau șiret. Prevăzători, ne-am întors din vreme acasă. Noaptea veneau pe fereastra deschisă chiote de petrecere, uneori de la distanțe mari.

Dar cele mai mărețe serbări tot natura ni le făcea. O ! Superbele plimbări pe munți, printre brazii parfumați ! Încovoiați de oboseală, și apoi odihna pe iarbă moale, cînd te simți una cu pămîntul ! Și adierea de mătase care tremură pe obraz !

Odată ne-am urcat mai mult ca de obicei pe un deal anevoios. În urma mea, Irina nu mai putea, la fiecare pas mă amenința plîngător că rămîne pe loc, dar apoi o pornea iar după mine. Și eu urcam mereu, extenuat, dar neabătut, pe un pișc mai înalt decît toate, gol, care mă imbia cu mirajul lui. Am ajuns, și îndată a venit și Irina. Învinsesem. Îmbrățișați, suspendați în aer ! Pripriejur copacii coborau în văluri. Umbrele nopții, care venea, și ale brazilor

tremurau. Departe, în satul nostru, se aprindeau luminițe. Biserița se vedea distinct cu zugrăveala colorată pe pereți.

Parfum, culoare, melodii. I-am spus, cu tot trupul zicînd : „Sînem fericiți, Irina ! Ce e mai minunat decît clipa aceasta ! Cine e în stare să facă la fel ? Ce dragoste seamănă cu a noastră ?“

O temps, suspends ton vol !

Menajul nostru a avut multă poezie, cel puțin eu simțeam astfel. În urmă însă o întîmplare a venit să arunce o îndoială, dacă nu asupra sentimentelor mele, în tot cazul asupra trăinicieii lor. Trebuia să plecăm într-o zi fixată de înainte. Ne trăisem descoperirile noastre în viața comună, mirajul acelei vieți și regretul sfîrșitului. Emoțiile evoluează. Eram la șapte kilometri de gară și trebuia să ne ducă acolo o trăsură.

Trăsura n-a venit la ora fixată și așteptarea m-a enervat. Am uitat că, de fapt, ne întîrziea despărțirea. Cîteva ceasuri am fulgerat împotriva birjarului. Disperată privea Irina nerăbdarea mea. Trebuia să mai rămînem o noapte. O simțeam fericită și a trebuit să mă răzbun : „Dar nu vezi că înnebunesc aici de plictiseală ?“ S-a îndoit, ca și cum vorba mea ar fi fost de un material care ar fi lovit-o. Eram prea infuriat ca s-o împac.

De altminteri, simțeam așa. Îmi plăcuse timpul petrecut acolo, dar două săptămîni ajungeau și mi se părea intolerabil să mai prelungesc, mă iscodeau alte planuri, iar Irina mi se părea o închisoare. Mă știam în altă parte așteptat. Menajul nostru minunat îmi devenise brusc anost : mă credeam ridicol. În momentul plecării, în sfîrșit, am arătat o figură mai indulgentă. Tot timpul, în trăsură și în tren, Irina a plîns, cu lacrimi încete, subțiri și neîntrerupte. Am căutat s-o împac : iarăși teorii asupra stăpînirii de

sine, indispensabile unei intelectuale. De atunci m-am întrebat întotdeauna cum se pot uni doi oameni pentru toată viața. Menajul meu nu putuse duce mai mult de două săptămîni, cu toate condițiile excepționale în care fusese făcut.

Se lasă blind noaptea, cuminte, ca să nu mă tulbure și să mă împace.

De mai departe se aude un piano. Sunete înăbușite, nedistincte, cu atît mai odihnitoare. Simt gîndul meu legănat de unduirea lor. N-am decît frică să nu înceteze.

E greu de trăit în mijlocul oamenilor, mai cu seamă pentru că nu poți fi niciodată absolut sigur de ei. Mereu cu alte gusturi, alte obiceiuri. Și cu atît mai dureros cu cît inspiră siguranță. Ca lutul întărit de pe marginea lacurilor pe care mergi fără frică, pentru ca deodată, la un loc identic cu cel de mai înainte, să ți se afunde piciorul. Și nu poți conta pe nimeni. I-aș prefera, pentru mai multă liniște, să fie mașini. Să le pui în mișcare anumite gînduri sau gesturi după butonul pe care-l apeși. Vezi un om ani de zile, spune mereu aceleași vorbe, cu aceleași tresăriri pe față, și deodată, face o mișcare care nu se potrivește deloc cu tot ceea ce a făcut. Cine știe ce cuvînt i s-a împlîntat în minte și apoi gîndurile au năvălit într-un compartiment din creierul lui, pînă atunci ermetic închis. Deodată, după ani de viață împreună, plină de emoții împărtășite, o femeie îți spune : „Știi, mi-am dat seama, nu te mai iubesc !” Și așa e de distrată, că nici nu se gîndește să-și ia rămas bun. Tot ce a fost n-o mai interesează. Sacrifică. ani din viață fără să observe măcar importanța sacrificiului.

Să fi vorbit ani cu Irina despre oameni și despre sentimente, să mă fi aprobat frenetic și să-și fi dat și

ea însăși părerea în același sens, și pe neașteptate să facă la fel ca acei pe care îi disprețuia ! Să i se pară că tot ce citise și simțise la aceste lecturi, ce discutasese despre ele nu mai are nici o valoare, că tot ce văzuse nu meritase să fie văzut, și nici să nu-și mai puie astfel de întrebări ; să înceapă cu ușurință, fără tranziție, o viață nouă ; să nu mai fie mândră de cunoștințele cu care am îmbogățit-o, să nu mai simtă nevoia de a le utiliza în nici o ocazie și să le lase fără de nici o remușcare să se păraginească, să admită oameni noi cu care de obicei nu poți vorbi decât lucruri umile (despre muzica de la grădina publică sau despre cofetăria centrală), și să suporte, mai ales, omul care n-a mers poate niciodată pe drumul preocupărilor ei, care râde poate cu un timbru prea greoi (căci nu era nimeni de care să nu ne batem joc, și mai mult ca sigur, de-aș fi fost de față la întâlnirile lor, aș fi sugerat Irinei vreun aspect de-al lui ridicol, ar fi ris și ea și nici nu i-ar fi trecut prin minte că ar putea să întârzie la el), sau care repetă o anumită vorbă ; ca și cum eu m-aș apuca de o altă meserie, renegîndu-mi pe cea veche și fără părere de rău de a fi pierdut timpul zadarnic. Să te gîndești pe neașteptate, dar cu insistență, la interesul tău, cînd erai dezinteresat, sau să iubești îndată pe altul, cînd te-ai despărțit de celălalt, plîngînd de disperare. În fiecare clipă, alte gusturi și alte perspective.

A căzut noaptea. Și pianul care nu mai termină și mă înnebunește cu monotonia lui !

În restaurant, la masa mea, un orb. A trecut cîțeva vreme pînă să-l descopăr. Ținea capul plecat și fruntea încrețită, ca un om cu gîndurile aiurea. Găsise poziția aceea pentru că era o expresie a tragediei lui sufletești, sau că-și ascundea defectul de curioși mi-

lostivi, sau că așa îi era obiceiul de totdeauna. Perfect îmbrăcat în gri, fără de nici o neglijență, perfect bărbierit. Avea mâinile minunate, subțiri, transparente, îngrijite. În mâini își strânsese toată sensibilitatea. Le plimba cu repeziciune și cu finețe pe obiectele de pe masă și era uimitor cu ce îndemânare mânca fără să se murdărească și fără să se înșele. În același timp părea preocupat de chestiuni importante, în afara micilor nevoi zilnice. Precizia cu care mânca, singur, îți putea arăta că nu era așa de distrat cum lăsa să pară. Ca și cum ar fi fost o întâmplare, mâinile lui tremurau pe farfurie, pe piine, pe furculiță, făceau cu repeziciune înconjurul mîncării din față. I-am invidiat această precizie, eu, care văd, care pot așa de ușor uza de toate mijloacele de investigație, și care nu știu nimic !

Astăzi am făcut noi descoperiri asupra mea, și absolut surprinzătoare. Un *bleu* : „*Sosit ieri seara și plec azi la 5 spre Londra. Fii atunci la Gara de Nord. Radu*“.

Radu era un prieten comun, deseori în tovărășia noastră. El trebuia să știe de tot ce se întâmplă în țară. Aveam, în sfârșit, posibilitatea să aflăm adevărul. Și acum au pornit în mine niște sentimente extrem de stranii. Nici o bucurie la veste, nici o grabă ca să fiu exact la întâlnire. Și apoi, brusc, o hotărîre, și hotărîrea m-a ușurat parcă de buimăceală : „Nu mă duc !“

Iar acum stau în fața mea, ca în fața misterului morții și al vieții și pun întrebarea la care nu pot răspunde : „De ce nu m-am dus ?“ Știu că am gândit limpede : „Adevărul cel mai crud e mai bun decît nesiguranta“. De altfel, Radu, în fața durerii mele, ar mai fi rămas să mă îmbune, fără îndoială. Atunci ? Din lașitate, de frică de asprimea veștii, am preferat

chinuitoarea existență ? După cum, invers, sint oameni care, în război, se omoară de frica gloanțelor care lovesc la întîmplare primprejurul lor ?

Sau poate pentru că mă complac în disperarea mea și pentru că, pornind de la cîteva date reale, am întemeiat, sub pretenția adevărului, o atmosferă care nu corespunde realității ? Și am perversitatea de a mă hrăni din această bolnăvicioasă hrană după cum muștele se delectează pe hoituri ? Sau poate, neștiind încă adevărul, vreau să mai prelungesc, în închipuirea mea măcar, legătura cu Irina ? Dar toate acestea sînt presupuneri, și n-aș vrea, din pricina aranjării lor una după alta, să cadă greutatea pe vreuna din ele, pe ultima, de pildă, cum e obiceiul. Eu nu voi ști niciodată de ce nu m-am dus azi la întîlnire ca să aflu adevărul.

În balconășul de la clădirea de alături, la etajul al cincilea, și-a uitat un copil o mică jucărie : un bețișor, și, legată la un capăt, o păsărică de vată galbenă. Bețișorul e înțepenit într-un ochi al balustradei, ața verde, scurtă, atîrnă în aer, iar păsărică se învîrtește încetișor la adiere. Pasăre maltratată. Cio-cul rupt pe jumătate, aripile, una mai lungă ca cealaltă, așezate nesimetric. Una din aripi, cea mai lungă, se lovește uneori de bețișor ; atunci păsărică se oprește pentru o clipă, apoi, după o mică efortare, reîncepe să se învîrtă. Dedesubt, spațiul gol, imens pentru mititica jucărie. Și brusc, o milă cumplită mă cuprinde pentru vata galbenă de la capătul bețișorului. O milă cum n-am simțit iarna trecută cînd o pasăre flămîndă și înfrigurată mi-a bătut în gîam și cînd mi-a fost lene să deschid fereastra...

Revăd în curte un trunchi gros, pe el cîteva picături de sînge închegat, cîteva pene negre, și în el

înfipt un topor. Împrejur, pe iarba grasă, sute de pui aleargă sprinten, ciugulesc, ciripind.

Păsări nebune, oameni imbecili... În fiecare clipă avem prilejul să surprindem neantul, și totuși continuăm a trăi nepăsători, ne bucurăm sau ne supărăm pentru lucruri neînsemnate. Cei mai inteligenți își găsesc o scuză : cultul energiei.

La furnici se pare că înmormintările se petrec cu mai multă grandoare și nu se trec cu vederea ca printre păsări. Când omori o furnică, vezi cum celelalte încep o mișcare neîntreruptă, se vestesc, se strâng în grupuri, vin la mort și pleacă, apoi iarăși vin. Mai târziu pornește un fel de cortegiu. Cîteva duc cadavrul și celelalte întovărășesc spre tainele unei deschizături. Convoi lugubru. Probabil că în ceată, fiecare își are rolul său. Unele jelesc, altele țin stindardele furnicești, altele pregătesc discursuri. Și parcurg distanța mișcînd harnic piciorușele. Ceea ce trebuie să fie a-nevoios și obositor. Din nenorocire, pentru uzul lor nu s-a înființat încă tramcare, să poată duce, comod și ieftin, toată familia deodată.

Am cunoscut un bătrîn armean, numit Garabet, de-abia tîrindu-și picioarele după dînsul. Putea fi dat ca exemplu al veșnicei deșertăciuni omenești, căci tinerețea lui fusese amestecată în multe aventuri galante în care totdeauna jucase rol de prim amoretz, chiar dacă succesul nu fusese întotdeauna deplin. Mai povestea el uneori amintiri sentimentale, pe cît îl mai ajuta memoria, și mărturisirile roze ieșind din gura fără dinți, pe limba groasă și nesigură în mișcări, erau tragicomice.

Odată, de pildă, trebuia să se însoare. S-a dus la țară ca să serbeze nunta cu căruța plină de bomboane și găтели, și și-a găsit mireasa, însă la brațul altui mire (pe atunci nu erau atîtea formalități), care n-a

mai crezut necesar să schimbe ziua anunțată, să contramandeze invitațiile, să mai complice socotelile, și chiar a făcut uz de pachetele aduse de primul candidat.

Și Garabet adăuga, consolîndu-se : Dar cel puțin tot eu am jucat cu ea cel dintîi ! " Ce mult s-a rîs și am rîs de această reflexie !

Ca și cum noi nu ne-am face zilnic consolări similare și uneori pentru motive și mai importante ! După ce-ți îngropi pe cine ai mai scump, îți mărturisești satisfacția : „slujba a fost impozantă ! " Și apoi o bucată de vreme pornești spre cimitir cu buchețelul de flori...

S-a deschis ușa și a apărut, pe neașteptate, după obiceiul lui, amicul Coco. Sprinten, zvelt, grațios. Coco este un tînăr agreabil, superficial, ușor paradoxal, servibil cînd nu i se cer servicii prea complicate, compătitor pentru durerile vizibile, spiritual și amuzant întotdeauna.

Poartă costume ultima modă, nu lipsește de la plajă vara, și la cazino este un punct luminos, de la ceaiuri dansante, iarna. Știe perfect toate dansurile noi, la nevoie chiar acompaniază la piano, improvizează cu dexteritate un jazband și gîngurește fără istovire franțuzește. Față de mine a fost totdeauna atent, ceea ce era un merit pentru distracția lui obișnuită. Chiar mi se spusese, cînd în conversații se găsea că sînt ciudat și poate nelalocul meu, îmi lua partea cu vehemență.

— Ce pricepeți voi din Sandu !

Ca și cum el ar fi priceput ceva !

Nu-i ceream însă nimic, căci știam că ar fi promis imediat și apoi și-ar fi uitat promisiunea. N'ci măcar nu-l invitam la mine, căci s-ar fi plictisit în sihăstria mea sau și-ar fi uitat invitația. Venea după gustul lui.

citeodată mai des și alteori mai rar, la ore întâmplătoare. Rămînea și la mine tot așa de superficial. Îmi vorbea de sporturi, de femei, de succese, cu toate că nu-l ascultam decît pe jumătate.

De data aceasta, sprîncenele lui lăsate în jos demonstrau o preocupare.

Eram curios ce putuse să i se întîmple. Mi-a explicat îndată, cu expresiile lui proprii, de care nu se putea dezbăra nici cînd era grav :

— Știi, Suzanne „a filat“. Formidabil !

Suzanne, pe care mi-o prezentase la Operă, era o brună delicioasă, surîzătoare, cu fața mică și șireată de șoricel.

— Cu *maître Jack*. *Imaginez-vous !* M-am dus ca de obicei azi-dimineață s-o iau la Bois. Făcusem rost de doi cai *pur-sang*. Și ea plecase. *Concierge*-ul mi-a rîs în nas. *C'est, en vérité, formidable !*

Și începeam să fiu plictisit de această flecăreală dezagreabilă, cînd, spre mirarea mea, văzui în colțul ochiului lui o lacrimă.

Fui brusc cuprins de remușcări și îmi făcui mustrări. Mă găsii injust în gustul meu pentru forme, căci nu puteam descoperi o suferință reală numai din pricina expresiei caraghioase. Cu afecție i-am cerut să-și destăinuiască supărarea. A ezitat. Apoi a izbucnit într-o mulțime de exclamări stupide, ca să se sustragă întrebării mele. Mă mira această discreție, cînd îl crezusem incapabil să puie frîu vreodată reflexiilor lui imediate. Mă gîndeam că, în definitiv, în aventuri proceda cu eleganță, că nu i se știe nimic precis, cu toate că nu era lipsit niciodată din grupul de fete, că de se mîndrea în general cu succese, nu compromitea pe nimeni în special și că, în cazul Suzannei, lacrima revelatoare fusese spontană, fără voie, negată sau ascunsă după o clipă de reculegere. Necazul

meu era mare, și nu știam cum să-mi îndrept greșala de a-l fi tratat de obicei prea ușurci.

Ca să-l consolez fără să-l umilesc, i-am povestit câteva frânturi din supărările mele proprii, cu toate că-mi plăceau mărturisirile. Îi spuneam ce ridicolă mi se părea închipuirea pe care și-o fac oamenii despre moarte — un schelet cu o coasă în mână — când eu o vedeam ca pe o fecioară împlinită, capabilă să-mi inspire senzualitate. Apoi îi arătam imposibilitatea de a cunoaște pe oameni și nesiguranța pe care ne-o inspiră iubitele noastre, deoarece orice gest de-al lor poate avea dublu înțeles. El spuse :

— Ai dreptate, și am și eu un exemplu. Când eram student dam lecții de engleză unei domnișoare frumusele, *une véritable jeune fille*. După obiceiul meu, profitam de ocazie *pour lui faire la cour*. În mijlocul lecției venea o sluguliță cu apă și dulceață pentru mine și o lăsa în fața mea. Trebuia să găsesc eu, mai apoi, între două vorbe, prilejul ca să *avalez* șerbetul. Bineînțeles, nu înghițeam tot ce era în linguriță, după regulile politeții. O dată după ce am plecat, îmi arunc ochii întâmplător pe fereastra casei elevei mele, și ce văd ! domnișoara, binecrescută, de altfel, *et d'une famille honorable*, mînca restul dulcețului. Și atunci mi-am pus întrebarea de *votre genre* :

— De ce ? Mă iubea — *et j'étais sûr qu'elle avait de l'affection pour moi* — cu toată gravitatea mea profesorală, și avea gustul să mănînce după mine ? Sau *tout simplement* îi plăcea dulcețul ?

Mă uitai la el să văd dacă nu este un ironic, dar părea de bună-credință. Într-un picior, cu o țigară spînzurată de buză, cu vorbe franțuzești intercalate plăcut, Coco făcuse caricatura grotescă a întregii mele sensibilități.

Îmi căzu capul pe umăr. Fără să-și explice bine motivul, Coco pricepu că mă jignise. Vru s-o dreagă

și făcu o reflexie profundă pentru capul lui mic și frizat :

— Eu nu te înțeleg. Pe de o parte te interesează chestiunile mari, ca moartea și viața, iar pe de altă parte detailezi la infinit o biată ființă umană, fără importanță. Numai cei care n-au curiozități metafizice găsesc pe oameni complicați.

O liniște, apoi adăugă :

— Eu, să-ți spun drept, nu fac distincții între suflete. În schimb, sînt foarte priceput la fizic. *Un grain de beauté* pus nepotrivit pe un obraz, fie el greșit numai cu un milimetru, îmi face insomnie.

N-am putut să ridic capul, a plecat fără să știu cînd și cum. L-am văzut pe stradă și a voit, cu un ton care nu trăda nici un gînd ascuns, să-mi explice neapărat un nou pas de dans. Pe la mine n-a mai venit.

1 octombrie. Uneori era drăguță Irina, ca atunci înainte de plecarea mea, la masa din parcul Carol, cu Niki Mihail împreună. Lacul, negru și mîoale, tremura sub vreo lopată singuratecă, iar în spate muzica res-taurantului, cu lumea colorată, cu o scenă ridicolă pe care dansau femei urîte. În fund, în clădire, dansuri moderne pe lingă care trecusem mai înainte. Cînd mi-am adus aminte că și Irina are obiceiul să danseze... undeva, cu alții (eu n-am văzut-o niciodată), m-a durut gîndul. Ca s-o iscodesc, mă prefăceam că privesc cu interes.

Apoi, la masă, cu Niki înaintea noastră, Niki abia întors din străinătate, și noi îl întrebam repede de toate, sărind și apoi revenind la același subiect. Irina era vioaie, întreba mereu, rîdea, se apleca peste masă, cu gesturi sprintene din mîini, cu mișcări repezi din cap : „Și spune, Niki“...

Apoi am plecat, și prin tot parcul a continuat vorba începută. Irina, între noi doi, îmi stringea din cînd

în cînd brațul, ca să mă convingă că, în plină veselie, nu mă uitase. După ce am lăsat-o acasă, Niki mi-a zis : „S-a făcut frumoasă Irina ! Păcat că e ocupată cu tine ! Aș fi în stare să mă îndrăgostesc.“

Era rareori așa : de obicei o cunoșteam aplecată, primind toate ocările mele, toate teoriile mele, mulțumită și nemulțumită cu aceeași potolire.

2 octombrie. Răscolind prin geamantan, o carte poștală : „*Scrie-mi repede ce ai de gînd să faci și mai ales unde să-ți scriu*“. Acum, cînd de două săptămîni nu mai primesc nimic și cînd mă întreb dacă nu m-a părăsit ! Aș prefera-o moartă !

3 octombrie. Și iarăși o zi și iarăși aceeași întrebare mă frămîntă : se mărită sau s-a omorît ? Am examinat-o atît, și cum nu știu de ce e în stare. Să se fi omorît repede, nemafiînd eu acolo ca s-o împiedic cu teoriile ! Cum va fi fost moartă ? Au văzut-o atîția, și eu să n-o fi văzut ! Are genele mici și probabil că ochii nu puteau fi închiși de tot și s-o mai fi văzut vreo diră de sticlă neacoperită. Părul trebuie să fi fost țepos pe carnea galbenă, iar gura crispată. Avea dinții lungi, și vreun colț va fi apărut peste buza strivită. Fața veșnic mobilă, calitatea ei principală, s-o fi urît de imobilitate.

Trebuie să fi fost foarte urită. N-o pot inchipui decît culcată pe o parte, astfel nu pot vedea decît jumătate din față. De încerc să-i schimb poziția în minte, se turbură imaginea.

Nu s-a omorît. Fără un motiv nou, puternic, nu se putea. A trecut multă vreme de atunci de cînd era grăbită la moarte. Teoriile mele au convins-o pe deplin. Se mărită... pentru fericirea mea. Știe că nu mi-e de folos și, profitînd de depărtare, cînd nu pot face nimic, nedîndu-mi vești pentru mai multă siguranță, se mărită. Cu toate că sînt incredințat că face un sacrificiu, și de-aș vrea oricînd m-ar prefera pe

mine, poate că numai gelozia mă chinuie. Prea de multă vreme nu se mai gîndește decît că trec anii și că o fată nu trebuie să rămîie singură mereu. Mie mi-a spus-o, e drept, plîngînd, dar prea s-a gîndit de cîte ori prietenele îi dau părerea. Și apoi alegea. Nu-i era indiferent cu cine face sacrificiul. Dragostea mea ! Am crezut-o mare măcar uneori. Am văzut-o de atîtea ori repetată prin parcuri, pe drumuri, prin camere, și totuși am crezut-o mare ? Am văzut-o pe Irina plîngînd, ascultînd, aprobîndu-mă, făcînd scene bune, și apoi îmblînzită, îndrăgostită. Și atunci îi luam toate faptele și le analizez. Nu eram mulțumit cu rezultatul analizei mele niciodată. Nu mă asculta decît de aproape. Puterea mea asupra ei se pierdea la depărtare, și după un timp mai îndelungat.

Izbucnirile ei prea erau pe neașteptate ca să aibă o bază solidă, micile petreceri și cunoștințele ei cu care se simțea bine mă umileau. Dansuri, spirite ieftine, puțin intelect, uneori conversații interminabile și multe slăbiciuni, care mă făceau să mă îndoiesc de trăinicia dragostei. Dar deprins cu viața familiei mele burgheze, nu trăgeam concluzii prea rele. Cu toate că, gelos din fire, cu gînd iute spre toate supozițiile, veșnic bănuitor, sînt atît de burghez că aș putea fi ușor înșelat. Sînt credul, indiferent de scenele ghimpoase pe care le fac.

Trebuie puțin talent spre a fi mințit ! Toată lumea de pildă, protesta împotriva vieții mult prea vioaie pe care o ducea Irina față de toți. Toată lumea se gîndea la rău, numai eu, cu toate că veșnic cercetător, nu credeam nimic. Și am presupus dragostea ei mare !

De fapt, mă doare mai puțin supoziția dragostei ei netrainice decît gelozia că va aparține altuia. Că va fi îmbrățișată pe gură, pe tot corpul gol, că va fi a lui, că ea, după cîteva săptămîni (poate mai puțin) de primire servilă a mîngîierilor — obligată față de a-

mintirea de altădată — după câteva lacrimi de remuşcare, simţind că totuşi faptul brutal produce asupra simţurilor ei, acum învăţate, aceeaşi voluptate, va lăsa slobodă firea ei, se va încolătăci, va tremura, va geme, va obosi.

Aşa demult aş vrea să fi murit !...

4 octombrie. Prôst amant am fost, fără îndoială ! Nu eram niciodată mulţumit de nimic, spuneam toate gândurile rele fără cruţare, şi chiar îmi plăcea uneori să chinuiesc fără motiv. Voiam lacrimi din senin atunci când mă durea că nu mai plînsesem de mult. Şi umilinte la tot pasul. Mă roşeam când, cu dînsa, întâlneam pe cineva străin, pierdeam sau dam altora cadourile ei mici (mărturisindu-i apoi cu regret), o vorbeam de rău sau, şi mai grozav, lăsam să se vorbească de rău, iar eu surideam.

Unul a făcut-o într-o zi „moacă“ şi eu am făcut haz. De altfel, ca s-o chinuiesc, eram uneori brutal cum nu e în firea mea, căutam cuvinte grosolane care alunecau anevoie pe limbă, rîdeam sarcastic la vreo afirmaţie de a ei, o priveam îndelung cu dispreţ pentru făptura ei mică, ceea ce o făcea să se îngălbenească. Tot timpul, de la început, m-a chinuit dragostea ei arătată făţiş, lacrimile şi desperările, frămîntările care îmi împiedecau munca. Apoi, tot timpul de mai târziu, m-a durut că nu plînge destul, că nu se mai arată complet nenorocită, că nu se mai agată dureros de mine. Şi acum mă tem ca lipsa mea să n-o fi dezobicinuit de puterea mea asupra ei şi să nu se fi convins că nu se mai poate continua laşa, să nu fi luat vreo hotărîre şi, profitînd de depărtare, să aibă curajul acţiunii. Mintea mea nu se gîndeşte decît la răzbunarea teribilă de la urmă, decît la vorba care ar putea fi definitivă. Ca un actor care se gîndeşte în faţa oglinzii la toate posibilităţile de a interpreta o scenă puternică, aşa îmi

strîmb gîndul după o formă unică de pedeapsă. Neștiind întru cît va avea efectul dorit răutatea mea, imaginația mi se zbate în van. Cu vaga intenție de a o face să se reîntoarcă, îmi schimonosesc figura ca să-i arăt cît sînt de nenorocit.

Sau arătîndu-mă indiferent va dura-o mai mult ? Dar sentimentul acesta este prea fin ca să-l simtă cu tăria cu care vreau. Și apoi, chinul meu are nevoie de o descărcare fizică. Indiferența presupune, dimpotrivă, un zîmbet patern față de ea și față de acela care o strînge în fiecare noapte în brațe, și chiar o aprobare tacită. Aș fi în stare ?

5 octombrie. Îi doresc moartea, așa am zis. Dacă vorba e sinceră, sînt un monstru, cu atît mai mult cînd faptele ei nu o merită. Irina a fost întotdeauna bună cu mine, m-a suferit, s-a umilit, mi-a știut toate slăbiciunile, și acum orice ar face și oricît de miniat aș fi contra ei, în afară de a se aranja personal, se sacrifică puțin și pentru mine. Se sacrifică poate, și în orice caz o doare pasul pe care-l face. De altfel, nici durerea mea nu e atît de grozavă ca să cer o răzbunare așa de cumplită. N-am făcut nici un gest niciodată pentru a o lega sigur de mine și nu-l fac nici acum. Aș putea să-i scriu și să-i făgăduiesc c-o iau eu, să-i spun sorei mele Vana să se ducă la dînsa, sau să iau primul tren și să mă întorc.

Nu voi face nimic din toate acestea. Chiar dacă față de mine, recunoscîndu-mi suferința, mă umilesc, nu vreau să mă umilesc față de alții ! Scena din copilărie cînd plîngeam și ceream iertare unei fete care voia să mă părăsească, saturată de răutățile mele, nu vreau să se mai repete. N-aș fi în stare s-o omor. Sînt laș și mi-e frică pentru mine sau mi-e frică de sîngele care-l voi vedea curgînd.

De altminteri, chiar de se va întoarce la mine sau se va dovedi că la mijloc n-a fost decît o nelă-

murire, bucuria și potolirea sufletului meu încordat nu mă vor îndemna să fac pasul pe care-l așteaptă mereu. Voi continua viața de la început, fără nici o convingere în viitor, nemulțumit de prezent, supărat că voi renunța din pricina ei la multe succese, roșind de prima glumă sau ocară a altuia asupra legăturii noastre. Totuși, sînt incapabil să-mi dau seama de durerea pe care o voi avea aflînd vreo veste rea. N-am presentimentul gradului de supărare. În aceeași zi, la diferite momente, mi se pare că m-ar dura în diferite feluri, sau uneori că nu m-ar dura deloc. Mai ales, aci, de departe. De aproape, puțin de a mă duce s-o văd desfigurată, înspăimîntîndu-mă de mina galbenă (mina mai ales m-ar înspăimînta) văzînd pe alții țipînd, sau măcar văzînd morimîntul proaspăt, aducător de amintiri, înainte de a mă fi deprins cu ideea morții — aș începe și eu poate să țip, să plîng, să mă cred fără de consolare. Nu trebuie să mă ponegresc, nu știu ce voi face de voi afla-o moartă...

Pentru că îmi arăt necazul cu mai puțin zgomot, mă cred mai puțin ridicol, iar mîndria mea, printr-o sumă de complezențe, se crede mai puțin atinsă. Azi-dimineață m-am surprins trimetînd Vanei o scrisoare, spunînd că poate mă voi întoarce la București. Aceasta e desigur o trecere pînă la o nouă scrisoare : mă voi întoarce imediat ! Într-adevăr, ce rost ar avea întoarcerea mea ? De sînt consecvent cu mine, moartea ei ar face prezența mea inutilă, iar măritișul, neîndeplinit încă, n-ar putea să schimbe nimic, deoarece nu vreau să opresc prin lacrimi și zgomot ceea ce-mi fuge. Să mă umilesc față de cineva de care, la glumele altora, am roșit de atîtea ori. Și totuși, de judec limpede, scrisoarea mea nu are decît un singur rost : prilejul de a o vedea, de a

mă arăta nenorocit, de a blestema sau de a-i face reproșuri cu glas molatec și impresionant, de a o sili să se întoarcă plină de remușcări, de a o simți deznădăjduită, de a o chema fără să mă simt umilit, chiar de nu voi ști să limpezesc dacă durerea ei sub ploaia vorbelor mele e tot așa de mare ca și aceea pe care o simte în lipsa mea, și când se crede dator să facă un gest tragic. De nu voi primi nici un răspuns la noile mele imprecații, mă voi întoarce, pretextînd acasă, ca să nu fiu ridicol, că sînt bolnav. În definitiv, cu toată fruntea mea încruntată, cu toți mușchii mei celebri, care mă fac să mă pot lupta cu ușurință cu trei oameni deodată, sînt laș, mic, nesigur de ce fac și de ce simt, și mai ales necăjit.

În ziua de toamnă, barca unde-mi scriu aceste note chinuite plutește lin pe Sena, vîntul abia bate, soarele se aruncă furios în apă — o ultimă bucurie înainte de a începe ploile și frigul...

Suresnes, în pădure. Dar poate — cine știe? — se va fi omorît. Cu toate că n-o cred în stare, cum o credeam în stare odinioară (reflexie dureroasă, căci e dureros să știi că dintre atîtea posibilități care pricinuesc lipsa veștilor aceasta e cea mai puțin sigură), totuși se va fi omorît. Lucru îngrozitor. Să facem atîtea planuri. să ne chinuim, să muncim împreună, atîtea amintiri de la vîrsta noastră cea mai frumoasă, și totul să se termine, totul să fie inutil. Și atunci mă înfior: orice măi bine, orice se poate reface, chiar și gîndul că a fost a altuia se poate consola, însă asta nu...

În jurul meu copacii se întind aranjați cu artă, cu locuri goale, socotite măsurat, printre ei, melancolici, făcuți să mă doară și mai mult. Dar poate, în cameră, pe o zi ploioasă. aș înnebuni, sau mai bine aș lua trenul îndată înapoi.

De i-aș ști adresa sigură, i-aș telegrafia să nu facă nimic rău, căci o iau eu...

Și poate că mi-aș ține cuvântul...

...În barcă, în noapte, și acum, la Comedia Franceză, înaintea spectacolului *A quoi rêvent les jeunes filles* ?

Ce-a făcut oare ? Sînt sigur că în urma rîndurilor mele a luat o hotărîre, dar care ? Să scriu faptele ca să mă lămuresc mai bine. În mijlocul scrișorilor ei toate bune, pline de planuri, o alta cam neexplicită : „*Familia și-a pus un gînd ridicol cu mine*“. Am înțeles o proiecție de mariaj cu o partidă acceptabilă. Atunci, enervat, i-am trimis o scrisoare mică și rea, în care îi reproșam că mă ofensează, că dă vecinice ocazii la astfel de întîmplări, că de n-are pesemne un alt scop, eu îmi dau consimțămîntul. După o zi, o nouă scrisoare de la ea (înainte de a fi primit răutățile) în care-mi vorbește iarăși amical de noi planuri împreună. Apoi nimic de 20 de zile. A luat, se vede, o hotărîre, în urma rîndurilor mele. Care ? Asta e întrebarea ce mă frămîntă. Prima ei înfățișare este de a nu-mi mai scrie nimic.

Procedeu crud și nedrept. E nedrept față de prietenia noastră veche, de faptele noastre laolaltă, de imposibilitatea de a întoarce în minte ultimii cinci ani fără să ne întîlnim, la orice moment, unul lîngă altul. Și noi întrebări mă iscodesc. După ce-mi spune de „*planurile ridicole ale familiei*“, adaugă : „Aș vrea să viu la tine imediat ca să mă sfătuiesc, și aș face nebunia asta, chiar de n-aș avea decît bani de ducere pînă acolo, departe“. Deci e un proiect. Un proiect care mă interesează. Are nevoie de sfatul meu, și eu, netrebnicul, i l-am dat. „Îți dau consimțămîntul !“

Totuși, ce o fi făcînd acum ?

Spectacolul începe ; după un act :

Teribil, să ai asupra unei femei toată puterea, să faci ce vrei cu ea, să o silești să facă orice și-ar trece prin cap, s-o faci nenorocită sau fericită aproape în aceeași clipă și apoi să nu mai poți nimic. Din cauza depărtării, să te simți neputincios de a schimba cît de puțin mersul evenimentului. Și impresia că orice efortare e vană. Cu ajutorul aței am mișcat paița cum am vrut, în danțurile cele mai capricioase, și acum, ața rupîndu-se, paița rămîne nemîșcată, oricît m-aș strîmba, oricît aș întoarce în mîna firul rupt sau oricîtă artă aș pune.

6 octombrie. Nu știu, poate neputința de a mă considera un altul în împrejurări și mai rele, sau poate că de multă vreme n-am avut prilejul unei suferințe așa de lungi, dar mă simt foarte epuizat. În unele clipe sînt hotărît să plec imediat să văd ce s-a întîmplat acolo.

Știu că n-o să mai mă pot reîntoarce, că o să renunț la planuri la care mă gîndeam de atîta vreme, că hotărîrea asta e inutilă sau prea tîrzie, că acolo, în fața faptelor împlinite, durerea ar fi încă și mai mare și, mai ales, aș fi nevoit s-o port ridicol în fața tuturor. Dar nu mai pot. De mai continuă starea asta, simt că nu voi mai fi stăpîn pe mine, oricare ar fi regretul de mai tîrziu. De fapt, situația e foarte clară. E moartă — și atunci n-am ce căuta acolo ; e măritată sau se mărită — și atunci sau e prea tîrziu, sau sînt ridicol de desfac ceva, și, în încercarea de a desface, mîndria rănită m-ar nenoroci și mai mult ; sau totul a fost o glumă — și trebuie să am răbdare. Și totuși, cînd văd în fiecare dimineată cutia de scrisori goală, după ce o noapte întreagă m-am zbuciumat așteptînd ; după ce, coborînd scara, mă închin lui Dumnezeu, la care nu m-am gîndit nici-

odată, cerîndu-i o veste — nu mai sînt stăpîn pe mine. De altminteri, nu mai primesc nimic de la nimeni, au complotat cu toții împotriva mea. Sentimentul care mă chinuie, oricare mi-ar fi judecata : teama de a fi a altuia printr-o hotărîre în care intră nu numai un sacrificiu, dar și grija de a-și aranja o viață nesigură și mai ales, față de mine, cumplită uitare.

Voi povesti o scenă dintre noi caracteristică și din care s-ar putea vedea că multiplele interpretări ce dau tăcerii ei actuale nu sînt numai jocuri ale unei imaginații bolnave. Se mutase în orașelul de provincie, deci era în ultima epocă a legăturii noastre, pe timpul cînd, din pricina distanței și a vieții noi pe care o ducea, i se mai potolise dragostea, chiar dacă uneori declarațiile ei izbucneau tot așa de pasionat. A venit la București anume să mă întâlnească, și cum familia mea toată plecase la țară, am chemat-o la mine acasă. Eram curios s-o văd între obiectele mele familiare printre care trăiam, la care țineam, de care îi vorbisem adeseori și prevedeam cu emoție propria ei emoție, dar m-am înșelat (și dureroasă a fost pentru mine constatarea !). Preocupată de intenții străine, abia observă cum o așteptaseră florile din glastră, cărțile, plăcile de patofon cu muzică aleasă, portretele și focul voios din sobă. Acceptă îmbrățișarea mea, străină, rece, ca pe o obligație, și nu pricepeam în ce fel s-o refac, așa cum era de obicei, și cum mă părăsise cu o săptămîină înainte.

Preăgisem cu multă artă tartine și prăjituri, le alesesem numai pe cele care știam c-o să-i placă sau îi vor face mai mare efect, samovarul scilicitor nu aștepta decît să-i pun jărat, iar ea stătea cu brațele moi, cu paltonul pe dînsa, ca gata de plecare, cu privirea absentă. Am încercat să fiu tandru, apoi m-am

pornit pe o bucurie factice, cu spirite de diferite calibre, înșirate unele după altele ca mărgelile, cu gesturi brusce și probabil caraghioase, și zgomotul meu accentua și mai mult liniștea ei. Hotărît, atmosfera dintre noi conținea ceva impur, pe care nu-l puteam descoperi, făcînd zadarnice și ridicole truda mea de atunci și toate preparativele dinainte. Am mai pus cîteva lemne în soba de fier, am așezat cărbuni în samovar, monologînd prin cameră și prefăcîndu-mă că nu observ răceala ei ; m-a lăsat să mă ostenesc jumătate de oră și, cînd i-am servit paharul cu ceai, a făcut un gest vag : „Nu beau, nu mi-e foame, mulțumesc“.

Am pornit o rugămintă impetuoasă, în care puneam ultima mea speranță de a-i destinde indiferența și, în fața tînguirilor mele, a adăugat : „Dacă vrei tu“, pe un ton lipsit de orice căldură, și acceptarea nu putea să-mi producă nici o mulțumire. A muiat în apă un pesmete, l-a mușcat la un capăt, apoi l-a pus alături, a sorbit cîteva picături, și iarăși a rămas nemișcată. Am căutat s-o încălzesc, s-o îmbrățișez cu putere, să-i sărut mîinile, ochii, obrazul și gura, m-a lăsat o bucată, apoi s-a degajat ușurel și a spus :

— Stai, Sandu, liniștit și ascultă-mă. Am să-ți vorbesc.

Aveam să capăt, în sfîrșit, explicația purtării ei și-mi dam seama că acea explicație nu poate să-mi producă nici o bucurie. Mi-a pus întrebarea care, prin fermitate și prin neobicinuință că venea din partea ei, a despicat aerul și a izbit în ureche ca un ciocan.

— Ce ai de gînd să faci cu mine ?

Încercai o paranteză care ar fi diminuat înțelesul vorbelor rostite, ar fi lungit conversația și ar fi creat atmosfera neprecisă ce nu i-ar fi explicat

nimic, ar fi obosit-o și ar fi făcut-o să redevină așa cum o știam. „Cînd?“ Răspunsul sosi tot așa de dirz : „De-acum înainte“.

Reluai teoriile vechi : „Vom fi cei mai buni prieteni, ne vom vedea cît mai mult, mîndri de îmbogățirile spirituale care vor spori zilnic, disprețuind regulile moralei obicinuite“... „Și e potrivit pentru mine asta ?“

Într-adevăr, era potrivit pentru ea asta ? Ce să-i răspund ? O femeie, totdeauna fluidă în judecățile ei, își are precise ideile pentru aranjarea vieții (redușă la o singură formă : mariajul).

După o mică tăcere : „De ce nu mă iei tu ?“ N-o luam pentru că nu puteam renunța definitiv la toate planurile mele copilărești, pentru că o găseam prea neînsemnată pentru mine, și, în același timp, n-o părăseam căci mi-era milă de dînsa și groază de singurătatea mea. Cerc vițios în care nici o hotărîre nu știam să iau, și timpul curgea. Puteam să-i spun asta ? Să-i înșir iarăși ca de obicei : „Nu sînt ca toți oamenii, ca să accept obligații“ ? La o întrebare răs-picată, frazele acestea, broderie literară, ar fi sunat prea fals, și deci am preferat să păstrez tăcere, aplecînd capul puțin în jos. Tot ea a făcut diversiunea : „Știi că m-a cerut un locotenent !...“

De data aceasta căpătasem posibilitatea să răspund, cu toate că suferința pe care mi-o pricinui vorba ei mă împiedică să mai dau vreo importanță faptului că întrebările erau, cel puțin pentru moment, înlăturate. Am mers pe singurul drum ce-mi sta la dispoziție : sarcasmul.

— Tu cu un locotenent ! Pentru asta m-am căz-nit să te învăț, să te fac neprețuită printre camaradele tale, să poți descifra ideile cele mai subtile ?!

Nu ți-ar fi milă de tine însăși ? Un locotenent, care ar spune în loc de Racine, *Racin* !

(Aluzie la o întâmplare anterioară de care riserăm cu chef amîndoi.)

— Ce are a face ! Nu va exista ! Are bani, rude la Florența, unde merge în fiecare an, acolo mă voi educa pe cont propriu !

Deci avea răspuns la toate exclamările mele, planul fusese bine cugetat. Ca și cum ar fi vrut să-mi arate că o hotărîre posibilă n-ar fi fost rezultatul unei ușurințe, îmi reaminti :

— Știi bine că am fost deseori decisă să mor și că m-ai împiedicat. Ar fi fost și acela un mijloc. Acum nu mi-a mai rămas decît aceasta.

— Și cu cine ?

— Cu X.

— Imbecilul acela ?!

— Dar e așa de bun !

Răspunsurile veneau formidabile, grave sau ușuratece, așa de caracteristice pentru ea, că lupta era zadarnică. Luptă atîta timp cît ești cu inamicul pe același plan, dar nu cînd te afli pe planuri paralele. Învins, nu mi-am mai ascuns deprimarea ; încercai mai bine să mi-o exploatez, s-o înduișez și s-o fac să renunțe la gîndurile străine. Prevăzuse, și pentru a nu face vreo imprudență, și-a reluat mutismul și fața imobilă. Văzînd că nu eram în stare să încălzesc spațiul mic dintre noi, m-am alipit de dînsa, am încercat s-o mîngii întîi numai pe obraz, apoi mîna, ca din întâmplare, pătrundea tot mai adînc sub bluză. Mi-a simțit imediat intențiile (cu toate că era așa de obișnuită cu îmbrățișările mele, că ar fi putut să nu observe îndată și a încercat să se desfacă. Atunci am riscat ultimul mijloc, neînjînd seama de repulsia pe care o aveam pentru orice fel de bru-

talitate. I-am smucit hainele, i-am zvîrlit ghetele și ciorapii, în timp ce ea se înverșuna zadarnic să se apere, zbătîndu-se, încercînd să bată și. să muște, aruncînd cuvintele cele mai dureroase pe care nu voiam să le aud :

— Te urăsc, brută ! M-auzi ? Te urăsc !

Am aruncat-o despuiată sub plapumă. Cînd m-am apropiat apoi, am găsit-o fără mișcare, rece, fără opunere, dar și fără să se ofere ca altădată, indiferentă de ce se va întîmpla cu dînsa. Pricepînd că împotrivirea ei nu putea să-i fie de folos, și deci era inutil s-o mai continue, întrebuița un alt procedeu, care astfel avea să mă copleșească mai sigur. Dar contase prea puțin pe nevoi și pe sînge : întîi doar cîteva vagi tresăriri, apoi respirația tot mai apăsată și mai inegală, și la urmă zbuciumul complet. Ne-am regăsit abătuți, stînjiți unul față de altul. Am spus ca să încep într-un fel :

— S-a făcut frig în odaie !

M-am dus să mai pun lemne pe foc, apoi am încălzit apa de ceai și am reumplut paharul cu un capăt de pesmete rămas înăuntru, care, înmuindu-se, murdărea aspectul apei. I-am oferit din nou să bea și m-a refuzat iarăși. Cînd m-am apropiat, m-a întrebat cu aceeași voce aspră de mai înainte :

— De ce să nu iau pe locotenentul X ?

Așa a trecut toată noaptea ceea grozavă : cu sucesive răcirii și, după cîteva lemne, încălziri ale camerii, cu ceaiul de culoare murdară mereu repetat, cu îmbrățișările noastre fierbinți, și apoi cu întrebările reci și închizitoriale.

Dimineata îi pleca trenul de cu vreme. S-a îmbrăcat în grabă și am fugit, ca să nu întîrziem, pînă la gară, prin troiene, amuzîndu-ne fără să vrem de echilibrul pe care trebuia să-l ținem pe gheață, mîna

în mină, dezmorțiți de goană și de vîntul sănătos ce ne plesnea peste față și ne înroșea pielea.

Din ce în ce ne-a revenit dispoziția de altădată și risul fără constringere ; s-au îndepărtat gîndurile neliniștitoare, iar la treapta trenului ne-am luat rămas bun, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat (doar fără melancolia despărțirilor). Chiar în momentul plecării, Irina mi-a zis :

— Să nu crezi nimic din tot ce ți-am spus astănoapte. Totul n-a fost decît o stratagemă ca să te fac să mă iei tu !

Învinsesem, sau dezastrul meu era, în momentul acela, definitiv hotărît ?

Mi-am simțit corpul și mi-am zis apoi : sînt în-treg, sănătos, și orice s-ar fi întîmplat cu ceilalți, eu n-am pățit nimic, și orice tragedie aș avea, mă pot reface încă.

Slabă consolare și scurtă...

În durerea mea, mi se pare că acum, pentru prima oară, s-a întîmplat ceva real în viața mea. Tot ce a fost timp de cinci ani — lacrimi, scene, veselie, conversații interminabile — erau numai la supra-față, fără nici o profunzime în suflet.

7 octombrie. Azi m-am frămîntat mai puțin. Am avut tăria — și nu mă socoteam în stare de această tărie — să nu mă mai gîndesc. Sau mai bine, să nu mai întorc în toate felurile frazele ei și toate posibilitățile. Căci gîndurile, printre rîndurile cărților, printre replicile teatrului, se îndreptau numai acolo. Am început poate să mă obișnuiesc sau mă fortifică siguranța că săptămîna viitoare, de nu voi mai primi nici o explicație, mă voi întoarce. Din cînd în cînd, vag îmi dau seama ce frumos e Parisul în zilele de toamnă calde și moi.

Ca să treacă timpul, merg la toate spectacolele și mă gândesc cu groază la ziua de mâine, cînd n-o să fie nici un matineu. Orice ar fi, e vinovată. Oricé ar crede despre mine, nu e frumos să plece, după ani de zile împreună, fără să-mi spuie un cuvînt! Nu e frumos să ia o hotărîre, oricît de generoasă ar fi, fără să mi-o trimită și mie. Altminteri, gestul ei ar semăna — exterior — cu al oricărei femei care, părăsindu-și amantul, fugé cu altul. Oricît de mult ar fi durut-o scrisoarea mea, nu trebuia să se răz-bune, chiar dacă nu credea că aş putea suferi prea mult. Fără îndoială, a făcut multe sacrificii pentru mine timp de cinci ani. A făcut toate nebuniile, și fără nici o siguranță că va fi răsplătită la urmă. Poate că a și profitat de pe urma prieteniei mele. A învățat, a văzut, a auzit. Chiar de nu va fi simțînd valoarea acestor lucruri, n-ar trebui să le uite. Ser-viciile reciproce nu se compensează și deci nu pot fi șterse perfect fără ca să mai rămînă cineva dator. Oricé s-ar fi întîmplat, rămîn cinci ani de amintiri comune care nu trebuie să aibă un sfîrșit așa de brutal sau așa de indiferent. Oricare ar fi scuza Iri-nei, procedeul este rău. Prin bănuiele pe care mi le produce, încrederea se va înlătura pentru totdea-una din conștiința mea. Personalitatea ei e simplă și nu merită poate atîtea întrebări. A fost îndrăgostită de mine, nu așa de teribil însă ca să nu se amuze cu alții în lipsa mea, să nu flecărească, să nu facă pla-nuri în care nu aveam rol, să-mi asculte povețele, să nu se gîndească că nu va putea rămîne fată bă-trînă, cu frica vecinică de a o părăsi. Desigur, des-părțirea de un om pe care te-ai obicinuit să-l iu-bești e grea, dar profitînd de lipsa lui, de un timp mai lung cînd n-ai mai fost mereu cu el și de puțină sfortare, cînd e și în binele lui... Mijloacele nu mai importă.

Discut mijloacele cînd pe mine mă doare faptul în sine !

8 octombrie. Aseară puțin vin m-a făcut mai rezonabil. Mi-am zis cu toată convingerea : atîta pagubă ! E cea mai bună ocazie să scap de ea, așa cum aș fi vrut deseori. Ea mi-ar face numai încurcături : renunțări, clevetiri de ale publicului, greutatea de a mai continua sau de a mă ascunde. Și chiar uneori plictiseală. Atîta pagubă ! N-are nici bani, nici frumusețe, inteligența ei este așa de puțin personală că se mulțumește numai să-mi repete observațiunile mele. E deseori comună și găsește plăcerea între cei comuni. Neîntreagă la minte, uită, se încurcă, greșeste, nu pricepe, cu toate că aprobă, n-are intuiții...

Și astăzi mă gîndesc iar la ziua plecării, la un răspuns, la o veste, mă gîndesc ce să fac ca să nu mă mai gîndesc.

Ca să am impresia că nimic nu s-a întîmplat, să chibzuiesc ce dar îi voi duce la întoarcere...

În metropolitan o fată drăguță se uită la mine. Mi-am zis : iată scăparea ! Să am numai curajul să încep vorba. Mi-ar răspunde. Ocupîndu-mă cu dînsa, voi uita pe cealaltă. Nu voi mai fi așa de singur și gîndul întîlnirilor va face să-mi treacă timpul.

Fără curaj, n-am început vorba. Fata a deschis o carte, iar eu am lăsat-o să plece mai departe. N-am avut îndrăzneala... și apoi la ce bun ?... Imediat ce voi izbuti, ce rost voi mai avea ? Am nevoie de dragoste adevărată, și asta nu vine decît încet la ocazii mari, și nu la ochiade fugare. Ce îi voi spune ei cînd Irinei îi făcusem educața intelectuală timp de cinci ani ? Ce încredere aveam ca să încep munca mea de la început, cînd Irina, după atîtea lacrimi și atîtea sacrificii, după atîta timp mai cu seamă, a știut să

profite de primul moment de libertate după citeva luni de despărțire ?

Zi mai calmă. Am ajuns uneori să-mi zic : ce puțin am suferit ! Credeam că o să fie mai grav ! Așa de puțin am ținut la ea ? Și mai /cu seamă : sînt în stare să ții la cineva ? Totuși, mereu mîntea mea face o imagine : Irina, lîngă un om străin, care, cum nu-l cunosc, ia forme diferite. Irina dînd explicații asupra nunții, pregătindu-se, încercînd rochii, făcînd mici escapade în doi, sau mai mulți, și ei doi la o parte. El vorbindu-i, făcînd socoteli, și ea ascultîndu-l. Pe urmă, ziua nunții, felicitări, lumină, și Irina repezită prin odăi, privind, vorbind, și încordată lăuntric. Căci, oricum, nu va putea să nu se gîndească și la mine. Apoi seara, rămași singuri, el isteț, ea puțin nenorocită și fără mișcare, el care o prinde în brațe, o strînge din ce în ce mai mult, îi spune c-o iartă de tot trecutul pe care-l bănuiește. Ea rezistă ușor. Apoi se culcă încet, fără zgomot, în întuneric, scoțînd lucrurile pe îndelete, iar el își repetă rugă-mîntea, și într-o seară, în sfîrșit, ea va plînge, iar el o va strînge mereu. Și cu o mișcare repede își va strecura mîna sub cămașa ei. Fără gest, ea va primi dorința lui, apoi se va deprinde...

11 octombrie. Brusc, rana mi s-a redeschis. I-am scris iar o scrisoare, în care fac toate concesiile. Nu mai am rost, nu cunosc pe nimeni ca să-mi treacă timpul. Acum, pe o bancă în Bois, aștept să treacă ziua. De cînd mă știu am încercat să citesc în mine. Mi-am analizat durerile în mijlocul lor, și acum, cu toate acestea, mă aflu în fața mea ca în fața unui străin. Nu știu cum sînt și nu știu cît e de mare suferința mea. Cred uneori că n-o simt și apoi mă cuprinde tot așa de tare. Gîndul la ea mă obsedează.

Aceasta-i dragostea ? Mai mult decît toate mă simt gelos. Aşa e dragostea ? Sau gelozia este posibilă singură, fără dragoste ?

De atîtea ori m-am gîndit s-o termin cu ea, şi acum i-am scris să vie neapărat, că fac tot ce va spune. Şi dragostea ei ? A plîns şi a vrut să se omoare. În orice caz, a fost convinsă că vrea să se omoare. De aş fi lăsat-o, ar fi avut curajul ultim în faţa armei grozave ? A făcut sacrificii, dar acum a plecat, cu toate că nu eram acum mai rău decît atunci. M-a lăsat cu riscul de a mă nenoroci, fără o vorbă de părere de rău. Este o dovadă de curaj din partea ei sau un pretext de a termina fără zbu-cium ?

Cinci ani am examinat-o. Credeam că-i cunosc toate resorturile sufleteşti, şi acum, după cîteva săptămîni de despărţire, mă întreb de nu m-am înşelat cu desăvîrşire. Tristă e experienţa pe care o fac. Am crezut că deoarece îmi dau seama de toate gesturile şi maniile unui personaj, de tot ce are exterior, îl cunosc perfect ; că deoarece plînge disperat, spunînd vorbe tragice şi jurăminte, adevărul din adîncuri este acelaşi. Şi acum văd că natura umană e mai complicată. Forţa, oricît de sinceră, nu garantează şi durata sentimentelor. Nu putem fi siguri de ce e înăuntrul nostru. Cunosc o doamnă care, la moartea bărbatului ei, a încercat de mai multe ori să se omoare. Împiedicată mereu, la urmă s-a remăritat. Acum ride şi are copii mari. Ce suflet va fi avînd, sau care e evoluţia lui, pe care n-o pricep eu şi n-o fi pricepînd-o nici ea ? Ce ştim noi de vom muri, cine are să ne plîngă şi cît o să fim plînşi ? Sufletul omului... În faţa lui, aproape de noi, mic de încape într-un corp şubred, stăm ca în faţa infinitului.

Cînd vezi o mulțime — ca acum, de școlari care se joacă într-un luminiș din Bois — așa de la fel cu toții, îți dai seama ce ingenios și paradoxal a fost acela care s-a gîndit la personalitatea fiecărui individ în parte. Trebuie să fi suferit enorm și și-o fi simțit enorm existența. Și-a țipat-o, și atunci a fost nevoit să lase și pe alții să și-o țipe. Rezultate altruiste pornesc dintr-un temperament frămîntat de el, în el.

Copiii țipă, sar după o minge care alunecă repede în toate ungherele, sfărîmînd frunzele galbene. Culcat într-un colț, privesc și scriu. Contemplu cu hîrtia înaintea, ca un pictor cu paleta. De ce în jurul meu nu se stringe lume? Care din ei ar fi în stare, din joacă, să mă privească și să facă relexia: uite unul care scrie uitîndu-se la noi...

Pe deasupra, mesteacăanii își întind brațele, săltîndu-le grațioși și alții ca niște baletiste.

12 octombrie. Urmăresc firul durerii mele, și cu toate că mă simt amărît, totuși mă întreb dacă puțin nu am mințit plîngînd o iubită pierdută timp de atîtea pagini. Intensitatea durerii scade, oricare ar fi omul, așa e firea. E insuportabil să te vaieti întruna. Sau poate numai durerea se transformă? E mai puțin zgomotoasă, mai interioară? Nu cred. Desigur, pierderea unui copil roade continuu pe o mamă. Totuși, de nu înnebunește în primele zile, cu timpul își va ocupa trei sferturi din zi cu alte gînduri.

Între dragostea de mamă și dragostea de iubită este o prăpastie, nu numai ca formă, dar și ca trăinicie. Obligațiile, la mamă, au săpat într-atîta cămărilor sufletești și de atîta vreme, încît o trădare este rară. Iubita nu s-a dat decît din capriciu sentimental, convînsă, de altfel, de adevărul dragostei. Este mai fără minte și mai grăbită să se omoare decît o mamă. O spumă fierbinte în veșnică fierbere.

Tineretea, simțirile proaspete, curiozitatea o îmbie să încerce. Lanțurile cu care i-a plăcut la început să se lege i se par curînd prea dure și nu se mai simte datorare să le suporte. Își va găsi cu ușurință o scuză. Și va iubi iarăși cu aceeași patimă, tremur, nervi, pîndiri perverse, amenințări. Și la o vreme, îmbrățișată prea strîns, își va nega dragostea dinții. Pînă cînd se va desprinde și cu dragostea nouă, se va potoli, se va simți prea încrețită la față ca să mai placă ; săturată oarecum, nici nu va mai ține așa de mult să placă ; în fața copilului care crește mereu frumos și drept, se va transforma (transformarea prodigioasă ale cărei momente scapă cercetărilor) și-și va aținti asupra lui privirea pentru prima dată constantă. Da data aceasta nu va mai spune neconținut : „Te iubesc“, dar dragostea, cu mai puține nuanțe poate, va fi mai rezistentă.

Am văzut *L'ami des femmes* a lui Dumas. Ce nevroză ! Ca și cum studiul asupra femeilor ar fi posibil. Ca și cum ar avea — chiar în aceeași clasă socială — același resort. Ar trebui să le cunoști pe toate, în cele mai variate exemplare. Și eu n-am fost în stare, cu toată atenția mea încordată, să cunosc una singură. Și cu ce interes ! Eu nu pot fi cinic. Cinismul denotă lenevie mintală. Că din rîndurile mele se pot degaja, generalități rezonabile asupra mea și asupra Irinei se poate ! Dar capriciile deconcertează și pricinuiesc surprize. Și noi nu sîntem avizi decît de acele surprize. Atîta mișcare e în jocul lor nestatornic, încît bănuim în orice femeie nouă o excepție. În fața lacrimilor ei grozave ne înduioșăm și credem, noi, cei care nu putem plînge decît anevoie. Iar mai tîrziu deziluziile ne încovoae. Cît timp, cum ? Nu știm nimic. Aștept să văd. Căci eu însumi mă surprind zilnic sub forme care mă mîră.

Vor mai veni două dureri teribile. Vestea în sfârșit : se mărită în ziua de... Și apoi ziua aceea... Și apoi noaptea aceea... Și apoi : s-a măritat ! Și mai târziu : un copil !

Copilul, idealul femeii care vrea să înceapă o viață nouă. Scuza ei față de alții și față de ea, ca să prmească pretențiile noului-venit.

Noaptea am căutat o femeie străină, am întunecat odaia și mi-am ațintit gândul la Irina, ca să-mi substituie vizitatoarea ! Eu, care o prețuiam așa de puțin odinioară !

14 octombrie. Cu capul greu. Simt o picătură de apă care curge din susul capului înăuntru, mereu, monoton, cu același debit și zgomot.

Dragoste sau orgoliu ? Ce-mi pasă ? ! Mă doare... Orice reflecție asupra vreunei persoane o îndrept spre Irina și mă întreb de era așa. Încerc mereu s-o cunosc. Ieri am auzit : „e neînsemnată !“ (vorbindu-se de altcineva). Și mă întreb dacă era neînsemnată. Mă gândesc la toate împrejurările, la tot ce spunea, la felul cum pricepea. Cu toate că mă înțelegea perfect, totuși îmi dau seama că n-am fost niciodată surprins de vreo judecată dreaptă de a ei. Nu se interesa de chestiunile intelectuale decât ascultându-mă. Singură de o lăsam, vorbea de familie, de prieteni, de fapte cotidiene. Dar vorbea vioi. Mereu îi sclipeau ochii. Acum se zbat în mine toate micile observațiuni dureroase care le făceam odinioară. Am priceput totdeauna că o făceam să meargă pe o cale care nu-i aparținea. Se rătăcea imediat ce nu-mi simțea mina alături. Era neînsemnată.

Dar eu, care mi-am pierdut cinci ani cu dînsa, care am ascultat-o tot timpul vorbeii, care n-am putut gândi un rînd fără să nu i-l spun, fără să nu-i cer părerea, mereu aprobatoare, cum sînt ?

O dată, pentru prima oară, după lectura unui roman al lui Mauriac, care nu-mi plăcuse, spusese : „Nu e chiar așa de rău cum spui !“ Nu era o reflexie nouă, ci o concesie față de o părere străină de mine. La argumentele mele asupra romanului, de altfel, nu a adus nici o împotrivire și nici o interpretare nouă.

Cu toate că-i dădusem planul lecturilor, în una din ultimele scrisori, vestise : „*Pentru variație am început o carte de istorie interesantă*“. În momentul acela mi-am presimțit toate nenorocirile. Am bănuț prezența unui nou-venit.

Sper uneori că totul e o glumă. ca să mă facă să mă pronunț, ca să-și riște la împlinire dragostea. Nebună speranță. Nu se încearcă un așa joc la o așa distanță. Deci ultima mea speranță e o situație în care m-aș simți ridicol ! Eu, care îmi băteam joc de bărbații care făceau concesii femeilor ! Până unde merge umilinta mândriei mele ! Sînt totuși lucruri pe care nu le-aș face... Poate... De-aș ști că iubește pe altul sau se amuză cu altul, n-aș chema-o. Totuși... m-aș duce la dînsa, aș lăcrima, aș spune vorbe tainice cu planul vag de a o redeștepta și a o întoarce. Știu eu de tot ce aș fi în stare ?

În armonia perfectă, o mică surpriză, imperceptibilă, care se întinde încet și fără să bagi de seamă, a cuprins și stricat totul.

În firea Irinei, într-o zi, am descoperit o mică undă neliniștitoare. „Nu e bine de rămas nemăritată toată viața !“ Vorbea în general. Altă dată a vorbit chiar de dînsa. Apoi s-a întrebat tare ce-ar putea face ca să mă uite. Iar altădată mi-a spus planuri matrimoniale : „Va fi mai bine pentru amîndoi !“ Și gîndul pătrundea și mai mult cînd, înde-

partați, să deprindea fără mine. Dar când mă întorceam se da toată, uita planurile infidele.

Dinard, (după mai multă vreme).

Cum starea mea devenise intolerabilă, am sacrificat orice mândrie personală și am trimis o scrisoare umilă, disperată, implorătoare.

Renunțasem la rolul meu dominator, pe care-l ținusem, fără șovăire, atîția ani. Mi-aduc aminte că nici chiar în momentul cînd scriam nu eram complet lipsit de luciditate. Plîngeam și am lăsat anume lacrimile să cadă pe scrisoare. Cum am terminat hîrtia și-mi venise o idee impresionantă, am adăugat-o pe un petec de hîrtie rupt la întîmplare de la marginea unui ziar, și am făcut reflexia, cu satisfacție, că această hîrtiuță ar putea să convingă și mai mult de dezordinea nervilor mei și să provoace mila. Am scris atunci rău, murdar și nu fără conștiență.

Cum toate scrisorile mele rămaseră fără răspuns, ca și cum le-aș fi adresat unui inexistent, am trimis scrisoarea aceasta unui amic sigur, ca să-i fie transmisă imediat în mînă.

Și într-adevăr, de data aceasta izbutisem : după cinci zile, o telegramă : „*Attends lettres, baisers*“. Nervii mei se destinseseră într-o clipă, cum ai desface corzile unei viori, am căzut pe pat și am adormit profund 24 de ore în șir. Dar scrisoarea pe care am primit-o după alte trei zile nu era așa de liniștitoare cum sperasem și nu mă convingea că „totul nu fusese decît o mică glumă răutăcioasă“. Scrisoare ambiguă, care dădea loc la interpretări și care mă făcu și mai chinuit decît fusesem. Iată pagina primă, singura care mi-a mai rămas printre hîrțiile mele :

„Dragul meu Sandu, disperarea ta m-a făcut nenorocită, dar în același timp m-a și bucurat : aveam dovada că te mai gîndești la mine. Și eu, care credeam că s-a terminat cu viața mea ! Hotărîrea deznădăjduită pe care o luasem, împinsă mai ales de cei de primprejur, trebuia să puie capăt durerilor mele. Aveam, în sfîrșit, prilejul să mă duc la Sinaia, unde am fost fericită și unde îmi lăsasem viața toată, și apoi, de pe vîrfurile unei stînci unde ne îmbrățișasem odinioară, s-ar fi terminat totul. Tu însă, dragul meu, mă îndemni la viață. Dar mă vei primi din casa altuia ? Scrie-mi tot ce crezi (pe adresa prietenei mele Loulou) și voi face precum vrei. Aici va fi ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic cu mine, și de îndată ce fac rost de bani, de vrei, voi veni la tine, sclavă umilă..“

Mai întîi, scrioarea citită de un indiferent, cu un accent abia liric, poate produce efecte comice. Însă nu valoarea ei estetică mă interesează, ci adevărurile ce le-ar putea conține.

Desigur, o reală părere de rău. Altfel nu mi-ar fi scris ; dar „cei dimprejur“ n-o putuseră sili la nimic, pe ea, fată de 22 de ani, totdeauna de capul ei. Apoi, ca să meargă la Sinaia, unde să se omoare (căci acesta era înțelesul aluziilor ei) nu era nevoie să se mărite. Însă nu trebuie să credem neapărat că ar fi din partea ei niște minciuni ridicole și că eram netot că le mai iau în considerație.

Ideile îi erau așa de vagi, lipsa de logică așa de completă, gîndul faptului ascuns și urît o tulburase în același timp, prezumția în superioritatea ei intelectuală, cu care o deprinsesem, îi sugera ideea că e o „sacrificată“, încît era în stare de fapte pozitive, dar într-o atmosferă de tendințe neprecise. Scrisoarea mai

arată că, măcar în parte, și lipsa banilor o hotărîse la pasul acesta. Bani, mai ales la urmă, nu-i ajungeau niciodată. Un lucru însă nu știam exact : se măritase sau numai era aproape ? Ridicolul „pe adresa lui Loulou“ nu înseamnă neapărat ceva pozitiv. Spusese poate familiei ei că a rupt relațiile „amicale“ cu mine și se jena să se dezmință. Ceea ce mă făcea să cred că faptul nu se îndeplinise este că prea trecuse puțin timp. E drept, îmi spusese că un oarecare caraghios Marcu (originar din Sinaia) îi făcuse propuneri matrimoniale, dar ea îmi povestise faptul ca pe-o cerere ridicolă, și eu nici nu știam dacă nu e numai o glumă putea traduce prin „avea inimă bună“.

de a Irinei. În orice caz, avea o reală părere de rău pentru necazul meu, ceea ce în limbajul obișnuit s-ar

Sau poate totul nu era decît un plan, ca să mă facă pe mine, în sfîrșit, s-o accept oficial ? Ceea ce iarăși era posibil.

I-am scris (pe adresa lui Loulou !) toate aceste observații ale mele, juste. După o zi, m-am simțit incapabil ca să aștept răspunsul cel puțin 8 zile, și într-o clipă m-am hotărît să mă întorc în țară. Cum n-aveam bani de drum imediat, m-am dus să cer prietenilor, eu care nu cerusem niciodată. Am fost refuzat politicos. Atunci am căutat Muntele de pietate, cu paltonul de iarnă subțioară. Mi-era rușine să întreb sergenții unde se află. După cîteva ceasuri de ezitare, l-am găsit aproape vecin de hotelul meu. Am făcut coadă. Mai erau femei, numai femei. una cu lîncuirițe de argint, alta cu haine, alta cu lenjuri. Ce umilintă ! Cum aș putea să iert eu vreodată Irinei aceasta, chiar dacă ea nu era de vină ! Ce monstru mă pregăteam să fiu la întoarcere ! După vizele pe la legații, care, toate, erau în momentul de a se închide, m-am dus la prefectura poliției să-mi ouie viza franceză. Acolo mis-a spus : „*A demain !*“ M-am plîns la ghișeu,

m-am zbatut și am spus o minciună : „*Mon père est mort !*“ Mi-era scîrbă de minciuna mea. Eram așa de deprimat, că m-au crezut, dar nu erau de vină, nu era șeful care trebuia să iscălească. În orice caz, să aștept... Am așteptat două ore, învîrtindu-mă năuc împrejurul unei bănci rotunde din mijlocul sălii. Pe la ghișeuri, funcționarele își șopteau între ele arătîndu-mă și invitîndu-mă milos să stau. Mă așezam pentru o clipă ca s-o pornesc iar. Și șeful, acel personaj misterios care nu venea și pe care îl speram de cîte ori se deschidea vreo ușa ! O cucoană, și ea cu necazuri, s-a dus să intervină pentru mine, ca să mi se dea drumul mai iute. Am lăsat-o și am suportat rușinea ca să se îngrijească străinii de mine !

Apoi a sunat clopotul de ieșire. Pe rînd plecau funcționarii. A venit atunci și șeful de la conferința pe care o avusese la etajul superior. M-am dus la el : „*A demain !*“ I-am spus tremurînd tot : „*Je dois partir ce soir ! C'est mon père qui est mort !*“ „*Et qu'est ce que cela me fait ?*“

Primisem răsplata minciunii mele scîrboase. Față în față, se aflau două excremente ale umanității !

S-a intervenit și am căpătat pașaportul în cîteva minute. Cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului eram la gară. M-am urcat în clasa treia, ca să-mi ajungă banii, și m-am plasat între doi negustori de zarzavat. Curînd am fost lăsat singur. Cum să descriu cele trei zile interminabile, învîrtindu-mă în compartimentul meu ca un lup într-o cușcă ! Mă uitam la fiecare zece minute la ceasul meu de la mînă. Mă clătinam la cea mai mică întîrziere. Vecinii mă priveau curioși. Elveția, Austria, Ungaria, România... Întîrzierile fatale din România, după ce venisem exact. Semnalele întreite de plecare de prin toate stațiile mici din Ardeal, pînă ce trenul să se pună în mișcare greoi. Ce mizerie !

Am sosit la miezul nopții. Am luat un automobil și m-am dus la prietena mea Gina. Am găsit casa întunecată și am sunat lung, de mai multe ori, pînă s-au aprins luminile. A apărut servitoarea somnoroasă, și cînd i-am spus că vreau să vorbesc cu domnișoara, m-a crezut nebun. A trebuit s-o conving. Mă temeam să nu se scoale părinții Ginei, pe care-i cunoșteam destul de puțin, dar am avut noroc. În sfîrșit, a apărut la o fereastră la etaj Gina, ținîndu-și o jachetă peste cămașă. S-a uitat buimăcită la mine. I-am țipat :

— Ce s-a întîmplat cu Irina ?

— Păi s-a măritat cu Marcu. Sint la Sinaia.

Am mai avut tăria să întreb :

— Și s-a putut să nu-mi scrii nimic din vreme măcar tu ?

— Credeam că nu te interesează !

M-am retras cîțiva metri în noapte. Am mai auzit de cîteva ori :

— Dar ce e cu tine, Sandule ? Te-ai dus ?

Apoi o fereastră s-a închis.

Eram sfărîmat, și totuși mintea lucidă continua reflexiile asupra mea. Nu credea că mă interesează... Vrasăzică, nu-i făcusem impresia — nici ei, care trăise mai mult în preajma noastră — că Irina m-ar fi interesat cîtuși de puțin, atît fusesem de discret, atît părusem de indiferent și atît părusem de surizător față de toate fetele. Și o idee nouă îmi fulgeră : cum să nu aibă dreptate, cînd eu însumi, cu o lună mai înainte, n-aș fi crezut că mă interesează ! Cînd apropiam cele două imagini ale mele de la o distanță așa de scurtă, nu mai pricepeam nimic. Și atunci mă întrebai șovăind : oare sint normal ?

Prăpastia din fața mea era deci mult mai adîncă decît crezusem.

A doua zi, la 5 dimineata, soră-mea Vana pleca la Sinaia. În cinci minute îi spuseseam tot ceea ce-i tăcusem ani de zile, și în alte cinci minute Vana hotărâse ce are de făcut. Am așteptat două zile, făcând kilometri în jurul curții noastre. Când știam că Vana trebuie să se întoarcă, i-am ieșit înainte cu trenul, la o stație intermediară. Cum m-a văzut, dintr-un colț al vagonului, nedormit și galben, Vana mi-a făcut semn : „N-ai nici o grijă“. Și fără să mai aștept detalii, brusc liniștit, salutai o cunoștință din vagon, o domnișoară minunată de grație și căreia îi făcusem curte odinioară. Până la București ne-am întrecut în glume, în complimente, în aluzii sentimentale, în înțelegeri subtile și complice, iar eu păream (mi s-a spus mai pe urmă) extrem de nervos, dar extrem de fericit de succesul meu. Biata Vana nu știa ce să mai creadă...

Abia a doua zi Vana mi-a dat deslușirile (căci am adormit acasă imediat).

— De la hotel i-am trimis o carte de vizită. A venit imediat singură. A venit la mine și m-a sărutat. (Nu se cunoșteau decît din vedere.) E foarte dulce și prietenoasă. Părea un pușor de găină plovat. Prima întrebare i-a fost : „Unde e Sandu ?“ Nu pricepea cum erai întors și n-ai venit s-o vezi. Parcă nu-și da seama de tot ce i se întimplase și de obligațiile ei noi. Mi s-a plîns că îi e urît printre străini și că se preface bolnavă ca să fie lăsată în pace, că toată lumea o întreabă ce are și că asta o enervează peste măsură. Când a auzit că trebuie să relau trenul seara, a exclamat : „Eu plec cu mata !“. Mi-a repetat de mai multe ori fraza asta, cu toate că-i explicam de ce nu se poate. Era deznădăjduită cînd a trebuit s-o las. Peste o zi va găsi un pretext, va veni la București, va vorbi cu tine și veți vedea ce e de făcut.

Peste două zile tocmai cînd mă nelinișteam din nou neavînd nici o veste, primii cîteva rînduri scrise pe o foiță de șocolată (fusesse pusă în mijlocul altei scrisori adresate lui Loulou ; era o precauție ca să nu se observe nimic, deci acum era mai prevăzătoare decît se arătase în conversație cu Vana. Poate că Marcu bănuise ceva și pusese unele întrebări.)

N-am putut să nu fac reflexia că hîrtia de șocolată îi rămăsese de la nuntă.

Iată rîndurile :

„N-am venit căci acum sînt bolnavă cu adevărat. Te rog mult așteaptă cu răbdare. Eu voi veni imediat ce voi putea. Nu mă gîndesc decît la asta.“

După alte două zile, cum nu mai știam nimic, ca să treacă timpul mai ușor, m-am hotărît să fac o mică excursie la mare. M-a căutat în lipsă. Mă gîndesc ce o fi crezut ea de plimbarea mea tocmai atunci ? În orice caz, dacă rolurile erau inverse, ce concluzii complicate aş fi tras eu ! Dar mie mi se părea firesc și nu știam de ce Vana mă privea mirată. I-am trimis veste să vie pe la mine și spre seară a sosit. Și acum, dacă aş putea povesti scena exactă dintre noi, dacă mi-aş mai aduce aminte de tot ce constataseam atunci, în timp ce conversația evoluă ! Căci luam parte la scenă și în același timp observam, eram în același timp, după obiceiul meu, actor și public, actor cuprins de pasiunea rolului, și public prodigios de curios să audă toate vorbele, să vadă toate personagiile și chiar decorul. Aş vrea să transcriu cu fidelitate tot ce gîndeam atunci, cu toate că acum, cînd sînt calm, nu mai sînt absolut convins de perfecția supozițiilor mele de atunci. Să refac clipele acelea, chiar dacă ar trebui să le neg mai apoi în tot ceea ce au ele interior.

Bineînțeles, am uitat multe lucruri, așa că nu voi transcrie decât câteva momente care nu se leagă imediat, dar care, în general, formează o atmosferă.

Mai întâi mi-am preparat intrarea. Când mă va vedea pe neașteptate, orice izbucnire de a ei va fi mai sinceră. Contam pe surprindere. Am spus servitoarei, care trebuia s-o introducă în cameră, să-i spuie că nu voi veni decât mai târziu, cu toate că eram acolo de mai-nainte.

Cum se făcuse noapte și lumina nu era aprinsă, nu m-ar fi văzut imediat. M-a găsit însă de îndată ce a intrat și n-a avut nici o tresărire. Efectul meu fusese ratat. Am sărutat-o ca pe o străină și nu știam ce să ne spunem. O simțeam transformată. Cum prevăzusem altfel întâlnirea noastră, rămăsei deconcertat și-îmi simții capul vîjiind. Totuși, făceam reflexia cu oarecare dispreț : „I-a făcut un palton nou, ridicol. Dar pălăria o cunosc.“

Voi să-mi spun gîndul ca un început al pedepseilor ce trebuiau să vină, dar atenția îmi fu atrasă de altceva. Începu să-și scoată mânușile cu febrilitate, și știam precis că și le scoate ca să-mi arate că nu are verighetă. (O pusese probabil cu cinci minute înainte în poșeta de alături.) Atenția asta față de mine, arătată cu așa de puțină discreție, adusă ca un plocon, mi se părea stîngace și stupidă, totuși, m-am crezut dator să-i mulțumesc cu efuzie. Mi-a primit mulțumirile fără tresărirea pe care ți-o pricinuieste trecerea de la un gînd la altul, probă că interpreta-sem bine gestul ei. La primele mele întrebări, a aprobat cu totul observațiile mele făcute în marginea scrisorii ei trimise la Paris. „Ai dreptate, nu putea să mă oblige nimeni să fac pasul acesta, dar trebuia să fac ceva cu mine. Acum e prea târziu.“ Repeta vorbele aspru, fără modulații, ca pe o lecție pe care și-o învățase din vreme. Am certat-o, i-am a-

dus aminte de trecut, dar ea repeta tot cu aceeași voce răstită: „Acum, nu, dar poate mai târziu!”

Nu recunoșteam aluatul moale căruia îi putusem da orice formă. Mai ales nu semăna deloc cu aceea pe care mi-o descriesese Vana. Se întâmplase ceva între timp, poate câteva argumente venite bine. Care, niciodată nu voi ști...

Și atunci am țipat în ajutor, ca cineva în fața unui pericol. A sosit biata Vana, care veghea prin apropiere.

— Vana, nu vrea să rămână cu mine!

Țipătul meu sună strident, și Vana nu pricepea transformarea Irinei.

Am început să plîng nenorocit într-un colț al camerei. Știu însă că și în clipele acele groaznice îmi dam seama de mine și de ceilalți. Era perversitate. De altfel, luciditatea în astfel de clipe poartă numele de perversitate. Dar nu-mi caut scuze, vreau să mă cunosc întreg. Știu că gîndeam atunci, în același timp, că aș fi putut să-mi rețin firea de aș fi voit, dar mă lăsam în voia nervilor ca să impresionez. Știu apoi că de nu-mi alesesem locul unde căzusem istovit, mi-am dat seama imediat că așa, la o parte, singur, păream și mai de plîns. Vocea mea dezolată, tot pentru efect s-a adresat Vanei, peste capul Irinei: „O să mă omor!” Mulți spun la necaz vorba asta ce nu angajează la nimic, nimeni nu are timpul însă, în momentul acela, să se întrebe de e adevărată. Eu am reflectat limpede: „Asta, desigur, n-o voi face-o!” Căci eram mereu dublu. Și nu numai atît. În același timp aveam remușcări pentru această examinare continuă, care făcea ca emoțiile, mele reale să fie oarecum falsificate. Nu-mi dam seama cum toate acestea puteau exista în mine deodată, dar împletitura lor era așa de strînsă, că păreau suprapuse. Întocmai ca la o orchestră unde vi-

orile trebuiesc să fie acompaniate de fagoți și de contrabași.

Izbutisem. A venit nebună la mine, plângînd în hohote, caldă, mîngîindu-mă, îmbărbătîndu-mă, fără nici o jenă față de Vana. De altfel, Vana părăsi discret și tragic camera.

— Nu fi supărat, căci stau cu tine ! Mă auzi tu ? Stau cu tine ! Orice s-ar întîmpla, stau cu tine ! Doar tu ești toată dragostea mea !

Pînă a plecat, a rămas așa. Am uitat ce-am mai vorbit. Mi-au rămas doar cîteva cuvinte de ale ei și gîndurile mele cu care le întovărășisem. Astfel, a izbucnit deodată disperată : „Știi, n-am mai citit nimic interesant cu nimeni.“ Fusesse mîndră de lecțiile ce i le dasem și acum se găsea sacrificată că trebuise să renunțe la ele. (Mă refer la părerea generală pe care și-o făcuse, grație mie, asupra ocupațiilor intelectuale. În practică zăbovea pe cît putea la treburi mărunte și n-avea curajul să se apuce singură de ceva serios.)

Am întrebato-o șovăind :

— Ai fost a lui ?

— Nu, m-am prefăcut bolnavă. Acasă ceilalți îi făceau aluzii, și el, săracul, n-a spus nimic !...

Îmi închipuiam scena, regăseam conversațiile „strada Dudești“ pentru care aveam repulsie. Acel „săracul“, spus nu ironic, ci o reală compătimire, mi-arată că Irina începuse să-și examineze noul partener.

— Și cum te-ai măritat cu el așa ? Ai făcut ceva ?

Mi-a dat un răspuns artificial și grăbit :

— Nu, n-am făcut nimic ! N-am vrut să știu de nimic !

Nu știu de era adevărat. În orice caz, tonul ei demonstra că o preocupase gîndul acesta. Ce de-

parte eram, aşadar, de muntele de la Sinaia de pe care trebuia să se arunce în spaţiu !

Apoi, nenorocită :

— Dar în afară de aceasta, toată sînt murdară ! Cum mă mai primeşti tu cînd toată sînt murdară !

— Cum ai putut să-ţi dai gura lui ?

— Nu, asta nu, tu ştii că mie nu-mi place asta ! (Aluzie la buza ei inferioară, care sîngera imediat.)

De ce spunea asta ? Voia, cu toate îmbrăţişările nebune ce-mi veneau acum, totuşi să mă hotărască s-o las ? Sau clocoteau remuşcările şi voia să ispăsească ?

— Şi cum ai putut tu la primărie spune „da“ ?

— Nu, eram pe altă lume, n-am spus nimic !

Iarăşi da impresia, pe care o dase de multe ori odinioară, că jucase rolul într-un anumit fel, ca să se vorbească de dînsa. S-ar fi spus cu maliţie şi curiozitate : „Se mai gîndeşte la celalt“ şi, în acelaşi timp, prin astfel de mici ezitări, îşi uşura conştiinţa.

— Şi la biserică. Irina ! (Adică cu lămiţă, cu flori şi bomboane.)

— Dacă ei au vrut !

În fine, era răspunsul ce o cuprindea întregă ! Aşa cred că era. Incapabilă să reziste unei rugăminţi din partea altora. În voia tuturor, întocmai cutiei de bomboane cu floricele albe pe care o arunc în mare. Şi apoi adăugă, ca şi cum ar fi simţit că e nevoie de o reparaţie faţă de mine.

— Dar a fost foarte simplu totul !

În credinţa că fraza asta m-ar fi putut consola nu se demonstrează toată uşurinţa ei ? De altfel, în practică, cu resursele ei, nici n-ar fi putut face ceva complicat. Totuşi, cu toate aceste gînduri, mă linişţisem. Nu mi se mai părea că prezenţa Irinei mi-e

absolut indispensabilă, cel puțin deocamdată. Se făcuse de mult noapte și voiam să se ducă la dînsa. Avea a doua zi să-și spuie voința ei de a se despărți. Dar din nou, desperată, mă rugă :

— Nu mă lăsa acolo ! Ia-mă cu tine !

Și în tonul ei nu era părerea de rău de a mă părăsi, pentru oricît de puțin timp, ci frica de a nu putea suporta discuțiile care o așteptau. De-aș fi vrut atunci, aș fi putut face orice cu dînsa. Dar redevenisem același pe care-l cunoscuse ea odinioară, nesigur de sentimentele mele, ezitînd, voind să amîn orice hotărîre definitivă. Încet, am coborît-o în stradă. Acolo i-am surprins o privire dosnică, parcă frica să n-o vadă cineva. Încă de cîteva ori : „Nu mă lăsa !” Apoi a oprit un automobil.

— Acum cu automobilul !

Și iarăși un răspuns din acele care-i caracterizau toate slăbiciunile :

— Nu-i nimic. Acum el plătește !

...Suflețel moale ! Ca nisipul dimprejur, cu care mă joc în voie ca să-mi mîngîi mîna. Dar cu toată observația mea, aveam o satisfacție imensă. Irina făcuse caricatura întregii ei afecții pentru acel Marcu. N-aveam să-l invidiez niciodată, chiar dacă, sărmanul, ar fi ignorat rolul pe care fusese silit să-l joace sau ar fi avut mai puțină perspicacitate ca mine, sau ar fi interpretat cu bunăvoință mici gesturi de ale Irinei neconvenabile pentru el, s-ar fi consolatat filozofic zicînd că așa e lumea și s-ar fi agățat pentru mulțumirea lui proprie de mici gentilețe în care Irina ar fi fost sincer duioasă, dezinteresată, îndatoritoare sau gravă.

La fel cu acel care, fericit de marea cu imensele ei bogății de culoare și de sunete, și-ar lungi trupul trîndav pe nisip, după care l-ar netezi și ar îndeparta toate ierburile ude sau scoicile prea tari. Căci

pe ce și-ar clădi Marcu construcția fidelității Irinei când ea a avut atîta ușurință față de mine, care-i fusesem o dragoste, și nu un expedient ? Și ce fel de viață e aceea fără de nici o încredere ? Ne-am despărțit stîngaci. Mi-a aruncat Irina o ultimă privire piezișă și eu mi-am fluturat mîna, încetișor. Apoi a dispărut în noapte. A doua zi eram la Gina. Fliință încîntătoare, dar lipsită complet de judecată precisă (dar avea să arate mai tîrziu, în dragoste, o voință uimitoare).

— Am fost la biserică. Părea cam zăpăcită. Cum m-a văzut, a lăsat pe toți și a venit la mine. Nu voia să mă părăsească. Nu știau ceilalți cum s-o întoarcă.

Desigur, faptele nu se petrecuseră fără oarecare tulburări nervoase pentru Irina. Va fi crezut și ea că face gestul imolării. Apoi Gina, prietena noastră comună, nu-i aducea o ultimă imagină a mea ?

În ziua aceea, trimisă de mine, Gina s-a dus s-o vadă. I s-a povestit imediat unul din gesturile Irinei. Unul din ei critica o vorbă de a mea, într-adevăr urîță, dar Irina mi-a luat apărarea. „E doar așa de copil încă !“ Și de aici concluzia. „Tot se mai gîndește la el !“ Rămase singure, Irina i-a povestit multe, despre dragostea noastră, despre gelozia ei.

Vorbea duios și șoptit, ca de un mort căruia i-ai încerca pentru ultima dată portretul fizic și moral, în timp ce carnea i s-ar face, cu fiecare clipă, mai galbenă și mai tare.

Cum nu mai știam nimic, am trimes-o pe Gina după vești.

Și atunci Gina a asistat la o scenă de un comic monstru și, desigur, păcat că n-am văzut-o ca s-o descriu. Cred că era așa de interesant, încît aș fi uitat că mă privește personal și m-aș fi amuzat ca la teatru. Irina în mijloc și toți ceilalți pe de lături. Secretul plesnise. Marcu întreba buimac : „S-a pu-

tut să ai un așa mare secret *sufletesc* și eu să nu știu nimic ?" Ceilalți țipau pe diferite tonuri : „Ră-mii aici !" Gina întreba : „Ce faci, vii cu mine ?" Și Irina se zbătea : „Ce să fac ?" Scena a durat, se pare, mai multe ore. La urmă a rămas cu ei, după cum cu două zile înainte, la imprecățiile mele, rămînea cu mine. Depindea deci de moment. E greu de știut dacă în toate întîmplările ei avea și ea vreo hotărîre personală. Ființă ușuratică și iresponsabilă. După o zi, înainte de a pleca la Sinaia, a trecut pe la Gina. Remușcările o frămîntau. Mi-a trimis veste că „se va gîndi toată viața ei frumos la mine" și că „mă roagă să nu fac nici o prostie" (să nu mă omor poate). Oamenii rămîn greoi sau ușuratici orice s-ar întîmpla cu ei. Căci ce rost aveau vorbele ultime ? Trebuiau să mă consoleze ! Ca și cum ea nu m-ar fi învățat că vorbele, cu toată siguranța tonului, cu toate lacrimile și promisiunile, n-au decît o valoare momentană.

Asta era într-o vineri. Duminica plecam la Paris. Și cînd Vana m-a rugat să mai întîrzii ca să mă întrezesc :

— Imposibil, zisei, vreau să asist la deschiderea Salonului de toamnă !

Și nu mințeam pe de-a-ntregul.

Porspoder, în Bretania, la ocean.

Ce va mai fi ? Și acum să-mi continui romanul ? Sau să-mi încep altul ? Încă unele momente de durere ascuțită ? Și altele de indiferență totală, cînd te îndoiești că a existat ceva ? Și alteori numai reverii poetice în preajmă ?... Gînduri care apar și dispar sau numai se întrevăd, ca un înotător pe valuri... Folosind, ca și înotătorul, doar ca un detaliu de curiozitate și de variație în decorul multiplu...

Căci, sub soarele voalat, marea s-a unit perfect cu cerul. Și în fața imensității auguste, bielele mele gânduri sînt minuscule și nepotrivite.

Totuși, aventura mea va fi legată de mine, orice s-ar întîmpla. Mi-a luat o serie de prejudecăți și mi-a dat altele. O voi uita-o deseori, dar și în momentele de uitare voi privi lumea altfel, numai din pricina ei. Lîngă mine, pe nisip, s-a întins Collette. Collette e fragilă și vaporeasă, piciorul ei mititel abia atinge pămîntul, vorba ei sună ca cristalul lovit încetișor cu un cuțitaș de argint. A ieșit abia din mare, apa scînteie pe dînsa și pare o naiadă obosită. Respiră ușurel, ca și cum s-ar prelinge pe corpul ei o adiere, și sînii mititei îi tremură ca două frunze gemene. Cu brațele pe șolduri, pare un vas grecesc în care sînt închise mirodenii. Acum, cînd se încolătăcește în jurul trupului meu, e o iederă pe care a plouat.

Ne cunoșteam de mult, dar n-o găseam de nici o însemnătate. Mă preocupau alte gânduri. Și-a trimis un an de zile, de peste drum de mine, sclipirile ochilor, ca doi pescăruși, în zadar. Și o dată, cînd am văzut-o în plin soare, am fost uimit de apariția ei minunată. Am chemat-o și a venit umilă, despuiată de orice pretenție personală, fără nici un gînd ascuns. O port acum pretutindeni cu mine și pun în ea sau iau din ea, ca dintr-o casetă, toate gusturile mele. Viața dintre noi i se pare un miragiu, cea mai mică despărțire un chin. Știe tot ce-mi place și ce-mi displace și mă păzește fără odihnă să nu mi se întîmple ceva. Lîngă mine, pe nisip, e amortită de oboseală. Totuși, de cîte ori îmi fuge mîna în lungul corpului ei, îi tremură carnea. Și ochii ei enormi, negri cu străluciri albastrii, mă privesc neconținut.

E în stare să adoarmă cu ei deschiși, numai să mă vadă. Dar eu n-am liniște. Aplecat deasupra lor, mi se pare că au adâncuri așa de vaste, ignorate de noi amîndoi, că mă cutremur. Asemenea călătorului care, pe vaporul cel mai sigur, se cutremură în fața valurilor veșnic reîncepute.

Stau singur în seară, insulele s-au subțiat, au devenit transparente, au plutit pe valuri și apoi au dispărut. Numai cerul și apa, alburii și ondulate, formînd împreună o imensă scoică deschisă. Un om mărunț vine la mine și aud nisipul scîrțînd sub pașul lui. E factorul, care mă cunoaște, îmi lasă o scrisoare, apoi pleacă după ce-mi aruncă amical :

— *Toujours pensif, mon petit ? Ça ne sert à rien !*

Rup anelopa în bucățele mici, pe care le arunc una cîte una, de cîte ori un val se subțiază pînă la mine. Apoi citesc cu greu din pricina nopții. E de la Gina.

„Știi, dragul meu prieten, o veste mare : Irina a murit. Sărmana ! Un accident. A căzut de pe vîrfurile unui munte, la Sinaia.“

Pentru un moment am rămas fără de nici un gînd. Apoi, un tremur ciudat prin tot corpul. În sfîrșit, înțelegeam. Nu mai era nici o îndoială asupra bieteii nenorocite. Toate interpretările mele asupra ușurinței ei au fost false. Sau așa sînt oamenii. Pot să urmărească un scop mare și să aibă momente de distracții și de mici plăceri inofensive. Acum înțelegeam totul. A fost convînsă că-mi este de prisos și dispăruse. Și, supremă abnegație, preferase să-mi pară ușurată, numai să n-am remușcări. Nu-și închipuise că voi pricepe-o imediat. Bineînțeles, nu

se putuse jertfi fără ezitări, dar la urmă învinsese. Așa cum mi-o spunea ea odinioară, și la supărare și la bucurii. Așa mică, a fost în stare de un gest mare ! Ea, care se îndoia sub hotăririle tuturor a fost în stare de o hotărîre proprie grandioasă. Poate că a fost ademenită de spațiul de sub ea. Sau, dacă n-ar fi avut atunci ocazia, n-ar mai fi făcut nimic altă dată, s-ar fi obișnuit cu noua ei viață, cu vremea ar fi început chiar să-i placă și să se mire de vechile ei disperări, numindu-le „nebunii de copil“. Dar, măcar pentru clipa aceea, a fost măreață. A stricat toată arhitectura presupunerilor mele.

A arătat că eu sînt cel ușuratec, căci n-am fost în stare decît să mă zbucium. Și noua mea durere de acum, nemîngîiată și poate eternă, totuși e limpede, netedă, ca la cuiva care nu mai are nici o nelămurire. Și aceasta numai grație ei.

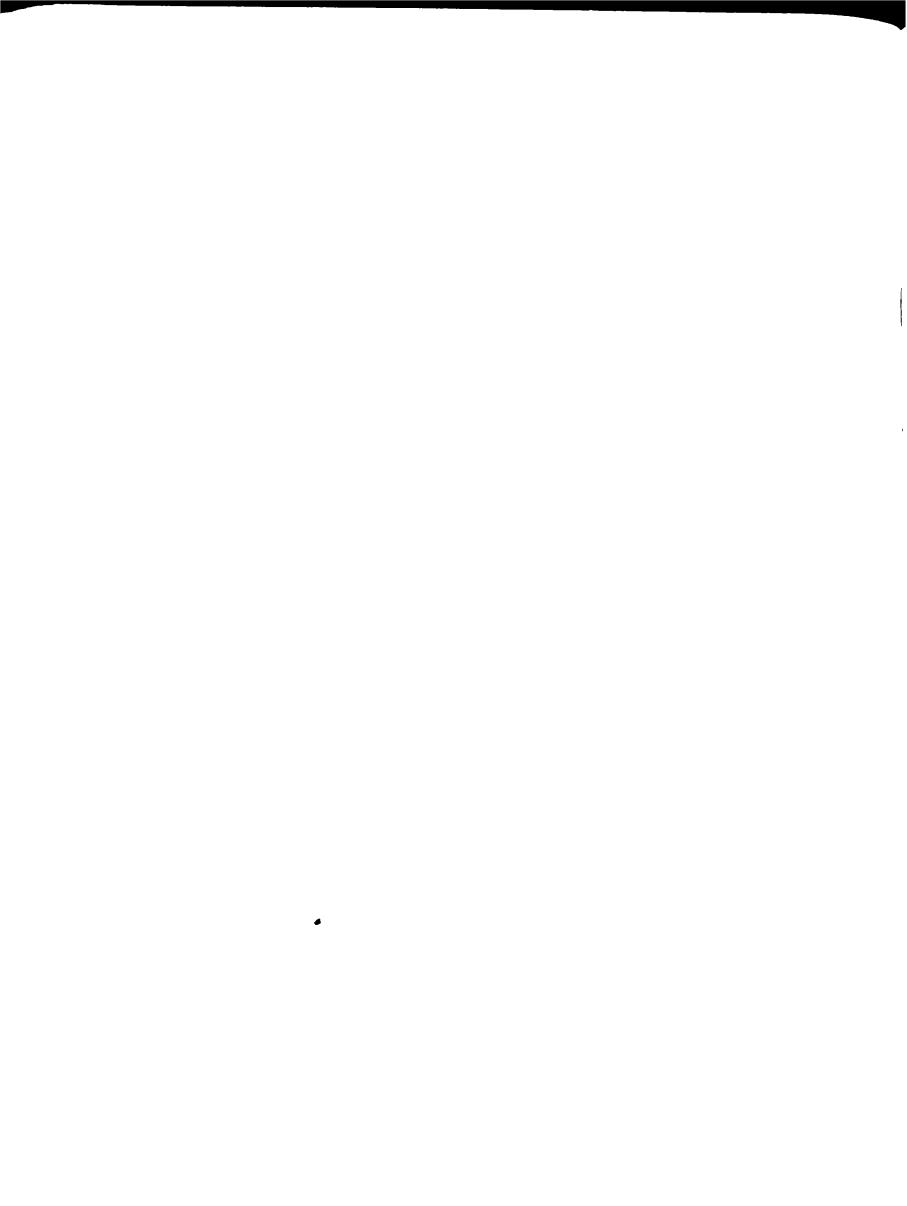
Nu se mai vede nimic. Cerul s-a apropiat de mare, scoica uriașă s-a închis, cuprinzîndu-mă. Și dacă ar pune cineva urechea, ar auzi desigur accente elegiace însă prinse în cadențe măsurate după regulile clasice, ordonate și cuminți :

POATE A LUNECAT...

Paris, 1926

Porspoder, 1929

IOANA

În sfârșit, automobilul de curse părăsi centrul Bazargicului, coborî pe ulițe chinuite, o porni pe pământul galben, neted, printre lanurile de grâu tremurînd și schimbînd culorile ca marea cea așa de apropiată, și, printre maci, urme de sînge ce duc la cine știe ce crimă petrecută în vreun ungher dosnic al acestei pustietăți. Apoi ne-am oprit pentru cîteva clipe la o moară arsă, unde ne-au părăsit cîteva tovarăși de drum.

Balcicul începea lingă noi, miraculos, fermecat, invizibil, dar sugerîndu-ne aroma.

Automobilul meu, cu puținii pasageri rămași, s-a îndepărtat de moară, alunecînd spre Caverna minuscule. Chiar la poarta casei, transfigurată de așteptare, mă întîmpină Ioana.

E supranatural cînd vezi pe cineva complet în voia unui sentiment puternic. Îi privești fața, și fără nici o ezitare, oricît de neîncrezător ți-ar fi temperamentul, ai certitudinea că nu ți se ascunde nimic, că pentru clipa aceea măcar, nu există o minciună dedesubt.

Ioana apăruse fără gesturi, căci se apropiau și alții de noi, cu ochii, cu gura, cu mîinile, cu toată carnea către mine. Mă întreb dacă eu aș fi în stare

de o asemenea dăruire totală, fermecătoare, ce face fericit și pe cel de unde pornește și pe cel către care pornește. Întotdeauna, sub orice inițiativă a mea, cea mai spontană posibilă, surprind și instinctul de a mă analiza. Nu știu cum mă prezentam în fața Ioanei, dar ea era prea turburată de fericirea ei ca să mă mai examineze. Totuși, luasem trenul cel dintâi ca s-o revăd, așteptasem cu nerăbdare fiecare minut să treacă și să ajung mai repede. Aveam în valiză daruri bine alese ; ca să-i facă bucurii ; am întors în minte, îndelung, toate aceste bucurii.

Acum eram în voia mai multor emoții : încântat de primirea ce mi se făcea, de peisagiul gol din față, de marea de alături. Eram intimidat de atîția oameni primindu-mă cu exclamații, cu toate că pe unii nici nu-i cunoșteam. Ioana, abia sosită și ea la Cavarua, a și luat aerul provincial : arșă de soare, pe frunte cu cîțiva pistrui, îmbrăcată fără grija, cu picioarele goale în pantofi. Rochia și-a lucrat-o singură, fără gust, cu toate că a vrut să o facă pretențioasă ; parcă și-a luat modelul nu de la o mare croitoreasă unde se îmbracă de obicei, ci din vitrina prăvăliei principale din Cavarua. Cîteva zorzoane inutile, și la spate chiar un început de trenă. Totul nepotrivit pentru atmosfera rustică de acolo, și, de altfel, praful a bătut stofa și a făcut garniturile și mai caraghioase. Dar această haină dădea un farmec nou Ioanei, o arăta sinceră, îi bănuiam toate gîndurile ei pentru mine, căci voise să fie elegantă ca să-mi placă, gînduri naive și delicioase de copilă zăpăcită, oricîte dezastre ar fi trecut peste dînsa, rămasă proaspătă orice ar fi învățat-o viața. O priveam acum cu dragoste, cu duioșie, milă, dar și cu reflecția : „Ce rochie urită ! E lipstă de logică după obicei, căci de atîtea ori a fost îmbrăcată cu gust.“

Aveam remușcări de gîndul meu ascuns lîngă fata care mă primea cu tot sufletul...

E foarte frumoasă Ioana, dar numai cînd este fericită. Ochii îi scînteie, fața se luminează, emoția îi inundă toată ființa. Oamenii au chipul frumos sau urît, indiferent de proporția perfectă, numai cînd oglindesc mistere venite din afund. Numai cei care au suferit sînt frumoși...

Tovărășia noastră fu iute intreruptă : gazdele, doamna și domnul Axente. Amîndoi spre 50 de ani. Doamna Zoe Axente, rotundă, galbenă, cu gropițe în obraz, cu gesturi mărunte, cu vocea subțire și vorbele îngrămădite. Domnul Costică Axente, mărunț, întunecat, cu mustățile atîrnate. Și unul și altul în clipa aceea numai preocupați să se arate gazde perfecte, să pară imediat că mă cunoșteau și că-mi erau prieteni. Îmi puneau o mie de întrebări, cu toate că nu m-au văzut niciodată, și aprobau orice părere aș fi avut despre lucruri ce le-au fost lor familiare, le-au discutat înainte zilnic, și era natural ca să fie ei mai competenți. Bineînțeles, păstrau și pentru ei un mic colț unde nu ai voie să intri, cînd eram ascultat numai cu bunăvoință, căci acolo domnul e specialist și a fost motivul de admirație al doamnei din prima zi a menajului. Astfel, domnul e cunoscător mare în agricultură. A trebuit să spun și eu cîteva vorbe despre griu și despre ovăz și să ascult cu atenție toate explicațiile primite.

Dialogul a început cu inevitabilul :

— Te vei mulțumi cu tirgul nostru mic, cu obiceiurile noastre vechi ?

— Da, desigur, mie îmi place singurătatea, și apoi, nu departe e marea.

Singurul răspuns pe care poți să-l dai, și mă simțeam umilit, căci aceste vorbe corespundeau unor adevăruri profunde ale temperamentului meu,

pe care le port tot timpul cu tragedie și cu voluptate, și mă supără că trebuie să fac în clipele nese-rioase, unor oameni străini și din altă lume, mărtu-risiri esențiale (chiar dacă sînt sigur că ei nu pricep importanța lor), cum te-ai simți îndurerat să trebu-iască să vorbești cuiva îndepărtat sau superficial despre o durere trăită îndelung.

Doamna și domnul Axente au primit cu satisfac-ție asigurarea mea, dar desigur că nu au priceput mare lucru. Un locuitor de lîngă mare nu scoate din minunea ce se desfășoară în fața lui decît posibilita-tea de a face plajă sau de a mînca pește mai des și mai ieftin.

O dată cu menajul Axente au apărut și celelalte două nepoate ale lor, Viky și Roza. Pe Viky, sora Ioanei, o cunoșteam mai de mult : grațioasă, des-curcîndu-se ușor printre oameni, plăcînd imediat băieților, întrebuițînd cu ușurință cîteva cunoș-tințe despre muzică sau literatură căpătate din con-versațiile mele cu Ioana și impresionînd chiar și pe oamenii mai avertizați. De altfel bună, ușor in-fluențabilă, fără încăpățînări, prietenă cu toată lu-mea, știind să invite, să primească și să nu uite pe nimeni. Apă limpede pe care nu puteau să se întîm-ple furtuni, din cauza aceasta odihnitoare, dar ne-fiind în stare să învețe ceva neașteptat.

Sînt oameni, și Viky este printre ei, ce nu-ți re-rezervă surprize, căci știi cu siguranță cum vor pro-ceda, orice eveniment ai imagina pentru dînsii. Cu toate că Viky era expresia cea mai perfectă a fecioa-rei neprihănite, cu fruntea ei fără un creț, cu ochii luminoși, cu zîmbetul liliac, poate ar fi putut fi a unui bărbat (nu din senzualitate, ci numai fiindcă fusese cerută cu insistență și nu avusese tăria să refuze), fă-ră ca cea mai mică transformare să se observe în fi-ința ei. Pe vara fetelor, Roza (adoptată de sotii A-

xente, căci părinții ei muriseră) o vedeam pentru prima oară. Fugea de lume și nu se înțelegea ni-meni cu ea, cu toate că nu începea nici o discuție. Era mică, grasă, cu părul roșu, și toată fața acoperită cu pistru. Avea o mulțime de umilințe și de terori și o chinuia îndeosebi fizicul ei și gândul că nu a avut ocazia să învețe mai multă carte. Ioana caracterizase imediat : „Viky e dulce și insuportabilă, Roza e singura profundă din toate fetele pe care le cunosc“. Viky a primit recomandăția cu un suris grațios, iar Roza cu un început de minie. Ioana adăugă mai târziu numai pentru mine : „Să fii drăguț cu Roza și să nu te impresioneze aparențele. Merită, săraca !“ După dejun, într-o trăsură, cu Ioana și Viky, cu un pisoi mititel, numit în glumă pentru culoare locală Ahmed, am pornit spre mare.

Cavarna : o singură stradă, cu prăvălii neînsemnate ținute de bulgari și câteva cafenele umile.

Trăsura a întors spre stînga, și după patru kilometri de mers pe un drum pustiu, ușor înclinat, în fund, de la un timp cu linia albastră a mării, o moară, și apoi mititelul Cavarna-Port.

Cîteva magazii, cîteva bordeie locuite de pescari vara. O mică piață la mijloc, pe o latură cu o casă pătrată, restaurantul „Mihali“, și el, cu toată neînsemnătatea lui, deschis numai vara. Pămînt galben, case albe, marea în culori deschise. La dreapta, un munte mic. Ciracmanul. Două pontoane de lemn, puțin nisip, o vilă roz — stranie apariție — pe o colină. Lîngă un ponton, o clădire care ar putea fi numită casă : locuința și biroul vameșului. În total, aspect de singurătate grandioasă.

Ne-am strecurat printre cîteva magazii și am ajuns la o cabană de pescari cu un etaj, locuința noastră. Într-una din cele două camere de jos locu-

iau fetele, cealaltă folosea drept bucătărie. În camera de sus trebuia să stau eu. Ioana se căznise mult timp să curețe și să împodobească pereții goi și scîndurile putrede, căci încăperile folosiseră numai ca adăpost pentru sacii de făină. Și izbutise admirabil. La mine pusese covoare pe jos și perdele aduse de la Caverna, iar într-un colț alcătuisese un pat moale. Fereastra da drept spre mare. Eram impresionat și de grija ei, și de deliciul vieții ce aveam să duc departe de lume. Ioana a fost încîntată de entuziasmul meu și mi-a spus cu toată seriozitatea: „Mi-era teamă că n-o să-ți placă“. Și, alipindu-se de mine: „Să vezi ce fericit! o să fim aici!“

În clipa aceea așa credeam și eu...

Fetele mării. Vocile ei. N-am cunoscut obsesie mai constantă. Dacă aș fi poet, aș face o epopee în care n-ar apare nici un om. Numai valurile. Dar ce prodigios poet ar trebui să fiu și, de altfel, orice aș izbuti, s-ar dărîma la prima apariție a apei. Aș înșira o mie de emoții, și aici sînt emoții suprapuse. Orchestră gigantică cu nenumărate instrumente. Ar semăna construcția mea doar cît seamănă o păpușă, avînd un mecanism izbutit, cu un om. Îmbinare fantastică de culoare, zgomot, mișcare, miros. Nemărginire, și simți mereu impresia măruntei tale ființe. Te porți pios ca și cum ai fi într-o biserică. Puțin îi pasă de toată lumea și ai iluzia că poți să fii calm, că nici o nenorocire prea importantă nu se poate întîmpla. Nici o fantezie nu ți se pare prea romănțioasă, poți să spui de o sută de ori aceeași vorbă și nu se miră nimeni.

-- Ioana, ce ne pasă de ce a fost! Te simt fre-mătătoare lîngă mine, știu cît m-ai iubit, și tot de-zastrul s-a întîmplat dintr-o dragoste exagerată. În clipa aceasta nu suferim nici unul, și dacă vom ve-

dea că nu putem altfel, vom lua o barcă și vom porni într-o noapte fermecată spre larg, vom da drumul lopetilor și vom pluti în voia valurilor, asemeni lui Tristan. Apoi ne vom arunca îmbrățișați spre adâncuri. În pustiurile aceste nu va fi nimeni să ne scape.

Ioana se strinsese lângă mine, accepta.

Pe mulți din oamenii din port nici nu i-ai observa în altă parte. N-au nici un pitoresc, oricît i-ai întreba, îți răspund incolor, și din înfățișare nu le poți scoate nici o caracteristică. Bulgari sau turci ursuzi, fără imaginație, fără chef. Nici măcar revolte reținute, căci niciodată nu protestează și se poartă la fel cu toată lumea. Așa este Mihali, restauratorul, sau Cadir, barcagiul, și totuși îi voi ține minte toată viața, căci s-au legat fără voia lor de emoțiile mele, și apoi, în deșertul acesta, fiecare capătă o importanță mare.

La restaurantul lui Mihali nu se găsește niciodată nimic, nici măcar pește. Am încercat să-l conving să aducă de la Caverna un pachet de șocolată, dar cum totdeauna la întrebările mele căuta cîte un pretext, am renunțat, și el nici măcar n-a băgat de seamă.

Duminica vin cîteva vizitatori de la Caverna, consumă la el limonadă, vin și sifon. Poate și puțină brînză și măsline. Are pe tejghea cîteva cutii cu sardele, care nu inspiră nici un fel de încredere; e și ridicol să cumperi cutii de sardele la mare. În fața cîrciumii lui sînt cîteva mese. La una din ele vîd uneori pe un civil cu fes, jucînd șah cu multă răbdare, în ritmul peisagiului. Mi s-a spus că e un ofițer în armata română și că vila roz îi aparține. Dar niciodată n-am avut ocazia să-l cercetez mai de aproape și nici n-am voit să limpezesc misterul.

Prin fața casei noastre trece un riuleț destul de murdar, care se lărgește brusc și se varsă în marea de aproape. Marea pe aici, strînsă bine în golf, este destul de cuminte, nu se înfurie niciodată, cel puțin în anotimpul acesta, așa că riulețul rămîne în fiecare zi identic. Pe dînsul se agită, fără să le oprească nimeni, gîște și rațe. Le privesc deseori de pe o înălțime de lîngă casă; stau pe niște pietre mari și netede, așezate parcă anume să formeze o bancă. Sînt extrem de multe observațiile pe care le fac uitîndu-mă atent la aceste păsări, și e fatal să le observ, căci intru și ies mereu, și astfel în fiecare clipă dau peste ele. În agitația gîștelor din față am constatat îndeosebi o imensă bucurie de a avea apă în preajmă. Țipă, fac ocholuri, cufundă capul, marinari deplini, pentru care pămîntul nu contează. Cîteodată mă amuz zvîrlindu-le fărîmituri de pîine, și apoi le privesc cum mă observă de la distanță, cum se apropie cu băgare de seamă, iar se depărtează și, în sfîrșit, una mai caraghioasă mînîncă. Reușesc, tot aruncînd pîinea mai aproape, să le aduc la doi pași de mine. Cîteodată nu mă remarcă: se găsesc chiar la începutul mării, și albul penelor continuă albul spumelor. Am crezut că m-am obișnuit perfect cu obiceiurile lor, că cel puțin în peisagiul acela nu au nici un gust pe care să nu-l cunosc. Dar într-o zi s-a întîmplat ceva extraordinar, și nici acum nu pot da explicații. O gîscă s-a depărtat de tovarășe și a început, tot timpul cu strigăte stridente, să plutească spre orizont. Celelalte o priveau cu capul ridicat, încremenite toate, pricepînd se vede că se petrece în mijlocul lor ceva neobișnuit. M-am uitat cu binoclul pînă ce n-am mai văzut-o.

— Parcă erai tu, Ioana...

Ioana plînge desperată lîngă mine.

În pustiurile micului port, cu cîteva magazii și cîteva oameni primitivi, s-a găsit un loc pentru o aventură : vameșul, domnul Jianu, cu doamna Pitpalac.

Vameșul e un flăcău bătrîn, cu zîmbetul mereu pe buze, vorbind monosilabic și incapabil să pună o întrebare, de o timiditate cumplită, vizibilă de la primul moment cînd l-ai cunoscut. Te întrebi cum poate să-și mențină un post în care uneori are anumite inițiative de luat. Dacă îl întîlnesc de multe ori, și e fatal să fie așa, căci la cea mai mică mișcare trec prin fața vămii, și am curajul să încep conversația, aflu că domnului Jianu îi place literatura, că în fiecare an se duce la Buzău la părinți și cumpără romane de vreo cinci sute de lei. Toate cărțile îl satisfac, pentru toți autorii are stimă, dar poate că preferă pe autorii tandri, ca firea lui blajină să poată vagabonda fără cataclisme. Și dacă, înspăimîntat de singurătate (iarna, mai ales, trebuie să fie cumplită aici, căci atunci pleacă toată lumea la Caverna, și pescarii și *madame* Pitpalac, iar Mihaili închide restaurantul : și astfel nu mai rămîn decît vameșul și cîteva soldați, păzind cu rîndul, inutil — căci nu vine nici o corabie — pontonul), îl întrebi dacă cele cîteva cărți ajung pentru trecerea timpului, el îți răspunde afirmativ, căci citește rînd cu rînd, meditează la fiecare pagină, și după ce termină ia lectura de la început. De fapt, cum are panică de orice gest mai isteț, are panică și să cheltuiască bani. Viața lui necăjită l-a învățat de mult astfel, iar Caverna-Port nu-i oferă nici o tentație. Cărțile cumpărate constituie în viața lui un eveniment important, îndelung cumpănit și savurat, o orgie ce-l face mîndru în sufletul lui, de care vrea să profite cît mai mult timp, în lungile nopți de iarnă, cînd nu vine cu săptămînile nici o veste din altă

parte. În chipul acesta, orice erou al vreunui roman devine important, nu trebuie prea multă bătaie de cap din partea autorului ca pentru domnul Jianu el să trăiască ca un om veritabil, și cel mai mic gest, cea mai mică vorbă — mai ales aici, căci e întovărașită de vijiitul valurilor — pentru sufletul lui potolit ia aspecte catastrofale. Despre amica lui, *madame* Pitpălac, am o impresie nelămurită. Cel puțin nu o poți cîntări de la prima vedere. Ioana mi-a reprezentat-o în două chipuri diferite. La București îmi vorbise despre ea, cînd îmi enumerase pe toți oamenii Cavarnei-Port, ca de o ființă umilă, dar plină de suflet, interesantă să o descoperi la capătul lumii. Însă poate că exagerase astfel numai ca să-mi facă localitatea cît mai plăcută și să mă hotărască să vin aici, cu toată teroarea mea de rudele ce trebuia să le suport. Mai tîrziu, la Caverna chiar, Ioana mi-a spus că *madame* Pitpalac este foarte rea de gură și că acum, nemaiinvitînd-o tot timpul ca mai înainte, o dușmănește, cu toate că odinioară fuseseră prietene. Nu pricep ce e adevărat, căci Ioana se contrazice ușor, și ajunge vreo cauză neînsemnată pentru ca să-și schimbe părerea, fără măcar să dea o scuză. Mie mi-a apărut *madame* Pitpalac ca o persoană subțire, albă, agitată. Foarte săracă, căci bărbatul ei o lăsase după ce-i cheltuise toată zestrea, vrea să-și ascundă sărăcia și mizeriile (am aflat că lucrează toată ziua, în fundul unei magazii, covoare, ca să le vîndă) și pretinde să fie tratată cu tot respectul, de la egal la egal. Are păreri despre orice, a citit și ea cărțile domnului Jianu și lasă să se înțeleagă că asta nu e decît o parte din lecturile ei. Cunoaște pe toți cei mai importanți de la Caverna și chiar din Bazargic și vorbește despre toți fără umilință, deseori judecîndu-i. O vezi de multe ori în tovărășia domnului Jianu, dar nu se poate ști cît au

mers lucrurile de departe, așa e el de lipsit de inițiativă și ea fără răbdare și tact.

Și dacă consider totuși tovărășia lor drept idilă, o fac numai ca să repet clevetirea vecinilor și pentru că devine de o importanță considerabilă, în singurătatea locurilor, conversația lor. Îi întâlnesc uneori spre seară, când vagabondez pe coline, și e amuzant și duios în același timp văzînd perechea lor profilată pe mare.

De obicei stăm pe plajă toată dimineața. Acolo lincezești sub soare, nu se pot începe discuții.

Ioana și Viky aduc umbrelele lor înflorite și mă adăpostesc și eu lîngă ele. Iau cîte o carte, creion și hîrtie, dar nu pot citi decît cîteva rînduri fără importanță. Curînd, cartea, creionul și caietul se pierd pe jos, se acoperă cu nisip.

Viky nu stă niciodată în tovărășia noastră. E o înotătoare pasionată și curînd intră în apă. E foarte grațioasă, are corpul împlinit, grație la rîs și la mers, pricepere cum să puie pe ea cea mai neînsemnată haină. În costumul ei de baie, *bleu-marin*, cu cîteva desene roșii, cu o mică pelerină pe care o lasă lîngă noi, cu o scufiță amuzantă, e o apariție fermecătoare. Ce plăcere să o privești pătrunzînd încet, scufundîndu-se, făcînd roate, pe o parte, pe spate, pe pîntec, îndepărtîndu-se sau jucîndu-se în preajmă, multă vreme, neobosită, parcă desen desprins dintr-o revistă de mode franțuzească. Apoi, cînd iese, se trîntește lîngă noi, udă, cu cîteva fire de nisip lipite de carne, care măresc aspectul ei senzual, cu soarele strălucind pe fiecare picătură, cu sîinii care se ridică tineri, cu tricoul ce ia perfect forma trupului și dezvăluie formele în cele mai mici amănunte. Și atunci am chef, cu orice risc, să rup tricoul, să-mi desfăt ochii pe corpul gol așa de proaspăt, să-i

strîng sînii; sã o posed, strivindu-i carnea. Dar zîmbetul ei fermecãtor, mereu prezent și același, îmi întãrește convingerea cã poate ar accepta strînsoarea din indolență, din lipsa oricãrui principiu bine stabilit, dar cã nici un fior n-ar strãbate-o.

Dimineata, ne strecurãm cu rîndul la o cișmea sã ne spãlãm, cu prosopul, sãpunul, peria de dinți și pasta. Trecem pe lîngã cîteva magazii, pe lîngã cele douã pontoane, coborîm cîteva trepte și, chiar la începutul plajei femeilor, curge din stîncã de calcãr un șipot limpede și rece. Aceastã apã, neașteptatã apariție, curgînd drept lîngã mare, este una din minunile portului. Sorbi apa, dupã ce te-ai lãsat în voia razelor soarelui, cu deliciu. Îți uzi fața, mîinile, trupul gol, niciodatã nu te sature de ea și nu te sature de ea și nu încetezi sã te miri de unde a venit.

La masa noastrã e bucuria principalã și nimeni nu se gîndește la vin, ca și cum ai fi în vîrfurile unui munte unde ai descoperit un izvor.

Puțin mai departe, la o sutã de metri, drept în mijlocul plajei femeilor, curge o apã și mai perfectã. De aici, pe rînd, Ioana, Viky și eu aducem în canã apã pentru prînz.

Aici puteam fi dez gãtați în voie, orice rușine a dispãrut, umblãm cum se întîmplã și ne simțim chiar încîntați de neglijența noastrã.

Sîntem în tricou de plajã toatã ziua și în picioare purtãm papuci, cãrora repede le-au dispãrut culoarea și șireturile.

Așa îl știu pe Hacik, cu pantaloni de baie cu sandale, cu restul corpului gol, corp negru, dogorit de soare și plin de pãr. În cap poartã o pãlãrie specialã de paie, mare cît o umbrelã, prinsã pe sub bãrbie cu un elastic.

Stranie apariție și Hacik, așa de străin și totuși atât de apropiat de peisagiul acesta, că nu l-aș putea închipui în alt loc. Un om ridicol : mic, subțire, păros, cu sprincenile împreunate, fără vîrstă. Limbaj amuzant, dar și mai amuzant e timbrul vocii, pe care nu-l pot reda prin scris. O caracteristică are că te salută ori de cîte ori te-ar întîlni, și te întîlnește de o sută de ori pe zi. Prima dată l-am descoperit pe o bicicletă, cu o cutie de pălării în mînă. Era tănțoș, drept, cu o mînă abia sprijinind ghidonul. Ce rost o fi avut bicicleta între cele cîteva magazine, sau cutia de pălării, rămîne inexplicabil. E gata să facă servicii și, dacă îl iscodești puțin, începe să-ți povestească despre dragostea lui fără speranțe pentru o fată tuberculoasă. Dacă l-ar accepta, ar lua-o de nevastă, cu orice risc.

Hacik are un suflet admirabil, exprimat ridicol, dar în cazul lui ridicolul ți-l face cu atât mai drag. Poartă pretutindeni vioara cu el și e suficient să-l surprinzi noaptea în vreun colț de lîngă mare cîntîndu-și toate deznădejtile ca să-ți fie, măcar pentru clipa aceea, frate.

Ioana mi-a spus : „Cînd am fost la Caverna, în timpul despărțirii noastre, numai cu Hacik mă simțeam mai bine, căci îmi amintea de tine“. De ce ? Căci între mine și Hacik nu e nici o asemănare. Poate că Hacik nu este decît eu, ușor caricaturizat sau simplificat, fără amănuntele care mă complică inutil ? Sau poate că lîngă ființa tragică și ireală a lui Hacik orice deznădejde găsește un teren prielnic ?

Ce ciudate contradicții în Ioana ! Nu-i place decît literatura clasică, și totuși e victima celor mai romantice zbuciume. Pare neverosimil ca o fată să-și petreacă timpul numai în lectura lui Racine sau La

Fontaine, și totuși așa este. Prin mine i-a cunoscut, e un gust pe care i-l-am transmis eu. Cînd i-am fost recomandat, abia terminase școala secundară de provincie, cu o profesoară de franceză ce nu știa bine nici să traducă. I-am interpretat cu toată subtilitatea de care eram capabil o fabulă de La Fontaine, *Les animaux malades de la peste*, ce produsese odinioară atîta încîntare în mine. Am trecut apoi la *Les deux pigeons*. Am lăsat-o mai tîrziu să interpreteze singură, și eu numai îmi dam părerea, profesor și elevă. Dar curînd elucida perfect orice, fără ajutorul meu, și vedeam cu stupefacție că eu nu mai aveam nici un rol. Am trecut la Racine, i-am detaliat cum din fiecare vers se desface o nouă definiție psihologică, am căutat să reconstituiesc viața fiecărui personaj. Curînd toate piesele lui Racine îi erau familiare, și eu nu mai puteam contribui cu nimic. De altfel, după *Andromaca* am lăsat-o singură să găsească explicații și eram sigur că va reuși perfect. Iar mai tîrziu multe înțelegeri mi le-a clarificat ea mie. După ce analiza fiecare rînd, ținînd seama numai de realități, găsind concordanțe imediate între eroi și oameni, așa cum făcusem și eu, pornea la construcții lirice, trădîndu-și de-abia acum temperamentul feminin, dădea explicații neașteptate conflictelor, sugera fatalitățile și, destăinuindu-și propria ei fire, cu frenezie explica torturile dragostei. Ioana e foarte inteligentă, și dacă i-o spun într-un moment de apropiere sufletească, se roșește de bucuria complimentului. Dar cînd există o mică distanță între noi, se îngălbeneste de disperare, ca și cum complimentul implică lipsa dragostei mele, pentru care nu e nevoie de inteligență, și chiar îl făcusem ca să-i dau ceva în schimb, să o consolez. Inteligența ei constă în spirit critic cu ocazia cărților, ceea ce n-am mai întîlnit niciodată la

altă femeie, de obicei mai subtilă, dar prea personală, și-și traduce impresiile numai prin „îmi place“ sau „nu-mi place“. Întotdeauna părerea Ioanei, spusă cu ample detalii, foarte serioase, e exactă, și n-am nici o ezitare când ea îmi recomandă o carte, explică pe eroi tot așa de bine ca și pe eroine, și nu o dată m-a învățat multe lucruri asupra lui Neron sau Mitrivate ai lui Racine, personagii pentru mine așa de familiare. Inteligență virilă, fără memoria facilă a femeilor. A învățat limba franceză prin muncă și nu a prins-o cu urechea ; și singura învățătură ce i-am dat și pentru care îi trebuise mult timp a fost să o deprind să nu mai facă greșeli de ortografie. Chiar și în românește are unele incorectitudini repetate mereu, oricât aș corija-o, m-aș ruga sau aș ironiza. Când îmi scria, puneă preocupări prea esențiale ca să-și mai aducă aminte în clipa aceea învățătura mea sau poate totul pornea din instinctul ei de a se împotrivi oricărei rugăminți. Tot ca un bărbat, pentru a citi o carte serioasă, renunță la lume, vreme îndelungată, la toaletă, și nu e în stare să clevetească, nu din bunătate, ci pentru că vecinul nu o interesează decit atunci când poate scoate explicații pentru suferințele ei. Am [un] mare regret că, vorbind de inteligența excepțională a Ioanei, o reduc, punînd-o în funcțiune de a mea, o explic prin puterile judecății mele, când de fapt ea există în sine însăși, are gusturi pe care lle-lam ajutat să se dezvolte (căci fatal sînt mai mare și am avut norocul să fiu învățat mai bine de alții), dar îmi pre-existau mie și s-ar fi dezvoltat în același chip dacă alte ocazii s-ar fi oferit, vreun profesor bătrîn și priceput, de exemplu. Influența mea asupra ei s-a făcut numai indirect, fără voința mea precisă, numai întru cît un sentiment iscat din conflictele noastre zilnice s-a putut transforma într-o idee.

Cred că întîmplarea care m-a făcut să o cunosc pe Ioana este excepțională, și n-am decît frica să nu mi se spuie că-mi supraevaluez prietena, căci numai după lungă cumpănire îmi aleg vorbele ca să o recomand. Cum toată omenirea n-a făcut nici o femeie critic de seamă, este drept ca să pricinuiesc neîncredere, sau asigurarea mea n-ar putea găsi decît o explicație : lipsa de feminitate. Ceea ce unui bărbat îi repugnă. Are însă temperamentul cel mai chinuit, bucuriile și tristețile se urmează neîncetat, obosind-o și păstrîndu-i o siluetă transparentă. Cite o mică atingere cu realitatea ia proporții catastrofale, și atunci se întîmplă scene violente, nu lipsite de vulgaritate, și în momentul acela o urăsc, mi se pare că sînt pierdut fiindcă nu am curajul să plec, regret timpul irosit, uit toate clipele în care am fost fericit. Cearta se termină epuizînd pe Ioana, făcînd-o să cadă istovită pe un scaun, fără viață, și atunci ciuda mea se transformă în milă cumplită, căci, în definitiv, nenorocita se chinuise din dragoste și din cine știe ce deteriorări în interior, fizice sau morale. Oricît aș fi de nevinovat, trebuie să am remușcări că am intrat în viața ei și am pricinuit atîta dezordine. O mîngîi, îi vorbesc cît mă pricep mai bine, în timp ce o tristeță infinită mă învăluie pentru soarta noastră așa de desperată sau dacă ne-am despărți, sau dacă am rămîne împreună, și nu văd nici o posibilitate de ameliorare.

Deseori, Viky face impresia că este o ființă ușoară, dar cunosc viața ei modestă, familia burgheză în care a crescut. Are o specialitate deosebită de a face imediat prietenii. Cei cîțiva băieți, adăpostii prin magazine, i-au devenit imediat cunoscuți, și o văd înconjurată de ei tot timpul, cite unul ales la întîmplare, sau mai mulți deodată, prietenă cu toți,

la fel de cochetă și de zîmbitoare. Și cu fetele face la fel. Se tutuiesc, se joacă, fac escapade în mare.

Cînd era la școală — mi s-a povestit — avea obiceiul să aducă cu ea o serie de prietene bune cu care învăța, vorbea, făcea și desfăcea același lucru, căci totul dura timp mult, oricît au încercat, la început, să o certe cei de acasă.

Acum mă trezesc că aduce o mulțime de indivizi suspecti, dar puși la punct de surîsul ei egal, cu care nu știu ce să vorbesc și mă indignez că, dimpotrivă, Viky se simte foarte bine cu ei, înșiră banalitățile fără nici o dificultate, omoară timpul fără nici o părere de rău și fără să bănuiască plictiseala mea. Cîte unul din companionii ei e și urît și imbecil, și totuși îl poartă după dînsa, îi vorbește cu același farmec și nu-l părăsește noaptea tîrziu înainte de a-și fi luat angajamente pentru a doua zi.

Eu cu Ioana, fatal, mereu în preajma ei. Cum nu bănuie nimic din toate dezastrele noastre ?

Cu Roza, în schimb, cînd cobor la mare, nu pot vorbi prea mult, căci, extrem de sensibilă, orice vorbă amabilă i-ai spune, o și bănuiește că-i convențională, spusă numai ca să-i facă plăcere, ceea ce o face să sufere și să se închidă în ea. Mă port cu Roza cu multă băgare de seamă, căci o consider un exemplar rar al umanității, dar am spaime și nu pot să fac prea multe sacrificii : hotărît, nu-mi place deloc aspectul ei, părul roșu, pistruii, silueta fără grații. Închid repede orice discuție și prefer să par superficial.

De altfel, are unele obiceiuri rustice, exasperante, învățate din mediul unde a trăit. E ciudat cum există în ea atîta sensibilitate, atîta jenă în fața fiecărei vorbe pe care o spune, atîta frică de ridicol și, în același timp, la masă te servește cu ușurință cu furculița ei cu care mîncase.

Nu mă miră gestul acesta și altele similare, căci așa o crescuse unchii ei (cu care, de altfel, nu se împacă), dar mă miră că e întotdeauna așa de subtilă în nuanțele sufletești. Sau enervant (dar și duios) e obiceiul ei de a se îmbrăca imediat cu vreo rochie nouă a Ioanei și a nu o mai schimba toată ziua.

Ioana mi-a spus părerea Rozei despre mine : „E singurul om întreg pe care l-am întâlnit“. Părerea aceasta denotă sau un fel de a-i face plăcere Ioanei, sau o părere grăbită asupra mea — căci de-abia îi vorbisem, și niciodată serios — sau o slăbiciune pentru mine, când nu-ți mai sînt controlate observațiile, sau mai ales singurătatea în care trăise și în care nu întâlnise decît oameni simpli. Totuși și eu și Ioana am fost mîndri de părerea măgulitoare a Rozei, și-mi pare rău că nu știu să mă plătesc în vreun fel.

Niciodată n-o să pricep exact ce se numește fericire, așa aspectul ei variază după om și după clipă. Parcă e valul superb care se întinde pînă la mine și se destramă înainte de a detalia toate farmecile din el. Pot numi fericire aceste extaze și torturi ce se succed mereu și aceste potoliri, pentru un scurt timp, în fața mării ?!

Scot din toate aceste atîtea emoții, atît orgoliu de a trăi intens, de a fi în mine un foc cu arșitele și palpitările lui ! De a descoperi atîtea lucruri noi, în mine, în vecini și în natură, atîtea taine, nebanuite. De a avea intuiții în orișice moment. Simt fiecare nerv întins ca să vibreze la cea mai mică atingere. Dar de o mie de ori îmi simt corpul prea firav ca să suporte aceste zbuclume, și mă plîng că n-am avut noroc. Și în ora cînd mă strecoar printre cele cîteva corăbii ce odihnesc pe plaja mică și mă ascund după o cotitură unde nu vin oameni de obi-

cei și acolo mă întind pe nisip, cu marea și cerul în fața mea, și urlu de disperare și singurătate, nu pierd conștiința de importanța Cavarnei pentru mine de-a lungul anilor, cum mă vor purta nostalgiile spre locurile aceste, și suferința că n-o pot reținepe identic această viață. Iar dacă voi reveni, voi jelui de cel mai mic lucru pe care îl voi găsi schimbat.

Într-un timp, noaptea, marea era superbă. Am asistat cu adorație la toate prefacerile lunii, care lumina toată apa, și fiecare părticică de val scînteia. Era o feerie, și nu sînt cuvinte pentru a o descrie, nici culori pentru a o picta. Ce contează toate farmecile oferite de o creație omenească, o carte genială, un oraș fantastic, față de minunea ce se desfășoară lîngă umilul port...

Îmi simțeam tot sufletul în tresărire și-mi deveneau puerile toate credințele.

Uneori luam barca. Cadîr conducea și îmi ghicea dorințele pe tăcute. Lipsa lui de personalitate devenea de un mare folos, căci îl uitam imediat. Luam cu noi patefonul, iar Ioana învîrtea arcul și punea mult timp aceeași placă. Am folosit mai ales *Concertul al doilea pentru pian și orchestră* al lui Brahms, pianul fiind susținut de Arthur Rubinstein.

Cînd muzica te ametește, cînd ești unul din rarii fericîți care are un astfel de narcotic prețios la dispoziție, pentru necazuri, cînd ai nevoie de sunete zilnic și ascuți fără să observi trecerea orelor, atunci spiritul critic nu-ți mai împovărează emoțiile. Cred că o bucată muzicală își are decorul ei (întotdeauna însă în singurătate), și un concert public o despersonalizează, o abstractizează, o face să-și piardă din esența magică. Poate din cauza aceasta concertele simfonice sau opera apar vulgare. În lume, măsori fragmente-

le, combină, critici, faci socoteli. Concertul lui Brahms e făcut să fie cîntat pe mare, ritmul temelor imită valurile și printre note se profilează luna. Reluat la București, desigur că-și va pierde farmecul, și voi constata chiar că e mediocru.

Cu Ioana alături, se desfășurau împrejurul nostru miracole, și, în același timp, simțeam palpitînd în noi tot ce a fost, tot ce va fi.

Dar uneori luam și pe Hacik, și atunci lăsam telefonul acasă. În inimă i se chinuiau toate dorurile, și de pe arcușul lui acceptam toate romanțele.

Așa, la lumina lunii, misterios, părea o apariție fantomatică. În clipele acele orice aș fi crezut posibil.

Într-o seară am plecat cu barca fără să avem lună.

Alte impresii, alte tristeți, întunericul în straturi groase învălăuia pămînt și apă. Seninul apărea sumbru, presărînd frică. Pe țărm toată lumea dormea, numai o lumină de la restaurantul lui Mihali mărea prin singurătatea ei spaima.

Barcagiu important, în afară de Cadir, mai e și Ali.

Ioana îmi vorbise de el cu mult înainte, cu entuziasm.

— Este uimitor ce viață profundă se găsește în oamenii aceștia primitivi. Ali mă lua cu barca la prins pește și stam ceasuri întregi pe mare. Visam, uneori dormeam, mă gîndeam la tine. Sau vorbeam. Putea să facă ce voia cu mine, eram în voia lui, n-aș fi avut de nicăieri nici un ajutor. N-a avut curajul, cu toate că i-am simțit tăria ochilor. Îmi povestea scene din copilăria lui, planuri de dragoste, de moarte. Am vorbit ore întregi despre moarte cu el. La oraș nu are nimeni astfel de preocupări.

Cînd i-am făcut cunoștința, mie nu mi s-a părut un personaj grav. Poate pentru că prezența mea îl făcuse mai rezervat, sau pentru că mărturisirile nu se spun dintr-o dată. Părea un băietan șmecher, care știe să se negustorească cînd îi cer să ne plimbe pe mare sau să ne vîndă guvizi. Ioana nu mințise, dar transformase conversația lor după obiceiurile pe care le avusese cu mine, îl silise să vorbească într-un fel, și sînt chestiuni despre care orice om, cînd îl întrebă insistent, are de spus ceva. Crease involuntar o atmosferă dintre acele pe care le pricinuiam eu de obicei, după cum la fel încercase să facă și cu Hacik. Din moment ce erau oameni din alte condiții sociale, nu i se părea că, iscînd astfel de vibrații, pericolul era mare, și ar putea să se opue întregii ei efortări ce făcea să mă uite. Dar viața pe care o ducea acolo pe mare cu un pescar, ore întregi, era exactă, căci aici nu sînt emoții de interpretat, ci fapte. După ce m-am întors, a redevenit palidă, anemică, oboșind iute, adormind imediat ce puneă capul pe un căpățîi, mereu bolnavă, incapabilă de o muncă prea mare. Ce crîspății s-au petrecut în ea în timpul despărțirii ? !

— Cum ai putut să fii a lui ?

— Iar începi cu aceleași întrebări.

— Sînt evenimente cu care parcă te-ai deprins, și apoi brusc reapar în minte cu aceeași intensitate. De pildă, acum îmi închipui cum ți-ai scos rochia, ciorapii, cămașa. În ce cameră, în ce stradă ? Nu îndrăznesc să te întreb niciodată. Desigur, într-un colț mai dosnic, căci pe străzile principale vă temeai să nu vă vîd. Și eu, care bănuiam totul, nu îndrăzneam să merg decît pe străzile principale, ca să nu mă întîlnesc. Dar cînd întîmplător mă aflam într-un loc mai singuratic, pe lîngă gară îndeosebi, căci veneam

săptăminal la București, dacă nu găseam tramvai și mă trezeam în fața unui hotel misterios, incremeneam de groază să nu coborîți de acolo tocmai atunci. Dacă era noaptea târziu, îmi spuneam că ați ales ora aceea ca să fiți mai siguri, imediat după prînz iar mă temeam, căci poate anume alegeați această oră neobișnuită la amănți. De era în timpul mesei, ziceam la fel. Închipuiri diferite, dar chinuri identice. Ce penibil îmi este să fac aceste mărturisiri ! Un ungher din București devenea pentru un timp oribil, și apoi, pentru cine știe ce motiv pueril, mă obseda alt ungher. Sau invers, excludeam fiecare stradă în parte, și totuși știam că undeva trebuie să se întîmple întîlnirea voastră. Îți închipui ce tremur m-a cuprins cînd, pe neașteptate, cineva examina lîngă mine o hartă a orașului. Poate erai îmbrăcată cu una din hainele pe care le porți cu mine. E imposibil să fi aruncat toate cămășile, toți ciorapii de atunci. Cu toate că hainele nu erau prea importante, azvîrleai imediat totul ca să rămîi goală !

Ioana și-a lăsat capul pe umărul meu, fața i s-a tras, s-a îngălbenit. Marea ritmează funebru conversația.

— Nu ți-am ascuns nimic. Trebuie să mă crezi, căci sînt incapabilă să mint : nici nu-mi dam seama ce se întîmpla cu mine, îmi era egal. Voiam să mă vindec de tine.

— Și atunci de ce mergeai mereu ? Te-a sărutat toată, ți-a strîns șinii, te-a mușcat, mai este vreun colț nemurdărit ? Și-i spuneai vorbe de dragoste.

— Știa bine că nu-l iubesc.

— Și atunci ? Ce rost aveau acestea ? Ai continuat pînă ce m-ai întîlnit din nou, și acum îți găsești scuze ! Ca și cum nu sînt indiferente detaliile, dacă îl iubeai sau nu, și singurul lucru important este că te dădeai lui. Mereu instinctul de a te scuza,

chiar dacă nu poți răspunde nimic bun la argumentele mele.

Ioana, care era fără suflare, deveni brusc rea, cu ochii lucioși.

— Da ! Ai rămas același. Ți-era egal de-l iubeam sau mă iubea. Toată chestiunea este să nu mă fi dat altuia. Egoism bărbătesc, numai amor propriu.

— E omenesc să te doară profanarea cărnii, oricât ai cugeta că alterarea sufletească are singură o importanță, că trupul este în voia cerințelor fiziologice. Dar toți ar proceda ca mine, indiferent dacă ar gândi că procedeul este caraghios.

— Numai un bărbat are toate drepturile ? !

— Cum să-ți explic asta ?... La începutul unei legături de dragoste, bărbatul trebuie să găsească pe femeie fecioară, altfel încep chinurile și la urmă, poate, despărțirea. În schimb, un bărbat pur e ridicol și părăsit la prima ocazie...

— Stupid...

— Discutăm ca și cum am face generalități, și uiți că fapta ta mă chinuie zi și noapte. Tu poți fi calmă, ai găsit câteva argumente...

— De n-aș găsi, măcar uneori, argumente, n-aș putea trăi mai departe.

Oh ! Tristetea cu care a spus aceste vorbe ce m-au înfiorat ! Avalanșe de păreri de rău au curs în mine : e drept că rareori Ioana găsește cite o explicație și încearcă pentru un timp să se apere cu ea. Cu atât mai impresionant, căci știe că încercarea e inutilă, parcă e cel din mijlocul oceanului ce se ține de o scîndură neînsemnată ca să se salveze.

Viky pleca la Caverna ; m-am decis să o întovărășesc. Ioana nu putea merge pe jos cei patru kilometri sub căldură și a rămas în port. La despărțire era tristă, ca și cum ar fi cutremurat-o o pre-

săptăminal la București, dacă nu găseam tramvai și mă trezeam în fața unui hotel misterios, incremeneam de groază să nu coborîți de acolo tocmai atunci. Dacă era noaptea târziu, îmi spuneam că ați ales ora aceea ca să fiți mai siguri, imediat după prînz iar mă temeam, căci poate anume alegeați această oră neobișnuită la amănți. De era în timpul mesei, ziceam la fel. Închipuiri diferite, dar chinuri identice. Ce penibil îmi este să fac aceste mărturisiri ! Un ungher din București devenea pentru un timp oribil, și apoi, pentru cine știe ce motiv pueril, mă obseda alt ungher. Sau invers, excludeam fiecare stradă în parte, și totuși știam că undeva trebuie să se întîmple întîlnirea voastră. Îți închipui ce tremur m-a cuprins cînd, pe neașteptate, cineva examina lîngă mine o hartă a orașului. Poate erai îmbrăcată cu una din hainele pe care le porți cu mine. E imposibil să fi aruncat toate cămășile, toți ciorapii de atunci. Cu toate că hainele nu erau prea importante, azvîrleai imediat totul ca să rămîi goală !

Ioana și-a lăsat capul pe umărul meu, fața i s-a tras, s-a îngălbenit. Marea ritmează funebru conversația.

— Nu ți-am ascuns nimic. Trebuie să mă crezi, căci sînt incapabilă să mint : nici nu-mi dam seama ce se întîmpla cu mine, îmi era egal. Voiam să mă vindec de tine.

— Și atunci de ce mergeai mereu ? Te-a sărutat toată, ți-a strîns șinii, te-a mușcat, mai este vreun colț nemurdărit ? Și-i spuneai vorbe de dragoste.

— Știa bine că nu-l iubesc.

— Și atunci ? Ce rost aveau acestea ? Ai continuat pînă ce m-ai întîlnit din nou, și acum îți găsești scuze ! Ca și cum nu sînt indiferente detaliile, dacă îl iubeai sau nu, și singurul lucru important este că te dădeai lui. Mereu instinctul de a te scuza,

chiar dacă nu poți răspunde nimic bun la argumentele mele.

Ioana, care era fără suflare, deveni brusc rea, cu ochii lucioși.

— Da ! Ai rămas același. Ți-era egal de-l iubeam sau mă iubea. Toată chestiunea este să nu mă fi dat altuia. Egoism bărbătesc, numai amor propriu.

— E omenesc să te doară profanarea cărnii, oricât ai cugeta că alterarea sufletească are singură o importanță, că trupul este în voia cerințelor fiziologice. Dar toți ar proceda ca mine, indiferent dacă ar gândi că procedeul este caraghios.

— Numai un bărbat are toate drepturile ? !

— Cum să-ți explic asta ?... La începutul unei legături de dragoste, bărbatul trebuie să găsească pe femeie fecioară, altfel încep chinurile și la urmă, poate, despărțirea. În schimb, un bărbat pur e ridicol și părăsit la prima ocazie...

— Stupid...

— Discutăm ca și cum am face generalități, și uiți că fapta ta mă chinuie zi și noapte. Tu poți fi calmă, ai găsit câteva argumente...

— De n-aș găsi, măcar uneori, argumente, n-aș putea trăi mai departe.

Oh ! Tristetea cu care a spus aceste vorbe ce m-au înfiorat ! Avalanșe de păreri de rău au curs în mine : e drept că rareori Ioana găsește cite o explicație și încearcă pentru un timp să se apere cu ea. Cu atât mai impresionant, căci știe că încercarea e inutilă, parcă e cel din mijlocul oceanului ce se ține de o scîndură neînsemnată ca să se salveze.

Viky pleca la Caverna ; m-am decis să o întovărășesc. Ioana nu putea merge pe jos cei patru kilometri sub căldură și a rămas în port. La despărțire era tristă, ca și cum ar fi cutremurat-o o pre-

cînd l-a întrebat ce căuta, a mărturisit șoptind : „Venisem la domnișoara Ileana“. Dar nici acum nu s-a cumințit de tot și întîrzie deseori prin magazine la vorbă cu vreun turc. Turcul oferă guvizi, iar Hélène furnizează farfurii de ale noastre, și masa se alcătuiește elegant. Astfel, Hélène a fost servitoarea cea mai cuviincioasă, uitînd cu lunile ce are de primit, căci e fără pretenții, muncind de dimineța pînă seara ca un animal și luînd parte la toate necazurile sau bucuriile familiei.

Într-o zi, ca să mă amuz, am făcut cu Viky un plan : Viky a adus o căldare cu păcură caldă pe care o reîncălzea mereu. Urcat pe un scaun, cu un băț avînd la capăt legată o cîrpă, și înmuind în căldare, am scris negru deasupra ușii cabinei noastre, spre mîndria servitoarei : „VILLA HÉLÈNE“.

M-am căznit mai mult decît aș fi crezut, dar la urmă literile păreau etern împlintate pe zid. Cît timp vor dura ? N-am încercat oare această glumă neînsemnată numai să prelungesc importanța mea și după plecare ? Căci — orgoliu pueril — am impresia că marea miraculoasă, colinele, cabanele, cerul nu sînt decît creații ale imaginației mele, și mă tem că se va dărîma totul după plecarea mea.

Am urcat cu Viky pe Ciracman. Ioana n-a venit cu noi, căci o obosește cel mai mic drum anevoios. Și poate că-i era dor să rămîie măcar două ore singură sau poate că eu îmi închipuiam că îi era necesară această singurătate, căci mă atrăgea perspectiva din vîrfurile Ciracmanului, sau posibilitatea de a face o plimbare numai cu Viky, fără nici o intenție de flirt, numai cu satisfacția unui bărbat însurat făcînd o escapadă inofensivă (căci consideram legătura dintre mine și Ioana ca ceva oficial). Ioana n-a avut curajul să-mă reție. Urcatul l-am făcut fiecare după

temperamentul său, eu agitat, prea în urmă sau prea înainte, cu momente de osteneală și de ambiții care învingeau osteneala, cu ochii lucioși, fața uscată, miinile crisplate. Viky, cu mersul egal, identic, orice piatră neașteptată sau ridicătură i-ar fi ieșit în cale, pornită parcă să facă înconjurul lumii, pe un drum simplu care nici nu merita să fie băgat în seamă, rămânând mereu grațioasă, zîmbitoare, discutînd cu aceiași farmec și ușurință, doar cu cîteva broboane de transpirație pe frunte și pe brațe. Ajunși sus, se desfășura înaintea noastră o magnifică panoramă asupra mării. Spațiul, cam strîns în port din pricina golfului, se deschidea acum fără margini. Am căutat să întretin o conversație „burgheză” cu Viky, ca să demonstrez că-i sînt prieten bun, că nu sînt omul ciudat pe care îl bănuiesc ceilalți, și poate din instinctul meu de a voi să scot la suprafață, în omul care pare cel mai superficial și mai preocupat de evenimentele neînsemnate ale zilei, cîteva spaime. (Cît e de mare perversitatea ? !)

— Și ți-e frică, Viky, de ce o să se întimplă cu tine mai tîrziu ?

— Fără îndoială.

— Și te gîndești des la asta ?

— Foarte des.

— Ești așa de zîmbitoare toată ziua, că n-ai bănuie că ai și frici. Iartă-mă că-ți vorbesc fără înconjur dar vreau să fiu sincer.

— Nu trebuie să iei omul după aparențe. Și apoi aici îmi place să fac mai mult baie în mare, și orice tovarăș este bun. De altfel, sînt toți foarte drăguți cu mine. Altceva nu mă interesează.

— Într-adevăr, viitorul tău este neliniștitor. Nu văd de ce ești studentă în drept. Dreptul e destul de greu pentru băieți. Nu te sfătuiesc să-ți faci nici o iluzie, nu ești obișnuită să te lupți prin tribunale.

— Închipuiește-ți ! Ioana voia neapărat să mă fac doctor veterinar, căci acolo s-ar putea pătrunde mai ușor !

Am ris amândoi. Ioana prindea deseori din aer cite o idee năstrușnică, fără nici o legătură cu realitatea, și apoi voia să o transmită altcuiva, cu orice preț, despotic. Vorbea atunci cu atita flacără, aduna dintr-o dată cantități de argumente, o enerva orice replică, se chiniuia, încît, din milă pentru frămîntarea ei, sau convins în clipa aceea prin convingerea ei, acceptai orice. (Și față de tine însuși nu voiai să admiți că nu ești în stare să-ți trăiești viața și în salturi mai forțate, fără prudența burgheză și logica mărunță a celor mediocri. În orice om se găsește o vaiseitate de a porni în lume și a descoperi un continent.) În cazul acesta planurile Ioanei luaseră o înfățișare amuzantă, căci era comic să-ți imaginezi pe grațioasa Viky, cu surîsul înflorit, cu hainele nostime de veritabilă pariziancă, cu silueta delicioasă, vindecînd o vacă sau un cal. Noroc că Ioana nu-și susține planurile ei multă vreme, și, de altfel, dacă ești într-adevăr înțelept și ți-e milă de sufletul ei, trebuie să o lași să vorbească și să o aprobi, căci dacă nu e vreo hotărîre de luat imediat, renunță curînd singură la ea și uită chiar ce-a susținut cu atita tărie sau rîde cu ceilalți de ridicolul planurilor. Din toată discuția rămăsese să o ironizăm pe Viky (cu atit mai mult, cu cît, nu prea personală, Viky se suggestionase cu adevărat la un moment dat), și, cum la București a rămas multă vreme neterminată Facultatea veterinară, să-i cerem mereu relații.

— În definitiv, e tristă soarta tuturor fetelor care cred într-o dragoste cinstită, educate în felul acesta. Cînd te gîndești că viitorul tău bărbat, adică acela care va fi mai important în viața ta, în toate

obiceiurile tale, se găsește undeva... Acela care trebuie să te facă pe tine fericită ! Iar tu nu știi încotro să te îndrepti, pe cine să alegi, și se poate să te înșeli chiar dacă ai fi sfătuită de oameni pricepuți. Căci cum poți cunoaște pe un om în amănunt când îi încredințezi o ființă scumpă sau cum poți să fii sigură de evoluția lui viitoare ?

— Aș vrea să găsesc un bărbat pe care să-l iubesc și să mă iubească, să se îngrijească de mine și să mă învețe, să-i fiu soră, amantă și soție...

— Bravo, Viky ! Și un șirag de copii atunci..

Tonul serios se transformase într-un zîmbet.

— Nu m-am gândit chiar așa de departe...

Așa gîndește Viky, căci așa gîndise mama, bunica și străbunica ei. Dar, desigur, dacă viitorul va fi puțin variat, nu se va întîmpla nici o nenorocire.

Intr-o zi, într-o magazie, și-a făcut apariția o nouă familie, compusă din mai mulți tineri, care dimineața invadeau plaja. Viky deveni curînd prietenă cu ei. Dintre toți, am desprins două fete, și te întrebai ce caută împreună, atît era deosebirea de mare. Una gravă, întunecată la față, fără un surîs, cu un profil bărbătesc, cu haina lipsită de orice ornament, vorbind puțin, despărțindu-se tot timpul de ceilalți ; nici nu știu unde își petrece timpul, căci n-am văzut-o decît de două ori, noaptea, singură, la capătul unui ponton. Dau relații despre ea mai mult după explicațiile lui Viky, subliniate de laudele Ioanei. Cealaltă are gura mărită de atîta rîs, vorbele ei se aud în tot portul ca un clopoțel de cinematograf, și vorbește mereu cu gesturi insuportabile de copil răsfățat, dînd impresia că e la dispoziția oricui. Cîteodată rîsul ei strident și vulgar străbate spațiul ca o împușcătură, e suficient să alunge toate emoțiile și să anihileze puterile mă-

rii și ale cerului. Are un nume de familie neobicit, inventat parcă anume pentru dinsa. O cheamă Turai !

Am primit o vizită de la Balcic, vărul fetelor, Charles. Foarte ciudat acest Charles, și Ioana povestea despre el lucruri senzaționale. Un om de vreo treizeci de ani, în care vezi mai ales sprâncenele îmbinate, ochii lucioși și dinții mari, lați, despărțiți, apărînd la cel mai ușor zîmbet. Fusesse prin Rusia chiar după venirea bolșevicilor, hoinărise prin Germania, avusese o mulțime de aventuri, încercase o mulțime de meserii, între măturător de stradă și artist de varieteu. Ioana pretinde că Charles este de o senzualitate extraordinară și că toate istoriile ce le povestește, inepuizabil, s-au întîmplat cu adevărat. Femeile, cînd voia el, nu-i puteau rezista ; știa să le decidă imediat și să le lase apoi fără mari complicații. Era totdeauna periculos să rămîie singur în tovărășia unei fecioare, căci nu se putea conta pe el. Aceste lucruri puteau fi adevărate, dar puteau fi exagerate de Ioana, deoarece se potriveau perfect cu fantezia ei, ce știe să mărească pînă la grandios un fapt puțin însemnat. O altă certitudine a Ioanei, pe care insista deseori, fără să admită îndoială, făcea din Charles un tuberculos. Nu se vedea deloc asta, trupul lui părea voinic, nu tușea, nu se plîngea de nimic. Dar îmi spuneam că Ioana trebuie să cunoască mai bine secretele familiei, și acesta nu putea fi decît un adevăr transmis direct de unde îl aflase. Sau poate că și acum brodase numai ca să explice acea senzualitate extremă. Bineînțeles, Ioana era de bună-credință în tot ce pretindea, căci n-a mințit niciodată și nici nu se pricepe să mintă. E amuzant de văzut această femeie atît de inteligentă ce puerilă e cînd încearcă vreo minciună. Complică.

se supără, argumentul ei pare tot mai neverosimil și la urmă avem scandal. În orice caz, atâtea îmi povestise Ioana despre Charles, încît îl priveam cu curiozitatea cu care privești la iarmaroc un fenomen, vreun animal sălbatic, și stăteam cu toții în preajmă, îngrijați să nu se întîmple cine știe ce nenorocire, cu toate că Charles povestea nevinovat, afabil, amestecînd grațios, în tot timpul discuției, cuvinte franțuzești, ceea ce îl făcea să samene mai mult a artificial june de salon de provincie. Charles a adus cu el atmosfera mondenă, falsă, a Balcicului, fie că Balcicul pe timpul acesta, cu lume multă, cu țipete, cu agitații, cu diverse distracții, e artificial, fie că Charles, cu temperamentul lui ușuratic, nu știa să desprindă decît ce e frivol de acolo și a împrumutat el însuși frivolitate unui loc grav. La Balcic, la club, se dansa, și veniseră cîteva dudui care se pricepeau foarte bine să danseze ; pe plajă se făceau tot felul de jocuri pînă noaptea tîrziu ; „Vila reginei“ era demnă de vizitat („Să am și eu o astfel de vilă, ce *serait une folie*“), *madame* Ionescu îi pune coarne bărbatului său și el habar n-are... *c'est à se tordre*... a venit la Charles o fetiță de 15 ani și l-a rugat să-i ia fecioria... A avut cîteva succese monstre... să vezi...

— Și Arabella ?

Arabella era metresa lui de multă vreme și alcătuiuse cu dînsa aproape un menaj (dar cu despărțiri mari, semănînd aproape definitive). Ioana povestea despre ea lucruri uimitoare și, cu toată viața ei de cîine al nimănui și cu aparențe ușuratece, o socotea drept cea mai serioasă femeie din cîte a cunoscut.

— Arabella e drăguță, ne mai certăm, ne mai împăcăm, poate o să ne despărțim pînă la urmă. E ciudată. I-am pierdut toți banii pe care îi primește lunar, într-o seară, la cărți, fără măcar să o întreb,

și n-a spus nimic. În schimb, îmi face scandal pentru chestiuni complet neînsemnate. De pildă, îmi place să mă scol dimineața de tot, să mă instalez la fereastră pentru câteva ore și să mă uit la mare : ea turbează în pat, nu mai doarme și începe o discuție stupidă, care îmi alungă toată liniștea.

Ce concluzie va scoate Ioana mai târziu din vorbele acestea ? Cu ce frenezie (reproș deghizat către mine) va face portretul femeii care acceptă sacrificiul pentru bărbatul iubit, dar îi este intolerabil să fie părăsită — și în cazul acesta, din culcușul cald unde ea se simțise atât de bine, când, prin somn, simțea corpul lui întins în lungul corpului ei, căldura pielii alăturate — și nu putea să fie fericită când el se ducea, pentru oricât de scurt timp, oricât de aproape, și pentru orice motiv inofensiv ! Dar pe mine în clipa aceea mă preocupa altceva, în legătură cu obsesiile mele. Făceam remarce asupra ciudăteniei omenirii, căci Charles era capabil în același timp să povestească scene picante, să se amuze la nesfârșit, să aibă o mie de întâmplări galante, să presare suferințe fără nici un regret, și totodată să simtă nevoia imperioasă de a privi îndelung, singur, o dată cu răsăritul soarelui, neliniștele mării.

Când i-am spus mai târziu uimirea mea Ioanei, ea s-a revoltat.

— Îmi vezi și tu tragedia ! Mie mi-a sugerat imediat povestea lui viața noastră, și tu te-ai gândit la preocupările tale, fără nici o legătură cu mine. Și, cu o infinită tristețe : Nu mă iubești.

— Mă chinui îngrozitor din pricina ta tot timpul, asta nu e dragoste ?

Dar Ioana arăta în clipa aceea așa de nenorocită, că n-am mai putut continua discuția gravă, în care nu voiam atât s-o conving pe dînsa, cît să mă clarific pe mine. Am utilizat consolări facile, jurăminte

copilărești, glume și am izbutit, ca de obicei, să o calmez puțin, căci este în natura omenească instinctul de a te reface în orice chip, de a te consola de un motiv serios printr-un mijloc facil, de pildă, de a fi încântat că de mortul tău scump lumea vorbește de bine. Știam însă amîndoi că discuția nu fusese decît suspendată pentru puțin și că, și unul și celălalt, împinși de fatalități interioare, vom reîncepe-o la prima ocazie, cu aceeași crîspăție și tot așa de zadarnic.

Uneori Charles se arăta uimitor, erou de legendă, parte abia ruptă din natură. Impresia a fost mare cînd într-o noapte feerică, cu lumina lunii împrăștiată pe toată marea, cum nu aveam barcă la țarm, s-a dezbrăcat și a înotat pînă la barca lăsată de Cadir la 2 km în larg, a desprins-o, a adus-o la pontonul unde îl așteptam și, așa ud, cu toată răcoarea serii, cu toată boala care îl mîna, ne-a plimbat pînă la prima rază de soare. Apoi, după ce ne-a lăsat din nou pe ponton, a dus barca la locul ei, ancorînd-o din nou, și s-a reîntors înotînd. În noaptea aceea, gol, strălucitor sub razele lunii, Charles a apărut superb.

Cineva, citind aceste note, ar putea reflecta că, în definitiv, pustiul acestei localități este destul de relativ și că eu însumi am înșirat, în afara celor două personaje principale, o serie de altele mai puțin însemnate, dar care înviorează singurătatea. Nu este adevărat. Aici sînt așa de puțini oameni, încît fiecare pare important, și cum, fatal, asîști la zînicele lui ocupații și necazuri, mă socot obligat să-l înregistrez. Cei cîțiva oameni măresc pustiul, după cum lampa lui Mihali mărește întunericul și multiplică înfiorările.

Cîteodată recurg la stratageme ca să aflu tot ce-ă făcut Ioana. E ciudată această alegere de a afla anumite detalii și de a înconjura, ca să nu aflu, pe altele, chiar dacă toate sînt la fel de chinuitoare. Poate pentru că nu vreau să-mi scapē nimic, totul mă interesează și deci nu schimb subiectul decît după ce-l epuizez. Pornesc a doua zi și mai departe, utilizînd materialul strîns, recapitulîndu-l, ca și cum ar fi o serie de lecții grele pe care trebuie să le înveți bine, și deseori rămînînd la aceleași detalii, fie că mai găsesc noutăți la care nu mă gîndisem, fie că niciodată nu-mi sînt indiferente întîmplările acestea, oricît de bine ar fi știute, căci suferința mea, întovărășindu-le, nu istovește să le împrășteze. O singură vorbă schimbă totul, și într-o conversație e fatal ca vorbele să nu fie aceleași — și apar noi imagini. Amîn și din lașitate de a afla prea multe deodată. Dar temperamentul meu e incapabil să se apere, hotărîndu-se să nu mai reînceapă niciodată aceste chestiuni, căci numai așa poate veni vindecarea. Am putea afla orice, dacă ne-am arăta o vreme că nu sîntem geloși. O stratagemă mai este să nu-i întrerup destăinuirile prin nici un reproș sau ironie, dimpotrivă, să mă arăt prieten bun cu ea, să o compătimesc, să nu știu cum s-o mîngii (există și asta în mine) și să o las să vorbească, deoarece mărturisirile ușurează. Întrebările mele torturate avuseseră deci un efect asupra ei, chiar dacă păruseră inutile, făcute să o irite și nu să producă remușcări. Efectul fusese mai tîrziu vizibil în starea ei de veșnică tragedie în care se zbătea și prin trecutul ce-i persista tot timpul în suflet. Desigur că numai eu sînt de vină că acel trecut o chinuie și-i apare groaznic, căci în timp ce-l trăise, se obișnuise cu el, îl acceptase, indiferent de nostalgiile ei înspre mine și de încercările ca să mă uite. Acum, numai văzînd

torturile mele, îi dă toată importanța și îl privește cu alți ochi. Dacă aș înceta toate iscodirile și pedepșile, ea s-ar transforma imediat, ar redeveni liniștită, dar eu sînt bolnav de gelozie și de dorința de răzbunare. Și apoi imediat ce aș înceta, presupunîndu-mi o voință excepțională (căci judecata așa mă învață : nimeni nu m-a obligat să-mi aleg viața aceasta, acum trebuie s-o suport), chinurile ar continua, căci eu aș rămîne în inferioritate și Ioana ar începe să se jăluiască că n-am iubit-o niciodată. Mi-ar spune că gelozia și dragostea nu se suprapun decît în parte, și chiar din încetarea geloziei mele ar scoate un motiv în plus de a nega dragostea mea. Dar poate că aceste explicații nu sînt bune pentru durerile noastre prelungite, care sînt pricinuite, orice-aș face, așa cum au fost întotdeauna și pe atunci nu erau încă motive, de firile noastre mereu în contradicție, cu toate că perfect asemănătoare, de complacere în această atmosferă și de suportare a aceleiași fatalități.

Esti bucuros uneori că oamenii îmbătrînesc, căci astfel sînt obligați la anumite transformări. Dacă n-ar fi așa, ar rămîne identici, oricîte dezastre ar trece peste capul lor. Și nici măcar nu văd exact în ei, nu-și pot aplica logica cea mai simplă. O femeie are în același timp un amant, înșelînd pe bărbat, pe copii, pe rude, se dă cu toți nervii, acceptă îmbrășirările cele mai intime, și totul îi devine așa de obicinuit, așa de normal, încît continuă să aibă, fără nici o falsitate, aceleași precepte învățate de acasă, să judece cu ele, indignată, pe toată lumea. Dacă amantul lucid o surprinde într-o astfel de judecată și-i atrage atenția : „Dar cu mine ce faci?“, ea răspunde calm : „Cu tine e altceva“. Vorbă fără

de nici un înțeles, dar caracterizînd așa de bine pe o femeie.

Încep eu :

— Într-adevăr, nu știa nimic de ce se petrecea în jurul său. Inteligența lui mă covîrșea de multe ori, constatam cu precizie, oricîte indulgențe aș fi avut pentru mine, că are memorie mai bună, că se-sizează mai ușor, logica e mai exactă. Lectura lui îmi apărea, oricît aș fi cetit și eu, prodigioasă, și totuși, cu deplină bucurie, constatam în discuțiile noastre despre viață că-i conduc gîndurile în voie, că-l pot minți oricînd, că eu știam în orice clipă exact tot ceea ce se petrecea într-însul (nu idei, ci sentimente), în timp ce îi rămîneam un străin. Deci aveam satisfacția să-i produc unele neliniști, pe cît putea el fi neliniștit, chiar dacă ele se cumîneau iute. Slabă consolare, și care nu-i făcea decît serviciu (îl mai complica), dar nu puteam să mă opresc.

— De aceea nu-i de mirare că mi-a rămas un străin. Și apoi, aveam așa de puțin timp liber, tribunalul îmi lua tot timpul, cîte douăsprezece ore din zi eram ocupată. Mîncam la prînz la ora două, trei, patru, în fiecare zi, altfel, și puteam susține toată această oboseală ! Trebuie să presupun că în mine sînt focuri excepționale. Cînd am văzut că el nu mă poate calma, ca să-mi ocup timpul în mod obligatoriu — căci literatura îți permite toate libertățile — am intrat la bancă. Se poate spune că am fost o funcționară exemplară. Păstrez de acolo, pînă la mormînt, imaginea șefului meu, un bătrîn cretin și murdar, care mă tortura zilnic, pufăia tot timpul o țigară proastă și scuipa pe jos. Aveam un mijloc fericit ca ocupațiile mele să mă scoată la aer : puneam sechestre. Nimeni nu va ști ce înseamnă a pune sechestre, cel puțin în primele timpuri, fără să fii o brută, și oricît ți-aș explica n-o să ai decît o

imagine teribilă, dar văzută pe gaura cheii. Ți-aduci aminte de trucul îngeresc al lui Lesage în *Diabole boiteux* ca să pătrundă în adâncul secretelor familiale? Eu mergeam și mai adânc, în fiecare zi în altă parte, pe străzi de care nici înul auzisem, în case cu forme neînchipuite. Astfel, există în București o casă în formă de vapor, locuită de un fost marinar. Este o grozăvie cum trebuie să porți un om cu minciuni, în timp ce portărelul cercetează lucrurile. De altfel, faci progrese în psihologie. Mă pricepeam să profit de vanitatea fiecăruia, ca să sufere mai puțin, vorbind de lucruri cu totul fără legătură. La unul am găsit vizite și gazda a întrebuințat toate șireteniile ca să nu afle nimic musafirii de alături. Altfel, am găsit bolnavi și în altă parte amor! Apoi obiectele pe care vor să le dosească, lacrimile ce curg ca să scape câte un obiect devenit deodată pentru ei de o importanță extraordinară (poate că e o amintire scumpă, poate că numai își pierde orice rațiune în momentul acela). Desigur că mi-aș fi făcut capătul văzînd acestea, dacă n-ar fi fost în mine un sentiment mai important decît mila: curiozitatea de a cunoaște pe om. Veneam acasă și găseam o bucată de friptură uscată de atîta așteptare. Pe atunci venea și el. Începeam conversația și, cît mă tineau puterile, voiam să profit. Aveam spaima mediocrității în care mă cufundam și purtam chiar în servietă o carte. O citeam între două treburi, în tramvaie. El trebuia să-mi spuie ce citise, să-mi dea ample detalii despre ce nu mai aveam timpul ca să mă ocup personal. Îi plăcea să povestească și-l ascultam ceasuri întregi. Și dacă citeodată mă lăsam în voia lui, asta nu se cheamă dragoste: plăteam cîstit! Dar uneori, cînd eram obosită, adormeam brusc, cu toate că prin voință pricepusem cîr tot ce mi se spusese pînă în momentul adormirii. Și a-

tunci, fără să-mi întrerupă somnul, pleca. Viky, din camera ei, nemaiauzind vorbă, venea, mă lua ca pe un copil și mă puneă în pat.

Și atunci, în pat, începea pentru mine o existență fantastică. Nu eram nici trează, nici adormită. Adică, aveam prezente în mine, în același timp, locul unde mă culcasem, mobilele, toate preocupările pentru a doua zi, dar și imaginam aventurile cele mai extraordinare, lucidă totuși că totul este ireal. Și ziua chiar, consideram momentele acestea drept singurele clipe de fericire. Totdeauna jucai un rol, și dacă trează făceam tot ce puteam ca să te alung, noaptea te lăsam să sosești și să faci cu mine tot ce voiai. Dar nu tu întreg, așa cum te-am cunoscut : acum nu mai exista nimic în tine din ceea ce am urit, egoismul, gândurile fără legătură cu mine. Păstrai numai ceea ce m-a subjugat, tandrețea, nepuțința ta de copil ce trebuiește ocrotit (chiar dacă tot ceea ce îmi scapă din tine mă legase mai mult) și o imagine dureroasă, obsedantă, slab, imaterial, cu ochii triști, cu gura crispată. Atunci mintea mea te lăsa în voie să călătorești pe la ferestre, să te tînguî chemîndu-mă, să te culci lângă mine, să mă iei în brațe și să mă duci spre lună !

— Scumpă Ioana, nicidecum n-a fost un dezastru mai mare ca al nostru !

— El n-are nici un contact cu realitatea, chiar dacă prin obiceiul de a-și satisface imediat apetitul nu apare deloc imaterial sau dacă fizicul îl arată ca pe un om bine înfipt pe pămînt : scurt și bondoc, cu surisul jovial, care marchează o eternă bună dispoziție. Îți închipui că nu puteam să iubesc un astfel de om, căci în dragoste fizicul joacă un rol important. Îl persecutau tot felul de probleme fantastice și le povestea oricînd cu un mare lux de amănunte.

Avea o memorie admirabilă și nu uita nimic. De-seori îmi vorbea despre nemurirea sufletului, de viața viitoare, de păcat și ispășire; în direcția a-ceasta ne înțelegeam perfect, și orice îmi spunea nu mi se părea imposibil. Scepticismul tău m-a înghe-țat întotdeauna, puteam acum face construcțiile cele mai fenomenale. Credea în sfinți și în Dumnezeu, și a fost un timp când mergeam săptăminal la bise-rică.

— Erai foarte păcătoasă, mă torturai și mergeai să te rogi! Ce ridicol! Și nici măcar nu încetai pă-catul, ci treceai de la biserică la hotel. Tu îți poți găsi scuze, dar el știa precis că față de mine era vi-novat!

În nevoia Ioanei de a merge la biserică se poate vedea ce ușor era influențată, femeie prin excelență, și toată cultura și inteligența nu serviseră la nimic. Dar se pot vedea și chinurile în care se zbătea și căuta, oricum, o consolare. Din ziua întâia a reve-derii noastre, oricât de greu s-ar fi făcut împăcarea, nici nu i-a trecut prin minte să mai facă o rugă-ciune.

— Într-o zi, vorbind despre ce se va întâmpla cu noi după moarte, a spus de tine: „Sandu va deveni strigoi!“ Cu toate că pînă în clipa aceea fusesem li-niștită, am început să țip! Așa lovise de exact — din greșeală sau înadins — în imaginea ta din sub-conștientul meu. Au venit cu toții, m-au calmat, m-au întrebat ce am și le-am dat o explicație oare-care. Apoi s-au dus, mai înainte de a avea curiozi-tatea să priceapă ceva. Iubitul meu era un strigoi!

— Să-l fi văzut cum mînca! Se obișnuise să rămînă totdeauna la mine la masă, neinvitat. Dacă ne găseam în stradă, mă grăbea să nu pierdem mîn-carea și atunci nu mai băga de seamă de ceilalți, lua

bučata cea mai bună, porția cea mai mare. Când mai era cineva la masă la noi, surprindeam ochi ironici privindu-l, și el nu observa nimic, căci era ocupat să vorbească și să mănince. Ce rușine pentru mine ! Vorbea tot timpul numai el, despre toate năzbîtiile din copilăria lui, ca și cum asta ar fi interesat pe cineva. Căldurică, mîncare, femeie, găsisese de toate în casa noastră. Putea în voie să se îngrășe. Și totuși, pretindea că pentru el realitatea nu există, că este prin excelență dezinteresat. Dar se califica la întîmplare, totdeauna cu complezențe, cu titluri luate de prin cărți, și mai ales se echivala cu vreun erou rusesc. De tine a spus că ești prea socotit, fricos, comod, și-i faci impresia unui munte grațios cu flori la poale, apoi cu fagi și brazi spre capăt și cu zăpadă, iar după ce ai urcat anevoie și ești fericit de izbîndă, căci te simți puternic și singur, în timp ce înaintea ta se desfășoară minunile perspectivelor, descoperi, construit foarte confortabil, un restaurant.

— Și el este, în vîrfurile lui Jungfrau, *un pissoir* !

— Era un personaj deștept, dar destul de vulgar.

— Când ai ști ce vulgar era ! Mi se crincenă carnea cînd mă gîndesc ce descoperiri am făcut în primele noastre întîlniri. Poate dacă aș fi fost la prima cunoaștere, m-aș fi consolatat cu gîndul că așa sînt oamenii, dar te știam pe tine delicat, cum procedai într-o scenă, ce altfel devine oribilă. (De fapt, explicația era mai ales : pe dînsul Ioana nu-l iubea și o indignau toate gesturile, la mine orice i se părea perfect.) Ca un animal, credea că totul trebuie făcut simplu, un act de care trebuie să profiți cît mai copios. Și-a făcut cu mine educația, și acum, cu altă ocazie, se va prezenta învățat de mine !

Ce umilință pentru Ioana, așa de mîndră !

— Și de ce n-ai plecat de la prima oară ? (Aș fi suferit mai puțin ?)

— Era prea târziu și nu mai puteam da îndărăt ; pornisem pe calea aceasta și trebuia să o duc pînă la capăt, altfel totul purta numele de aventură.

Și, orgolioasă, dar alături de plîns :

— Și știi că eu nu sînt în stare de aventuri !

— Voiam să mă vindec de tine cu orice preț, am crezută că acesta este un mijloc. Tipul este inteligent și am socotit că asta îmi ajunge. Dar îi lipsește complet orice sensibilitate, habar n-are de ce se petrece în preajma lui. N-a priceput nimic din marea tragedie ce se desfășura lîngă el. Credea poate că sînt o midinetă care vrea să se dea. Într-o zi, la hotel, plănuiind să se apropie de mine, m-a găsit înghețată, fără putere să fac un gest să-l primesc. S-a indignat cu o ridicare din umeri și a început să se încalțe. Oh ! ce groază a fost pentru mine atunci ! M-am îmbrăcat în goană și am pornit ca o nebună pe străzi, în timp ce el, transformat ca prin minune, se milogea după mine să-l iert. La urmă l-am iertat. Și-a ținut cuvîntul să nu mai facă astfel de gesturi : după cum vezi, eram educatoare !

Conversații lungi, inutile și care se termină cu epuizarea amîndorora. Caut, ridicol, să descopăr un colț din carnea ei neprofanat, căci ideea de „dragoste“ e prea abstractă pentru chinurile mele, iar pe mine mă obsedează micile evenimente dintre ei și, vizual, reconstitui scene în toate detaliile. Cîteodată, sărutînd-o într-un fel neobișnuit, o iscodesc dacă celălalt o sărutase la fel, și răspunsurile ei evazive mă torturează. Dar nu poate să răspundă, decît negînd, căci în brațele mele uită tot ce s-a întîmplat cu celălalt sau îi e milă de întrebările ce nu pot fi consolate și preferă să tacă. Totuși, a încercat odată

să-mi facă o bucurie : „Era groaznic de gelos că m-ai avut fată !“ Această veste, în loc să mă bucure pentru o clipă, produse noi frământări căci presupunea că fuseseră scene între ei, discuții aprinse, și poate o consolare de a Ioanei spre el, inversă : „Dar asta n-are nici o importanță“. Deci, între ei, o legătură mult mai febrilă, de veritabili amantîi, decît voia să mărturisească acum Ioana. Poate că și uitase. Și din moment ce n-o mai interesa chestiunea, se mira că mai insist eu. Deseori reflecta : „Ce deosebire ! După despărțire, el parcă nici n-ar fi fost, și dacă n-ai fi tu, nici nu m-aș mai gîndi la viața aceea. În timp ce în orice clipă toată am fost împregnată de tine.“

Nu pot scoate satisfacții din felul cum mi s-a dat prima oară. A fost o scenă grotescă, de care nu pot să am nici o mîndrie. Am spus cîteva minciuni, căci mă forțase prin firea ei dublă, ce se dăruia și în același timp pedepsea teribil, și apoi au început anume mîngieri mai avansate. Dar, după ce permisesese aproape tot, s-a retras brusc și a fugit, lăsîndu-mă ridicol. A doua zi m-a întîlnit pe stradă, a fost prietenoasă, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. O nouă încercare s-a terminat tot așa de stupid. După o zi, am găsit-o culcată, în lacrimi. (Locuia ca studentă într-o cameră din București, rudele fiindu-i în provincie. După un an, Viky, ajunsă și ea studentă, a venit să locuiască cu dînsa.) I-am vorbit, am consolat-o, i-am explicat, pînă ce într-un moment de desperare de a nu ști ce să fac și din pricina nervilor încordați, am început să plîng ; și atunci s-a dat cu tot corpul, cu tot sufletul și niciodată nu i-a mai părut rău-de asta, oricîte lupte ar fi început între noi, oricîte reproșuri ne-am fi făcut. Transformarea ei se făcuse așa de brusc, devenise deodată din rea bună, încît mă așteptam ca

nervii să reînceapă pe tema aceasta. Cum cunoștința noastră se întîmplase de-abia de o lună, deprinderile între noi nu se făcuseră încă și posesia se îndeplinea înaintea atîtor alte familiarități mai puțin însemnate, dar necesare. Se întîmplase astfel între noi ce era mai grav și continuam să ne jenăm pentru amănunte. Mi-aduc aminte de un detaliu fermecător și amuzant totodată : exact peste drum de Ioana, fereastră în fereastră, locuiau alții care puteau să vadă pînă în fundul camerei noastre, și multă vreme întîrziem să ne apropiem unul de celălalt — lungeam o discuție ce nu ne interesa, cînd de fapt ne era dor să ne strîngem — numai din pricină că nici unul din noi nu avea curajul să tragă storul.

Eu i l-am prezentat Ioanei. În ultimul timp scenele dintre noi deveniseră intolerabile. Urile, deznădejile, patima se succedau neînterupt, fără nici o zi de liniște. Nu știam ce hotărîre să iau, prea slab ca să fug, prea nenorocit ca să rămîn. Ca diversiune, i l-am prezentat, căci era inteligent, putea să o învețe o mulțime de lucruri și să aibă o înrîurire asupra ei, punînd puțină ordine într-o minte așa de chinuită. L-a prețuit imediat și mi-a vorbit cu admirație de el. Îi dasem preocupări noi, dar dragostea subzista întreagă. Îmi amintesc odată cînd a venit Ioana să mă ia de la gară, cum făcea săptămînal. Era noapte frumoasă, și am pornit spre Șoseaua Kiseleff. Acolo, pe o bancă, s-a strîns febril ca de obicei și, în mijlocul unei discuții aprinse, cînd ne dam raportul de ceea ce făcusem, mi-a anunțat : „Știi că prietenul tău m-a vizitat ; e foarte drăguț !” Vorbe fără nici o însemnătate. Chiar acum, după tot ce s-a întîmplat, îmi dau seama că Ioana a depins mereu de mine. Mai tîrziu (dar totul s-a întîmplat foarte iute), a început să-i desco-

pere o serie de calități, pe care nu le găsea în mine, după cum la urmă, cînd au fost împreună, avea să insiste tocmai pe ce era comun între noi. În special îi exagera virtuțile și îl admira ca pe un om de o-noare, căci el știa să-și vorbească răsplat intențiile fără ezitățile mele dubioase. (Deziluziile Ioanei trebuiau să fie cu atît mai mari.) Într-o seară, ca să fie exactă la gară cînd plecam, a fugit într-o goană să se îmbrace, și mi-a fost milă de inima ei, ce bătea ca a unei păsărici speriate. Cu un minut înainte de plecarea trenului i-am spus afectuos : „Ce bună ești cu mine uneori și alteori ce rea ! Poate ne vedem prea mult, am pierdut orice sfială și destăinui-m tot ce gîndim. Ce ar fi să amînăm revederea noastră cu o săptămînă ?“ Ne-am înțeles. Totuși, săptămîna viitoare speram să-mi iasă în întîmpinare la gară, după obicei, și cum, negăsind-o, am suferit, m-am dus, cu toată umilinta, să o văd. Mi-a trimis prin Hélène cîteva rînduri minioase (după ce am sunat de mai multe ori.) Mă izgonea. Scrisoarea se termina cu : „Pentru că ești un om care nu se poate ține de cuvînt, totul s-a terminat între noi“. Astfel de scene grozave s-au mai petrecut, dar acum am priceput că a vorbit adevărat. Aveam intuiția de importanța ce o căpătase celălalt, chiar dacă știam ce puțin el se potrivește Ioanei și că nu va fi în stare să o facă fericită.

În seara aceea teribilă m-am îndepărtat încet de casa ei, am trăit intens fiecare pas făcut, mi-am întors ochii de mai multe ori, am privit pe cei cîteva trecători și luna turburătoare, la colțul străzii am întîrziat mai mult, și numai după aceea am pornit definitiv, tragic, ca și cum aș fi venit de la o înmormîntare.

Spun :

— Am știut tot ce se petrecea între voi, căci mă vizita deseori. Puteam astfel ști ce se întâmplă, Nu-mi spunea nimic, dar mă pricepeam să-l descos, fără ca să aibă vreo bănuială. Îi pricinuiam neliști, imaginam evenimente, puteam să-l fac să creadă crice. Aveam imense bucurii ca să-l chinui, dar cine va ști febrilitatea mea bolnavă producându-mi astfel de satisfacții ? Eu rămâneam pe multă vreme distrus, în timp ce el se refăcea imediat, fie că — om sănătos — nu-l puteau multă vreme covârși tristețile, fie că tu, cu care se întâlnea turînd, aveai să-l consolezi prin vorbe sau prin corpul ce-l îmbăta ca un vin. Discuțiile dintre noi evoluau în general asupra literaturii, dar fiecare ascundea alte emoții, căci în fiecare vorbă sau gest ne cercetam, și unul și altul încîntat de ce putea să-i ascundă celuilalt. El — bănuitor, gelos (căci știa că succesul lui era aproximativ. Îi spusese Ioanei cu luciditate : „Dacă te-ai chema, te-ai duce la dînsul ca un cîine !“), amical, deoarece se considera vinovat și avea oareșicare remușcări (ochii speriați, incapabili de a se preface, cu care primea anumite reflecții ce puteau fi cu dublu înțeles, dar eu le atenuam imediat, de frică să nu priceapă ceva, și apoi își produseseră efectul, neliniștindu-l), eu — crispat, gelos la culme. Înfiorat în toată ființa, umilit, căci îmi închipuiam că celălalt mi se preferase fiindu-mi superior, dar satisfăcut că mă puteam juca în voie cu el, că în jocul acesta, cel puțin, nu era nici o îndoială de superioritatea mea, și, în același timp, cu speranță nebună că poate nimic nu e adevărat.

Sînt o mulțime de feluri de a putea primi muzica. Lui îi furnizează mai ales idei. Combătea cu vehemență pe Brahms, și pentru a-l combate se

găsesc teorii destule. Am cumpărat la patefon *Concertul opus 77*, pentru vioară și orchestră, ca să-l conving că nu are dreptate, și că primește prea iute păreri emise de alții. Sau, mai ales, pentru a-l obliga față de mine și a-i împiedica sau a-i întârzia, măcar, planurile perverse.

În curte, la miezul zilei, i-am spus o dată ca să-l încerc :

— Pentru mine, senzualitatea nu joacă rol prea mare.

— Ba eu sînt senzual !

Și-l văd înfiorat, sclipind la soare, umflindu-se : pe la începutul aventurii, pe cînd căpătase o femeie curată și de familie bună, oricînd la dispoziție, după ce escapadele lui se făcuseră printre dame și printre slugi.

— N-am noroc, îi spusei. Am avut o metresă care îmi făcea cîte un copil la fiecare lună. Ce mai cheltuială !

— Drace !

• Și a plecat de la mine îngrijat, probabil să o întrebe pe Ioana și să ia măsuri.

A primit în fața mea un rest de bani la care nu se aștepta. Ce bucurie în ochi ! Ca să aibă de hotel chiar pentru ziua aceea ? Sau poate ea plătea...

Avusese obiceiul să-și spele lenjurile la servitoarea mea și continua la fel, poate pentru că nu voia să-l bănuiesc, schimbînd ceva sau — ceea ce i se potrivea perfect — nici nu se gîdea să aibă astfel de scrupule. Drept lîngă mine s-au așezat, într-o zi, cămășile lui cu dungi verzi, albastre, roșii și mai păstrînd o urmă din mirosul corpului...

La „Carul cu bere“ mi-am povestit toate durerile lui Radu. Radu este un adolescent, dar cu umerii destul de puternici ca să suporte o astfel de povestire. Tandru, fără întrebări iscoditoare, compătimitor. Căpătase obiceiul să mă caute săptămînal la gară, cum făcuse odinioară Ioana, și venirea mea nu mi se mai arăta așa de pustie, aveam pe cineva ca să mă sprijine. Cum îmi devenise imposibil să mai tac, confidențele către el nu mi se păreau deloc ridicole. În timp ce, împrejur, chelnerii se agitau, clienții se enervau așteptînd consumația sau plata, se intercalau strigăte din care nu puteai desprinde nimic clar, cu toate că cuprindeau toată atmosfera. În fața noastră, berea din pahare pierduse spuma și orișice tentație. Cum voi fi arătat la chip în clipa aceea? Știu că zîmbeam tot timpul.

Iar după ce Ioana mi-a spus, el a certat-o : „De ce i-ai spus ? Habar n-avea !“ Ce satisfacție am avut pentru vorba aceea ! Nici nu-mi închipuisem că poate să fie așa de incapabil de a înțelege ceea ce se petrece în jurul lui ! Liniștit, împăcat cu rolul lui, n-avea nici o grijă și, dacă uneori se purta binevoitor cu mine, o făcea complect gratuit. Și cum i se păreau toți oamenii făcuți după același calapod, a avut impresia că m-am prefăcut față de Ioana că știu tot. Într-adevăr, Ioana i-a mai spus :

— Știa perfect totul.

— Se laudă.

Mă tîngui :

— În timpul celor trei ani de despărțire ai devenit parcă o fantomă prezentă oriunde aș fi fost, orice-aș fi făcut, dar destrămîndu-se la orice tentativă de a o prinde. După atîta vreme fără nici o veste, nu mi se părea imposibilă o surpriză și, dacă primeam o scrisoare, îngălbeneam. N-aveam curajul

să mă uit la scrisul adresei, o purtam cu mine multă vreme și, la urmă, după emoții prelungite, vedeam că scrisoarea era din altă parte ; ceea ce știam de la început, de altminteri. Dar niciodată n-am avut voința să privesc scrisoarea imediat și să simplific atâtea presupuneri inutile. De ziua mea, cînd îmi venea un teanc de scrisori, telegrame, cărți de vizită, iscodeam pe fiecare în parte, mă torturam pentru fiecare, și apoi, după cîteva zile, după ce parveneam să citesc pe ultima, redeveneam nenorocit, cu impresia că din nou va trebui să aștept un ap. Sau pîndeam la fiecare colț de stradă, și toate femeile semănau cu tine, de departe, dar apropiindu-se deveneau străine.

— Trebuia să fiu moartă pentru tine ! De aceea nu ți-am mai dat nici o veste.

— Totuși, cînd ne-am întîlnit, erai chiar în centrul orașului, și nu te mai ascunseși.

— N-am mai putut lupta.

De ce atîția ani voința ei n-a avut nici o ezitare, dar s-a destrămat deodată într-o zi — pîrîndu-i-se că orice luptă este de prisos — n-o să poată înțelege nimeni niciodată.

Am întîlnit-o chiar în centru, singură. Era firavă, cu obrazul supt, galben, cu pistrui mulți : așa o transformase munca istovitoare și lupta din ea. Un pantof o strîngea tare, și ca să meargă își răsucea un picior, penibil. A început între noi o scenă artificială, căci vorbeam amîndoi la întîmplare, în prada emoției, ne puneam întrebări neînsemnate, fără să înțelegem bine răspunsul, mergeam fără sens, spre Șosea. Distanțele deveniseră o jucărie de copil, căci nu aveam decît teamă să nu apară colțul de stradă unde o să ne despărțim. Singur îmi spusese : dacă aș putea să o mai întreb numai dacă își aduce bine

aminte de *Tristan și Isolda* sau să o mai întreb dacă mai trăiește cățelul ce-mi sta mereu în brațe ! Și atâtea alte curiozități neînsemnate, care în momentul suferinții deveneau deodată esențiale, se excludeau una pe alta, rămîneau singura mea preocupare pe care o extrăgeam din viață. Ceea ce era important, căci îmi cauza, de fapt, suferința, n-aș fi avut curajul s-o întreb. Nu știu cum ar fi primit întrebarea sau cum aș fi suportat eu răspunsul, dar neprevăzutul întîlnirii a simplificat, sau remușcările ei au hotărît-o să-mi spuie la prima ocazie, chiar dacă după aceea spațiul din nou s-ar redeschide între noi, și de data aceasta pînă la moarte. De altfel, așa cred că e întotdeauna, un secret trebuie să izbucnească o dată. Și după ce te-ai ascuns ani de zile, ai luat toate măsurile să nu bănuiască nimeni nimic, te-ai torturat fără să cauți nici o consolare în afară, ai acoperit neobosit cu noi vâluri negre, deodată, fără rost, în locul cel mai nepotrivit, faci confidența totală. Așa de mari și de misterioase transformări se petrec în noi. Ioana a profitat de o vorbă inofensivă de a mea ca să spuie tot. Am întreat-o :

— Și dacă nu ai păreri reșe despre mine, și acum îți pare bine că mă vezi, de ce-ai rupt orice relații dintre noi, cît de rare, cît de oficiale ?

— Vezi că s-a întîmplat cu mine ceva ce nu-mi da dreptul să te caut.

— Ce anume ? (Cum n-am înconjurat după obicei, întîrziind ?).

— Știi că spre despărțirea noastră ai adus pe cineva în casa mea.

— Și ești metresa lui ? (Încă nu fusese prea tîrziu ca să înconjur.)

-- Da !

Un „da“ neînsemnat, neschimbându-mi poate cu nimic înfățișarea, dar conținând în el toate chinurile noastre de ani de zile.

Nu m-am prăbușit, n-am plins, n-am îndepărtat deloc mersul conversației, n-am comentat, dar în mine s-a desfăcut deodată o depresiune în care nu mai exista nici o încercare de a te împotrivi, când în sfârșit ți-e egal totul și accepți orice, cu alt aspect decât ceea ce simțeam zilnic, fără frământările cunoscute, semănând a calm, ca o rană ce devine în culmea durerii insensibilă, și atunci am putut să mă întreb, în fața straniei mele stări, biată epavă umană care totuși pe stradă salută uneori un cunoscut sau, traversînd, așteaptă să treacă un automobil ca să nu fie călcat, dacă nu cumva nu știusem nimic.

Și iarăși discuția continuă neînsemnată, vorbe ce nu pot fi reținute și, uneori, tăceri nesemnificative, aproape plictiseală. Ne-am despărțit fără să ne mai promitem o întâlnire, căci nu-i vedeam necesitatea. Curiozitatea mea și scrupulele ei fuseseră satisfăcute, nu mai rămânea decât să mă deprind cu noua stare de lucruri. Cînd s-a depărtat, am putut s-o privesc iarăși în întregime, căci în conversație ochii nu o observă prea mult, și mi-a apărut aceeași imagine cum o descoperisem pe stradă : slabă, tristă, obosită și schiopătînd dizgrațios.

A doua zi m-am hotărît cu tot dinadinsul să mă vindec. Trăisem prea multă vreme singur, trebuia să ascult de sfaturile ce mi se dau și să ies între oameni, oricît de prost aveam să mă simt. Mi-era teamă, căci nu puteam întreține o conversație, sau, dacă mă căzneau, vorbele ieșeau nenaturale, și oricîtă bunăvoință aș fi arătat, eram un om incomod. Această panică mi-a fost familiară întotdeauna, și, mai înainte și mai tîrziu, un amestec de timiditate, de neîncredere

asupra importanței mele, și un cuvînt spus greșit mă făcea incapabil să mai continui, năruia toate intențiile, și mulți mă puteau taxa sumar de „prost“. Și nu o dată părerea asta abia mascată venea din partea unui om neînsemnat, a unui funcționar inferior, care își omoară anii făcînd mereu același lucru la un birou, sau a unui comisar îngîmfat (citez un funcționar și un comisar fiindcă sînt exemple exacte din întîmplările mele nenumărate, înfipite în memorie pentru eternitate, să mă terorizeze). În momentele grave, această incapacitate de a evolua normal între oameni se accentuează. Trebuia să încep deci viața mea nouă printr-o luptă împotriva mea de alt ordin, care implica noi suferinți, dar preferabile. Și apoi, această luptă putea fi de folos, căci îmi distrăgea atenția. În prima zi după întîlnirea cu Ioana m-am alipit de un grup de cunoscuți care mergea să se amuze la Moși. Mi s-au perindat în față turta dulce, roata norocului, animalele sălbatice, scrînciobul și totodată chiotele, glumele, muzica stridentă și conversația pe care trebuia s-o duc cu amicii mei, să fac haz de spiritele lor de oameni sănătoși. Cîte o secundă, îmi revenea chipul Ioanei trădătoare și nefericită, dar mă forțam să-mi schimb gîndul. Cînd m-am întors acasă, am am găsit această scrisoare de la Ioana : „Poate îți închipui cu ce emoții m-am hotărît să-ți scriu. M-am convins că amîndoi sînteți puternici, fiecare în felul său, și niciodată nu voi putea avea nici o preferință. Amîndoi îmi sînteți necesari. Vei voi să redevii prietenul meu ? Bineînțeles, mă voi transforma, și nimic urît nu va mai fi între mine și voi“... Scrisoare ridicolă. Am suferit mai puțin ?

Misterul feminin... Nu este nevoie să asisti, cum am asistat, la întîmplări mari ca să te înfiori. În mijlocul conversației celei mai tandre, cînd femeia este

de perfect acord cu tine, și aprobarea ei vine complect, fără să fii deloc vinovat, printr-o vorbă neprevăzută distruge construcția tuturor planurilor. Nici măcar nu-ți face vreun reproș, totul pare o întâmplare. Și atunci, dacă ești gelos, brodezi pe această vorbă și te chinui. De la Ioana eram deprins să-mi vie amenințările cele mai teribile. Mă înștiința deseori că se va da altuia. Nu trăgeam concluzii definitive, căci o clipă după aceea se alipea ca cea mai îndrăgostită dintre fete și despre exploziile ei de mai înainte spunea: „Cum poți să le iai în serios? Mi-era ciudă în clipa aceea pe tine!”. Se contrazicea mereu, căci depindea de cum îi apărusem în ultima clipă. Ar fi fost greu să-mi scot un portret din părerile ei, căci mă caracteriză nu prin mici nuanțe, deseori fără legătură între ele, dar întregind un om, ci prin însușiri exact inverse, reduse la schema „ești bun” sau „ești rău”, susținute totdeauna cu aceeași violență. Aproxima însă cu atita convingere, încît deseori te întrebai dacă nu are dreptate, indiferent dacă observai contradicția, mai ales că temperamentul meu nu este în stare de nici o certitudine, orice definiție mi se pare în același timp posibilă și imposibilă și n-am încredere în mine. Ioana, extrem de inteligentă, găsea caracteristici precise cînd nu erau instinctele ei în joc; o judecătă de felul acelora pe care le aplica asupra unei cărți.

Păcatul ei n-a schimbat-o deloc. Are acum noi sentimente, remușcări, umilință, tragedia celor întimplate, dar ele, deși o complică, lasă să subziste ciuda ei pe mine, nu o îmbună. Reproșul pentru că nu o iubisem (singura cauză a tuturor celor întimplate) a reînceput. Cîteodată își amintește de cîte o scenă nerăzolvată odinioară, în care suferise mult, și o continuă acum, vrînd să pedepsească pe ceea ce fusese întrerupt atunci. Vorbe sau gesturi îndepărtate devin,

în aprinderea ei, iarăși vii, pe care trebuie să le explic și să le scuz pînă la epuizare (pentru o zi, căci a a doua zi totul reîncepe, pînă ce discuția pornește tot așa de vehementă în altă parte). Și despre viața noastră prezentă avem tot așa de mari neînțelegeri, căci în clipe scurte de potolire a geloziei, cînd nu mă doare nimic și mă cred vindecat, cu toate că experiența m-a învățat că totul nu se datorește decît unei ciudățenii a naturii, unei acalmii trecătoare, și chinul va trebui să reînceapă, redevin cel pe care îl cunoscuse odinioară Ioana, ușuratec în ceea ce o privește, plictisit, fără să-mi mărturisesc plictiseala, dar trădîndu-mă prin neastîmpăr și prin planuri — cu aspect inofensiv — de a varia atmosfera portului și de a vizita Caverna. Alerg la tot felul de șiretenii ca să plec, îndelung pregătite, stîngace, căci nu sînt naturale, și vizibile perfect pentru firea bănuitoare o Ioanei. Atunci izbucnesc certuri puternice ca și odinioară, constat că nimic nu s-a schimbat și că păcatul n-a avut cel puțin meritul de a o potoli puțin. Cu infinită ciudă, îi simt despotismul, și mi-e scîrbă de mine că nu am avut curajul să mă degajez, să plec. Plimbarea pentru cîteva ceasuri la Caverna devine obligatorie, căci îmi permite să cred că mai am oarecare libertate (așa de umilă, că-mi dam seama de asta), și după o escapadă de cîteva ceasuri pe ulițe umile, satisfăcut de curajul meu, neliniștea să nu se fi întîmplat ceva Ioanei mă invadează tot mai mult, și o pornesc înapoi spre port, mai înainte de ora ce mi-o fixasem, grăbindu-mă tot mai mult pe drum, și ultimii pași făcîndu-i alergînd. De obicei, în astfel de clipe o găsesc străină, fără să fie dușmănoasă, dar nici prietenă, ca și cum suferința ei devenise prea mare ca să mai aibă nevoie de agitații.

În mînia împotriva mea, pierde orice control al vorbelor, mă pedepsește cu orice simte instinctiv că m-ar

îndurera mai mult, și nu o dată, în plină vehemență m-a comparat cu celălalt, cu toate că din pricina celui alt fusese nenorocită o clipă mai înainte ; ne găsește la amîndoi același egoism bărbătesc sau alte asemănări, atrage și asupra mea unele cuvinte rele pe care de obicei le aplică numai lui, și atunci izbutește să mă facă iarăși nefericit, gelos, să-mi alunge tot calmul care i se păruse că mă îndepărtează de dînsa. Reîncep iscodirile mele, deznădejdea ei și împăcarea de la urmă. Astfel, trecutul și prezentul se suprapun în viața noastră, iar gîndul la viitor vine foarte rar, căci sîntem prea preocupați de ceea ce se întîmplă ; viitorul nu apare decît ca să ne dea o crispație în plus, și dacă uneori totuși spunem : „cînd vor trece toate acestea și vom fi fericiți“, nu ne facem nici o iluzie că ar fi altceva decît o poveste irealizabilă de a adormi copiii și că putem adăuga, în cazul acesta, planurile cele mai neverosimile. Dar ele nu par ridicole, căci se potrivesc cu fantastica noastră existență, cu atîtea întîmplări și suferințe pe care le desăvîrșim, fără ca altcineva să poată pricepe logica lor.

Dacă aș fi pictor, aș picta — și aș fi ocupat pentru toată viața — întregul port Cavarna, casă cu casă, fiecare ungher. Aș încerca să refac pe pînză întregul miragiu. Și pe cei cîțiva oameni de aici. Nimic nu mi se pare de prisos, orice detaliu îmi produce emoții. Cu toată splendoarea soarelui răsfrînt pe mare, pe petricele, pe lut, totuși, aș putea întrebuița cît de mult culorile sumbre. Fiecare tablou va trebui să plîngă. La Balcic, grație, capriciu, prea multe podoabe adunate. Aici numai cîteva linii dure, ca și cum adevărurile esențiale se exprimă simplu, fără contorsiuni. Dar în timp ce la Balcic sesizezi în scurt timp toate frumusețile, la Cavarna, în primul moment, nu observi nimic, și numai mai tîrziu începi să te impres-

nezi de atmosferă, să capeți parcă un vițiu. Uneori, în mijlocul nopții, am impresia că stau de vorbă cu Dumnezeu.

Orice preocupare, cât de neînsemnată, este aici îndreptățită. Mi-am pierdut o dimineață întreagă ca să culeg scoici ; mă bucuram la orice descoperire mai însemnată și mereu alegeam alt amic din București cărui să i le duc. La urmă, am pus scoicile pe marginea ferestrei și a dispărut farmecul care îl avusese-ră în nisip. De câte ori închideam sau deschideam fe-reastră, pierdeam câteva, și mă întreb pînă la urmă ce va mai rămîne din ele. În orice caz, e ridicol să le duc cuiva. Timp de câteva ore am crezut că ar fi nor-mal să fac așa.

Corăbiile cu mărfuri ne vizitează foarte rar, iar cele cu excursioniști niciodată. Vameșul n-are mai nimic de lucru. În portul acesta orice muncă stagnea-ză, iar hambarele pline sînt de folos numai pentru șo-bolani. O dată a sosit o corabie mai mare, care cîte-va zile a rămas în fața Cavarnei (corăbiile nu se pot apropia prea mult de țărm) ca să încarce grîne; să le ducă la Constanța. Hacik ne-a spus că cunoaște bine pe comandant și ne-a sugerat c-am putea face dru-mul pînă la Constanța, să rămînem acolo o zi, și cu aceeași corabie să ne întoarcem. Hacik era încîntat că ne poate face un serviciu, iar pe comandant conta aproape sigur. Și într-adevăr, curînd, ne-a adus ac-ceptarea comandantului. Trebuia să plecăm pe la zece seara, deci plecare de noapte misterioasă, și cu atît mai trăgătoare, iar în ziua ultimă n-am vorbit decît de călătorie, am scos hainele bune ascunse în-tr-un geamandan, am cumpărat provizii, am făcut planuri pentru Constanța, care, văzută din singură-tatea Cavarnei-Port, face impresia unui oraș foarte

important. Hacik se agita mai mult ca de obicei, ne vizita pentru o minută la fiecare ceas ca să ne aducă noi vești bune, era fericit. Bineînțeles, Charles, care nu plecase încă, venea cu noi. Charles găsisse o ocazie și venise la noi numai pentru o zi, probabil ca să aplice o mică lecție Arabellei, cu care se certase întorcă. Pe Arabella părea că o uitase complet, pații, și chiar o fată de popă frumușică, și întârzia să se întorcă. Pe Arabella părea, că o uitase complet, și numai Ioana își mai aducea aminte uneori de ea (se temea să nu i se întâmple, la fel ?) căci probabil că trebuie să se fi simțit, așteptînd zilnic, foarte nenorocită. Acum Charles era gata să plece mai departe, și s-ar fi dus cu o ocazie pînă la capătul lumii, fără să-l reție nici un scrupul. Dar nici noi nu-l grăbeam să se întorcă, fiind mai puternică dorința egoistă ca să avem un tovarăș agreabil în plus. La ora zece eram cu toții pe ponton, felinarele abia se luminaseră. Hacik ne spuse că aveam să așteptăm pe comandant, care trebuia să sosească din Caverna. Dar nu eram singuri. La ușa unei magazii mai apărură cîțiva călători : erau cu toții invitați de Viky, fără ca să ne anunțe și pe noi și fără să fi vorbit cu comandantul pentru ei. Și cînd am certat-o pe Viky, explicîndu-i că nu avea dreptul să facă invitații unde era ea însăși invitată, și că aveam teroare văzînd străini în tovarășia noastră, a replicat :

— N-o să spuie nimeni nimic, lasă că vorbesc eu.

Erau două grupe distincte și Viky făcea naveta între ele, la fel de zîmbitoare. Hacik era încurcat simțîndu-se responsabil, dar ridea ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Și atunci începu o așteptare enervantă, o curgere înceată a minutelor, o atenție încordată, doar vom auzi vreun zgomot de automobil dinspre drumul de la Caverna care să anunțe venirea

comandantului, o discuție în toate chipurile asupra cauzei întârzierii, uneori glume care nu exprimau decât nervi, în timp ce Hacik, nenorocit, nu-și mai găsea loc, iar comandantul lua aspecte fantomatice, mereu alta îi era înfățișarea. Pe la ora unu ne-am dus la noi, căci bătea vîntul rece, și a rămas Hacik să pîndească și să ne cheme. După alt timp, am adormit cu toții pe cîte un colț al patului. Pe la patru dimineața m-am trezit, m-am dus la ponton și am găsit pe Hacik singur de veghe, tremurînd în haina lui subțire. Nu puteam să-l hotărăsc să plece la culcare, cu toate că noi nu mai eram amatori de mers. Dar el a mai rămas să mai aștepte un ceas. A doua zi la opt, cînd ne-am trezit, corabia abia plecase, se mai vedea o umbră la orizont.

— Se poate, spune Ioana, să fi fost nedreaptă cu tine, să te fi chinuit să-ți fi distrus viața, dar un adevăr se desprinde sigur : eu te-am iubit, și tu nu !

Cuvintele acestea sînt urmate în chipuri diferite, de acceptare sau de revoltă. Uneori adaugă : „În definitiv, tu ai făcut enorm de mult pentru mine, căci nu te obliga nimic să faci ceva, m-ai suportat, orice nervi aș fi avut“. Și altă dată : „Îți închipui ce deznadejde e mai mare decît a iubi fără să fii iubit ?“ Și atunci eu ripostez, refăcînd astfel atmosfera din *Adolphe* (carte, care, împreună cu *L'Amoureuse* a lui Porto-Riche, se găsea deseori în discuția noastră. Ioana afirma că ni se potrivesc.) „Dezastrul este și mai mare pentru cel iubit !“

Dar, rămas singur, simt că vorba mea mai mult servește de pedeapsă, căci Ioana îmi tulburase calmul la care îmi făcusem iluzia că aș putea ajunge, cu toate că experiența mă învățase că orice s-ar întîmpla n-aș putea fi calm și că pretexte voi găsi întot-

deună, cele mai neînsemnate nemulțumiri se vor
mări suficient ca să-mi devie insuportabile. Atunci
mă întreb întrucît Ioana avusese dreptate. O iubisem
sau o iubesc pe Ioana ? Se poate da o definiție a
dragostei ? Îmi fac socoteala la cîte n-aș face sau
n-aș renunța pentru Ioana. Și cu toate că frămîntă-
rile dintre noi îmi iau tot timpul, și întrebunțez toa-
te șireteniile ca să aflu un detaliu pueril din viața ei
trecută, totuși, simt în mine nostalgii după altă lume
și alte locuri și regretul de a-mi fărâmița timpul inu-
til. Am impresia că dacă ar sosi o corabie, oprită o
clipă din voiajul ei la capătul lumii, și m-ar chema
și pe mine, n-aș avea nici o ezitare să mă urc și aș fi
mai vindecăt la fiecare kilometru de distanță. Am un
dor de ducă, o frenezie după orizontul îndepărtat,
care îmi îmbolnăvește toate fibrele și mă face să mă
simt nenorocit, orice s-ar întîmpla cu mine. Dar ajuns
departe, de unde pot să știu întrucît m-aș calma ? Or-
goliul meu e mai presus de dragoste, căci observam
odinioară perfect îndepărtarea Ioanei, importanța ce
o căpăta celălalt în ochii ei și nu făcusem nici un gest
de apărare. Reîmpăcați, constat același lucru : că
dacă continui să nu am mai multă energie și să tac
toate nemulțumirile, să nu încerc să o clarific pe Ioana
și să o conduc ca pe un copil, dînsa va pleca din
nou, fantezia ei va imagina noi posibilități de răzbu-
nare și încercarea unei noi existențe în afară de
mine.

Și frica de ridicol e mai presus de dragoste. N-aș
suporta nimic pentru Ioana, prin care să deviu spec-
tacol amuzant, cu toate că de atîtea ori mă simt ridi-
col și ar trebui să mă deprind. Dar este înspăimîntă-
tor cînd aș încerca să înșir tot ceea ce n-aș face pen-
tru Ioana și cînd o văd alipindu-se cu patimă
de mine, fiind în stare de orice nebunie i-aș ce-

re, mă torturează remuşcările şi găsesc că n-a avut noroc. Şi deoarece îmi pun atâtea întrebări, este un motiv suficient să mă conving că dragostea mea nu e extraordinară, dar aceste întrebări le-aş aplica oricărui eveniment ce s-ar întâmpla cu mine, pentru că este o caracteristică a minţii mele de a nu savura în voie o clipă de fericire, fără ca în acelaşi timp să o examinez, să-l precizez limitele, să mă doară încetarea ei fatală în viitor. Dar dacă în dragoste mă găsesc neînsemnat, depăşit de toată omenirea, în nefericirile din pricina dragostei mă consider unic, căci nu sînt în stare să mă refac, să lupt contra acelei stări, şi chiar mă complac astfel, îmi găsesc un motiv de orgoliu şi sînt mulţumit că îngrijoresc pe toată lumea dimprejur, care se înpăimintă de atîta singurătate funebră. Despărţirea de Ioana a cauzat cea mai fantastică existenţă, în care conturul dintre realitate şi vis dispăruse cu desăvîrşire, mintea crea fantome şi credeam în ele, cu toate că ţineam minte că eu le-am născocit, şi după trei ani de zile nu se ameliorase nimic, căci numai întîlnirea mea cu Ioana pusese capăt acelor stări. Şi în portul Caverna, din pricina Ioanei, mă chinui ziua şi noaptea, şi uneori cînd valurile mai puternice bat în ponton, îmi vine să urlu o dată cu ele. Exclamaţia Ioanei „nu m-ai iubit“, nu o voi putea rezolva niciodată.

Diferenţa între dînsa şi o femeie obişnuită este că, pe cînd aceasta se contrazice nuanţat, Ioana se contrazice cu violenţă. Mizeria şi orgoliul ei. Este rar să vezi o femeie apărîndu-şi o părere (artistică, sau literară, sau despre dragostea ei) cu atîta înverşunare. Dar cîteodată contrazicerile sînt aşa de vădite, că te minunezi că pot să vie de la cineva inte-

ligent. Într-o zi, un negustor ambulant i-a vîndut un parfum admirabil. Deseori ne emoționam de parfumul delicat și ne felicitam de afacerea excelentă. După un timp însă, făcînd din nou aluzie la calitatea parfumului, Ioana a protestat vehement : „Dar e oribil, ne-a înșelat negustorul“. Nu-și schimbase singură părerea, ci fusese influențată de vreo cunoștință a cărei neînsemnătate era ridicol să influențeze pe Ioana. Și nici nu-i trebuise un argument. Fusese de ajuns ca acea cunoștință să strimbe puțin din nas : „Nu miroase frumos parfumul !“ Și dacă dintre o mie de contradicții, uitate după ce mă supărau, păstram numai contradicția cu parfumul și făceam un simbol pentru ce era așa de des pretext de discuții, Ioana se enerva, găsea explicații și mă făcea meschin să insist pe un fapt fără importanță. Și, într-adevăr, era meschin să aleg dintr-atîtea motive grave pe unul pueril, dar nu mă pot controla în înlănțuirea pretextelor de chin, și reîncepeam același reproș.

Ioana este extrem de influențabilă și, dacă în gusturi asta nu are o prea mare importanță, în părerea ei despre oameni rezultatul e dezastruos. Fiecare om devine pe rînd, pentru ea, admirabil sau nesuferit, totdeauna excesiv, și nu-ți permite să o contrazici. Cu toate că se înșelase, tot nu are îndoieli. Cîteodată același om suferă mai multe transformări. Așa a fost extraordinar celălalt și acum nu-l mai poate suferi, în timp ce cu mine s-a petrecut invers, ca și cum am fi în două tașere pe care Ioana le ridică și le coboară pe rînd. Și cînd Ioana mă învinovățește că nu am încredere în ea și că i-am distrus orice fericire, infiltrîndu-i îndoiala și oprind-o de la orice decizie, fărîmițîndu-i avîntul, gîndesc că are dreptate, căci, într-adevăr, așa e firea mea pe care o aplic tuturor și mie îndeosebi și mă împiedecă să

izbutesc ceva pînă la capăt. Dar mai gîndesc cu ciudă că o credință a ei nealterată deloc de mine — căci eram prea orgolios să o fac — ne distrusese fericirea : credința în virtuțile celuiilalt.

Ioana mea deșteaptă... E uimitoare pasiunea pe care o pune pentru cine știe ce lectură. Atunci nu mai există nici o altă distracție, fugă de lume, nu o interesează nimeni, nu o importă hainele cu care se îmbracă. Creionul nu o părăsește, căci adnotează fiecare rînd, și nu-și permite nici o superficialitate. Discuțiile cele mai aprinse, chiar pentru motive sentimentale, sînt extrem de interesante, la fiecare moment face observații asupra vieții și asupra omului, care pot fi false, dar care îți sugerează o mulțime de gînduri. Pentru susținerea lor, Ioana își pune tot sufletul, se consumă, așa că, privind-o, îmi spun că am avut norocul să mă iubească o femeie excepțională și că grație ei am învățat enorm de multe lucruri, mi-am înmulțit aspectele pe care mi le oferă viața și am descoperit sensuri adînci, care fără ea mi-ar fi rămas necunoscute. A luptat cu dînsa căci se numește luptă îndelungatele noastre neînțelegeri și veșnica veleitate de a învinge, a pleca dacă nu se poate învinge altfel, ca să te întorci în același timp învins și învingător) e o supremă satisfacție pentru orgoliu (dar lipsită de umanitate, căci ne distruge pe amîndoi), o convingere nemărturisită că am un noroc rar în chiar necazul meu, că soarta mi-a făcut o mare cinste de a mă considera demn de a-i fi Ioanei inamic, și o schimbare de tactică, lăsînd-o în voia ei, de pildă, ar semăna cu o lașitate, cu un semn că sînt un om mediocru, voind să-mi asigur o pace bîrghoză. Sînt multe cauzele că nu pot trăi fără Ioana. Dar cea mai mare : din orgoliul de a nu apărea în fața

mea bicisnic. Ioana a remarcat : „Ce ciudat ! ne iubim așa de mult și totuși sîntem mereu în luptă unul cu celălalt. După atîtea grozăvii, am putea înceta lupta și mai bine să fim veritabili prieteni. Sîntem destul de firavi și avem amîndoi nevoie de pace“.

Gîndesc : „Tot răul pe care mi l-ai făcut poate să rămîie nepedepsit ? Această luptă e ultima satisfacție ce mi-a mai rămas.“

Dar nu sînt numai eu vinovatul neînțelegerilor.

S-a petrecut o scenă între noi care mă face să mă gîndesc dacă nu cumva trebuie să procedez altminteri cu Ioana. De obicei își susține o idee cu violență, observațiile mele o întărită, și, cînd o văd din ce în ce mai istovită, mi-e milă, îi dau dreptate, îmi iau toate vinele asupra mea și caut să o împac, îndurerat că mă umilesc, dar preferînd orice chinului ei, pentru clipa aceea, căci mai tîrziu o să încerc să-mi răzbun umilința (fără rezultat, căci scena o să se repete identic). Mă tem să nu se întîmple o nenorocire, căci o cred în stare de orice. O dată n-am împăcat-o. Cu orice risc, am părăsit-o și m-am dus la plajă. Eram așa de nenorocit, că devenisem insensibil pentru ce s-ar întîmpla și în aceeași clipă, lucid, eram încîntat de această insensibilitate, căci îmi dădea o forță pe care nu o avusesem pînă atunci. Jucau valurile înaintea mea și le urmăream ca și cum jocul lor ar fi fost singura preocupare ce-mi mai rămăsese. Și atunci am auzit lîngă mine, fără să mă aștept, o voce emoționată spunînd :

— Iartă-mă, Sandule am fost rea !

Fără explicații, s-a lipit lîngă mine, mi-am trecut mîna de-a lungul mijlocului, mi-am alăturat obrazul și am rămas acolo, în fața mării, multă vreme, pînă noaptea tîrziu, fără să îndrăznim să întrerupem vraja cu vreun gest.

Dar n-am mai putut face la fel ca atunci, căci prima oară fusesem deplin sincer, și mai tirziu ar fi părut că întrebuițez un procedeu care îmi reușise, și n-aș mai fi cauzat nici o transformare în Ioana. De altfel, Ioana e prea complicată ca să întrebuițez cu ea anumite procedee, cu reușită sigură, iar dacă în paginile acestea apar unele repetiții, le fac numai din sfortărea mea de a simplifica, de a explica, de a vedea de partea cui sînt cele mai multe greșeli, de a pricepe ceva din toată tragedia care s-a întîmplat cu mine, căci parcă destinul meu e să merg într-un palat fermecat, dar fără nici o lumină. Aceeași iluzie a mea, de totdeauna, că dacă aș clarifica, aș fi fericit.

Fuge de oameni, nu poate suporta pe proști. O enervează bărbații făcuți numai ca să fie cavaleri, și, de altfel, nimeni nu încearcă să fie curtenitor cu ea, căci ea ironizează la prima ocazie, și apoi nici ironia nu o continuă prea mult, neinteresînd-o deloc partenerul. Principial, femeie adevărată, ar vrea să fie frumoasă, elegantă, să placă. Se gîndește multă vreme la aranjamentul unei rochii, dar dacă se gătește, e suficient ca un mic detaliu să nu-i placă și să nu se mai intereseze. Un succes o încîntă, dar mai mult ca să-l aflu eu, ca să mă convingă pe mine de valoarea ei de femeie. Viky se pricepe să fărmece, să ducă o conversație cu mai multă lume deodată, să fie caldă în orice vorbă spusă și atentă față de toți. Cavalerii lui Viky, care fatal nu se găsesc prea departe de Ioana, se mulțumesc să fie politicoși cu Ioana, dar numai cu ea nu s-ar putea înțelege. O femeie a cărei singură virtute este feminitatea nu mă interesează multă vreme. Viky rămîne tot timpul drăguță, Ioana apare pe rînd frumoasă și urîță, parcă fizicul ar fi o reflectare a caracterului ei instabil,

evoluind între extreme. Totul depinde de liniștea mai îndelungată sau de oboseala ce o face străvezie. În momentul supărării devine slabă de tot, capătă riduri pe față, vînat împrejurul ochilor, pistrui mulți, iar mișcările sînt fără grații. Dar uneori apare minunată cu profilul ei perfect de statuie greacă, fruntea limpede și mare sub arcurile sprîncenilor, ochii profunzi, dar potoliți, fără nimic turbure în ei, gura tăiată de un mare artist, părul bogat, încadrînd-o superb. Și o siluetă elegantă, înaltă, subțire, pe care o prinde admirabil negrul, și căreia i s-ar potrivi rochiile unei regine. Aparițiile Ioanei sînt uneori uimitoare (dar eu o prefer altminteri, căci de prima imagine, a Ioanei nenorocită, mi-e milă cumplită, iar de a doua mă simt umilit, îndepărtat ; cînd o găsesc fără să lse fi așteptat, și atunci se bucură toată, se grăbește spre mine, o incomodează amuzant vreun pachet pe care îl are în mînă, mă sărută fără să-și dea seama dacă e cineva de față, și întreg sufletul ei e la suprafață, mică provincială, după moda veche, naivă și fermecătoare, ca un obiect vechi păstrat bine în fundul unui scrin). Se entuziasmează pentru oamenii nefericiți, cu un zbucium sufletească în ei. Dar, pînă la urmă, constată că se entuziasmasse prea iute, căci rar se găsesc nefericiri veritabile, fără o mare doză de trișare în ele. Da altfel, oricum s-ar fi prezentat noul ei favorit, nu are nevoie de prezența lui. E suficient ca să cunoască doar cîteva date, și apoi să brodeze singură pe ele. Și așa, oamenii îi devin niște construcții personale. A fost o bucată prietenă și cu doamna Ghiga. Doamna Ghiga face parte din marea boierie (și asta îi mîngîia Ioanei vanitatea) și e încă foarte frumoasă, cu toate că se apropia de cincizeci de ani. Rar am cunoscut o persoană mai artificială decît doamna Ghiga, mereu încercînd să

placă, suspinînd și împărțind mici răutăți. Nu e veritabil rea, căci în loc să aibă aventuri, a purtat-o pe Ioana după ea tot timpul, la ceaiuri, la muzee. Mai mult o înconștientă. Îi place să vorbească mereu de frumusețea ei sau să critice vreo cunoștință. Probabil că romanul dintre mine și Ioana a interesat-o enorm, a făcut tot felul de tentative ca să afle detalii, dar Ioana n-a fost prea vorbăreată, nu ațît din grija de-a ține un secret, cît din amuzamentul văzînd-o pe cealaltă curioasă zadarnic. Am întîlnit-o pe doamna Ghiga în timpul cît eram despărțiți ; nu-și mai putea ține curiozitatea ca să afle noutăți și nici măcar nu și-a mai început întrebarea cu o conversație piezișă după obicei, ca să-și mascheze gîndurile. Eram la Operă, și ca să mă duc la locul meu trebuia să trec pe lîngă ea. M-am prefăcut că nu o văd, dar m-a chemat dînsa, fără să bage de seamă că rolul ei de mare aristocrată nu se potrivea cu chemarea : „Nu mă mai cunoști, domnule Sandu ?“ Știam ce va veni imediat și, fără să pot să o opresc, speram să înconjur conversația pînă ce va începe spectacolul, ceea ce trebuia să se întîmple în cîteva clipe. Dar doamna Ghiga, care văzuse că nu are timp de pierdut, m-a și întreat : „Te-ai consolată de Ioana ?“ Ce dureri a răscolit în mine întrebarea aceasta ! N-am mai priceput nimic din *Parsifal*. Cum simțeam prezența doamnei Ghiga în apropierea mea, am plecat la mijlocul actului. Pe drum, mergînd în neștire, mi-am dat seama ce epavă omenească devenisem.

În lipsa mea, Ioana a fost de multe ori în tovărășia acestei doamne superficiale și insuportabile. Nu era nici o potrivire între ele. Ioana mi-a dat explicații :

— Îți dai seama cît eram de nenorocită ?

evoluind între extreme. Totul depinde de liniștea mai îndelungată sau de oboseala ce o face străvezie. În momentul supărării devine slabă de tot, capătă riduri pe față, vînat împrejurul ochilor, pistrui mulți, iar mișcările sînt fără grații. Dar uneori apare minunată cu profilul ei perfect de statuie greacă, fruntea limpede și mare sub arcurile sprîncenilor, ochii profunzi, dar potoliți, fără nimic turbure în ei, gura tăiată de un mare artist, părul bogat, încadrînd-o superb. Și o siluetă elegantă, înaltă, subțire, pe care o prinde admirabil negrul, și căreia i s-ar potrivi rochiile unei regine. Aparițiile Ioanei sînt uneori uimitoare (dar eu o prefer altminteri, căci de prima imagine, a Ioanei nenorocită, mi-e milă cumplită, iar de a doua mă simt umilit, îndepărtat ; cînd o găsesc fără să lse fi așteptat, și atunci se bucură toată, se grăbește spre mine, o incomodează amuzant vreun pachet pe care îl are în mînă, mă sărută fără să-și dea seama dacă e cineva de față, și întreg sufletul ei e la suprafață, mică provincială, după moda veche, naivă și fermecătoare, ca un obiect vechi păstrat bine în fundul unui scrin). Se entuziasmează pentru oamenii nefericiți, cu un zbucium sufletească în ei. Dar, pînă la urmă, constată că se entuziasmasse prea iute, căci rar se găsesc nefericiri veritabile, fără o mare doză de trișare în ele. Da altfel, oricum s-ar fi prezentat noul ei favorit, nu are nevoie de prezența lui. E suficient ca să cunoască doar cîteva date, și apoi să brodeze singură pe ele. Și așa, oamenii îi devin niște construcții personale. A fost o bucată prietenă și cu doamna Ghiga. Doamna Ghiga face parte din marea boierie (și asta îi mîngîia Ioanei vanitatea) și e încă foarte frumoasă, cu toate că se apropia de cincizeci de ani. Rar am cunoscut o persoană mai artificială decît doamna Ghiga, mereu încercînd să

placă, suspinînd și împărțind mici răutăți. Nu e veritabil rea, căci în loc să aibă aventuri, a purtat-o pe Ioana după ea tot timpul, la ceaiuri, la muzee. Mai mult o înconștientă. Îi place să vorbească mereu de frumusețea ei sau să critice vreo cunoștință. Probabil că romanul dintre mine și Ioana a interesat-o enorm, a făcut tot felul de tentative ca să afle detalii, dar Ioana n-a fost prea vorbăreată, nu ațît din grija de-a ține un secret, cît din amuzamentul văzînd-o pe cealaltă curioasă zadarnic. Am întîlnit-o pe doamna Ghiga în timpul cît eram despărțiți ; nu-și mai putea ține curiozitatea ca să afle noutăți și nici măcar nu și-a mai început întrebarea cu o conversație piezișă după obicei, ca să-și mascheze gîndurile. Eram la Operă, și ca să mă duc la locul meu trebuia să trec pe lîngă ea. M-am prefăcut că nu o văd, dar m-a chemat dînsa, fără să bage de seamă că rolul ei de mare aristocrată nu se potrivea cu chemarea : „Nu mă mai cunoști, domnule Sandu ?“ Știam ce va veni imediat și, fără să pot să o opresc, speram să înconjur conversația pînă ce va începe spectacolul, ceea ce trebuia să se întîmple în cîteva clipe. Dar doamna Ghiga, care văzuse că nu are timp de pierdut, m-a și întreat : „Te-ai consolată de Ioana ?“ Ce dureri a răscolit în mine întrebarea aceasta ! N-am mai priceput nimic din *Parsifal*. Cum simțeam prezența doamnei Ghiga în apropierea mea, am plecat la mijlocul actului. Pe drum, mergînd în neștire, mi-am dat seama ce epavă omenească devenisem.

În lipsa mea, Ioana a fost de multe ori în tovărășia acestei doamne superficiale și insuportabile. Nu era nici o potrivire între ele. Ioana mi-a dat explicații :

— Îți dai seama cît eram de nenorocită ?

de muzică pentru că mă puteam retrage în mine, pentru a nu mi se mai părea că ceea ce-mi este mai intim a fost invadat de un străin. Și avea dreptate să găsească atâtea pericole în muzică, căci în muzică îmi găsisem singurele consolări. În despărțirea noastră, Ioana, prin muzică, se simțea mai aproape de mine și dacă din întâmplare (căci ocolea) îi apărea vreo temă, cum ți-ar ieși o ființă încântătoare pe neașteptate, o floare într-un loc pustiu, atunci, uitând toate urile, raționamentele, convingerile, ar fi pornit cu orice risc la mine.

Și când gelozia mă face să pun mereu întrebări ca să aflu adevărul în toate amănuntele, mă întreb dacă instinctiv nu încerc să reduc acel adevăr, să transform aceste amănunte. Orice aș face, esențialul rămîne intact. Ioana mi-a spus singură adevărul, numai pentru că firea ei era loială și se socotea legată față de dragostea noastră veche să nu-mi ascundă nimic. Și întârziase mărturisirea numai pentru că nu știuse procedeul prin care să mă anunțe. (O scrisoare deodată ar fi fost caraghioasă. Și apoi, se temea de efectul ei asupra mea de la distanță, căci de la distanță îți închipui tot felul de grozăvii, pe cînd alături vezi că vecinul tău suportă, oricît ar arăta de nenorocit. Sau, în cel mai rău caz, cînd vezi că produce efecte dureroase, atenuezi adevărul. În același timp, celălalt o implorase să nu-mi spuie nimic, fiind ca motiv că m-ar face prea nenorocit inutil. De fapt, acest motiv conta chiar pentru el, căci avea o oarecare milă, dar i se mai adăuga și lășitatea celor ce aveau să se mai întîmple între noi, căci se deprinsese să mă viziteze și să discutăm literatură. Literatura era doar un pretext pentru mine, iar torturile ce le sufeream și încercam să i le transmit erau

mascate prin analiza asupra vreunei cărți). Ioana îmi mărturisise totul printr-un simplu „da“, la întrebarea mea cauzată tot de ea. În clipa aceea ne întîlnisem după trei ani de despărțire, și probabil că nu aveam să ne mai vorbim niciodată ; în orice caz, celălalt era în intimitatea ei, și nu-și închipuia că o să i se întîmple în viață o transformare. Atunci aș fi putut afla orice detaliu, dar nu i l-am cerut, căci nu m-aș fi priceput să aleg din mulțimea întrebărilor (pe care nu le-am epuizat încă, atîtea curiozități am) din lașitatea de a nu mă mai chinui sau pentru că acea clipă avea o solemnitate ce nu admitea curiozitățile puerile, după cum în momentul unei morți e pueril să întreb pe cel nefericit de felul în care s-a întîmplat această moarte. De altfel, nu aveam nici un drept, și ceea ce mi se spusese fusese un dar gratuit și o onoare ce mi se făcea, de care trebuia să fiu recunoscător, căci reconstituiam în parte încrederea în mine, așa de distrusă, deoarece mi se preferase un altul. Și apoi, era inutil să cer amănunte, căci aveam să mă despart definitiv de Ioana și să încerc să mă vindec spunîndu-mi : „A fost amanta lui, deci s-a petrecut între ei tot ce se poate imagina ; să mă forțez să nu mă mai gîndesc“. În timp ce, știind cîteva amănunte, fatal aș limita, și mi-aș închipui, ca să mă consolez stupid, că mai sînt multe care nu s-au petrecut între ei. Dar în clipa aceea situația era cu totul alta decît mai tîrziu, și nu ne închipuiam nici unul, nici altul că s-ar putea schimba ceva. În Ioana, în urma revederii, s-au făcut transformări imense, s-a împlinit într-o zi ceea ce-i dorea întreaga ființă fără să știe, și a terminat prin a-mi trimite scrisoarea care avea să întoarcă mersul vieții noastre. De atunci în viața noastră comună, știind că totul s-a terminat cu celălalt, adică punînd o

limită păcatelor ei, am început să o iscodesc, să mă chinui, să interpretez. Și abia la urmă, din pricina mea, Ioana, așa de sinceră, a început să-mi atenueze adevărul, fie că mă vedea chinându-mă și voia să mă consoleze, fie că ea însăși îndrăgostită în brațele mele și îngrozită de ceea ce făcuse, nu îndrăznea să privească acest adevăr în față și căuta să și-l facă mai acceptabil. Acest al doilea motiv contează mai ales, căci Ioana, când e nenorocită, nu mai are tăria să se îngrijească de mine, și deseori, văzînd ce cataclisme produce asupra ei vreun reproș, rezultatul geloziei pe care numai ea îl cauzase, renunț la orice, și, ascunzînd în fundul inimii disperarea, fac tot ce pot ca să o consolez. Dacă nu mi-aș arăta chinurile, aș putea afla orice, cu toate că punînd multe întrebări, denot că sufăr, oricît de stăpîn aș fi pe mine. Totodată îmi fac o imagine foarte neverosimilă de viața pe care o dusesese în lipsa mea, cu toată truda mea de a fi cît mai exact, căci o plăsmuire a imaginației (mai ales bolnave) nu poate să se suprapună unei realități, chiar dacă aș avea explicații precise de la care aș porni. Dar Ioana nu spusese totul cum se întîmplase, sau nu mințise tot timpul, după cum remușcărilor sau sinceritatea o făcuseră să spuie adevărul, sau să mintă. Și astfel, am o mulțime de adevăruri și de presupuneri pe care nu le pot îmbina, sau îmbinîndu-le dau naștere la o construcție arbitrară, ridicolă pentru orice om normal. Într-o zi, cînd, după ce-i luasem o mulțime de detalii îngrozitoare, Ioana a început o frază cu : „Cînd mă săruta“, iar eu am întrerupt-o : „Te săruta des ?“. „În fiecare zi, cum s-ar fi putut altminteri ?“ am suferit îngrozitor ca și cum aș fi aflat un adevăr cu totul nou, neînchipuit, și m-am convins că toate presupunerile pe

care le făcusem erau prea la suprafață în comparație cu realitatea.

Mai târziu, când i-am spus Arabellei tragedia noastră, fiind siguri de discreția ei și de seriozitatea cu care ne asculta, ea a întrebat pe Ioana : „De ce i-ai spus ?” Într-adevăr, aceasta a fost la capătul întregii noastre tragedii. Ca să-și liniștească remușcărilor, Ioana putea să se comporte cu mine ca o vinovată, fără să se trădeze deloc, să-mi suporte capriciile, să nu mai aibă nici o intenție de luptă. Dar așa n-ar fi putut face, căci durerea ei de a nu se simți iubită durează întreagă, la fel, și izbucnește cu toate că-și mărturisise păcatul. Se simte tot așa de îndreptățită să mă pedepsească. La reflecția Arabellei (rezultat al unei lungi experiențe a vieții, ceea ce demonstrează că un om profund sau altul ușuratic nu au decît un singur sfat de dat, chiar dacă motivele sînt cu totul altele), Ioana spuse tragic : „Cum să nu-i mărturisesc totul ? S-ar fi putut să păstrez de el un secret așa de important cînd sînt obișnuită să-i spun cel mai mic gînd al meu ? L-aș fi simțit tot timpul inferior, un bicisnic pe care trebuie să-l menajez și n-am vrut asta. Sandu e dragostea vieții mele, îl iubesc cum am impresia că nimeni n-a mai iubit pe lume, orice s-ar fi întîmplat.”

Cuvinte pentru care îi sînt recunoscător, căci îmi mîngîie toate neliniștile și-mi dau o mare încredere în mine. Totuși, la sfîrșitul unei discuții, cînd mă găsesc torturat, nenorocit pînă la moarte, reîncepînd zadarnic aceleași întrebări, și cînd, pe rînd, mă simt gelos, rău, îndrăgostit și neînsemnat, frunză pe care o bat toate vînturile, îi țip, întîmplă-se orice s-ar întîmpla : „De ce mi-ai spus ?”

Tot ce-a fost trebuie să rămîie un secret, și deci toate aceste dureri trebuie să se petreacă în întuneric, iar în apropierea celorlalți, a lui Viky, care e tot timpul lângă noi, trebuie să jucăm pe oamenii fericiți, sau să explicăm tristețea pe care nu putem să o ascundem, prin cine știe ce motiv pueril. Astfel, facem impresia de oameni ciudați. În definitiv, nici nu știu cît cunosc ceilalți din tragedia noastră. Eu n-am spus decît Arabellei, căci nu mai puteam în clipa aceea, iar pe Arabella o văzusem numai o zi, și deci nu schimba întru nimic situația ascunsă și tinărului Radu odinioară, dar acestuia, imediat după împăcarea cu Ioana, nu i-am mai făcut nici o mărturisire nouă, iar el, cu o minunată discreție pentru vîrsta lui, n-a mai încercat nici o aluzie. De aceea nu-i pot suferi pe cei dimprejur că fac mereu impresia că nu știu nimic. Au asistat la venirea celui-lalt în viața Ioanei o dată cu plecarea mea, la plecarea lui o dată cu venirea mea, la efortările ei ne-bune ca să mă uite odinioară, și ei nu știu nimic. Oricît de superficiali ar fi, tot nu mi se pare posibil așa ceva. E drept că sînt burghezi și nu s-au întîmplat între ei astfel de cataclisme... Totuși, îi urăsc și dacă n-au știut și dacă au știut, căci în primul caz au denotat atîta miopie sau indiferență pentru Ioana, încît prietenia cu ei devine inutilă, iar dacă au știut tot, și mai tîrziu au păstrat cea mai perfectă discreție, îi urăsc pentru că n-au făcut nici un gest, n-au spus nici o vorbă ca să împiedece acele fapte, iar acum procedează ca și cum n-ar trebui să am nici un chin special. Și-i văd că-și închipuie că sînt un om curios. Sau poate că nu pricep cum nu mă pot deprinde cu nenorocirea mea, socotesc logic că, deoarece am acceptat să mă întorc la Ioana, e inutil să mai continui cu reproșurile, fie că ei nu sînt în

stare de turmente prelungite, fie că nu pot înțelege decît vag ceea ce se petrece în afară de ei, după cum vag poți înțelege pe cel căruia i-a murit cineva scump.

Cîteodată mă duc în lungul mării, pe unde nu vine nimeni, și strig să întrec zgomotul valurilor : „Ioana m-a înșelat ! Fie-vă milă de mine !“ Secretul regelui Midas.

În mînie, Ioana își pierde orice control al vorbelor, vrea să pedepsească pentru toate nenorocirile ei și atunci face imprudențe. Așa, uneori mă aseamănă cu celălalt. Ce ciudată revoluție a stărilor sufletești ! Pornind de la un reproș pentru viața ei trecută, gîndul la omul pe care îl urăște, după ce l-a admirat sau i-a fost indiferent, o înfioară. E dez-nădăjduită că nu poate repara nimic și că păcatul rămîne pînă la moarte, orice am fi făcut. Și din cauza asta caută să lupte, să găsească argumente mai mult pentru ea, chiar dacă depinde de întrebările mele. Și sfîrșește prin a se înfuria pe mine, principalul vinovat de tot ce s-a întîmplat. Iar ca răzbunare îmi aruncă înconștient : „Parcă ești celălalt“. Adică apropie o imagine oribilă, o intercalează și mai adînc între noi, cu toate că se silise atît să o înde-părteze. De fapt, își țipă nenorocirea ce durează mereu, orice schimbări ar fi, și vorbele n-au nici o importanță. Dar pe mine mă lovesc, ca și cum fiecare din ele ar avea stricta ei semnificație.

Penibilele complicații ca să nu mă întilnesc cu celălalt, ocolirea anumitor străzi periculoase sau a unor prieteni comuni. Nimeni nu mai știa cum să interpreteze dispariția mea, și acum mulți mă consideră ca și cum aș fi murit. Neînțelegerea mea cu

oamenii s-a exagerat încă. Mi se pare că ghicesc intenții răutăcioase, că mi se fac aluzii. Parcă m-aș simți vinovat de o hoție și bănuiesc pe fiecare să nu fi aflat. Uneori urăsc pe toată lumea și pe Ioana mai mult decât pe toți, căci mă simt umilit de rolul pe care sînt obligat să-l joc. Va dura asta tot timpul ? Un vis a venit ca un răspuns, și cred în visuri, căci de multe ori ele mi-au arătat adevărul. E complet diferit de realitate, deci neinfluențat de nimic, și se formase singur. Parcă au venit în camera mea mai mulți cunoscuți, iar Ioana, Viky, soții Axente îmi reproșau : „Îți întinde mîna, de ce nu i-o dai ?“ Eu voiam să-i dau mîna, dar nu-l vedeam. Ceilalți mi-l arătau surprinși : „Cum nu-l vezi lîngă line, acum e în dreapta, a trecut în stînga, în față“. Și eu mă zbăteam inutil : „În stînga e un scaun, nu văd decât un scaun... și în dreapta, patul... în față, masa. Văd toate obiectele camerei mele, dar pe el nu-l văd“...

Este acum exact părerea mea asupra celuilalt, dar nu fusese totdeauna așa. Cînd am găsit-o, voia neapărat să-i descopere o valoare, și avea obiceiul să susțină : „Amîndoi sînteți egali, tot așa de puternici, unul prin sensibilitate, altul prin inteligență“. Instinctiv, nu am contrazis-o și m-am prefăcut că sînt de părerea ei. De altfel, eu am toate neliniștile, și îmi spuneam că poate are dreptate. Eram încîntat cel puțin că sînt egal. Multă vreme, crezînd că-l preferă, m-am socotit inferior, și asta a fost o mare umilință. Ioana nici nu putea susține altfel, căci numai așa mai avea vreo salvare ca trecutul ei să nu apară monstruos. Cînd am aprobat vorba ei, mi-a fost recunoscătoare : „Niciodată n-am crezut că ești atît de profund și ai să mă înțelegi“. Dar, pe măsură ce

redevenea îndrăgostită ca odinioară, îl săpam pe celălalt și-mi era ușor, căci găseam destule pretexte ca să o dezgust. Și apoi ea nu-l iubea, îi fusese numai un motiv. Accepta cu ușurință acum ca statuia ridicată cu atîta osteneală să se fărâmițeze. Mi-a fost foarte simplu să distrug valoarea trecutului ei, și nu mai rămăsese decît rareori, din nevoia ei de a fi dreaptă, să-i mai susție vreo calitate, dar care, neavînd nici o legătură cu dragostea, nu mă irita deloc. Conversația se schimba îndată, căci aveam ceva mai important de vorbit. În schimb, imaginea mea în absență n-a făcut decît să se înfrumusețeze, Ioana n-a [făcut] decît o efortare ascunsă să mă reabiliteze, reușind anevoie, căci pornise de la cea mai mare ură, care întunecase orice. Și cum nu era susținută acea încercare de a mă reabilita nici de el — fatal — nici de ceilalți, care văzuseră cît de chinuită a fost Ioana din pricina mea, și acum erau bucuroși că totul s-a sfîrșit, le era egal în ce fel fusese adevărul. Cu timpul, el nu mai putea face un geșt fără ca ea să se gîndească la mine și să-mi găsească superioritatea, să-l mai susțină numai prin gîndul (ca să nu se simtă prea vinovată) : „Ca om este infect, dar inteligența lui imensă face să suport totul“. Evoluția se făcuse încet în Ioana, dar, desigur, dacă eu nu i-aș fi ieșit în cale în ziua aceea, ei tot s-ar fi despărțit. Și nici măcar nu era rău. Avea mici socoteli, dar suportabile. Eu o făcusem să sufere pe Ioana, iar el numai întrucît îi aducea aminte de mine. Fiind complet detașată, faptele lui îi erau indiferente, putea să mai aibă metrese, să vie sau nu (dar era foarte punctual), să scrie sau nu, îi era perfect egal totul. Nici nu observa mare lucru, în timp ce la mine observa cele mai mici intenții și, numai cînd alții îl ironizau prea pe față, sesiza și se rănia mai

mult de rușine. Chiar dacă ajung la aceste constatări așa de mulțumitoare pentru mine, totuși unul din reproșurile pe care i le îndrept mai ales, producînd în mine imensă dezolare : „Să te fi despărțit de el cu un timp înainte de întîlnirea noastră, dacă este exact că-i cunoșteai toate cusururile ! Dar ai trecut de la unul la celălalt“.

Ioana, iubita mea, m-a refăcut singură și, la urmă, imaginea mea a căpătat proporții fantastice, din pricina tuturor dorurilor, a prezenței mele veșnice în sufletul ei și, totuși, a absenței mele, care îmi dădea un chip de ființă supranaturală.

— Am venit la Caverna numai cu Viky anul trecut de vacanță. Tot timpul am citit numai din clasicii francezi, mă sforțam să explic lui Viky pe Racine rînd cu rînd și, cum e ea bună, asculta. Cred că o și amuzam : oricît de superficială ar fi o femeie, are instinctul emoțiilor.

Celuilalt nu-i plăceau clasicii, îi cunoștea pentru că era în curent cu orice, iar din Racine scotea cîteva idei interesante și nu explicarea vieții. Cum viața îi era livrescă, nu-l sesizau apropieri cu cele ce i se întîmplau și lui. Se considera uneori personagiul central din vreo carte care îl pasionase pentru cine știe ce teorie ce putuse să extragă de acolo, dar apropierea era complet convențională și totdeauna complezentă. Tot ce explica Ioanei, și o entuziasma, erau interpretări arbitrare ale realității, totdeauna subtile, dar nu se pricepea să sufere fără să-și mai discute suferința. Ioana îl asculta cu admirație, îl repeta deseori, ambițioasă se forța să înțeleagă cărțile lui grele, dar imediat ce rămînea singură, fără nimeni care să-i schimbe preocupările, revenea la Racine.

Mi-a repetat iarăși rolul neînsemnat pe care l-a jucat dragostea între ei, căci așa trebuie să mă consoleze și să-și potolească remușcările. Pretinde că tot ce a fost important între ei erau numai discuțiile interminabile asupra unei cărți. Dar încercările de potolire dau greș, atingînd întotdeauna chestiuni chinute. Iar dacă continuă numai pe teren literar și vrea să reconstituie o teorie pe care au construit-o ei împreună, eu o las să vorbească, mai puțin din curiozitatea de a afla acea teorie (căci nu mă interesează. Teorii pot găsi oricînd într-o carte, nu-i nevoie să utilizez cunoștința cu un om pentru aceasta. Un om nu poate fi interesant decît întrucît aduce o sensibilitate personală, care uneori îți sugerează o mie de priveliști asupra vieții, fără să spuie o vorbă), cît din a afla atmosfera în care au trăit, emoțiile ce au putut să străbată prin vorbele lor, gesturile ce au putut să întovărășească unele conversații. Analiză subtilă, migăloasă, și mai ales nesigură, căci sînt totdeauna nesigure constatările ce le faci asupra unei chestiuni ce te interesează prin toți nervii, în timp ce în alte ocazii, la o analiză literară, de pildă, pentru care pui cea mai mare sîrguință și dorință de adevăr, tot ajungi la anumite convingeri. Într-o zi, cînd Ioana a insistat după obicei asupra vieții lor comune de ordin intelectual, i-am replicat (cu o neînțelegere perfectă a vieții, dar gelozia era de vină) :

— Atunci de ce mai trăiați împreună ?

— Oamenii sîntem !

Cuvinte făcute să mă străbată în întregime și să apară deseori la mijlocul cine știe cărui gînd să-mi puncteze toată existența.

Mai tîrziu, Ioana mi-a explicat amplu ciudățeniile senzualității feminine, sentimentul care joacă

la ele un rol așa de mare, plăcerea răspîndită în tot corpul, satisfacția îndeplinindu-se rar. O mulțime de detalii pe care nu le știusem decît vag și pe care și ea le aflase între timp, fie că formau un subiect de discuții între ei, fie că nu fusese mulțumită de viața ei, făcuse inutil trădarea și avea nevoie de explicații. Îndeplinise tot ce-și închipuisese că-i poate liniști dorințele și nu izbutise nimic, ceea ce cu mine se făcuse fără să-și pună nici o întrebare. Ioana credea că, spunîndu-mi aceasta, gelozia mea avea cîteva consolări. E drept că găseam și unele satisfacții, dar o dată cu ele veneau și alte gânduri : însemna că pentru a se potoli întrebuintase toate practicele imaginabile ale amorului, trecuse peste orișice repulsie, prelungise cît mai mult îmbrățișările ; și apoi nu este de închipuit că continua fără să aibă nici o plăcere, numai din complezență pentru dînsul. Suportî un soț oricum, dar nu un amant numai pentru că te învață lucruri frumoase. Dorința de răzbunare împotriva mea se terminase, încercarea de a mă uita și de a se deprinde cu altul era evident că nu reușise. Și dacă susținea toate acestea, căuta mai mult să se mintă pe dînsa. În apropierea unui bărbat care o îmbrățișează, o femeie uită toate plăcerile avute înainte cu altul, după cum în fața unei prăjituri nu te interesează că ai mîncat cu un an mai înainte o prăjitură mai bună. Detaliile pe care eu le provocasem și acum mă înnebuneau, așa deveneau de vizibile scenele... „De fapt, n-aș fi știut cum să plec. Ca să împlinesc timpul, îl întrebam despre cine știe ce carte.“ Aceste limitări ale plăcerilor lor îmi fac suferința și mai puternică, deoarece reconstitui și mai bine ceea ce făcuseră. Cîteodată îmi zic că e oribil să provoc astfel de destăinuiți, dar nu mai contează în clipa aceea nici o judecată,

sînt în voia curiozității nebune de a afla cît mai multe. Ioana nu e în stare să mintă. Așteaptă mai mult o consolare din partea mea. O fată atît de inteligentă și totuși în voia tuturor capriciilor și durerilor mele, ca și cum ar trebui să le epuizăm pe toate ca să putem fi fericiți odată ! Dar eu nu descopăr nici o ameliorare. Combin la nesfîrșit, întrucît a fost a lui, sau ce colț din ea a mai rămas neatins, numai pentru mine. Și altă dată aș fi crezut că numai dacă ar fi primit o sărutare străină ne-am fi despărțit pentru totdeauna. Ioana pretinde în momente de minie că totul s-a întîmplat numai din pricina mea, dar eu, scriind aceste lucruri, îmi dau seama că nu voi ierta-o niciodată, că chinul va fi etern.

S-au întîmplat multe în viața ei care îmi produc milă de cîte ori îmi aduc aminte, cu toate că nu totdeauna pentru motive însemnate. Era, la începutul cunoașterii noastre, un personagiu important, domnul X. El a invitat pe cîțiva studenți ca să se arate apropiat de tinerete. Prin nu știu ce ciudățenie, ne-am hotărît să mergem și noi, necunoscuți și în același timp foarte orgolioși, deci trebuind să ne supere cea mai mică neatenție care ni s-ar arăta. Într-un salon mare au intrat vreo patruzeci de persoane. În sfîrșit, a apărut și gazda, grav, zîmbitor, dar distant și a început să dea pe rînd mîna tinerilor musafiri, oprindu-se mai mult la cei pe care îi cunoștea. La Ioana s-a mărginit cu o strîngere de mînă și cu o ușoară aplecare a capului. Ioana i-a răspuns cu un zîmbet, iar domnul X a trecut mai departe. Curînd Ioana a schimbat locul, domnul X s-a găsit din nou în fața ei și, fără să o recunoască, i-a dat mîna din nou, iar Ioana a trebuit iarăși să zîmbească.

Am asistat de la distanță la amîndouă scenele (nu i-am spus Ioanei niciodată, chiar cînd am devenit intimi) și am văzut-o la a doua prezentare, mică, încercînd să zîmbească, dar în fond lovită în orgoliul ei de femeie care se întreabă zilnic dacă este sau nu frumoasă. Am avut o durere imensă pentru Ioana din clipa aceea, durere ce a rămas identică de cîte ori mi-am adus aminte de scenă, oricare ar fi fost relațiile dintre noi și cîte dezastre veritabile ar fi venit. Acum domnul X a murit, Ioana probabil că a uitat, iar eu transcriu cu aceeași emoție. Pentru multe supărări de ale ei am fost necăjit, cu toate că, mai tîrziu, cînd am urît-o, m-am bucurat că s-a întîmplat așa. Acum, cînd dragostea și ura se succed cu repeziune și fiecare moment diferă de celălalt și aceleași fapte de ale ei le văd în fiecare clipă altfel, totuși, vizita la domnul X subzistă intactă. Mila este și ea, ca orice sentiment, greu de delimitat, de gradat, începe, se transformă, se schimbă după legi misterioase. Cred însă că exemplul de mai sus e rău ales pentru ca să demonstreze generalitatea acestei legi. Se poate vedea numai bine ciudățenia mecanismului meu interior. Și atunci iarăși mă întreb : cine a fost vinovat ? Nimeni n-ar putea să răspundă precis nici măcar cine a fost MAI vinovat. Aceste rînduri sînt complet nedrepte. Ar trebui să-și scrie și ea romanul ei, așa cum îl vede ea și nu cum îl transform eu, căci consider pe Ioana egală cu mine și în stare să-și noteze cele mai impalpabile stări sufletești. Din lectura celor scrise de amîndoi un al treilea ar putea să-și facă o convingere. Poate însă că ar găsi două pledoarii așa de diferite, că orice comparație n-ar avea nici un rost. Dar de ce atunci eu și cu Ioana depindem unul de altul ? Nu s-ar putea

spune că senzualitatea joacă un rol important. De ce ne torturăm clipă cu clipă, ca să ne împăcăm cu frenezie ? De ce o urăsc și o iubesc pe rînd, cu aceeași intensitate ? Nu se poate să nu fie între temperamentele noastre puncte de contact.

E precis însă că sentimentele nu sînt pure și numai nevoia noastră de a simplifica ne face să vorbim de dragoste, gelozie, ură. Vorbesc deseori de „remușcărilor Ioanei” și mă întreb care e adevărata limită a acestor remușcări. Ele s-au iscat dintr-o părere de rău pentru suferința mea ? Dar de atîtea ori Ioana îmi pricinuieste noi suferințe sau mi le mărește și mi le întreține pe cele vechi. Incapabilă de un gînd ascuns ca să mă vindece și chiar dacă are o inițiativă, n-o poate ține multă vreme, izbucnește mărturisind secretul ei și făcîndu-mă astfel bănuitor. Iar la orice nouă tentativă o pot imediat descoperi. Acele remușcări nu-mi fac decît rău, nu numai că-mi produc milă pentru ființa ei nenorocită, dar și pentru că în clipa aceea desfălnuiește noi amănunte despre cele întîmplate. Milă pentru mine are numai uneori, căci temperamentul ei este ca și al meu, tot așa de bizar și neprevăzut. La sfîrșitul unei discuții în care o pedepsesc cu vorbe grele, ea se face rea, de obicei se depărtează de mine, răspunde. Dar alteori, brusc, o milă imensă o năpădește și, apropiindu-se de mine și îmbrățișîndu-mă disperat, cu un hohot de plîns, spune : „Iartă-mă, iubituie, ai dreptate, fă ce vrei cu mine, gonește-mă dacă nu poți să mă ierți ; să știi că toată viața te voi iubi”.

În femeile din romanele rusești găsesc, alături de intensitatea sentimentelor și capriciul cu care se produc ele. La francezi, agitația Hermionei depinde

de Pirus, după un plan matematic. Agitația Ioanei n-are de multe ori nici un fel de explicație. Nicio dată nu sînt sigur de ce o să producă în ea vreun gest de-al meu, așa sînt surprizele de mari. Mă simt totuși mîndru că soarta m-a ales să trăiesc viața cu atîta intensitate, că am înțeles atîtea grație Ioanei, și citeodată reaprend o discuție numai ca să îndepartez o stare prea limpede, fără nici o semnificație, care durează de prea mult timp...

Dar, în definitiv, e pueril să asemăn pe un om cu un piano, care are un spațiu bine calculat între sunetele clapelor.

În lipsa ei, am fost în excursie cu cîțiva prieteni la acea minune care poartă numele de : Cheile Bicazului. Am mers cu automobilul pînă la Bicazul Ardelenesc și acolo am luat un băiețaș de țaran ca să ne conducă și să ne poarte pachetele prin strîmtarea miraculoasă, de-a lungul apei clare și sprintene, pînă la lacul Ghilcoș, funebru, lac de plimbare parcă pentru melancolici. Băiețașul se identificase cu noi, împărțeam cu el mîncarea, îl întrebam, căci nu era pisc cît de înalt pe care el să nu fi fost. Două zile de emoții puternice, trăite împreună, apropiere distanțele dintre oameni. Cînd ne-am întors din nou la automobil, regretam că trebuie să părăsim pe băiețașul deștept, drăguț și cuminte. El, fluturînd mîna între eternitatea ce se așeza din nou între noi și el, ne-a strigat : „Mergeți cu Dumnezeu !“

Este oribil felul cum se despart doi oameni care s-au iubit. Două rude îndepărtate, doi prieteni, două cunoștințe vagi se pot revedea oricînd, dar între doi îndrăgostiți totul s-a terminat. Te-a interesat cel mai mic eveniment din viața celuiilalt, ai suferit sau te-ai bucurat împreună, ți-ai făcut o mie de planuri,

și deodată totul trebuie să-ți devie egal. Atâtea emoții împărtășite trebuie acum să le acoperi, căci ele au avut o valoare numai pentru că au vibrat amîndoi, și, singuri, fiecare s-ar fi emoționat în alt chip. Trebuie să arunci cu totul anii aceia și să nu mai păstrezi nimic, după cum la un cancer, dacă vrei să salvezi ceva, trebuie să tai carnea profund, de pe unde nu vezi nici un început de boală. În același timp, despărțirea se face meschin. Au avut atâtea momente admirabile împreună și, totuși, în ultima clipă, neagă totul, murdăresc totul, își spun cuvinte triviale, care nici nu le sînt obicinuite, se pedepesc cît mai tare ; și aceste clipe, fiind ultimele din viața lor comună, vor fi mereu prezente în minte, oricît ai încerca să te gîndești la ceva mai bun.

— Și cînd eram nenorocit și singur pe lume, dragă Ioana, un lucru mai ales nu-ți iertam, mi se părea cea mai mare vină a ta, cu toate că nici o iubită n-ar fi făcut după pretenția mea. Să-mi fi spus, ca băiețașul din Bicz, din toată inima : „Du-te cu Dumnezeu !“

În discuțiile noastre, de multe ori mă contrazic, regret ceva neînsemnat din cele ce au fost, faptele nu mai au valoarea lor, ci le colorez după supărarea în fiecare clipă alta. Începe o conversație cu un „era mai bine dacă...“ și susțin un lucru arbitrar, deseori prea complicat, fără să corespundă unei realități posibile. Am satisfacții construind aceste închipuiri, mă simt deseori răzbunat prin ele și mi-aduc aminte abia la urmă că am trăit aproape cu fericire o invenție. Ioana încearcă întotdeauna să mă consoleze și să se consoleze spunînd că, dacă îi fusese profanat corpul — și ca să mă vindec trebuia să renunț a mai salva ceva din el — în schimb sufletul rămăsese

întreg, tot al meu. Văd că aceasta poate fi o consolare de valoare și că e umilitor ca eu, care am pretenția că duc o viață strict intelectuală, păstrez prejudecăți. E drept că joacă și corpul un rol mare, căci îți place să-ți mîngii iubita, s-o privești, s-o păzești de cald și de frig. Nu poți renunța la toate acestea. Altfel nici n-ai avea nevoie de o apropiere, te-ai mulțumi să-i știi existența și să fii cît de departe. Dar gelozia este un sentiment ciudat. Nu poți fi gelos, de pildă, dacă iubești pe o femeie care a fost măritată, pe fostul ei bărbat, chiar cînd l-a iubit. (Dar poți fi gelos pe ce va urma. Dragostea este o chestiune de prezent ?) Fără nici o iluzie, pot spune că aș suporta ca Ioana să fi început să iubească pe altul (care a murit sau a părăsit-o) și acum, cu mine, s-o simt mereu cu gîndul la ceea ce ar fi putut să fie, dar corpul să-i fi rămas intact. Sau poate fac numai supoziții pe un caz ce-l închipui fără să-l fi trăit. Uneori sufăr nu din pricina că mi se pare că văd urmele păcatului pe carnea Ioanei, ci pentru că îl închipui pe celălalt. Am nenorocul ca el să fie o persoană cunoscută și nu un anonim, pe care l-aș imagina mereu în alt fel, dar niciodată așa de bine conturat. Cu ocazia aceasta îmi dau seama că orice fantezie, cît de oribilă, e mai suportabilă decît realitatea. Uneori discuțiile pe tema aceasta îmi par nelogice, puerile pentru un om calm, de le-ar examina, dar fiecare vorbă conține o picătură de sînge.

— Nu poate să-și facă cravata, i-o făceai tu cînd vă îmbrăcați ?

— I-o făceam eu.

— Și băgai de seamă ca să-i fie cărarea drept la mijloc ?

— Singur, și-o făcea totdeauna strîmb.

— Purta bretele proaste și-i cădeau pantalonii.
Tu l-ai învățat să-și cumpere bretele noi ?

— Da !

— Tu l-ai învățat să nu vorbească cînd are mîncarea în gură ? Cînd am mîncat cu el ultima oară, spre mirarea mea, mîncă frumos !

— Eu l-am învățat.

— Vrasăzică, te interesai de el, voiai să-l transformi !

— Dar aceste erau defecte care săreau în ochi, aș fi făcut la fel și cu un străin !

— Mereu scuze ! Totdeauna găsești o vorbă care să te consoleze.

— Altfel aș înnebuni !

— În definitiv, ai făcut tot posibilul ca să-l faci acceptabil. Te-ai întors la mine fiindcă te-ai înșelat. Dacă ar fi fost el om cinstit, nu l-ai mai fi părăsit.

— N-aș fi avut curajul s-o fac !

— Dar făcînd socoteala, tot tu ești mai vinovată față de el. L-ai luat și l-ai părăsit cînd ai vrut, iar acum el suferă, atît cît este el în stare, în orice caz mai mult decît tine. Dacă nu ți-aș aduce eu aminte, nici nu te-ai gîndi.

— Pentru că te iubesc pe tine !

— Mă iubești pe mine dar ai făcut tot posibilul ca să iubești pe celălalt. Aș prefera să te fi făcut cocotă, să fi fost prin viața ta o mie de bărbați ; aș ști astfel că ai făcut-o să te răzbuni pe mine și poate m-aș consola. Dar dacă ai ales pe unul singur, ai făcut-o cu gîndul ca să te aranjezi. Știi ce ? Du-te și te mai dă și altora, corpul tău tot nu are nici o importanță. În felul acesta nu vom mai avea discuții.

Ioana plînge deznădăjduită, vorba mea m-a înflorat. Dar văd îndată că Ioana nu m-ar asculta, căci

nu mai pricepe nimic din ceea ce s-a întâmplat cu
dînsa.

Cum pot să-i reproșez ceva Ioanei de acum, cînd între ea și cea de odinioară, care a greșit, nu este, din punct de vedere sufletesc, absolut nici o asemănare ? Am de atîtea ori impresia că nu sînt un singur om, ci sînt în fiecare clipă altul, și între ei nu există nici o legătură. Ce-mi pasă acum de o boală pe care am avut-o cu un an înainte ? De un necaz vechi ? Îmi aduc aminte de întîmplările de altădată ca și cum ar fi ale altuia și, pentru o durere de cap actuală, aș dărui toate bucuriile trecutului. Ce-mi pasă dacă cel ce mi-a fost mai scump a murit acum un an sau acum doi ani ? Și dacă ar fi să i se prelungească viața cu mulți ani din trecut, dar să moară chiar în clipa aceasta, aș accepta ?

Ioana se înlănțuie de mine cu toate puterile ei interioare, neagă tot ce-a fost rău, trăiește numai din prezența mea, și eu nu pot să am nici o certitudine : și prima oară tot așa de îndrăgostită se arăta ! Ioana răspunde invariabil : „Pentru că te-am iubit tot timpul și am plecat ca să mă răzbun !“ N-am avut dreptate, altul este motivul meu : carnea de lîngă mine a mai fost atinsă. E tot ce rețin din trecut, restul îmi este complet indiferent.

— Eterna scuță pentru cele ce-ai făcut : „Eu nu te-am iubit !“ Într-adevăr, dacă socotesc lucid, sînt o mie de lucruri pe care nu le-aș face pentru tine, dar orișicine, cît de îndrăgostit ar fi, poate ajunge la aceleași constatări. Sau, după momente, ar face sau n-ar face. Pe timpul bănuielilor mele, aș fi primit să fac ceea ce înainte sau după mi se pare imposibil. De altminteri, aș prefera să mă omor decît

să fiu ridicol și de aceea, în momentele tragice, am luciditatea să mă ascund bine, să nu mă vadă nimeni. Cît am stat împreună, n-a fost gînd pe care să nu ți-l împărtășesc, am împărțit cu tine toate bucuriile, ți-am citit tot ce mi se părea important dintr-o carte, te-am făcut să auzi orice bucată muzicală mă entuziasmase, în toate plimbările în mijlocul naturii te luam cu mine, cu toate că știam că mergi fără ușurință, obosești ușor și deci mi se ratează excursia. Și, pe cît m-am priceput, tî-am păzit, am făcut tot ce am putut pentru sănătatea ta, am tremurat de cîte ori nu mă ascultai.

— Mai puține explicații m-ar face mai fericită. Așa strici și ce-ai făcut bun pentru mine, căci arăți că n-a fost nimic spontan. Toate acestea lasă-mă să le observ eu, fără să-mi atragi tu atenția.

— Dar n-ai observat niciodată nimic. Ai fost o ingrată, altfel nu comiteai atîtea grozăvii.

— Eram liberă să fac ce vreau. M-am despărțit într-un chip loial.

— Adică m-ai dat afară !

— Era singurul mijloc ca să pleci. Știi de cîtă vreme ți-am spus să ne despărțim și tu amînai mereu. Îmi plac situațiile clare.

— Nu se poate spune că a fost ceva clar în cele ce s-au petrecut cu tine mai tîrziu.

— Din pricina voastră, nu din pricina mea !

— Vorbește de claritate cea mai confuză persoană din cîte am cunoscut !

— Poate că tu nu pricepi decît ce e simplu.

— Vrasăzică, dacă ai fi fost măritată cu mine, te-ai fi socotit angajată și n-ai fi făcut la fel ?

— Da !

— Orice femeie, oricît de inteligentă ar fi, se gîndește la măritiș.

— Acesta e un instinct tot atît de puternic ca gelozia sau dragostea. Îl constăți, îl taxezi, dar îl admiti.

— Și chiar așa, dacă ți-ar fi venit o fantezie, dacă celălalt ar fi spus că sînt un bicisnic, l-ai fi crezut și ai fi făcut la fel. Argumente ca să te scuzi se găsesc oricînd.

— Dacă m-ai fi iubit, Sandule !

— Iar vorba asta ! Ai dorit să dansez ca o paiață în fața ta și asta mi-a fost imposibil. Am făcut-o uneori, dar numai din lașitate, cu gîndul ascuns de a mă reface la prima ocazie. Nu pot suferi despotismul. La cea mai mică încercare de a ta de a mă constrînge, regret că nu am curajul să fug și asta mă face să te urasc. Îmi place să am impresia că, după voie, mă pot duce, întoarce, rămîne singur sau sta cu tine, fără să-mi ceară, nimeni șocoteală. Am anumite secrete, preocupări, în care nu-mi place să intre nimeni.

— Egoism bărbătesc.

— Cu puțină șiretenie, ai fi izbutit orișice ! Dar tu nu poți să-ți taci triumful tocmai în clipa cînd mă simt umilit.

— Eu nu pot să ascund nimic !

Imensul merit al Ioanei, care o face așa de diferită de toate femeile, e în același timp motivul prim al dezastrelor noastre. Sînt extrem de bănuitor și nu știu dacă aș putea fi mințit. Sau ar fi destul să descopăr o minciună cît de mică, ceva turbure în privirea clară, minunată a Ioanei, ca să nu mai am încredere în nimic, să caut să explic fiecare gest, fiecare vorbă în toate chipurile posibile (chiar dacă nu ajung la realitate). Și Ioana încearcă să mintă uneori. În urma discuțiilor chinuite în care vede că rău îmi făcuse mărturisirea ei sau în urma sfaturi-

lor unei amice care susține că sînt unele minciuni inofensive, dar necesare pentru pacea dintre un bărbat și o femeie, Ioana se hotărăște să procedeze și ea la fel. Dar spune minciuna cu atîta stîngăcie, se contrazice așa de ușor, încît încercarea ei numai mă amuză și mă face să am și mai multă încredere.

— Întotdeauna îți găsești scuze !

Într-adevăr este așa ? E drept că atunci cînd o învinovățesc se scuză, găsește la fiecare tînguire a mea o replică, o explicație. Dar au vorbele o importanță așa de mare ? N-o văd în același timp cît e de nenorocită și că totul n-a fost decît o încercare să lupte împotriva mea și a vocilor din sufletul ei ? Uneori așa îmi spun, dar alteori ciuda îmi este mai mare și atunci gîndesc că în nici un caz între noi nimic nu poate dura și nu voi ierta niciodată. În multe situații dintre noi sîntem la fel cum am fost odinioară, eu tot așa de distrat, iar ea tot așa îmi reproșează, se chinuie și pedepsește cu vorba această distracție. Dar acum nu mai amenință niciodată că o să plece sau că o să încerce să-și refacă viața în altă parte. Cînd o iscodesc asupra intențiilor ei ascunse : „Știu ce se întîmplă fără tine ! Oricît de rău ar fi, continui viața aceasta.“ Spune așa chiar dacă e mîniată pe mine, și mă miră, căci știu că e incapabilă să profite de o experiență și că rămîne tot așa de instinctivă. În schimb, eu am planuri mari de a fugi. Altă dată mă simțeam prea slab ca să iau hotărîrea, dar nici nu mă gîndeam să-mi educ energia, cu toate că viața cu Ioana se rezolva într-o mulțime de scene. Acum, cu toate că sînt tot așa de firav, și pe deasupra știind ce-am suferit în lipsa Ioanei, fac socoteli ascunse cum m-aș putea vindeca. Par un hoț, ce plănuiește la întuneric o mare prădă-

ciune. Îmi spun că poate atunci eu am fost vinovat, dar acum sint absolvit de toate și e nedrept să nu fiu cruțat. Toată povestea m-a umilit adînc, mi-a demonstrat ce nevolnic sînt și ce puternică este Ioana. Aș vrea să mă răzbun măcar ca să priceapă că-i sînt egal și că nu am acceptat totul numai din slăbiciune. Să nu mai gîndească cum gîndește : „Trebuie să-l admit așa, căci îl iubesc. Dar ce mult aș fi vrut să fie mai puternic !” Cred că Ioana ar fi trebuit dominată, și, cu scrupulele mele, cu o mie de explicații pe care le sugerează fiecare întrebare am părut slab. Să fiu destul de tare ca să plec, fără să mă reție fiecare din vaietele ei !

— Cînd mă gîndesc la ce a fost, nu-mi vine a crede. Cu mine s-au întîmplat toate grozăviile ?

Așa spune Ioana. Frază feminină prin excelență. Cu noi bărbații nu se pot petrece surprize, chiar dacă am trăi viața cea mai aventuroasă. Sîntem conștienți de ce am făcut sau, în orice caz, ne luăm răspunderea pentru tot ce a fost, pentru noi înșine. De aceea poate sîntem mai puțin proaspeți, purtăm întotdeauna după noi întreg trecutul. Femeile trec prin toate transformările, renăscînd de fiecare dată. Par, în momentul trăirii, că pun toată frenezia corpului și a sufletului, și totuși, după un timp, constăți că pentru ele n-a fost decît o închipuire. Nu mai recunosc nimic din propria lor viață trecută și nici nu au ambiția s-o salveze, pentru a avea o scuză. Ca valul fermecat care se apropie de mine, plin de sunete și de scînteii, dar curînd se destramă, ca să încerce o nouă construcție.

Se plînge : „Mai teribil decît orice în dragoste sînt așteptările. Preferam să-ți anunți venirea după

un timp mai lung decît să nu vii exact. Mă uitam mereu la ceas sau pe fereastră și, în sfîrșit, mă hotăram să ies pînă la poartă, dar nu te vedeam încă, oricît aș fi cercetat pe strada lungă ce se întindea în fața mea. Încercam să citesc, să cînt la piano, dar renunțam după cîteva minute. Mă hotăram : «Nu mă voi mai uita pe fereastră pînă ce nu voi număra o sută. Apoi altă sută. Pînă ce nu voi număra toate franjurile de la perdea. Toate florile vopsite pe pereți. Pînă ce nu voi prinde cinci muște.» Și iar la fereastră și în stradă inutil. Și, în același timp, toate posibilitățile trec prin cap. Poate ai fost călcat de un automobil. Ori te amuzi în altă parte. Sau eu n-am observat bine ora întîlnirii. Sau poate tu n-ai fost atent la ea. Poate ai plecat pentru totdeauna. Ne-am despărțit ca de obicei, fără nici o amenințare deosebită, dar poate că aveai planuri ascunse. Mi-aduceam aminte de o vorbă de a ta, care mă amenințase în felul acesta. Ai spus : «Dacă aș avea curajul să plec !» Poate ți-ai ținut amenințarea. Sau poate te-ai omorît. Ești așa de trist, iubitule, uneori, că eventualitatea aceasta nu mi se pare exclusă. Eram pe rînd miniată pe tine, geloasă sau disperată să nu ți se fi întîmplat ceva rău. Plănuiam cum să procedez în fiecare din posibilitățile închipuite. M-aș fi omorît ; sau de ar fi trebuit să te pedepsesc, m-aș fi dat primului venit. Viky mă vedea neliniștită și încerca să mă potolească : «Ești nebună, dragă, a întîrziat poate pentru că a avut treabă». Vorbă plată, pentru că ea nu mă putea înțelege, pentru că nu iubea sau pentru că avea o fire mai potolită. Întotdeauna, la urmă, se vedea că ea avusese dreptate și că toate bănuielile mele fuseseră nebunii. Realitatea era mult mai simplă. Viky făcea morală : «Ei, nu ți-am spus eu ?!» Ai întîrziat pentru că mergea

prost ceasul, pentru că n-ai găsit tramvaiul la timp, pentru că ai făcut înainte o plimbare pe Calea Victoriei. Mă găseai ostenită și rea !“

Trăiești clipe teribile și apoi ele se așează la întâmplare în memorie. Nu le mai retrăiești cronologic și nici nu le alegi pe cele mai importante. Deodată, o scenă neînsemnată prinde proporții, te persecută, o analizezi cu toate puterile tale de interpretare. Ți se pare că ea este vinovată de tot ce ți s-a întâmplat. În clipa aceasta, Ioana e convinsă că m-a părăsit numai pentru că a trebuit să mă aștepte de câteva ori.

Îmi duc aminte de multe situații în care am fost vinovat față de Ioana, și nici o altă interpretare nu este posibilă (de altminteri, nu interpretez în multe chipuri pentru a-mi găsi scuze, ci numai dintr-o necesitate organică). Nu totdeauna suferințele ei erau proporționale cu greșelile mele, de aceea, dacă îmi era milă după cum o vedeam de chinuită, remușcările îmi depindeau de cum îmi cîntăream greșeala. Sau, câteodată, dintr-o pricină mică, mă năpădesc tristețile pentru tot ce-i făcusem la un loc, fără să mai disting bine fiecare detaliu ; pentru faptul numai că nu izbutisem să o fac fericită. Pentru un motiv însă remușcarea mea rămîne constantă, căci e o trăsătură a caracterului meu observată de atîtea ori zilnic, pe care nu o pot atenua, oricît m-aș căzni, și care, de altfel, nu e numai un prilej veșnic de neliniște pentru Ioana, dar mă împiedecă și pe mine să fiu fericit. Este un defect funest, căruia unii îi spun, ca să-i dea aparență suportabilă, luciditate. A asculta o bucată de muzică, o citi ceva subtil, a fi în mijlocul celui mai superb aranjament al naturii și totuși a nu-ți uita prezența, a nu fi în stare să

exclami ceva fără sens numai din entuziasm, fără să te auzi și să te găsești caraghios, a-ți urmări clipă cu clipă propria-ți emoție și evoluția ei, înseamnă să nu mai ai nici un sentiment pur, nealterat de o cercetare migăloasă și inutilă.

Ioana e febrilă, grăbită să-și satisfacă dragostea, fără nici o judecată a clipei care va veni, credulă în bucuria sau supărarea momentului și nenorocită de ezităările mele, pe care le găsește drept o dovadă a lipsei de dragoste. În clipele cele mai apropiate de Ioana nu-mi pierd pe tovarășul meu interior, care controlează toate gesturile. Poate asta o face să spuie că „n-am iubit-o“, dar acest obicei intim îl aplic pe toate fenomenele înconjurătoare. Din el, acum, când am început să fiu sigur de traiectoria vieții mele viitoare, nu-mi mai scot nici un orgoliu.

Poate că povestesc aceste gânduri sau scene din viața noastră comună în așa fel, că nimeni n-ar extrage adevărul. Într-o viață de câțiva ani, s-au întâmplat fatal multe evenimente. Acum aleg la întâmplare, așa cum îmi vin în memorie sau așa cum le re trăiesc într-o discuție cu Ioana, și neînțelegerea începe să se zbată nu totdeauna pe un motiv important, căci chinurile noastre n-au nevoie de argumente însemnate. Un al trellea, citind aceste rânduri, ar putea, chiar fără să fie om simplu sau fără să simplifice o poveste care nu-l interesează, să tragă o concluzie imediată : „Ai fost vinovat, trebuia s-o iai cu tine și desigur că nu te-ar fi înșelat. Acum, dacă ai puțină inimă, trebuie să ai și destulă tărie și să nu-i aduci aminte, inutil, de ceea ce a fost. Ești convins că te iubește și tot ce-a făcut e numai din dragoste nemulțumită. Are toate scuzele.“ Sau poate ar spune : „A procedat ca orice fe-

meie ușurică, cînd i se pare că găsește un bărbat mai bun. Îndată ce s-a convins că se înșală, s-a întors. Ai prea multă complezență pentru dînsa.“

Dar eu, dacă povestesc numai pe fragmente, ca să nu încerc răbdarea ascultătorului, sau pentru că nu-mi aduc aminte în momentul acesta de toate, am sufletul însă format de întreg trecutul din fiecare clipă. Și cu Ioana nici o clipă n-a putut fi banală. Astfel, clar văd că, cunoscînd aceste note, nimeni n-ar putea să ne cîntărească greșelile, să explice care a fost motivul nepotrivirilor dintre noi. Iar eu numai pentru asta scriu.

E foarte vanitoasă, și din cauza aceasta prevăd multe supărări viitoare. Tot ce-a fost m-a îndepărtat și mai mult de oameni. Am panici în fața oricărei întrebări, căci îmi pare a fi o indiscreție deghizată. Aici, ascuns în portul acesta, mi se pare c-am scăpat de curiozitatea celorlalți sau, în orice caz, nu mă interesează ce se vorbește la distanță, atîta vreme cît sînt sigur că n-am să aud nici o aluzie. Întotdeauna m-am căznit să înțeleg cum se explică frenesia pe care o au oamenii de a afla un secret și apoi de a-l transmite vecinului, cînd, de cele de mai multe ori, nici nu se trage vreun profit. Putem să-l numim act cu totul dezinteresat dacă voim să compromitem actele dezinteresate. Nu interes psihologic, milă sau bucurie, ci numai anecdotă. Și ești încîntat dacă o poți anunța cel dintîi. În orașelul în care m-am născut era un domn care avea pasiunea să anunțe cel dintîi veștile, și am asistat la o scenă admirabilă. A venit la mine cu [o] noutate și i-am replicat cu maliție: „Știam!“ Fața pe care a arătat-o atunci a fost plină de savoare, și mi-am dat seama că sînt multe aspecte esențiale ale sufletului omenesc neexploatate, multe fizionomii ne-

reprezentate de pictori. În spaima mea de a nu fi subiect de conversații e poate o lășitate de a nu trebui să-mi susțin cu tărie părerile și a nu înfrunta opinia publică. Dacă cei dimprejurul meu sînt vinovați de flecăreală, eu sînt tot așa de vinovat că dau importanță acestei flecăreli. Obiceiul meu de a exagera cele mai mici neplăceri personale. (Orice faptă e complicată sau simplă, după cum o complică sau [o] simplifică temperamentul tău.) La fel, unui fricos, dacă e singur noaptea într-o cameră, la cel mai mic zgomot al unei mobile i se pare că-și fac apariția din toate ungherile hoți necruțători sau cine știe ce fantome.

Ajunși la București, Ioana n-o să poată păstra un secret. Oricîte remușcări ar avea, orice ar promite (de altminteri, n-am niciodată curajul să-i cer astfel de promisiuni; mă mulțumesc să creez un obicei între noi, dar îmi dau seama ce șubred va fi în fața primei ei minii), imediat ce voi escamota ceva din viața noastră în fața unui străin), vanitatea ei va fi mai puternică și va trebui să izbucnească. Mereu aceeași concluzie, că tot ce s-a întîmplat n-a schimbat nimic, că sîntem în aceeași luptă ca și odinioară, egali în drepturi.

Am un teanc de scrisori de la Ioana; am încercat, în lipsa ei, să le recitesc, dar am renunțat îndată, căci nu mi-au folosit la nimic, nici rău, nici bun. Poate scrisorile, după multă vreme, la bătrînețe, să aibă o valoare mai mult pentru aducere-aminte, dar deocamdată a le păstra înseamnă pură vanitate. Credeam că, recitindu-le, o să am prilej de melancolie, dar faptele transcrise acolo mi-erău indiferente și de alt ordin ca preocupările torturante de acum. Apăreau ca o suferință veche, în momentul cînd te invadează o suferință nouă. O scrisoare

n-are decît o valoare momentană, te bucuri cînd face pe drum cît mai scurt timp, căci înseamnă că-ți aduce sufletul cel mai din urmă al iubitului, iar o scrisoare întîrziată nu te consolează prea mult, dacă ai neliniști că nu mai primești nimic altceva. Este ca și cum o scrisoare datată vechi i-ar anunța „sînt sănătos“ și dacă nu mai știi noutăți, îl consideri pe acest „sînt sănătos“ ca pe o prevestire rea. La fel un „te iubesc“ apare tot așa de repede învechit și ai nevoie de noi asigurări. Citind ce-a scris Ioana, aveam impresia că citeam pe altcineva, altă poveste de dragoste, care nu mă putea interesa în clipa aceea. De acolo nu puteam extrage nimic ce să se potrivească neliniștilor mele. Concluzii asupra sufletului feminin nu mă gîndeam să fac. Poți să ajungi la cîteva observații perfecte, aplicate la nouăzeci și nouă de femei dintr-o sută, dar era totuși posibil ca Ioana să fie tocmai excepția. N-am crezut niciodată că mi s-ar putea întîmpla ceva excepțional, dar în nenoroc am presupus cazul unic pentru mine, și apoi, cu toate neîncrederea mea, am fost convins întotdeauna că Ioana este deosebită de celelalte femei prin inteligența virilă, dar și prin ravagiul care îi tulbură tot timpul ființa, prin necesitatea de a fi nefericită. O scrisoare poate avea o valoare intrinsecă prin parantezele care se fac asupra epocii, a vieții, a întîmplărilor. Din rîndurile Ioanei se poate construi temperamentul ei: bănuielile, afirmațiile grăbite, dar totdeauna pline de sugestii, patima în ură și în dragoste, încercarea zădarnică de a fi înțeleaptă sau mărîmimoasă, naivitățile încîntătoare; apoi miinile și remușcările. Dar acum nu mă interesa să o construiesc, ci voiam numai să știu: „Mă înșală sau nu?“ Și în urmă, cînd am început să o detailez și să întrebuițez pentru asta toate mijloa-

cele mele de obiectivare, nu înseamnă aceasta o detaşare ? O încercare de a mă reface, de a fi iarăşi întreg şi nu aruncat spre toate vînturile ? Cu toate frămîntările zilnice, se întîmplă în mine o refacere ? Şi din pricina aceasta, Ioana e neîncrezătoare la jurămintele mele ?

Întotdeauna, toţi cei ce m-au cunoscut mai de aproape mi-au spus : eşti un exagerat. Cuvîntul este exact, dar trebuie aplicat numai la necazuri. Bucuriile nu ştiu să le preţuiesc şi nici să le întretîn. De altfel, nu sînt niciodată pure. O dată cu ele, păstrez şi conştiinţa neînsemnătăţii lor sau le alterez cu bănuieli că poate mă înşel. E greu să crezi într-un noroc special pentru un om. Dar nu se poate să nu te impresioneze un vecin căruia îi reuşesc toate, chiar ceea ce pare mai neverosimil. Eu n-am avut niciodată o bucurie mare pe neaşteptate. Totul s-a o mulţime de oameni mai nenorociţi decît mine, dar asta nu putea să mă consoleze, căci astfel de exemple se pot găsi oricînd. Nu mi s-a întîmplat niciodată o bucurie mai mare pe neaşteptate. Totul s-a îndeplinit în lungi etape, ca şi cum soarta a ezitat îndelung pînă să-mi facă vreun dar. Bineînţeles, la capătul atîtor îndoieli, nu poate fericirea să mai fie mare. Mă găseşte obosit, plictisit, hotărît să nu o mai aştept. Mă întreb întrucît toate aceste observaţii au o valoare obiectivă sau sînt rezultatul caracterului meu întunecat. În orice caz, toată lumea spune că orice neplăcere ia la mine proporţii. Toată povestea cu Ioana va fi (fost) numai rezultatul exagerărilor mele ? Totul poate să pară neverosimil unui om normal ? Durerea însă cu care construiesc este certă.

— Eu nu sînt gelos !

Stăm unul lîngă altul pe nisip, în faţa mării, soarele pătrunde în noi, dar eu, cu această afirmare,

am alungat brusc tot calmul. De ce am spus vorba care nu corespunde nici unei realități ?

Ioana nu este în stare să descopere că am vorbit astfel numai pentru că un gând îmi venise și mă umilea. Poate că în dragoste e imposibil să nu iai pe celălalt în serios. Și apoi, în momentul necazului, nu poți să te consolezi cu adevăruri generale. Ioana, în loc să gândească : „Săracul ! Dacă n-ar fi gelos, poate s-ar potoli“, continuă să discute ca și cum afirmația mea ar fi exactă.

— Cel puțin n-ai delicateța să nu mi-o spui.

— Nu-mi închipuiam că această mărturisire poate constitui o ofensă. (Nu știam ? Cunoscînd-o pe Ioana ? !)

— Orice femeie ar fi ofensată.

— Credeam că pentru noi este un caz special. După atîtea experiențe putem să avem curajul să privim adevărul în față.

— Sînt adevăruri care nu trebuie agitate ca un drapel.

— Dar eu admit să examinez zilnic ceea ce e, într-adevăr, grav.

Un strop de apă cade neașteptat pe pielea caldă. Ioana continuă :

— În definitiv, bărbaților nu le place să facă astfel de mărturisiri.

— Nu cred că ar fi un privilegiu pentru femei.

— Gelozia este cea mai complectă lecție a vieții. O experiență vastă pe care o ai totdeauna la dispoziție.

— Numai producătoare de neliniști, dar nu știu dacă îți dă vreo certitudine.

— Nu-i interesantă certitudinea, ci drumul spre ea. Numai oamenii lipsiți de fantezie nu știu ce-i gelozia.

— Ce tirade, iubită Ioana, parcă ai declama din Victor Hugo !

— Ce știi tu !

Și iar după o pauză :

— Nici eu nu sînt geloasă.

Scene stridente, fără nici o corespondență cu suflutele noastre, pe care le continuăm însă îndelung, punem toată priceperea noastră de demonstrație și pasiune ca să le susținem, să cîștigăm parcă ceva important, și rămînem la urmă epuizați și amăriți pe noi, căci se petrece atîta zbatere inutilă, stupidă, fără să ne intereseze măcar, și nu putem să o înălțurăm.

Te jăhui : suferința unui an ! Dar nu există numai atmosferă sumbră. Citeva iluminări, oricît de scurte, îți demonstrează că acest vaiet conține în el și o doză de farsă. Dacă ești surprins de cineva tocmai atunci, acela va păstra din tine o siluetă cu totul opusă celei obișnuite. În timpul despărțirii noastre, un prieten m-a încunoștințat : „Am văzut pe Ioana cu o fată pe stradă, părea foarte veselă”. Am păstrat chipul unei Ioane vesele, am fost multă vreme convins că dînsa s-a vindecat de mine foarte simplu și chiar acum, cînd îi văd toată transfigurarea din pricina mea, tot o bănuiesc, căci îmi amintesc vorba prietenului. De altfel, pentru suferință trebuie să ai timp. Cînd ești prea ocupat, te refaci mai ușor. Sau e la fel dacă ai ocazia să călătorești. Am avut impresia că sînt mai indiferent pe măsură ce mă îndepărtam, că există chiar o proporție între durere și kilometrii făcuți. Probabil că este o complicitate în trăirea întunecoasă, întreținută de atmosfera aceleiași camere pe care o locuiești, acelorași prieteni ce-î întilnești fatal, iar în voiaj n-ai timp de

gînduri vechi, la fiecare cotitură apare un spectacol nou și viu. (O carte în clipele grave n-o utilizezi, căci ți se pare moartă, oricît ar fi suprapusă pe realitate). Apoi dificultatea ca să te înțelegi cu străinii, ca să te descurci în locuri necunoscute, te preocupă.

În absența Ioanei am fost pentru prima oară la Saint-Malo și, după ce am părăsit hotelul de lângă gară, mergeam pe istmul lung aproape de un kilometru, ce ducea la orașelul-cetate. Eram emoționat de priveliștea ce se desfășura în față, căci zidurile trase capricios scinteau sub soare, iar marea se întindea nesfîrșită, legănînd comori de pietre scumpe. Am avut o clipă în care emoția mea a fost imensă și am spus : „Dar bine că s-a terminat odată toată istoria aceea, îmi sacrificam viața inutil, dădeam atîta importanță atîtor nimicuri. Îmi este egal ce se va întîmpla cu dînsa și, dacă și-a găsit un amant cu atît mai bine, scap de ultimele scrupule ce mi-au mai rămas. Viața e minunată, numai noi sîntem de vină că o urîțim. Cît timp voi avea un copac verde și parfumat în față voi putea fi fericit !“

Străbat uneori în noi astfel de extaze și așa ne tulbură, încît credem că trebuie să dureze mereu, oricît experiența ne-ar învăța că ne vom regăsi curînd exact ca mai înainte.

Oricine îți dă aceeași povață : ca un menaj să dureze (și se poate extinde asupra împerecherii în general), trebuie ca amîndoi să facă multe concesii. Adică să taci anumite preocupări, să minți cînd este nevoie, să renunți la orice gust personal dacă nu se potrivește celuilalt. Dacă cei doi nu sînt oameni proști, își dau seama perfect de falsul în care trăiesc, dar preferă să nu-l discute, să lase o mulțime de chestiuni fără rezoluție, să fie parcă încîntați la

capătul fiecărui an trecut că nu s-a stricat mașinăria. Și oamenii încurajează : „Cu vremea se aranjează totul“. Adică, apărînd pericolul bătrîneții și al morții, totul se simplifică, nemaiavînd răgazul pentru a reîncepe. Toate acestea sînt exacte pentru un menaj fericit. Eu cu Ioana din pricina asta nu ne-am înțeles : n-am tănuțit nimic și ni s-au părut monstruoase împăcățile hipocrite ale celorlalți.

În momentul marilor neliniști ești ridicol, căci ceri deslușiri oricui asupra vieții sau consolări abia deghizate și minuiesti conversația așa ca să ai un răspuns convenabil. Asta nu împiedecă să-ți vezi ridicolul chiar atunci, să știi precis că nu poți să afli nimic de folos și că faci numai mărturisiri compromițătoare pentru amorul propriu, care va suferi mai tîrziu. Dacă cel ce te ascultă este un om fin, atunci nu-l interesează întrebările tale idioate, ci febrilitatea cu care le pui. Știe că nu poate să extragă nici un adevăr din explicațiile pe care i le dai, dar îl interesează spectacolul atît de rar al tresăririlor din fața lui. Cu domnul Theodoriu, licențiat în filozofie, sînt prieten vechi și ne-a plăcut întotdeauna să discutăm îndelung, în plimbări nocturne. Mare asemănare nu este între noi, el inteligent, orice observație asupra unei cărți sau unui om prefăcîndu-se într-o idee ; eu avînd doar unele întuiții. Prietenia noastră pare multora ciudată, căci domnul Theodoriu este recunoscut ca un om cu replica tăioasă, utilizează ironia și nu-și pierde capul în nici o împrejurare. Dar cu mine a fost întotdeauna extrem de cald și, fără să-mi facă declarații, foarte prietenos, fie că pricepe că la cea mai mică ironie aș fugi, fie că îl interesează panicile care se petrec veșnic în mine. Poate că nici nu face prea multe socoteli, ci

numai, după ce se războiește cu toată lumea, se simte bine în tovărășia unuia care se admite învins de mai înainte. Probabil că în lungile noastre conversații asupra vreunui adevăr general omenesc noi nu făceam decît să ne iscodim reciproc, eu ca să aflu anumite explicații asupra întîmplărilor mele tragice, iar el ca să asiste la ciudățeniile vibrațiilor unui om. Bineînțeles, numai el avea un profit, căci nu-l interesează un rezultat precis, ci numai jocul transformărilor, savura toate contradicțiile, luminile și umbrele mereu în succesiune și mereu lipsite de logică (și eram destul de stăpîn pe mine ca el să nu-mi considere disperarea prea mare și să nu aibă remușcări că mă examinează), în timp ce eu aș fi voit explicații precise. Îi puneam tot felul de întrebări generale ca să știu dacă Ioana, cu caracterul ei, m-ar putea înșela, îmi dam seama de ridicolul și zădărnicia investigațiilor, dar totuși continuam. Domnul Theodoriu (ne spunem „domnule“, căci relațiile noastre, deși amicale, păstrează o distanță, ceea ce nu se potrivește cu nevoia mea de efuziune) trebuia să mă puie în curent cu Freud și cu încercările lui de a descifra mecanismul omenesc, dar fatal nu putea să-mi dea decît generalități la cazul povestit de mine sau, mai bine zis, transfigurat de mine.

Reîntîlnirea mea, după trei ani de despărțire, cu Ioana, s-a întîmplat în timpul plimbărilor noastre, și atunci cu febrilitate am început să pun o serie de întrebări. Nu știu cum și-a explicat el transformarea mea, căci neliniștea și-a mărit intensitatea, și apoi, înainte îl iscodeam cu șiretenie, intercalînd în ceea ce voiam să aflu alte chestiuni, iar acum nu mai aveam timp să întrebuițez nici un subterfugiu. Mărturisirile erau abia deghizate, și uneori mă

găseam așa de nenorocit, încît n-aș mai fi păstrat nici un secret dacă domnul Theodoriu nu s-ar fi priceput să ție distanța. De altfel, el rostise la începutul cunoștinței noastre o sentință care făcuse imposibilă orice familiaritate între noi : „Confesiunile sînt vulgare“. Principial avea dreptate, dar totul depinde de emoția cu care faci acea mărturisire și de clipa importantă și rară pe care o alegi pentru ea. Și poate că păstrez pentru domnul Theodoriu un reproș ascuns și o bănuială, indiferent de prietenia care s-a menținut intactă pînă la urmă, că părerea lui n-a fost decît egoism, instinctul de a se pune la adăpost de efuziunile altuia, ca să nu-și turbure liniștea sufletească.

Ioana adusese cu dînsa o mulțime de idei complicate, cu care nu eram deprins și pe care nu puteam să le neg dintr-o dată, pentru că ea pusese toată viața în ele. Se mai adăugau și alte motive. Înțelegînd-o cît mai bine, era și mijlocul cel mai sigur să mă insinuez din nou, s-o fac să se apropie iarăși de mine, să mă prețuiască dintr-o dată, găsindu-mă de aceeași părere, pentru chestiuni care, credea ea, îmi erau complet străine. Mai tîrziu, după acest ocol, aveam să-i transmit credințele mele, s-o recîștig în întregime. Și un al treilea motiv : trăisem tot timpul cu credința neînsemnătății mele și a superiorității celui alt. Ioana se schimbase, lăsîndu-mă în voia tuturor îndoielilor. Încercarea de a o înțelege era încercarea tragică de a-i reda încrederea în inteligența mea. Semănam cu elevul fără memorie, învătînd ca un nebun ca să fie egal cu unul cu memoria bună, în ascuns, căci e umilit să-și arate inferioritatea. Printre alte păreri susținute cu pasiune de Ioana, era : „Vă iubesc pe amîndoi, sînteți complet opuși, dar egali“. Examinează aceste vorbe de

un străin, ele par' ridicole, ieșite din vreun roman de George Sand (niciodată Ioana n-a cetit vreo carte de George Sand). Era însă de ajuns să-i privești fața, spunându-le, ca orice interpretare ironică să devină o faptă rea. Părea o flacără, așa de fierbinte, de tremurătoare, de miraculoasă și în același timp purtând misterul stingerii apropiate. Dar se poate explica resortul declarației ei. Voia cu orice preț să salveze ceva din dezolarea în care trăise și pe care o înfăptuise singură, din atâtea iluzii în care pusese tot entuziasmul. Aceasta, ca să-și ascundă remușcările. Și acum utiliza, mai ales ca să se potolească (întotdeauna, în nenumăratele noastre discuții, a vorbit mai mult pentru dînsa decît ca să-mi răspundă mie. Deseori am avut impresia că fiecare monologăm. Replica nu e făcută decît ca să ne sugereze noi scuze sau învinovățiri), tot felul de afirmații dubioase. Pornită astfel, trebuia să întregească, printre o mulțime de detalii, calitățile lui și calitățile mele, și teoriile ei deveneau și mai complicate și mai fantastice. Încercare de a se calma, am zis. Un instinct de conservare, dar la un rezultat binecuvîntat nu ajungea niciodată, astfel că situația ei îmi mărea încă mila. Semăna cu un animal sălbatic, închis într-o cușcă și căutînd fără obosire, zadarnic — și va căuta așa, poate, pînă la sfîrșitul vieții — un loc liber pe unde să fugă.

Astfel de surprize omenești i le expuneam domnului Theodoriu. Desigur, el era prea inteligent ca să găsească vreo poveste omenească ridicolă, oricît de stridentă ar părea. Dar ce explicații ar fi putut să-mi dea ?

Cred că, înainte de toate, spiritul ei de dominație și, o dată cu el, incapacitatea mea de a fi

constrins, au creat toate tragediile dintre noi. În dragoste a avut toate pretențiile. Așa de distrată totdeauna de tot ce o înconjură, nu-i scăpa cea mai mică intenție de a mea de eliberare, chiar cînd ea consta numai în gustul de a face singur o plimbare pe sub teii parfumați, gust pe care nu-l invocam ca să o ofensez, și numai din pricina discuțiilor iscate de dînsa devenea o ofensă : apărea deodată ca ceva esențial pentru firea mea și-i reproșam că sînt împiedecat ca să-l îndeplinesc. Dacă Ioana ar fi avut neînsemnata șiretenie să-mi spuie simplu : „du-te“, poate nu m-aș fi dus. Dar la protestările ei, un eveniment fără importanță de felul acesta devenea singura mea sursă de fericire, renunțînd la el mi s-ar fi părut că fac o lașitate, cu toate că după ce-mi îndeplineam pretenția și-o găseam pe Ioana distrusă, voiam să o împac cu orice preț și, fără să mai socotesc că ce făceam acum era tot o lașitate, mă învinovăteam singur, puneam cît mai multă convingere ca să-i găsesc ei dreptate. Spiritul ei de dominație era ceva de sine stătător, nu putea fi explicat simplu, numai prin dragostea prea mare. Îl aplica și alteori, cînd dintr-o dată o părere de a ei trebuia să fie luată în seamă. În general însă nu avea prea multe neînțelegeri cu familia (de străini se sfia), căci cu toții renunțau să o contrazică chiar de la început, iar Ioana uita curînd ceea ce pretinsese vehement. Cu mine, însă, își susținea dorința pînă la sfîrșit, iar eu întrebuițam toate șireteniile ca să mă ascund de dînsa. Și dacă îi arătam la urmă nedreptatea, găsea întotdeauna un argument ca să se explice, convingîndu-mă că un om inteligent poate să demonstreze orice. Nu voiam să împrumute nimănui nici o placă de patefon și cred că asta nu era încăpăținare. Ți-

neam atit de mult la fiecare placă, trăisem atitea emoții la muzica ei, avea o poveste fiecare, încit puteam avea pretenția asta. Și totuși, Ioana era incapabilă să-mi facă voia, de aș fi rugat-o sau i-aș fi poruncit, și mereu descopeream câte-o lipsă printre discuri, deoarece fără să mă întrebe împrumutase cuiva „foarte amator de muzică“. Și atunci, discuțiile începeau, întrecînd în violență intențiile noastre. Am observat lipsa din colecție a unui *Coral* de Bach, piesă de mare importanță. De multe ori l-am ascultat cu o puternică vibrație și brodînd pe aceeași idee : „Ce stupizi sînt aceia care fac din Bach un abstract ! Aici sînt cataclismele cele mai personale, țipetele interioare n-au nici o discreție.“

— Iarăși n-ai ținut seama de rugămîntea mea !

— Nu țiiu seama cînd rugămîntea nu e decît expresia celui mai feroce egoism !

— Crezusem că ne-am înțeles !

— Numai ca să închei discuția...

— Și cui i l-ai dat ?

— L-am trimis prin Charles, Arabellei.

— Tocmai la Balcic !

— N-avea grijă, am rugat să bage de seamă să nu strice placa și, dacă ți-o vor strica, îți cumpăr eu alta.

— Dar de ce Arabellei ? Te-a rugat ea ?

— Arabella e o ființă profundă. Îmi închipui ce vibrații o să extragă din Bach.

— Poate că n-o interesează muzica.

— O interesează, mi-a spus Charles.

— Ce superficială ești uneori ! Știi că toți se arată amatori de muzică și, în practică, nu găsești pe nimeni care să aibă răbdarea să asculte trei ore în șir.

— Arabella e nenorocită și va avea toate răbdările.

— Ce știi tu despre oameni ! De câte ori nu te-ai înșelat și ți-ai schimbat părerea...

— Este lipsă de orice pătrundere psihologică, închipuindu-ți că oamenii se pot prinde într-o formulă și vor rămâne identici tot cursul vieții.

— Pentru tine, Ioana, ei evoluează zilnic.

— De ce nu ? Părerea mea e bună numai pentru elipa în care mi-o formulez !

— Ce fantastice afirmații ! Îți pot scuza astfel toate erorile.

— La urma urmei, ce importanță are dacă mă înșel ?

— La fel te-ai înșelat și asupra mea și m-ai găsit, pe rînd, bun și rău, prost și deștept.

— Pentru că ai fost, pe rînd, bun și rău cu mine.

— După cum ai socotit tu la diferite momente !

— Niciodată n-a fost o socoteală calmă, ci totdeauna rezultatul unei emoții.

— Tocmai din pricina aceasta convingerile tale n-au o valoare obiectivă, ci sînt simple păreri momentane.

— În dragoste n-are ce căuta obiectivitatea.

— Parcă n-ai făcut la fel, în părerea ta despre celălalt !

Ce departe ne-a adus conversația cu ocazia unui disc de patefon ! Am reîntors discuția.

— Și cînd o să avem *Coralul* înapoi ?

— Se va găsi o ocazie. Tot îl știai pe de rost și nu-l mai cîntai.

— Indiferent dacă nu-l mai cîntam, îmi era drag să-l ții în discotecă.

— Ce meschinărie ! Să-l ții închis, fără să se bucure nimeni de el !

— O fi meschin, dar e perfect uman ; ia exemplu de la cei care au patima de a strînge cărți, chiar dacă nu le citesc decît o dată.

— De altfel, meschin este tot scandalul care mi-l faci acum !

— În definitiv, îmi este egal cum taxezi pretenția mea, dar dacă nu vrei să-mi ascuți rugămîntea, atunci să știi un lucru mai simplu : sînt discurile mele, strînse cu multe sacrificii, și nu permit nimănu-i să puie mîna pe ele fără voia mea.

— Ești inconștient, nu-ți dai seama ce spui. Astfel de ofense nu se uită.

— Eu am fost cel dintîi ofensat !

— Și dacă-ți sînt așa de intime, de ce le-ai adus la mine acasă ?

— Din generozitate, știind ce mult îți place muzica.

— Nu cu prețul acesta !

— Și din dorința de a împărți cu tine ce am mai scump.

— Gesticurile frumoase se fac pe ascuns, nu te lauzi mereu cu ele.

— Tu mă forțezi la astfel de mărturisiri, ingrată ai fost totdeauna.

— N-ai avut nici un merit ca să procedez altfel.

— Acum găsești că tot ce-ai făcut a fost admirabil !

— Nu tu ești acela care ar trebui să judeci !

— De ce s-au mai întîmplat, Doamne, atîtea grozăvii, dacă nu s-a schimbat nimic !

Discuție stupidă, nedemnă de niște oameni care pretind că-și petrec aproape tot timpul în preajma vreunei cărți celebre, dar se pare că e fatală în dragostea noastră. Renunțăm pentru clipa aceea la orice

gînduri însemnate, ca să susținem cu pasiune niște idei fără valoare.

Oricine ar face remarcă, de ne-ar asculta, că repetăm aceleași lucruri fără importanță, că sîntem lipsiți de orice logică, și s-ar mira că nu ne dăm seama că ne agităm inutil pentru motive puerile, uitînd complet cea ce este grav între noi și aruncînd astfel chiar bănuiele asupra posibilității noastre de a fi gravi. Poate însă că, dacă ar fi mai pătrunzător, observatorul ar sesiza că vorbele simple ascund adevăruri profunde, fatalități ale temperamentelor noastre.

Odată am hotărit să facem o excursie în munți și, ca să nu atragem atenția camarazilor clevetitori, am plecat eu mai întîi la Brașov, rămînînd ca Ioana să vie peste trei zile. Am găsit cameră ca să o primesc și m-am bucurat de fiecare copac pe care avea să-l admire și ea în curînd, am făcut o mie de planuri. I-am scris între timp și o dată i-am vorbit la telefon, spunîndu-i mereu cu ce nerăbdare o aștept și cum toate frumusețile naturii nu pot fre-măta în mine fără ea, parcă ar fi un disc (aceeași manie) care strălucește alături, îmbie cu o mie de emoții, dar așteaptă încă diafragma pentru a-și spune întreg secretul.

Nu avusesem ocazia despărțirilor dar oricum, totul nu era prea important, durase abia trei zile. Și, de altfel, întrevedeam pentru mai tîrziu despărțiri mai lungi, căci îmi plăcea să văd cît mai multe ținuturi, iar Ioana obosea repede: și știam că dragostea nu ține tot timpul, ci, dimpotrivă, are nevoie de unele recreeri.

La ora fixată am venit la gară să o întîmpin, însă tocmai în clipa sosirii trenului un băiețaș cu

ziare alerga pe peron tipînd : „Asasinarea președintelui Republicii franceze !“ A trebuit să mă opresc, să cumpăr ziarul, să-l desfac și să citesc repede telegrama, îndreptîndu-mă înspre trenul care se opri de două minute. Ioana se dase jos, probabil că fusese tocmai lîngă ușa vagonului, căci nu coborîse încă toți călătorii. Știrea aflată a făcut să existe o ușoară ezitare în mersul meu spre dînsa, o preocupare nouă, care împărțise în două emoția pentru venirea Ioanei. De altfel, chiar din pricina Ioanei, am trecut la un nou gînd, însă fără legătură cu bucuria revederii, așa cum pretindea ea : spre surpriza mea, Ioana nu se mai înfățișa întocmai cum o lăsasem cu puțin înainte în traiul nostru comun, ci avea aerul provincial, așa cum o cunoscusem la prima noastră prezentare, și pe care îl mai descopeream cu delicii, extrem de rar. Găseam o savoare nu din transformarea Ioanei, cît mai perfectă în persoana în curent cu civilizația, ceea ce mă străduiam totuși să izbutesc în fiecare zi, ci cînd o revedeam întoarsă la felul ei prim, naiv și prăfuit, cum ieșise din liceul de provincie. Chip pe care nu-l suportasem odinioară, făcusem tot posibilul să-l risipesc și, în principiu, n-aș mai fi vrut să reapară în fața altora, căci m-aș fi simțit umilit de a-mi fi ales o iubită de modă veche.

Această umilință aveam să o simt de multe ori, dacă nu din pricina aspectului, căci Ioana își făcuse cea mai pariziană siluetă, în schimb, din pricină că în lume nu se vedea tot ce știa, felul cum se pricepea să judece o carte, fie din timiditate, fie din instinctul de a face împotriva dorinței mele, din orgoliu de a se ști iubită numai pentru ea însăși.

Ce ciudată transformare la o persoană pe care de-abia o părăsisem ! Acum, Ioana apărea străină,

deși apropiată, mă simțeam invadat de emoții ca și cum n-am fi dus pînă acum viața cea mai familială și de multe ori plictisitoare.

O dată cu aerul ei prim, observam și transformările care se făcuseră în ea de atunci, la fiecare gest descopeream o schimbare nouă, ca și cum în cîteva minute, cel mult o jumătate de oră (după care Ioana trebuia să devină exact cea de la București, doar cu decorul schimbat), aveam prilejul să asist la o repetiție, prodigios de repede, ceea ce se petrecuse lingă mine în cîteva ani și nu-mi dasem seama din pricina încetinelii schimbărilor.

Pe Ioana am descoperit-o adolescentă, cu mine crescuse și se implinise, și din cauza dragostei pentru mine se făcuse femeie. Dacă cineva n-o văzuse de multă vreme, reflecta neapărat : „Cum te-ai schimbat, Ioana !“, înțelegînd prin această vorbă, desigur, și preocupările care se schimbaseră, și obiceiurile, și rochiile cu totul altele, dar mai ales transformările fizicului. Eu nu-mi dasem seama de nimic. Și acum, la gară, după trei zile de despărțire (poate și din cauză că Ioana re trăia emoțiile ca la început), am reconstituit aerul ei provincial, care mă izbise la prima dată, și apoi, pe rînd, tot ceea ce i se întîmplase cu mine, căci se mărise, se îngrășase ușor, avea o prestanță de femeie (am reflectat : „Ce uimitor i-ar sta într-o rochie de bal !“), și eram mîndru, ca și cum minunea mi se datorește numai mie.

Noutatea dublă a veștii politice și a aspectului Ioanei ce simplu s-au așezat în mine în cîteva clipe și ce complicată e detalizarea lor, ce nedreaptă mai ales, căci prin prea multe amănunte distrug o emoție. Și ce reduse sînt mijloacele noastre de exprimare față de stările sufletești. De cîte ori afirmăm ceva fără o mie de paranteze, escamotăm.

Ezitatea mea a apărut un cataclism pentru Ioana. Oricît i-aş fi explicat, îi distrusesem orice bucurie, şi acum, dacă i-aş vorbi din nou, ea ar suferi iarăşi, indiferent de cîte s-au schimbat între noi, după cum un sensibil suferă după douăzeci de ani de observaţia pe care i-a făcut-o profesorul în clasă, pe cînd era copil.

— Dar a murit preşedintele Republicii franceze !

— Ce are a face !

Această vorbă ridicolă (după cum ridicol eram şi eu, căutînd să demonstrez) nu putea să aibă replică. Apărea superbă, reprezentînd pe orice femeie din toată lumea. Femeile, de obiceiul lor, mai ales la noi, nu sînt prea în curent cu evenimentele mondiale şi sînt rare acelea care au nevoie de ziar în fiecare zi. Ioana nu citea niciodată ziare. Dacă ironizam, găsea argumente destule să mă arate pe mine mediocru, legat de ceea ce e trecător.

Cu ocazia dragostei, femeilor le devine orice indiferent, poate ca lumea să se răstoarne şi să-şi schimbe forma continentele. Faptul că iubitul a întîrziat cu cinci minute la o întîlnire devine mai important. Şi dacă încerc să vorbesc cu Ioana despre asta, în momentele ei calme, atunci dă ample amănunte asupra deosebirii între un bărbat şi o femeie : o femeie, în dragoste, uită totul, pe cînd un bărbat păstrează suvenirurile trecutului şi planuri pentru viitor.

Cînd era deznădăjduită îşi începea lamentaţia obişnuită : „Nu mă iubeşti, Sandule“. Mă irita vorba aceasta, dar nu puteam să mă supăr cînd vedeam că ea crede — cu atîta tristeţă ! — în ea. Cînd o observam mai potolită însă, exclamam şi puneam tot atîta vehemenţă ca să o conving, cît şi să mă conving. Ceea ce nu înseamnă că nu o iubeam, ci numai că

aveam scrupule să dau o calificare unui sentiment. Căruia îi vedeam limitele. Limite vedeam chiar și acolo unde nu mai exista nici o bănuială, în sacrificiul meu pentru corpul ei sau în viața a doi îndrăgostiți din cine știe ce carte celebră. Chiar și în *Tristan și Isolda*, simbolul dragostei până la moarte, aveam prilejul să fac observația : totuși, Isolda l-a lăsat pe Tristan să plece și apoi, fără să mai folosească strategema prin Brangōne, a acceptat să se culce cu Mark. Cei mai sentimentali, chiar, pot admite adevărul acesta comun. Singura diferență este că, susținând gândul acesta cu perseverență, demonstrez că marginile dragostei mele sînt bine socotite, bine marcate.

Mă indignam : m-am chinuit atîta pentru Ioana fără să mă întrerupă nici un amuzament. Am acceptat toate fanteziile ei și acum suport cele întimplate fără nici o încercare de a fugi. N-am gânduri pe care să nu i le spun, nu aflu nimic fără să o pun în curent, nu trăiesc decît pentru a-i face bucurii. Am convins-o bine socotită (eu nu sînt în stare de afirmări în vînt) că dacă ar muri ea, m-aș omorî. E insuportabilă viața fără Ioana, în absența ei nu m-a susținut decît gândul că, orice s-ar întîmpla, nu e nimic ireparabil atît timp cît mai trăiești.

Și totuși, aceasta nu e de ajuns.

Accepta în feluri deosebite mărturisirea mea sinceră. Sau, venea transfigurată în brațele mele : „Sînt fericită, iubitule, totul se va schimba, sînt nebună, nu lua în seamă vorbele mele“, dar alteori rămînea tot așa de deznădăjduită : „Te cred, dar poți să-mi demonstrezi, ceva ? Vorbești ca să te convingi singur. Sau se poate că ai muri, dar motivul adevărat ar fi altul : tristețile nevindecabile ale sufletului tău ; eu n-aș fi decît un pretext !“

Pot reconstitui toată starea sufletească a Ioanei înainte de sosirea ei la Braşov, căci necazul care o cuprinsese văzînd ezităările mele îmi dă posibilitatea să o presupun. În cele trei zile n-a făcut decît tot felul de planuri pentru excursia noastră de îndrăgostiţi, n-a pus un obiect în geamantan fără să nu aibă o emoţie, a trăit clipă cu clipă trecerea zilelor şi apropierea de mine. Apoi dimineaţa ultimă, gara şi trenul, şi la fiecare staţie din lungul călătoriei şi-o fi spus : „Pe aici a mers el !“ Şi pe măsură ce se apropia : „Acum el se uită la ceas, părăseşte hotelul, se îndreaptă spre gară să mă primească, acum trebuie să fie neapărat în gară. Poate că cu o floare, căci aşa îi este obiceiul. Sau cine ştie ce-a mai plănuit ! Desigur că-mi va aduce o noutate. Ajungem (controlorul cere biletele pentru Braşov). Nu ajungem încă. Ce degrabă a luat controlorul biletele. Au început casele. Să-mi cobor geamantanul ca să nu întirzii... să stau drept lângă uşă... gara... peronul... unde este el ?... trebuie să vie neapărat într-o minută... o secundă... s-a înşelat poate de linie... sau poate n-a venit... a păţit ceva... o nenorocire... iată-l, vine citind un ziar !“ Poate că a fost astfel, cu o mie de detalii noi, căci eu aici nu pot decît să rezum. Niciodată n-am să îndrăznesc pe Ioana să o întreb ce s-a petrecut în fiecare minută în cele trei zile, căci aş umili-o.

Această scenă nu este o invenţie. Deseori se întîmplă ca să trăieşti îndelung cu un gînd de bucurie pentru celălalt şi, dintr-un motiv oarecare, să fii primit fără căldură. Explicaţiile poţi să le găseşti cu uşurinţă, nu e nimeni vinovat, totuşi momentul rămîne în suflet, trist. Între mine şi Ioana s-a întîmplat deseori astfel, fie că totul se datora nenorocului, fie că instinctiv ne opuneam unei bucurii ce-ar fi

adus, o dată cu dînsa, un nou prilej de dominație. Comparăm atunci dragostea noastră cu un mecanism admirabil, dar încă nu bine pus la punct.

Descriu această scenă cum fac întotdeauna cînd vreau să vorbesc de ceva din trecut, singur noaptea, în camera mea. Și după ce toată ziua am petrecut-o cu Ioana (înterupți doar de venirile și plecările grațioasei Viky, căreia îi e dor de noi pentru o clipă și apoi se duce iar pe plajă, prin apă, împregnați de atmosfera miraculoasă ce ne împresoară, de marea în perpetue transformări), schimbînd împreună, amestecat cu fericire sau desperare, momente din trecut și prezent sau presupuneri pentru viitor, încep viața mea de om singur pe lume. Mai întîi merg cu Ioana la izvor să mai beau, pentru ultima oară pentru ziua aceea, apă proaspătă. Plimbare în noapte, de-a lungul mării, prin micul port în întunec complect, afară de luminița lui Mihali. Apoi Ioana mă conduce pînă în camera mea, aprinde lumînarea sprijinită într-un pahar, trage perdeaua, mai mult în glumă, căci nu trece nimeni pe drum, aranjează așternutul pus pe podea. Ioana a adus un covor de la Caverna, el îmbracă toată camera, e singurul lux în pustiul acesta. O ultimă îmbrățișare, apoi Ioana dispăre după ce mă roagă : „Să te culci repede (își închipuie că citesc pînă tîrziu), căci aici ai venit să te odihnești“. Încui ușa, intru în pat, trag paharul cu lumînarea drept lîngă pernă și, cu un creion pe un vraf de hîrtii, încep să re trăiesc trecutul și să deslușesc prezentul între mine și Ioana. Abia acum pot să refac vechile scene dintre noi fără să le turbur cu emoțiile prezentului. Trecutul, sub alte forme, continuă și acum. Parcă noaptea și liniștea dimprejur au pus o stavilă neliniștilor, sînt detașat de

realitate, ca și cum, bătrîn, m-aș gîndi la întîmplări vechi, cu melancolie, dar fără zbucium. Parcă toate faptele trăite sînt la egală distanță de mine, și n-am decît să aleg între ele și să mă las cuprins de vreo amintire. Și astfel am ales la întîmplare excursia noastră la Brașov și, încercînd s-o refac în toate detaliile, ea a devenit importantă în viața trecută, cu toate că s-ar fi putut să aleg o altă scenă și să degajeze tot atîtea vibrații, căci viața între noi n-a fost niciodată banală, și chiar și clipele de plictiseală au avut un sens. O luptă neîncetată în care am întrebuițat toate armele, răutate pe față, ironia, șiretenia, tortura. Doi oameni care nu pot trăi unul fără celălalt și totuși se chinuiesc. Ca să-mi replice, Ioana nu-i niciodată obosită, cu toate că ea obosește repede. Dar deseori face impresia de consumată. Marea se zbate fără istovire, ca și sufletele noastre, drept lîngă fereastră, și în zgomotele ei variate pot să presupun orice, toate închipuirile, toate arătările supranaturale. Iar în podul meu, drept pe tavan, guzganii. Podul servește de hambar la fel ca și toată casa noastră, pe care cu multă muncă Ioana a putut-o transforma în vilă, și prin sacii cu făină guzganii trebuie să se creadă la un ospăț. Trebuie să fie o mulțime, căci se aude mersul lor prin toate ungherele, și sînt enormi, după zgomotul pe care îl fac. Ahmed, pisoiful, se ghemuiește lîngă mine de frică, dar desigur că tot așa ar face un motan oricît de mare, fără să aibă curajul să pornească în escapade pe acoperișuri. În port, în afară de Ahmed, pe care l-a adus aici fantezia Ioanei, cred că nu mai există nici o pisică. Cîteodată, zgomotele guzganilor sînt așa de ciudate, încît mă întreb ce pot ei să facă. Mai departe, ușa unei magazii neînchisă bine se zbate împinsă de vînt. E miezul nopții, mă cule.

La Braşov n-am fost fericiţi, nu numai din pricina primei impresii, care a planat tot timpul asupra noastră. În cele trei zile de singurătate am preparat venirea Ioanei, dar eram şi încântat de mica libertate ce mi-o îngăduiam. Cred că în singurătate şi în tăcere se pot trăi clipele într-adevăr profunde, dar nu cu astfel de intenţii am venit la Braşov. Pentru o viaţă serioasă este nevoie de timp mult şi de lipsă de decor. Aici făceam mereu descoperiri, perspectivele erau tot altele, abia recunoşteam acelaşi om. Eram mulţumit fiind fără Ioana şi totuşi avînd siguranţa că Ioana va sosi în curînd. Pe stradă am văzut multe fete drăguţe, îmbrăcate de primăvară, cu bucuria circulîndu-le în tot corpul, şi îmi plăceau, cu fiecare aveam în gînd o aventură, chiar dacă nu le-aş mai fi recunoscut. Detaşam un chip fără realitate, dar în care se îmbinau toate pe care le observasem, sau şi altele pe care le visasem altădată. La micul restaurant de dedesubtul hotelului unde trăseseam am remarcat pe fata care ne servea. N-avea deloc impresia de servitoare, poate fata patronului, blondă, zîmbitoare, abia împlinită, fără să fie deloc vulgară. Şi chiar o dată seara am zărit-o într-o postură impresionantă, pe un scaun, în grădina mică din faţa hotelului, privea copacii dusă pe gînduri. O mică aventură cu dînsa mi-ar fi fost plăcută, dar nam făcut nici un gest, n-am încercat nici o conversaţie. Am avut, ca de obicei, un gînd care să-mi distrugă tot entuziasmul : „Sau e uşorică şi nu mă interesează, sau e serioasă şi atunci tentativa mea în timp de trei zile rămîne vană. Dar, în orice caz, sînt eu primul care am remarcat-o ? Şi cum aş fi eu preferat ? Vorbindu-i despre Proust ? Ce ridicol !” Imediat ce a sosit Ioana, dînsa a şi observat prezen-

ta fetei, și poate că și fata abia atunci a observat existența mea, căci a interesat-o perechea misterioasă din preajma ei. (Acum a văzut că pînă atunci fusesem singur). Am lăsat și eu, față de Ioana, puțin să se înțeleagă că aș avea trecere la fată, numai dintr-o ușoară vanitate, și să joc măcar o aventură pe care aș fi vrut să o trăiesc. (Ce probă de nepuțință !). Nu mă așteptam la efectul teribil produs, căci n-aș fi glumit și nu ar fi trebuit să mă umilesc mai tîrziu ca să explic de o sută de ori că totul n-a fost decît o glumă. Izbucnirea Ioanei a găsit o ocazie care a complicat încă : din pricina unei timidități stupide, am reținut pentru iubita mea o cameră separată, n-am vrut să o culc la mine deocamdată, din jenă ca să nu explic hotelierului vizita și să-i cer un nou așternut, să întreb dacă prețul suferă o schimbare și mai ales să nu fiu întrebat cine este Ioana.

Îmi repugna să mint și, totodată, nu puteam spune adevărul nici chiar unui străin, pe care n-aveam să-l mai văd, probabil, niciodată. Eu n-am putut să dau toate aceste motive stupide Ioanei și nici n-am avut curajul s-o duc de-a dreptul la camera ei, ca ceva foarte simplu, ci am ezitat, am amînat, am întreținut o atmosferă falsă, și toate s-au adăugat la nemulțumirile pe care le avusese Ioana din pricina mea. Femeile nu se tem să facă nici o imprudență ca să știe toată lumea, sînt în stare să mărturisească oricui amorul, să braveze pe oricine de e nevoie, în timp ce bărbatul — nu mă refer la secături — păstrează discreție, nu ca să nu o compromită pe iubită, cît din timiditate, din oboseala de a da explicații tuturor, poate din ezitarea de a anunța o hotărîre definitivă. Ioana și-a închipuit imediat că fata hotelierului joacă un rol mai

important decît las sã se înţelegã. Cînd, în sfîrşit, m-am decis sã-i spui despre camera ei (am ţinut-o de vorbã în camera mea, unde am intrat deodată, ca sã o împiedec sã se facã aci comodã, cum mereu voia, şi multã vreme dupã sosire Ioana avea pãlãria pe cap), deodată i s-a ridicat în obraz tot sîngele. Fãrã o vorbã, a plecat trîntind uşa dupã ea. Am avut un moment de indignare, de încercare de a fi energetic şi am zis : „N-are decît !“ Dar curînd am fugit pe scãri sã o caut. Am strigat-o zadarnic. Am încuiat camera, ca nu cumva sã-şi ia geamantanul lãsat aici, şi cu prima trãsura m-am dus la garã. Negãsind-o, am rãsuflat uşurat, dar mereu am fost atent ca nu cumva sã fie ascunsã, pînã ce va pleca primul tren. Am aşteptat trei ore în şir, ducîndu-mã de la un capăt la altul al peronului. M-am reîntors tot cu o trãsura la hotel şi, negãsind-o, m-am dus din nou la garã. Dupã alte douã ceasuri, cînd noaptea domnea pe lîngã pelstel tot oraşul, m-am întors iarãşi şi am gãsit pe Ioana pe o bancã în faţa hotelului. Liniştitã oarecum, dar strãinã.

— Unde ai fost ?

— M-am plimbat în pãdure. Mi-e somn, mã duc sã mã culc. Care e camera mea ?

Sub sumbre auspicii începuse prima noastrã cãlãtorie de dragoste.

Mai pe urmã, Ioana mi-a povestit : „Am mers vreo zece kilometri de-a lungul drumului, parcã nebunã“. Zece kilometri nu se poate sã fi fost. Persoanele cele mai serioase, ale cãror frãmîntãri interioare sînt incontestabile, tot au obiceiul de a exagera, pentru ca sã impresioneze. Eu, în acelaşi timp, am gîndit : „N-a fãcut aşa de mult“ şi am spus : „Iubito, sãraca de tine !“

Cînd, impresionat de farmecele mării, te încu-
meți să găsești cuvinte care să o sugereze, înșiri
imagini. Încerci să găsești echivalente pentru mișca-
rea neîntreruptă, scînteiele fiecărui val, jocul culo-
rilor sau pentru tînguirile misterioase ce vin de la
fund. Cu puțină efort, izbutești să imaginezi, pe
apă, la diferite ore, orice fantezie. Joc de fete vese-
le, palate strălucitoare sau catedrale sumbre, armate
pregătind război sau o înmormîntare făcută cu tot
alaiul și cu toate vaietele. Ca să exprimi grandoea
mării, utilizezi biceșnice construcții omenești !

Dintr-o scrisoare de a Ioanei : „*Imi spui că mi-ai
trimis trei scrisori și n-am primit decît două ; nu mai
înțeleg nimic !*“

Ce minunate sînt unele naivități !

În singurătate, o pisică devine foarte importantă
și îți reversezi asupra ei toate puterile tale de afecție.
În orice caz, Ahmed este un personaj. L-am găsit
la familia Axente, mic de tot, și asist la transfor-
marea lui de fiecare zi. Din primele zile l-am obișnuit
să mănînce din farfurioară, ceea ce la Caverna nu
facea decît rareori, cînd ceilalți voiau să rîdă. La
început îl înbiām inutil, se apropia cu ezitări de lap-
te și se retrăgea cu frică. A trebuit să-l împingem
de cîteva ori cu capul, să se murdărească tot, și,
pornind să se curețe cu vitejie, a descoperit că lap-
tele din farfurie e bun. Tot timpul se linge, cred
că a făcut meseria asta din prima zi cînd s-a născut,
cu pricepere, și acum, dacă vrem să-i dăm o ocu-
pație, îl stropim cu un pic de dulceață. Pentru mult
timp pune atîta satisfacție să se curețe, că parcă îi
facem un real serviciu. Și formele mereu noi pe
care le ia așezîndu-se, închipuind cele mai gra-

țioase poziții... Se încolătăcește împrejurul lui de vreo două ori în aer și apoi se odihnește. Sau alteori lenca îl surprinde lăsat pe spate, într-o poziție care pare incomodă, și totuși el se simte foarte bine așa... Cîte o lăbuță pusă sub obraz ca un om sau în sus, rezemată de perete... Și coada lui caraghioasă, care face volute ca un șarpe. Cîteodată, cînd merge, și-o aruncă în sus ca o rachetă. Noaptea doarme pe așternutul meu, drept pe piept, și de multe ori mă simt înțepenit, dar nu îndrăznesc să-mi schimb poziția, căci mi-e milă să-l trezesc din somnul lui dulce de înger transformat în pisic. Oricît l-aș mîngîia, niciodată nu se plictisește. Dacă mă opresc, întinde capul spre mine ca să-l mîngîi mai departe și palpită întreg de voluptate cînd mîna mea se prelinge de la cap, de-a lungul șirei spinării. Cred că, indiferent de unele trăsături comune, fiecare pisică își are caracterul ei, care evoluează și el. Totul este să o privești mereu cu atenție. Muzica nu face nici o impresie asupra lui Ahmed. Pot să pun în mijlocul somnului lui, la patefon, pe Wagner, care umple cu sunete toată casa, el nu face nici o mișcare, nici măcar nu deschide ochii. E de ajuns ca în mijlocul muzicii celei mai puternice, să scrijilez cu unghia în lemn, imitînd un șoarece, ca să și fie atent, să-și ațintească privirea. Guzmanii însă nu-l interesează, cu toate că se aud tot timpul : își cunoaște puterile și-i satisfăcut probabil că pericolul nu poate să vie pînă la el.

Doarme, se spală, se mîngîie, se joacă, la atîta se reduce existența lui. Pe casă nu face nici o tentativă să se plimbe, cu toate că noaptea luna și stelele încearcă toate farmecile ca să-l atragă. Perna pe care se instalează de obicei a strîns în ea, pentru el,

toate miragiile. Poate că cele cîteva flori desenate închipuie în capul lui mititel întreg paradisul.

Eu și cu Ioana îl considerăm ca pe un copil, îi facem joacă (Ioana a rugat-o chiar pe *madame Pit-palac* să-i aducă de la oraș o jucărie specială), îi observăm orele de mîncare, păzim să mănînce exact cît trebuie și vorbim tot timpul cu el, schimonosind cuvintele, ca și cum astfel am putea fi mai ușor înțeleși. Atîta căldură degajează din ființa lui, și totuși siguranța că, dacă am dispărea vreunul din noi, el nu va da nici un semn de neliniște, ci va continua să-și facă tabieturile! Și la prima mîină care l-ar mîngîia, indiferent care, poate a CELUILALT, ar toarce din nou.

Toată lascivitatea lui Ahmed nu-l împiedecă să fie la orele cînd e treaz bine foarte vioi. Cînd vrea să prindă ghemul de ață pe care eu sau Ioana îl trecem în toate chipurile pe dinaintea botului, face toate săriturile, utilizează toate șireteniile. Și ochii lui minunați, mari, profunzi, bine deschiși, cu scînteii în ei! Cu ce curiozitate ne privesc uneori, urmăresc toată ocupația noastră și, dacă mîncăm, cu toate că pînă acum nu-i dăm decît lapte, parcă cere de pomană.

Nu sînt un om fericit, am spus. Din orice întîmplare, din orice lectură, găsesc prilejul să scot o interpretare funebră. Nici o bucurie nu rămîne nealterată de gîndul destrămării fatale. Pe toți cei care reușesc să-și găsească un adevăr de viață la mijloc, fără mari oscilații, îi învinuiesc de lipsă de sensibilitate. Entuziasmele mele se darmă imediat, n-am perseverență în nici o hotărîre și, orice plan aș alcătui, am netă prezența timpului care se scurge fără pic de răgaz și deci e ridicol să-l întrebuintez, oricît

de important ar fi scopul. Astfel, nu fac nimic, din frica de a-mi pierde timpul făcînd ceva nu destul de însemnat ca să fie plătit cu zile de viață. Am impresia că lingă mine se găsește un ceasornic mare cu nisip, aranjat exact pentru șaptezeci de ani, vîrsta la care se poate ajunge. E pus în funcțiune din clipa nașterii mele și de atunci curge neîncetat. Privesc cum se apropie de jumătate și nu mai pot face nimic tot privind la el. Asta nu împiedică să invidiez chiar nisipul care mai rămîne de curs și să am panică că totul se poate termina imediat. Și alteori am impresia că chestiunea aceasta mi-e absolut indiferentă și, dacă n-aș produce turburare și n-aș fi învinovățit de romanesc, m-aș arunca imediat în mare. Aș băga de seamă să fac gestul cel mai simplu, ca să nu par lipsit de simplitate în gesturile mari. Cu toate că alte instincte din mine pretind să-mi fie indiferent ce-ar cugeta lumea, să iau o barcă la miezul nopții, să merg pînă departe pe valuri și să nu mă arunc decît după ce mă voi impregna cît mai mult de apă și de cîr. (Aș lua cu mine și patefonul? Ce placă mi-aș alege pentru ultima ascultare?) Cu ocazia morții, aș găsi un prilej de extaz.

Ideea morții a devenit la mine un tic. Apare cu ocazia întîmplărilor celor mai diferite și astfel o amestec printre chestiunile neînsemnate și-i micșorez gravitatea. Unii surîd cînd eu pornesc mereu aceleași obsesii, ca și cum aș da din cap tot timpul sau aș strîmba din ochi și din nas. Am impresia că nu mă interesează nimic altceva. Nici nu sînt capabil să variez tema, ci doar clamez același fior care mă străbate, ca și cum mi-aș fi pus mîna în foc, și țin, indiferent de cuvintele ce aleg. A da explicații mi se pare o impietate și o cădere în banal. O emoție n-are

importanță decît fiind susținută de întreg temperamentul.

„Într-o zi, pe timpul despărțirii noastre, eram mai nenorocit ca de obicei, și tocmai atunci a venit în vizită celălalt. M-a găsit, înainte de a-mi fi putut lua un aspect mai calm, pe care el l-ar fi acceptat imediat, căci nu era un om pătrunzător în sufletul vecinului, sau instinctul de conservare îl îmbia să escamoteze realitatea pe cît posibil și să nu-și turbure sănătatea sufletească. M-a întrebat îngrijat : „Dar ce-i cu tine ?“ și am răspuns cu toată disperarea : „Sînt un temperament așa de nenorocit, încît mă gîndesc cu toată seriozitate să mă sinucid !“

Vocea mea a sunat așa de sincer, încît l-am impresionat. I-am făcut mărturisirea, cu toate că știam bine că nu către el se potrivește să meargă mărturisirile. Dar fusesem descoperit pe neașteptate, și sînt clipe cînd ceri consolare din partea oricui și-ți sînt binefăcătoare cuvintele cele mai neînsemnate. Oricît de caraghios ar fi, cuvintele convenționale pe care ți le spun străinii cînd îți moare cineva drag sînt binecuvîntate, și nu este numai o farsă faptul de a primi în salon pe toți musafirii. M-am spovedit poate și pentru că speram ca prin plîngerea mea să împiedic legătura dintre ei sau să distrug tot ce se întîmplase pînă acum. Dar nu era acesta esențialul. Ioana avu- sese dreptate : suferința din pricina ei a fost un motiv numai, explicația se găsește în caracterul meu nenorocit. Întotdeauna i-am vorbit Ioanei despre moarte. Nu acesta este un subiect pentru doi îndrăgostiți, oricît aș fi reușit să o înfiorez pe Ioana și s-o conving că e singura preocupare care are vreo importanță.

La strigătul meu, celălalt s-a crezut obligat să mă reconforteze. A găsit la dispoziție o mulțime de

teorii, ca de obicei. Mi-aduc aminte de argumentul care plana : „Dar nu te gîndeşti ce ridicol este ? Aşa ceva nu fac decît croitoresele !“.

Într-adevăr, vorba lui mi-a făcut bine, dar nu pentru motivele pe care le credea. Am reflectat cu satisfacţie : „Ce imbecil ! Îşi închipuie că nu m-aş omori, numai din cauză ca să nu seamăn cu croitoresele ! Habar n-are ce se petrece împrejurul lui !“

Cu toate, că, de fapt, ar fi trebuit să-l invidiez, căci demonstra că este fericit. Probabil că suferinţa aduce o voluptate şi un orgoliu, deoarece, oricît aş socoti, aş fi incapabil să schimb ceva cu el.

De la mine s-a dus direct la Ioana (care mi-a spus tot mai tîrziu) şi a ţinut-o în curent. (Din gelozie sau din bravare, o ţinea pe Ioana în curent cu tot ce mi se întîmpla şi i se părea că mi se întîmplă. Iar Ioana îl iscodea tot timpul, astfel că ea a putut ia urmă să-mi spuie : „Am ştiut tot ! Cînd veneai cînd plecai, ce voiai să lucrezi ! „Dar ce se petrecea în mine ?“ am reflectat. Căci nu spuneam nimic şi, chiar dacă aş fi spus, celălalt n-ar fi înţeles prea clar.)

I-a spus Ioanei :

— Închipuieşte-ţi, l-am găsit pe Sandu foarte neorocit.

— Ştie tot, sînt sigură !

— Nici gînd, aşa e firea lui chinuită, dar l-am calmat eu ! I-am explicat ce ridicele sînt gesturile acestea !

Vasăzică, a crezut cu tot dinadinsul că m-a putut linişti astfel !

Ioana a observat, pretinde, toată naivitatea lui. Dar ce a făcut ? Ce măsuri a luat ? L-a îndepărtat măcar pentru o zi ? E natural ca el să-şi închipuie astfel de lucruri. N-am nici o îndoială că acum, după

ce Ioana l-a părăsit, este aproape consolată. Va fi găsit la dispoziție o teorie bine făcătoare. Și la dînsul e mai grav, căci știe precis că a fost părăsit cu scîrbă, deci amorul lui propriu e rănit. Probabil că acum spune cu aceeași inepuizare, altcuiva, istorii cu strigoi, evenimente amuzante din cine știe care secol sau cu jovialitate reface isprăvile lui de copil inventiv în obrăznicii. Să mă chinui atît pentru un motiv la care celălalt ar fi putut renunța cu atîta ușurință !

Ca să-mi bat joc de Ahmed, l-am pus tocmai pe dulap. A mieunat puțin, s-a învîrtit de cîteva ori pînă la capetele dulapului și apoi, luîndu-și inima în dinți, s-a lungit pe una din părțile verticale, cu ghearele bine pregătite la cele două labe de dinainte, și dintr-un salt a fost pe covor. Ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, a început să alerge și apoi a venit în brațele mele, ale criminalului, care, după ce-l pusese pe dulap, îl chema la dezmiardat.

— Îmi place Ahmed, spune Ioana, pentru că este curajos !

Mă urmărește în preocupările mele funebre. Cînd am un gînd prea întîm, rezultat direct al firii mele, și deci fără nici o putință de a se generaliza și mă tem că n-o să fiu înțeles, Ioana mă încurajează : „Nu-mi sînt străine aceste preocupări ! Știi bine că nu sînt nici eu fericită !” Prin vorba ultimă nu înțelege numai necazurile pricinuite de dragoste, ci se gîndește și la firea ei însetată de o mie de planuri, care nu au realitate.

Cînd am găsit-o la început, Ioana nu semăna deloc cu o fată de vîrsta ei. Îi plăceau singurătățile, nu se pricepea să flirteze, rareori și pentru scurtă

durată o interesa o rochie nouă. Fusesse eleva cea mai inteligentă pe care o avusese vreodată școala ei, dar numai la anumite obiecte preferate și, de altminteri, și acolo cu luminișuri și cu umbre, cu intuiții admirabile și cu incapacitate de a pricepe unele lucruri simple, încăpăținată față de orice constrângere și surprinzător de neatentă. Avea mai presus de orice patima cetitului, și nici un autor nu o speria, oricât de dificil ar fi fost. Cum nu avea pe nimeni să o învețe, prima educație literară trebuise să și-o facă singură. A cunoscut, de vorbă numai cu ea însăși, toate exasperările, melancoliile. Mila nu era ceva esențial la ea, apărea numai uneori intensă, dar pentru scurt timp. Nu suporta pe oamenii proști și-i pedepsea cu cine știe ce ironie atîta timp cît era obligată să-i suporte. Această viață închisă și-a trăit-o cu deplină sinceritate, fără nici o poză, fără să-și prețuiască cumva propriul ei temperament. Atunci cînd m-a găsit pe mine, transformarea nu i-a fost prea mare, n-a făcut decît să-și examineze mai clar caracterul și să extragă, sub influența mea, orgoliu. Firea ei mereu neliniștită nu o dusesse la constante preocupări funebre, ca pe mine. Nu întorcea în toate chipurile ideea morții și a zădărniceii fiecărui gest, dar imediat ce i-am sugerat o mie de catastrofe, s-a simțit ca în elementul ei. Deseori i-am explicat o mulțime de vibrații cu ocazia unui mort, fie că nu puteam scăpa de aceste obsesii și le spuneam oricui avea răbdarea să mă asculte, fie că aveam perversitatea să-i transmit panica mea, după cum un vițios încearcă să transmită vițiul lui celui mai bun prieten. Ioana se revolta uneori, dar nu mai putea să se dezobicinuiască. O fi acesta unul din motivele care au ținut-o fidelă, cel puțin sufletește, în tot timpul despărțirii ?

Probabil că vina mea mare este că i-am explicat, sau că am grăbit să-și explice, că nu e fericită. Dar chiar dacă o viață mediocră de provincie ar fi împiedecat-o să-și vadă nefericirea, mulțumită n-ar fi fost niciodată, și deci nu sînt cu totul nimerite reproșurile pe care mi le face.

— Mi-ai distrus viața cu gîndurile tale negre : nu se vorbește unei iubite despre moarte.

— Îmi sînt cele mai esențiale preocupări, nu se putea să ți le tac.

— Ce deznădejde că n-am putut să influențez cu nimic temperamentul tău ! Ai rămas exact acel pe care l-am cunoscut din prima zi. Singura diferență este că pe atunci cu un zîmbet mai îndepărtai vorbele tragice, lăsînd să se înțeleagă că poate glumești : ți-era frică de ridicol, ca de obicei, discutînd astfel de chestiuni cu o fetiță pe care o considerai complet neînsemnată. Tot pe atunci te apropiai de mine cu intenția de a fi a ta și nu s-a petrecut nimic în tine lipsit de luciditate. Ai exploatat puțin gîndurile tale, despre moarte, unde colecționeși atîtea cazuri, pentru ca să mă zăpăcești pe mine. Pe o femeie o zăpăcește totdeauna cineva pe care îl simte trist, își face iluzia că l-ar putea vindeca.

— N-a fost o idee utilizată atunci pentru a te cuceri. Te-ai convins după atîția ani petrecuți împreună că aceasta este preocuparea mea constantă.

— Ce-are a face ! În clipa aceea ai exploatat-o ! (Este exact, dar toată lumea face la fel. Scriitorii cei mai sperați, din moment ce-au descris disperarea, nu înseamnă că și-au exploatat-o ?).

— Un om este mai complicat decît îți închipui. Pot subzista în același timp mai multe instincte, unele contrare chiar.

— Contradicțiile temperamentului lui André Gide... Când te gîndești că Gide a scris atîtea cărți numai ca să-și scuze vîtiul. Subtilități se găsesc cu ușurință de un om inteligent, dar reiese o impresie de comod care îmi repugnă.

— Este, dragă Ioana, ceea ce susțin eu despre celălalt.

— Nu putem începe o discuție generală fără să nu aduci aminte de ceea ce a fost.

— N-aveam impresia că discutăm o chestiune generală. Reflecția ta seamănă cu un reproș.

— Am spus că este oribil să vorbești iubitei despre moarte.

— Sînt convins că ai avea astfel de gînduri și fără sugerările mele. Mi-am spus de atîtea ori că nu ești fericită din pricina firii tale.

— Trebuia să încerci tu să mă faci fericită !

Desigur că mă consolez prea repede spunîndu-mi că Ioana ar fi fost nefericită chiar dacă nu m-ar fi cunoscut, că e fatalitatea ei să fie astfel. Eu aș trebui să încerc să o schimb, să lupt împotriva fatalității ei. Cum mă iubește, un ajutor imens am la dispoziție. Niciodată nu simte nevoie de singurătate de cînd mă cunoaște. Dar sînt incapabil să iau astfel de inițiative, nu mă pricep ce să fac. Sînt prea egoist ca să-mi sacrific întreaga mea personalitate și apoi, aș trebui să joc mereu un rol care nu-mi aparține, să mint, să fac ineputabil pe mulțumitul, să susțin ceea ce mi-e cu totul străin. Și atunci, presupunînd că aș izbuti, poate că Ioana s-ar detașa de mine sau nu i-aș mai fi, ca acum, necesar pentru fiecare clipă.

Să nu încercăm nici o transformare zadarnică, să lăsăm totul în voia soartei, fără împotriviri.

Este foarte mindră. Poate că acesta este motivul principal al neînțelegerilor. Ca să să mă răzbun, o numesc uneori vanitoasă. Mindria la o femeie este un merit mare și face impresia că e de origine aristocratică. Sînt insuportabile femeile ascultătoare față de bărbați, aprobîndu-i orice ar spune, admirîndu-i din pricipiu și fiind totdeauna de aceeași părere cu ei. În practică însă, cele mîndre te obligă la o veșnică băgare de seamă ca să nu le ofensezi, și deseori Ioana susține ceva forțat, ceea ce inteligența ei ar putea vedea cu ușurință că nu-i adevărat, numai ca să nu se simtă umilită. Dacă citesc o carte mai mult decît trebuie, fără s-o bag în seamă, sau întîrzii, sau îmi fac un plan inofensiv numai pentru mine, e supărată. Îi găsesc pretenția prea mare. Încep o discuție umilitoare, căci e mai presus de puterile mîndriei ei ca să tacă, și astfel, la sfîrșit, mindria se transformă într-un sentiment exact contrar, în umilință.

La Ioana sentimentele contrare se urmează foarte obișnuit. Persoană făcută numai din contraste, totdeauna bine colorate. La un loc egoism meschin și apoi generozitatea cea mai neprevăzătoare. Mindria i se poate numi pe rînd dragoste excesivă sau despotism și mă face să am gînduri dornice de eliberare, dar sînt incapabil de a pleca.

Uneori îl luăm pe Ahmed pe plajă, căci nu ne îndurăm să-l lăsăm singur în cameră. Dar marea și nisipul îl sperie. Se instalează cît mai lipit de noi, pe vreo haină de a noastră, și o bucată privește curios împrejurul lui. La urmă însă închide ochii și doar-me după obicei. Într-o zi, ca să ne batem joc de el, l-am dus pînă unde ajungea apa și, prima dată cînd i s-au muiat picioarele, a luat-o la fugă înapoi la culcuș. Apoi l-am dus tot mai aproape de mare, în fie-

care zi apa îl cuprindea mai mult. Ioana pretinde că acum poate să înoate, iar eu, din dragoste pentru el, sînt gata să o cred. Noroc că ne-a văzut Viky și ne-a adus la realitate.

! — Nu vă e rușine să chinuiți animalul ! Și pre-tinde-i că-l iubiți !

În momentul unei discuții aprinse, în care eu, închizitorial, vreau să aflu noi detalii și întrebunțez toate armele de care sînt în stare, violența, viclenia, sinceritatea și ipocrizia, judecător în fața unui criminal, Ioana îmi aruncă : „În definitiv, nu e singura greșeală a trecutului meu !“

Un timp mi s-au oprit gîndurile de prea multă învălmășeală. A spus adevărat ? Sau a fost o pedeapsă ? Sau o simplă aluzie la unele greșeli de alt ordin, care prin comparație n-au nici o importanță ? Căci, dacă mi-ar mărturisi că a furat, a mințit, a cauzat moartea cuiva sau plănuiește lucruri grozave, aș primi vestea cu imensă ușurință. Nu poți să fii niciodată sigur de Ioana. Cînd ai început să te deprinzi cu un adevăr, oricît de trist, descoperi că misterul a rămas tot așa de mare. O frază cu dublu înțeles îți strică tot ceea ce clădiseși mai sigur. Chiar și aspectul greșelii ei, pe care o cunoșteam bine, e mereu altul, căci cîte o vorbă neașteptată aduce noi neliniști și mă convinge că aventura lor nu se potrivește cu ce îmi închipuisem. Detaliile pe care la aflu la întîmplare n-au valoarea lor relativă prin comparație unele față de celelalte, ci fiecare colorează pentru un timp trecutul, după cum mi se aduce la cunoștință. Dar ceea ce îmi spune acum Ioana amplifică încă imens cadrul neliniștilor. Alături de ce se întîmplase apare acum posibilitatea unor noi aventuri. Din sinceritatea mărturisirii ei prime nu pot

scoate o concluzie optimistă, căci pot subzista la un loc o sinceritate și o minciună. Insistase la început numai pe o aventură, deoarece i se păruse cea mai teribilă : se întâmplase cu prietenul nostru, și credea că vina față de mine e, mai ales, în ocazia aceasta, foarte mare. Și acum, când greșeala e familiară, apar și celelalte, cu dreptul lor de a fi spuse. Are poate și scuza că voise să se vindece de mine și nu mai păstrase nimic bun în ea, după cum un om care a furat ucide numai ca să nu mai aibă îndoielile unei refaceri posibile, care nu se mai poate îndeplini, oricâte sacrificii ar încerca mai târziu. Cu atât mai bine ! Acum orice întrebări noi sînt de prisos, căci nu mai este nimic de limitat. A avut cîi amănți i-au stat la dispoziție și nu conține amorul o practică fără să fi încercat să profite de ea. Trebuie deci sacrificat tot trecutul și să pornim viața de la capăt, de cînd ne-am reîntîlnit, ca și cum aș fi început dragostea cu o văduvă sau cu o fată cu trecutul dubios, fiindcă și-a pierdut viața fără să întealească pe cel ce merita iubit. Va trebui să renunț totodată și la tot ce a fost între noi prima oară. E dureros să arunci ani din viață și e imposibil.

Timpurile cele mai grele le păstrezi, căci ți-au aparținut numai ție și ți-au dăruit o experiență de care ești mîndru, iar eu trebuie să uit un timp cînd Ioana, fecioara, se emoționa, roșindu-și minunat obrazul de obicei palid, sau atîtea ore de comun acord între noi, cînd, tineri de tot, făceam la tot pasul descoperiri. (A face descoperiri în viață nu este decît un privilegiu care nu durează decît pînă ajungi la saturație.) Să fie murdar totul, ca un mijloc de simplificare. Orice gînd, cît de rău, îți devine acceptabil, dacă nu-l știi decît în bloc și nu poți afla amănunte.

Ce susțin este o pregătire ca să pot suporta și noul adevăr? Căci în loc să mă întristez că toată povestea cu Ioana, dîndu-se unui om din ciudă împotriva mea, s-a schimbat în a prefăce pe Ioana în cocotă, găsesc argumente de consolare. Numai dacă aceste argumente nu demonstrează o crispă în plus, cînd numai din exasperare susții ceva invers decît ceea ce te interesează.

Dar este adevărat ce a spus Ioana? Căci de la chipul ei chinuit, cu ochii în vag, nu pot desprinde nimic și nici nu mă pricep cum să-i pun noi întrebări, din lașitate sau din teama de a fi prea umilit. Ce monstruoasă este Ioana aruncînd o astfel de vorbă turbure! Poate a spus-o numai din instinctul de a se răzbuna, pentru pedeapsile pe care i le dau zilnic prin întrebări intime. N-a mai avut timpul să facă socoteala că totul pornește la mine nu din răutate gratuită, ci de la un chin pricinuit de ea, și se răzbună imediat, chiar dacă mai tîrziu va regreta. Dar vorba ei este cu dublu înțeles, și, cînd vrei să te răzbuni, spui clar ceea ce trebuie să doară. Ioana e prea spontană pentru a cugeta o pedeapsă subtilă, aceea care supără mai precis, cu toate că nu e sonoră și, de altfel, nu are izbucnirea decît în mijlocul unei discuții înfierbîntate, cînd n-ai răgaz să mai combini ceva.

După o zi am cerut Ioanei să mă lămurească, dar ea a negat că ar fi vrut să spuie ceva deosebit. Poate că aș fi crezut-o, însă la fiecare nouă întrebare găsea o altă explicație și astfel îmi întreținea bănuielile. A înșirat pe rînd: „nu știu ce am vrut să spun, nu mai țin minte“, „am vrut să mă răzbun pe tine“, „mă gîndeam la ceva fără importanță“, și dacă aș fi acceptat unul dintre aceste motive, toate la un loc contrazicîndu-se, adăugau neliniști. Se

poate să scot o consolare, fiindcă ea însăși nu mai ține minte ce voise să spună ; sau se poate că ea întârzie de a mă liniști spunându-mi adevărul neînsemnat dintr-un instinct al ei, deseori verificat, de a se opune oricărei voințe străine ce o obligă la ceva. Dar, mai ales, concluzia la care ar ajunge orice judecată normală este : și-a dat seama ce dezastre produc în noi mărturisirile și, după ce într-un moment de iritare scăpase o aluzie, acum încearcă să o nege. Și neagă stângaci, contrazicându-se, ca atunci când susții o minciună.

Asistasem la fizionomia ei când spusese vorba chinuitoare, știam că totul era mai mult decât o simplă întimplare. Sint secrete pe care nu le poți niciodată afla cu certitudine, și fiecare om este un sfinx (oricât ar avea mania confidențelor) atunci când te interesezi de el. Ioana mea este o ființă complexă, deci cu atât mai greu de descifrat. De ce mă tot întreb, din moment ce se strânge lângă mine și mă ascultă, și mă privește, și ametește când o dezmiert?... Ioana frumoasă și deșteaptă, cea mai frumoasă și deșteaptă din toate fetele pe care le-am întâlnit vreodată. Ioana mea !

Ioana complexă ? Repede spus.

În orice caz, nu din exemplul de odinioară se poate scoate această concluzie. În oricine găsești un amănunt turbure. Nu poți face din el o virtute în plus.

Marea se întinde cenușie, iar soarele, acum spre seară s-a acoperit de nouri care devin mereu mai întunecați, cu toate că vântul bate fără putere. Și eu, singur pe plajă, mă gândesc care ar fi mijlocul să scap de Ioana. Să profit de clipa aceasta când sint calm și nimeni nu mă poate întrerupe. (Ioana și Viky

Să-u dus în vizită la *madame* Pitpalac, deci pentru două ore n-am nici o neliniște că i s-ar fi întâmplat ceva rău.) Să-mi fac exact socotelile. Oricine ar reflecta : „Nu trebuia să te mai întorci la ea. Acum e prea târziu, ai răspunderi ; înseamnă că ai acceptat totul.“ Invidiez temperamentul aceloră ce pot lua hotărîri precise, dar bănuiesc că spun așa de decis mai mult pentru că nu e vorba de cazul lor personal și deci nu pot să înțeleagă mare lucru. M-am chinuit atroce trei ani și nu vedeam în mine nici o ameliorare. N-am încercat nici o schimbare. Iar în clipa revederii n-am avut decît un scop : s-o recapăt. Îmi făceam iluzia că despărțind-o de celălalt, în același timp distrugeam și tot ce fusese între ei. Sau poate mă hotărîsem să accept orice, căci starea mea tulbure fusese și mai chinuitoare. Dragoste pentru Ioana, spaimă de singurătatea în care trăisem, amorul propriu ce pretindea să aibă din nou ceea ce pierduse, gelozia cătînd o răzbunare împotriva celui alt, toate la un loc — și e imposibil de a face o discernere pentru a vedea partea fiecăruia dintre aceste instincte. În timpul reîntîlnirii eram halucinat. Disperarea cea mai cumplită, cînd nici nu te mai vaiieți, iar unui străin i-aș fi făcut impresia de cîrpă, răspunzînd la vreo întrebare naiv, dispărînd și apărînd fără nici un sens. Deci prea lipsit de voință ca să nu mă întorc la Ioana de îndată ce s-a ivit ocazia. Ce-ar fi trebuit să fac după părerea orîșicărui om normal ? Aceeași lipsă de voință face acum să se continue chinul, fără să iau nici o inițiativă. Aș putea să nu mai fac nici o aluzie la trecut. Decît să trec în minte pentru a mia oară aceleași detalii oribile, mai bine să învăț să înot, să plec cu Viky și cu Hacik în largul mării. Ar intra apa și aerul sărat în mine, aș obosi și n-aș mai avea timpul de gînduri rele. Să mă

ocup cu ceva important, așa cum voiau toate ambițiile mele de adolescent, și să am răbdare să duc munca pînă la capăt ! Sau să plec, indiferent ce s-o întimpla în urmă, în lume. Sînt incapabil să iau vreo decizie și să mă dezmoțesc din starea mea. Știu bine că nu se va schimba nimic din viața noastră tristă fără o hotărîre drastică. Și cel mai bine pentru amîndoi ar fi să mă duc (căci fiind împreună am avea totdeauna tentația de a ne iscodi). Care ar fi mijlocul ? Să profit de o oră cînd Ioana și Viky dorm, să-lmil fac geamantanul ? Ce oribil ar părea faptul că în fuga mea n-am uitat să-mi iau geamantanul ! (Aud reflecția Ioanei : „Și eu, care îmi închipuisem că te-ai aruncat în mare !“)

Totuși, am în valiză lucruri absolut necesare. Dar cum să las plăcile de patefon ? Tovarășile mele de deznădejde în orele cele mai intime. A fost o impietate că le-am folosit mai tîrziu, numai ca să o bucur pe Ioana (deci vecinica mea veleitate de pedagog), cu toate că Ioana, pe vremea cînd ele mă consolau, mă înșela. Avînd în ele căldura, inteligența, palpitarea ființelor veritabile... să le las ar fi o ingraturitudine, un semn de neseriozitate a afecției ce pretindeam că o am pentru ele. Dar ce dezastru pentru Ioana cînd va observa că le-am luat ! Și ce min-giure cînd va vedea că i-am lăsat ce aveam mai drag ! E în stare însă, într-un moment de mînie (o cunosc de atîta vreme și sînt incapabil să-mi închipui evoluția sentimentelor ei aflînd fuga mea) să le strice. Sau simbolic și sarcastic pentru mine, să le dea drumul în mare. Dacă va crede că am plecat pentru altă femeie, va spune : „Le-am dat sirenelor să facă ele muzică !“

Ar trebui să plec fără să am o explicație clară cu Ioana ? Aș denota o lașitate de care mi-ar fi rușine

toată viața. Și apoi trebuie să pun și pe Viky în curent să păzească pe Ioana, altfel ea ar putea să-și facă ceva rău, marea îi stă oricînd la îndemînă. Ce să-i spun lui Viky ? Îmi repugnă să-i fac mărturisiri. Nu știu cît cunoaște viața noastră, fie că a fost prea discretă, fie că n-a interesat-o nimic și nici nu poate pricepe marile tragedii. Să încep să-i vorbesc despre ce i-am făcut atîta vreme ? Și ce va pricepe dacă are alt temperament ? O să puie aceeași întrebare : „Dar de ce pleci ?” Și n-aș putea da nici un răspuns clar. Orice promisiune mi-ar da, nu pot conta că și-o va ține cu toată seriozitatea. Tot mai bine cu Ioana să mă înțeleg. Voi minți-o că este o despărțire de scurtă durată (Ioana poate fi mințită în dragoste ?), și dacă voi vedea că nu mă pot vindeca singur, cu toate că de data aceasta voi fi sigur că Ioana mă așteaptă fidelă, iar celălalt a dispărut definitiv din viața ei (prea îi e scîrbă de el), mă voi întoarce din nou. De-abia atunci va trebui să suport toate consecințele, căci, afară de moarte, nu va exista nici o putință de salvare. Toată greutatea este să nu-mi fie milă ca de obicei.

Orice discuție îi produce atîta rău Ioanei, îi slăbește fața, i se turbură ochii, încît trebuie să renunț și să-i dau toată dreptatea, ca s-o liniștesc. De altminteri, cînd vorbește, are totdeauna dreptate. Și eu, ca și toată familia ei, sînt sugestionat de forța cu care își susține părerile. Numai rămas singur pot să descopăr că pentru fiecare părere aveam la dispoziție o replică foarte bună. Într-un singur caz nu poate să mă atingă puterea ei : cînd o văd în minte în brațele celuiîlalt. Atunci am numai ură. Nici o pedeapsă nu mi se pare prea mică pentru ea. Aș suporta ca să fie flagelată ca în timpurile vechi, aș inventa eu însumi cele mai subtile mijloace de tor-

tură. Aceasta e singura mea posibilitate de a avea curajul să plec. Să-i anunț plecarea, gândindu-mă numai la păcatul ei. La una din multele forme pe care le ia păcatul în mintea mea bolnavă de gelozie... și atunci mi-ar fi absolut indiferente și argumentele, și suferințele Ioanei. Orice s-ar întâmpla, eu nu i-aș vedea decât corpul — de care m-am bucurat atât în toate umbrele și palpitările lui — în apropierea altuia...

Am simțit deodată, fără să fi auzit nimic înainte, două brațe calde ce se încolăcesc împrejurul gâtului. S-a întors Ioana ! Cu mult înainte de a mă fi așteptat ! A făcut ce-a putut ca să scape mai iute de vizită și a venit ! I-a fost dor de mine ! Poate că se gîndea, deoarece mă văzuse îngîndurat : „Ce chinuit este sărmanul din pricina mea ! Și singur pe lume ! Trebuie cu orice chip să mă transform și să mă fac [mail bună ca să nu-l mai irit !“

N-are nici o bănuială de ce unelteam. Crede, dimpotrivă, că făceam și eu combinații de împăcare. Ce groaznice combinații ! Dar nu mă mai gîndesc, căci căldura corpului ei m-a calmat deodată. Iar gîndurile rele au devenit ceva neverosimil, un vis rău fără nici o legătură cu realitatea. Credeam că logica mea precisă nu avansase nimic nesustînut și acum mi se pare că am fost în voia fantomelor, aduse o dată cu noaptea, care în sfîrșit a pus stăpînire deplină pe întreaga lume.

Cîteodată abia îl ating pe Ahmed de frică să nu-i fac rău și alteori îl apuc de ceafă, stringînd cu putere, și-l arunc de la distanță pe așternut.

Cînd Ioana este prea rea cu mine și n-o mai pot opri, și cînd vreau ca starea de armonie să revie cît mai repede, utilizez un mijloc perfect întotdeauna :

mă prefac că subit nu mi-e bine, exagerez nervii încordați cu ocazia discuției sau simulez o durere la inimă. Ioana are panică să nu fiu bolnav și, oricît ar fi de mînioasă, se transformă instantaneu și nu știe cum să mă îngrijească. N-am fost niciodată bolnav mult timp, de cînd o cunosc, ca să știu toate sacrificiile pe care le poate face, cît îi permite să reziste oboseala sau dacă temperamentul inegal n-ar face-o să-și piardă răbdarea. Nici nu știu dacă în clipa aceea ar putea să suporte capriciile mele de om bolnav. Dar totdeauna cînd mă prefac că mi-e rău cîteva minute, izbutesc să o împac. Mi-e rușine de farsa jucată, dar numai așa pot s-o liniștesc. Cu toate că nu are nici o bănuială, totuși, poate și din pricina acestor scene turburi, Ioana păstrează atîta neîncredere în mine.

Cocuța, iubita mea de adolescent, n-avea sinceritatea Ioanei de a-și arăta toate gusturile. Nu trebuie tras nici o concluzie din faptul că la urmă și-a aranjat viața și nu s-a mai întors. Totul s-a petrecut după ce s-a convins bine că eu voiam să mă sustrag, că-i mai bine pentru amîndoi să se mărite. Ori de cîte ori i-aș fi dat ceva, cît de neînsemnat, sau aș fi anunțat-o ceea ce credeam să-i producă bucurie, invariabil i se lumina fața și-și exprima gratitudinea. Numai întîmplător aflam mai tîrziu că vestea sau darul meu nu o interesau. Nu puteam să nu admir caracterul acesta minunat, necesar pentru ca relațiile dintre doi oameni să rămînă bune.

Dar mă înspăimîntam de acea mască constantă care ascundea perfect, oricît de atent aș fi fost, secrete de multe ori importante. Spontaneitatea Ioanei în a-și exprima bucuriile și tristețile e pricina tuturor neînțelegerilor. Cocuța nu mă supăra niciodată. Ce să prefer ?

tură. Aceasta e singura mea posibilitate de a avea curajul să plec. Să-i anunț plecarea, gândindu-mă numai la păcatul ei. La una din multele forme pe care le ia păcatul în mintea mea bolnavă de gelozie... și atunci mi-ar fi absolut indiferente și argumentele, și suferințele Ioanei. Orice s-ar întâmpla, eu nu i-aș vedea decât corpul — de care m-am bucurat atât în toate umbrele și palpitările lui — în apropierea altuia...

Am simțit deodată, fără să fi auzit nimic înainte, două brațe calde ce se încolăcesc împrejurul gâtului. S-a întors Ioana ! Cu mult înainte de a mă fi așteptat ! A făcut ce-a putut ca să scape mai iute de vizită și a venit ! I-a fost dor de mine ! Poate că se gîndea, deoarece mă văzuse îngîndurat : „Ce chinuit este sărmanul din pricina mea ! Și singur pe lume ! Trebuie cu orice chip să mă transform și să mă fac [mail bună ca să nu-l mai irit !“

N-are nici o bănuială de ce unelteam. Crede, dimpotrivă, că făceam și eu combinații de împăcare. Ce groaznice combinații ! Dar nu mă mai gîndesc, căci căldura corpului ei m-a calmat deodată. Iar gîndurile rele au devenit ceva neverosimil, un vis rău fără nici o legătură cu realitatea. Credeam că logica mea precisă nu avansase nimic nesustînut și acum mi se pare că am fost în voia fantomelor, aduse o dată cu noaptea, care în sfîrșit a pus stăpînire deplină pe întreaga lume.

Cîteodată abia îl ating pe Ahmed de frică să nu-i fac rău și alteori îl apuc de ceafă, stringînd cu putere, și-l arunc de la distanță pe așternut.

Cînd Ioana este prea rea cu mine și n-o mai pot opri, și cînd vreau ca starea de armonie să revie cît mai repede, utilizez un mijloc perfect întotdeauna :

mă prefac că subit nu mi-e bine, exagerez nervii încordați cu ocazia discuției sau simulez o durere la inimă. Ioana are panică să nu fiu bolnav și, oricît ar fi de mînioasă, se transformă instantaneu și nu știe cum să mă îngrijească. N-am fost niciodată bolnav mult timp, de cînd o cunosc, ca să știu toate sacrificiile pe care le poate face, cît îi permite să reziste oboseala sau dacă temperamentul inegal n-ar face-o să-și piardă răbdarea. Nici nu știu dacă în clipa aceea ar putea să suporte capriciile mele de om bolnav. Dar totdeauna cînd mă prefac că mi-e rău cîteva minute, izbutesc să o împac. Mi-e rușine de farsa jucată, dar numai așa pot s-o liniștesc. Cu toate că nu are nici o bănuială, totuși, poate și din pricina acestor scene turburi, Ioana păstrează atîta neîncredere în mine.

Cocuța, iubita mea de adolescent, n-avea sinceritatea Ioanei de a-și arăta toate gusturile. Nu trebuie tras nici o concluzie din faptul că la urmă și-a aranjat viața și nu s-a mai întors. Totul s-a petrecut după ce s-a convins bine că eu voiam să mă sustrag, că-i mai bine pentru amîndoi să se mărite. Ori de cîte ori i-aș fi dat ceva, cît de neînsemnat, sau aș fi anunțat-o ceea ce credeam să-i producă bucurie, invariabil i se lumina fața și-și exprima grațitudinea. Numai întîmplător aflam mai tîrziu că vestea sau darul meu nu o interesau. Nu puteam să nu admir caracterul acesta minunat, necesar pentru ca relațiile dintre doi oameni să rămînă bune.

Dar mă înspăimîntam de acea mască constantă care ascundea perfect, oricît de atent aș fi fost, secrete de multe ori importante. Spontaneitatea Ioanei în a-și exprima bucuriile și tristețile e pricina tuturor neînțelegerilor. Cocuța nu mă supăra niciodată. Ce să prefer ?

pete negre, altele roșii. Ioana îmi spune dintr-o dată, dar simțim în preajma noastră toate neînțelegerile trecute. „Știi, Sandu, că nu este nimic adevărat din trecutul meu. Am imaginat o poveste ca să te fac să mă iubești !“

Cum aş putea transcrie starea mea ascultînd aceste vorbe ? Dacă ar fi o imensă bucurie, m-aş lămuri ce se petrece în mine. Ce dezastruos ar fi să învie morții, căci am primi revenirea lor cu aceeași indiferență ca eu acum. Un mort pentru care te-ai tînguit timp îndelungat, i-ai fost fidel la mormînt, l-ai îngrijit, ai dat slujbe la biserică. Și bucuria revederii, chiar dacă minunea ar fi unică, nu s-ar suprapune supărării de mai înainte. N-ar profita decît vanitatea de a se fi întîmpat așa ceva lîngă tine, după cum te-ar amuza să-ți cadă un bolid în curte, numai să nu fie periculos. După cîteva zile, înviatul ar reintra normal în obiceiuri, după ce aranjezi cîteva complicații. Ești obligat însă să joci o comedie întreagă, să chiui, să bați din palme, să alergi, să țopăi, ca să minți și să te minți că ești transfigurat. Acum, lîngă Ioana, cum n-am chef pentru astfel de scene, iau o înfățișare obosită, ca și cum bucuria îmi vine prea tîrziu ca să mă mai poată dezmoști.

Nici nu știu dacă e adevărat, și aş părea naiv și ridicol primind dintr-o dată noutatea. Trebuie să-mi aduc aminte încet de o mie de întîmplări, ca să văd dacă din toate se poate trage și concluzia că Ioana a rămas curată. O revăd doar pentru o clipă : plîngînd disperată la reproșurile mele. Deci nu se poate să nu fie adevărat păcatul ei. Nu pot s-o contrazic, să-i pun întrebări, căci ar însemna că am o vagă speranță că nu s-a întîmplat nimic. Mă asemăn prostului, care, nepricepînd bine dacă îi vorbești în serios sau îți bați joc de el, tace așteptînd ca vreo vorbă

nouă să-l lămurească. De ce m-ar minți acum Ioana ? Deodată, în fața mării liniștite, după o zi relativ calmă, monotonă, fără nici o însemnătate ? Poate ca un rezultat al gândurilor ei ascunse. În vreo oră de singurătate, o fi reflectat că viața pe care o ducem împreună este imposibilă și, curagioasă, o fi sperat să poată găsi un mijloc de vindecare. Există un singur mijloc : despărțirea. Ceea ce am încercat și am dat greș, dar dacă am fi avut răbdare mai mult timp, în loc de trei ani, zece, sau și mai mult, ne-am fi potolit. Am fi rămas cel mult cu un regret, cu o imensă nostalgie pentru ceea ce nu s-a putut îndeplini, dar fără variație de emoții. Și dacă aș fi avut norocul vreunui nou eveniment (o călătorie la capătul lumii sau o nouă dragoste), m-aș fi consolată mai iute.

Ioana încearcă o nouă stratagemă : se va preface că totul a fost o născocire ca să o iubesc. Minciuna, pentru un temperament sincer, va fi grea și va dura la nesfârșire, va trebui să fie atentă ca să nu bănuiesc nimic. Va atrage după ea alte multe minciuni, căci va trebui să-mi explice tot ceea ce pare turbure, ce-am văzut sau am aflat. Și, mai ales, Ioana va trebui să-și ascundă propriile ei remușcări, să pară tot timpul mulțumită, deci o muncă prodigioasă, asemănătoare cu aceea când un bolnav drag trebuie să moară după o boală lungă, și tu îi zîmbești, te arăți vesel, constăți zilnic vindecarea și faci planuri pentru mai târziu. Și eu sînt sănătos, adică în stare să întreb, să mă interesez, pe când de un bolnav apatic poți dispune mai ușor. Desigur, când Ioana a făcut un asemenea plan, a arătat un imens spirit de sacrificiu, un suflet ales, dar și stîngăcie, căci și-a închipuit că se poate face ceva în felul acesta. Sau poate că hotărîrea nu-i vine la sfîrșitul

reflecțiilor, ci dintr-o dată, cum i se întâmplă deseori să hotărască în ocazii importante și cum a decis despărțirea de odinioară. Ea explică : „Există un travaliu în inconștient și într-o bună zi lese la suprafață, se desemnează brusc că trebuie să-ți faci alte socoteli de viață. Ca un butoi în care a curs apă multă vreme, și la urmă o pictură o face să se verse.“ La orice gând mai serios, ar fi înțeles că planul e imposibil de aplicat, dacă voința de a se sacrifica nu-i va da iluzia că totuși se poate îndeplini acest plan. Sau poate că vorbește așa numai ca să mă scoată din amorțeala din ziua asta, să mă facă să redevin febril din cauza ei. Căci este exclus să fie adevărat ! Dacă ar fi adevărat, ce bucurie ! Sau cuvântul este prea neînsemnat, nu se găsește nici o expresie care mi-ar putea exprima starea sufletească. Pentru o zi, pentru o oră... Mai pe urmă, ne vom găsi exact în starea de dinainte de despărțire. Eu neputînd pleca, dar plictisit, avid să-mi cîștig libertatea, ea torturată de indiferența mea, pe care o simte oricît aş nega-o. Aş avea, desigur, mai multă experiență, mi-aş spune în momentul plictiselii : dacă m-ar părăsi sau m-ar înșela, aş suferi imens, deci trebuie să iau toate precauțiile și să nu-mi fac iluzia că mi-aş putea reface viața altfel. Asta nu-nseamnă că m-aş plictisi mai puțin. Aş face aceleași imprudențe ca s-o pierd, după cum un bolnav, cu toată dieta strictă la care e obligat, cu orice risc, mănincă totuși ceva nepermis. Dacă ar fi adevărat că nimic rău nu s-a petrecut cu Ioana, poate ar înceta legătura dintre noi, ce pare a fi pînă la moarte. Sînt un temperament oribil, și numai tristețile mă leagă de oameni, de lucruri. Dacă aş fi mai sănătos, Ioana ar fi mai puțin nenorocită ? Ioana mi-a fost fidelă ! Ce invenții grozave spune Ioana uneori, ca și cum vor-

bele n-ar avea nici o valoare, ca și cum ar fi doar povești pe care le transformi în voie.

— Dacă tu ai fi fost credincioasă, aş avea curajul să mă arunc în mare !

Ce romanțios și totuși ce adevărat mi se pare !

După o zi discutăm cu aprindere despre celălalt. Am uitat complet ceea ce încercase să-mi sugereze, cu toate că pentru o clipă avusesem speranța nebună...

Ahmed și-a găsit o nouă joacă : sare după fluturi. Pe perete, în apropierea cuiului unde e atârnată lampa mică de gaz, se strâng fluturi mulți, și e o minune să privești formele și culorile lor felurite. Parcă sînt stropi de mare. Și umbrele lor, care traversează tot peretele... Mă amuz să-i cercetez și cîteodată mă instalez pe scaun, drept în fața lor, și încerc să-i prind, să-i examinez de aproape, să-i admir. Fug o clipă cînd îmi observă mina, dar vin din nou imediat, ca și cum ar fi hipnotizați de flacăra lămpii. Zboară capricios, pierde timpul în aer, fără altă țintă decît frumusețea zborului. Acum Ahmed mi-a luat locul. Este delicios cum urmărește atent, cu ochii sclipitori, pe cîte un fluture. Încearcă să-l prindă, uneori schițează o săritură, alteori sare chiar la înălțime, și, dacă prinde vreunul, îi dă drumul, ca să continue jocul. Un pisic între fluturi. Ce imagine poate fi mai armonioasă ?

Ce ușurică este Ioana uneori ! Preocupări grave, și, deodată, pornită pe cochetării puerile, spre gust de a dansa, de a flirta. Mă dor mult aceste gusturi, destul de importante pentru a nu ne mai înțelege deloc. Oricît de excepțional ar fi construită, nu poate să uite că este femeie. *Madame Pitpalac*

i-a spus : „Ce frumoasă ești, Ioana ! Păcat numai că pronunți litera *r* francezește.“

I-a fost Ioanei de ajuns această vorbă ca să încerce cu frênezie să se corijeze. Numai timp de o zi sau două, căci Ioana începu cu entuziasm un nou plan, dar nu e în stare să-l continue. Scepticismul meu, cu toate că Ioana i se împotrivese și promite să nu se mai lase influențată. sfarmă pe drumuri ascunse noua ei dorință. În orice caz, astăzi toată discuția, în clipele cele mai funeste, e întreruptă de acel *r*, spus câteodată sau de mai multe ori în șir, cu energie, semănînd de atîtea ori a întrerupere ironică a celor ce spun. Cum își mai aduce aminte de el cînd îi vorbesc lucruri esențiale ? Cînd o cert sau închipui speranțe ? Nici nu pricep uneori dacă *r* este spus numai ca să-l învețe corect sau să mă întrerupă, să-mi deturneze argumentele perfecte, să mă pedepsească. Constatare poate ce exact mă lovește în chipul acesta.

- Ai fost în stare să pleci pentru totdeauna.
- De ce nu ? *r, r, r...*
- Să începi o viață nouă cu altul.
- Desigur ! *r, r...*
- Și nu ți-a fost deloc milă de mine ?
- Mila n-are ce căuta în dragoste, ți-am mai spus-o.
- Dacă te-aș fi omorît ?
- Ești prea laș s-o faci ! *r, r...* Dacă aș fi știut că ești în stare s-o faci, nici n-aș fi plecat, nu din frică, ci din satisfacția că mă iubești.
- Nici așa n-aș fi demonstrat mare lucru...
- Măcar atîta ! *r, r, r...*
- Eu nu glumesc deloc.
- Nici eu.
- Totuși, te pricepi să ridiculizezi această discuție.

— Ți se pare.

— În orice caz, *r* mă enervează.

— Vreau să-l învăț și, cum - sînt tot timpul cu tine, e fatal să-l suportîi îndeosebi.

— Dar și fără *r* spui numai ușurințe. (Poate tocmai din pricina acestui *r*, care întrerupe șirul gîndurilor, și care colorează toată conversația.) Nu găsesc că ai vorbit ceva mai însemnat !

— Orice vorbă este ridicolă dacă insiști asupra ei și-o analizezi. *R...* al meu e emoție transformată în literă. Ascultă ce frumos sună : *r...* și ce emoționată sînt ! *r...* Acompaniază perfect tînguirile tale, o vioară și un fagot.

— Voiam să discut cu tine despre ce vom aranja mai tirziu.

— Iar planuri. Lasă să trăim fără să ne mai gîndim la ziua de mîine. Sînt mereu atîtea surprize !

— Nu vreau decît să fii fericită.

— Atunci nu te-aș mai interesa.

— Totuși, ești fericită că sîntem acum împreună. N-ai dorit toată viața decît să ne culcăm și să ne sculăm unul lîngă altul.

— *R...*

— Cum vom ajunge la București, ne vom despărți ?

— Cum vei crede de cuviință. Eu am renunțat la orice pretenție.

— Ca și cum, cu toată experiența, spiritul de dominație nu ți-ar fi tot atît de excesiv.

— Am avut tot timpul pretenția să mă iubești. Orice femeie ar face la fel.

Ioana deseori dă ca exemplu pe „orice femeie” dintr-un tic sau din dorința de a fi considerată ca o veritabilă femeie. Pentru tot ce s-a întîmplat se găsesc mai ușor scuze.

— R...r...r...

Spune o mulțime de r mai încet, ca și cum n-ar mai vrea să mă supere. Pare o pisică torcînd.

— Vom locui împreună...

— Știi bine că nu se poate.

— Cu toate drepturile legale.

— După cele ce s-au întîmplat ?

— Ce-are a face !

— Spui așa ca să mă încerci !

— Îmi bănuiești intențiile mele cele mai bune...

— Tu m-ai învățat așa ! r...

— În orice femeie, oricît de superioară cu gîndurile oricît de degajate de morala comună, se găsește o burgheză.

— Nu prin astfel de reflecții poți demonstra intențiile bune.

— Ne vom aranja artistic o cameră. Vom pune în ea covoarele de preț, piano, radio, patefonul cu plăcile, tablourile scumpe... Și un divan imens pentru dragostea noastră.

• — R...

— Și toată viața vom citi, vom asculta muzică, vom scrie fără să ne pese de restul lumii. Vom fi o păreche unică, reușind să realizeze cele mai romantice viziuni. Iar cînd vom fi bătrîni, ne vom retrage într-un colț îndepărtat, ales bine în mijlocul naturii superbe, și alăturați, mereu de acord, vom aștepta moartea. Dar cu solemnitate, așa cum se cade la o astfel de oră.

— R...

— E tot ce găsești să spui.... Ironii oribile.

— Nici nu mă gîndesc să fiu ironică ; am pornit să învăț pe r, l-am spus de o mie de ori, și acum îmi scapă involuntar.

— Ai reușit să-mi destrami orice entuziasm.

— Aşa de iute ? Ce vei face atunci peste o lună la Bucureşti ? Ce conversaţie ridicolă ! R, r, r, r...

Acest r sună strident, anunţă furtunile apropiate. Dar clar nu pot să pricep ce se petrece îndărătul lui. Pe mine m-a exasperat. Am impresia că Ioana mă găseşte tot timpul caraghios. Şi altă dată, cînd îmi răspunde cu atîta seriozitate sau mă combate cu atîta îndirjire, spun lucruri mai importante ?

— În definitiv, nici nu pot aştepta altceva din partea unei femei uşurele.

O mică tăcere ; apoi : r...

— Căci femeie uşoară se numeşte aceea care a avut doi amanţi.

— Mă tentează să-ţi arăt exact ce este o femeie uşoară.

— Acum mi-ar fi egal !

— R, r...

— Cel mult, m-ar indispune să capăt din afacerea asta vreo boală.

— R...

— Cînd te gîndeşti că i-ai mîngîiat burticica plinuţă, de om care se pregăteşte să îmbătrîncească cu voioşie... Deasupra şi dedesubtul ei, perişor mătăsos, creţ ! Şi tot mecanismul în funcţiune !

— R !...

I-am dat o palmă. După o linişte lungă, Ioana rosteşte răspicat :

— Aşa ceva nu se uită niciodată !

Nici eu nu voi uita niciodată gestul meu. Îmi va fi scîrbă de el, orice s-ar mai întîmpla în viitor, chiar dacă aş afla că Ioana este şi mai vinovată.

Abia acum remarc : Ioana şi-a făcut sprîncenile subţiri, artificiale. Desigur, tot *madame* Pitpalac a învăţat-o să şi le facă aşa !

Poate ca să-mi placă mie !

Prima carte citită de Ioana de la mine a fost *La femme et le pantin* a lui Pierre Louys. Aveam pentru ea multă admirație, parcă se suprapunea celor mai intime vibrații, și mi-e frică să o recitesc ca să nu fiu dezamăgit. Și acum, când mi se pare că sînt victima tuturor capriciilor Ioanei și când văd că, oricît de vinovată ar fi, tot eu îi cer iertare, incapabil să prelungesc o supărare prea multă vreme, cred că acea carte a fost un simbol al existenței noastre comune.

Pe Ioana am mai văzut-o și înainte de întîlnirea care avea să ne apropie din nou. De trei ori, cu puțin înaintea reîmpăcării. În prima, Ioana era cu celălalt, și asta mi-a întetit gelozia și mi-a întărit siguranța de cele ce se petreceau. Stăteau în fața unui cinematograf din Bulevardul Elisabeta și se uitau la fotografiile filmului. Se juca *Potache și Perlmutter*. El îi explica probabil savoarea artiștilor. Ea asculta atentă, foarte interesată. Păreau de acord definitiv în toate, și acum când Ioana susține că rămăsese cu celălalt o străină, eu din pricina scenei văzute (ce a durat cîteva minute) nu o cred. Am trecut drept pe lângă Ioana, la o jumătate de metru, și ce emoție aveam ! Ce importanță căpăta fiecare milimetru din carnea Ioanei, hainele, gesturile, din care trebuia să construiesc mai tîrziu o mie de presupuneri ! Am văzut-o numai puțin și n-am putut memora exact înfățișarea ei, încît mai tîrziu interpretările mele se multiplicau încă. Și acum o am pe Ioana întrecută, la dispoziție, ca și la început, și ca și atunci de atîtea ori mă plictisesc cu ea ! Îmi spuneam lângă ei : „Pot să-i vorbesc, dar ce să-i vorbesc ?“ Aveam atîtea lucruri s-o întreb și totuși nu-mi venea în minte nici o singură chestiune. La fel ai face cu un mort care s-ar întoarce la viață pentru cinci minute : n-ai ști ce întrebare să-i pui. Mă

împiedeca și alt motiv ca să-i vorbesc : frica de a nu fi ridicol față de ei, a arăta că sufăr. După o bucată de drum m-am reîntors la cinematograful, cînd am socotit că trebuie să fi plecat, și m-am uitat și eu la fotografii, încercînd să reconstituiesc conversația lor. Fiecare gest al interpreților căpăta o importanță capitală, și-mi storceam creierul ca să fac și eu reflecțiile cele mai inteligente cu prilejul lor. Au admirat ? Au ironizat ? Au povestit o amintire cu ocazia imaginii ? Ce nebun sînt ! Dar ce nenorocit ! M-am gîndit mult la această scenă, ca și cum toată ființa Ioanei s-a concentrat atunci. Cînd i-am povestit-o de curînd, ea nu și-a mai adus deloc aminte (nu se prefăcea, căci își găsea învinovățiri mai mari) și nu cunoștea existența celor doi comici americani. „Poate că le văzuse fotografia, dacă spun eu, dar îi uitase complet... În orice caz, era imposibil ca eu s-o fi surprins transfigurată, ascultînd pe celălalt“... Ce proporții imense căpătase pentru mine întîlnirea aceea !

Altă dată am zărit-o cu Viky la braț, pe Călea Victoriei, pe la ora șase seara, cînd e lume multă pe stradă. Niciodată nu-i plăcea să treacă pe Călea Victoriei. O fi venit cu dorința ascunsă să mă întîlnească ? Imaginea celor două fete la braț m-a calmat pentru ziua aceea, ca și cum mi-aș fi închipuit că totuși nu s-a întîmplat nimic.

Dar, desigur, fiind întîlniri scurte și în aceste două dăți nefiind nici măcar văzut de Ioana, n-au schimbat nimic între noi. (Și Ioana mi-a povestit mai pe urmă că m-a văzut de cîteva ori. O dată m-a surprins uitîndu-mă la ea, crezuse c-am recunoscut-o. N-am observat-o, căci eram absent și indiferent pentru locul unde mi se îndreptau ochii. N-am observat-o, căci eram cu gîndul în altă parte : la ea !)

A treia oară am schimbat împreună chiar câteva cuvinte. Mi-a ieșit în cale pe o stradă lăturalnică, am salutat-o și am trecut înăinte. După ce ne-am depărtat cițiva pași, m-a strigat. Mai tîrziu mi-a spus că a visat în noaptea aceea că o să mă întînească și înconjură pe cît putea străzile principale spre a mă evita. Am întreat-o încotro se duce : „La biserică“. Ce ciudat, ce să caute Ioana la biserică, unde nu mergea niciodată ? Purta însă acum cu ea o viață atît de străină, că orice mi-ar fi spus ar fi părut posibil. Acum, cînd știu că avusese cu celălalt o epocă de misticism, îmi explic drumul ei. Probabil că era chiar așteptată la biserică deci un *rendez-vous* deglîizat. Poate de la biserică aveau să meargă direct la hotel. Dar în clipa aceea, febril, căutam să spun vorbele cele mai inteligente, reflecțiile cele mai surprinzătoare, înșiram în câteva minute tot ce gîndisem mai de seamă atita vreme lungă ca să o impresionez. La o teorie a mea s-a opus cu toată firea, așa cum făcuse întotdeauna, și m-am gîndit, pierzînd orice nădejde ; „Nici acum nu se pricepe să fie mai bună și să nu mă mai umilească !“

Și unul din reproșurile cele mai vehemente pe care i le fac : „Cum ai putut să VEZI în ce hal de disperare eram (căci atunci apărusem pentru cel mai necunoscător în a citi fizionomii o zdreanță) și totuși să te culci cu altul ?“ Iar alteori, cînd îmi povestește nefericirea ei lingă celălalt :

— Ah ! Dacă te-ai fi despărțit de el înainte de întîlnirea noastră. Dacă n-ai fi trecut din brațele lui în ale mele, am mai fi putut încerca să fim fericiți !

Așa mă agăț de iluzii.

O ! prima oară cînd am ținut-o din nou în brațe, goală, după despărțire ! Stîngăcia mea unde s-o duc !

Ca și altădată ? Pentru o clipă așa de mare, același decor ? Să-i aduc aminte astfel de o mulțime de neînțelegeri pe care le avusesem în locul acela ? Cu atât mai mult cu cât noi nu voiam să refacem vechea noastră existență, ci să încercăm o viață nouă. Sau poate că și ei și-au ales același loc ?

Și, în sfârșit, împreună. Ce dor îmi era de trupul ei ! Ca și cum în lipsa ei nu s-ar mai fi întâmplat nimic cu mine. Aceeași impresie a avut și ea. Era emoționată, ca și cum m-ar fi așteptat tot timpul, fără să se apropie nimeni de dînsa. Dar n-am avut curajul să-i spun tot adevărul în ce mă privește. Cu mine, atîția ani, nu s-a întâmplat, într-adevăr, NIMIC ! În timp ce ea... poate săptămînal ? Mi-a spus, ca să mă consoleze : „N-aveam timpul și nici nu eram amatoare. Amînam pe cît puteam. Poate de vreo douăzeci de ori cu totul“... Numai atît ? Dac-ar fi numai atît ! Să spunem treizeci, mai bine mai mult decît prea puțin. Și, între timp, îmbrățișări ascunse și sărutări cînd nu e nimeni de față. Ea încerca o nouă viață și eu, bărbatul, așteptam ! Ce umilintă ! Cum aș putea uita ? Corpul ei fermecător lîngă mine, superb, virginal, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic ! Ce nefericit eram și totodată ce poftă aveam de el ! Și cum voiam să mă conving că nu mă doare amăgit de dorința puternică de atunci. Am spus la împlinire : „Fapta noastră de acum e sfîntă. Ea șterge toate profanările de mai înainte și te reface, pură, așa cum te-am cunoscut“.

Și acum, în discuții, cînd Ioana vrea să mă pedepsească, îmi amintește vorbele mele : „Fapta noastră sfîntă !“ Închiriasem o cameră de hotel special pentru ea ! Făceam același lucru ca și celălalt ! Și după împlinirea faptei sfinte toaleta de rigoare !

Ioana are dreptate : spuseseam cuvinte de roman-foileton, așa cum se întâmplă totdeauna când ești nenorocit, oricât de inteligent ai fi.

Lingă mine, Ioana mîngîie pe Ahmed și-i spune cu o nespusă dragoste : „Are mămica o bucătică de pisică !“

Și mă întreb : „Poate să fie Ioana rea vreodată ?“

Cum azi a fost o zi plictisitoare, i-am sugerat Ioanei : „Ce-ar fi să facem o vizită Lidiei ?“ (O vecină mereu invizibilă.)

— Știi bine că s-a eschivat să ne invite !

— Avea o scuză plauzibilă : scutura casa. „Acum este totul aranjat, după spusele lui *madame* Pitpalac. În definitiv, o putem lua pe Lidia la plimbare, dacă îl face plăcere.

— Ce umilință, să depinzi de plăcerea acelei fete stupide.

— Nu știu de ce o numești stupidă. Nu poți să o taxezi așa după scurta noastră cunoștință.

— O să vie cu noi cu siguranță, de-abia așteaptă să o inviți. Am văzut ce emoționată este când îți vorbește. Eu nici nu existam între voi.

— E normal ca noi să avem unele amintiri — inofensive — față de care tu să rămii străină.

— Și mai vorbești de sufletele noastre identice !

— Are vreo importanță Lidia mai mult decât un mic amuzament și ar putea schimba ceva dintre noi ?

— Nu mă importă. Nu pot s-o sufăr !

— Poate că ești geloasă.

— A ironiza gelozia cuiva este facil și inuman.

— Aceasta echivalează cu o mărturisire.

— N-am toate drepturile ?

Cu ce savoare m-am răzbunat ! Parcă iscasem anume această discuție ca să mă pot răzbuna :

— Nu mai ai nici un drept, ceea ce ai făcut m-a eliberat complet. Nu cumva ți-ar conveni ca eu să-ți fiu fidel ? Și să fiu imbecil pînă la sfîrșitul vieții ? Pentru cine aș face acest sacrificiu ? Am de gînd să nu renunț la nici o fată frumoasă, dacă mă va accepta, și să n-am nici un scrupul !

Eram încîntat, aproape credeam că am și făcut astfel, și Ioana a plecat fruntea, parcă ar fi aflat despre mine fapte împlinite, pe care ți-e imposibil să le mai schimbi.

Nu mai are dreptul să fie geloasă ! Ce nerozie ! Ca și cum chinurile noastre depind de drepturi și datorii !

Dar alteori, în momentele ei de remușcare, Ioana pretinde :

— Dacă m-ai înșela, aș suferi îngrozitor, dar n-aș face nici un reproș. Atît de mare este instinctul meu de dreptate.

Vezi tu, Sandule dragă, pe mine n-ar trebui să mă iei totdeauna în serios : sînt bolnavă.

Desigur că-i bolnavă. Un doctor, dacă ar cerceța-o bine, i-ar găsi fără îndoială un defect. Un al treilea care ar citi rîndurile acestea s-ar grăbi să reflecteze : „Nu mă interesează eroina, este un caz patologic“. Ca și cum asta ar împiedeca pe Ioana ca să fie bună sau rea, să-i simt trupul cald cerînd dreptul la existență, așa cum nu pretind fetele obișnuite, drăguțe și neînsemnate. Ioana este bolnavă, dar dacă examinezi de aproape, orice gest al nostru se poate explica printr-un secret organic și ajung la concluzia că nu avem nici un liber-arbitru, că sîntem conduși de fatalitățile structurii noastre. Îmi pot consola cu gîndul acesta gelozia ? În iubita mea se poate constata imediat că se găsește ceva anormal.

Însăși inteligența ei, care pîlpiie parcă, nu este rezultatul unor raționamente, ci al unor iluminări, intuiții uimitoare, întretăiate cu stîngăcii față de unele întîmplări simple ale vieții. Pare un matematician care pe tablă face cine știe ce socoteli complicate, e pe cale de a demonstra cine știe ce secret al universului și care se încurcă, din pricină că la un moment a înmulțit greșit pe 7 cu 8.

Atunci mă revolt : cum nu mi-am dat seama că Ioana avusese tot timpul febră și că nu e capabilă să-mi suporte jeluirile ? Nu pot însă să admit că ea depinde în întregime de boala ce o minează. Pot explica așa plecarea ei cu altul, dar nu și reîntoarcerea la mine. Și chiar în ziua cînd se încolătăcește împrejurul meu și cînd tremură fierbinte, nu sînt în stare să mă gîndesc că este ceva anormal, și frenezia ce o pune îmi place s-o explic : „Așa au făcut toate îndrăgostitele“. Și, orgolios, îmi spun : „Am avut prilejul să fiu iubit în mod excepțional“. Este posibilă o dragoste veritabilă, în care să nu consideri tovarășul egal cu tine capabil să te înțeleagă ? Să te porți ca și cum el ar fi un copil ? Adică să-l alinți, să-i dai jucării, să te amuzi de toate capriciile lui, să-i intri în toate voile, să te mindrești că-ți aparține ? Dar de cîte ori ai vreo supărare, nu o împarți cu el, te retragi în locuri ascunse, ca să reflectezi, te îndrepti la străini, ca să ceri o consolare. Iubita mea Ioana e numai o păpușă ?

— O să te vindecăm, Ioana, vom face tot ce va fi posibil ca să te vindecăm.

— Ce bun ești ! Tu ești un sfînt !

Și, fără să mă aștept, îmi sărută mina. Știu că lauda ei nu mi se potrivește, că nu e decît natural să dorești vindecarea vecinului, oricine ar fi el, iar pînă acum nu contribuiseam cu nimic la această vin-

decare. Vorba ei nu arată decît că se simte bine lîngă mine în momentul acesta, că e îndrăgostită. Ioana e deseori excesivă. Cînd e supărată, la fel îmi exagerează vina. Dar deocamdată mă las în voia ei, încîntat că poate, măcar pentru o clipă, să-și facă o imagine așa de minunată despre mine. Adorația Ioanei se pretează la ridicol, dar e binefăcătoare.

Am fost la Balcic și am luat pe Arabella cu noi, iar în barcă, fără jenă de ceilalți, indiferentă la protestările mele, Ioana a ales pentru mine locul cel mai bun. A fost o noapte miraculoasă, pe ape, sub seninul complet, iar noi între vis și viață, confundînd mirajul visului cu al realității. Am ajuns la începutul dimineții acasă. Portul Cavarnei era mai puțin pustiu de cum ne așteptasem, căci aci oamenii se scoală devreme. Pe ponton, domnul Jianu stă de vorbă cu *madame* Pitpalac. Cum ne-a văzut, domnul Jianu s-a retras timid la el, dar doamna ne-a venit în întîmpinare, ne-a întrebat, a avut păreri. A vrut să apară Arabellei drept o persoană cu distincție. Pe Arabella o cunoșteam de multă vreme înaintea tuturor, și uimirea mi-a fost mare cînd am descoperit-o (îi uitasem numele), după ce mi se vorbise mult timp de ea. Fusesem cu cîțiva ani mai înainte, ca student la cursurile de vară din Dijon, și acolo, printre alți români, se găsea și Arabella. Apăruse zglobie, vorbăreată, ironică, amuzantă, avînd corpul bine împlinit, ochii șireți, obrazul roz, nasul în vînt, cîrîpind tot timpul franțuzește, cu rochie de voal *rose* cu buline negre. Prea de aproape n-am cunoscut-o, dar am păstrat o impresie de primăvară și o reve-deam acum galbenă, ofilită, pămîntie, neglijentă în îmbrăcăminte, cu carnea ce nu mai păstrase nici o urmă de prospețime. Iar în vorbe, exagerînd acum un accent țărănesc, pe care nu l-ar fi arătat pentru ni-

mic în lume la Dijon, unde voise să fie cît mai exact franțuzoaică. Își luase acest accent poate fiindcă așa se transformase gustul ei de răsfaț de odinioară sau fiindcă aceasta o apropia mai mult de țară — mama ei era țărăncă — către care o poartă uneori dorurile, dorind poate o viață mai simplă, dar mai curată. Multă vreme nici n-am recunoscut-o căci nu mai făcea nici o aluzie la Dijon. Numai ochii ei, cu o strălucire ciudată, mi-au dat bănuiele. În fața mea apăruseră două ființe complet diferite, la fel de caracteristice amîndouă, și anevoie le pot suprapune. Între ele se răsturnase o prăpastie cumplită.

Ioana reflectează după obiceiul ei :

— Privește cum transformă dragostea pe un om. Această femeie care a fost deșteaptă, învățată, frumoasă, cum e distrusă definitiv, în voia ușuratecului Charles. Cine ar mai putea să o mai readucă la viață ? Cum să nu-i fie permise toate fanteziile ? Și n-avem dreptul să îndreptăm asupra ei nici o judecată burgheză. Fiecare vorbă spusă de ea, mai înofensivă, este un geamăt. Ce puteți pricepe voi, bărbății, din toate aceste !

M-am dus pe plajă numai cu Arabella, căci ceilalți aveau alte treburi și acolo, fără nici o poză, ca unui vechi prieten, cu un ton de femeie nenorocită, care nu mai păstrează nimic din gluma amuzantă și artificială de odinioară, mi-a spus amănunte din viața ei tristă, la întîmplare, bucurii și mai ales necazuri, așa cum îi veneau în minte și așa cum le trăise. Și în clipele acele m-am simțit frate cu Arabella, tovarăș, mi-am adus aminte că noi ne cunoșteam cel mai de demult, că toți ceilalți erau veniți mai pe urmă și ne complicaseră existențele începute așa de suav, eu urmărind cu atenție, ca ceva extrem de important pentru mine, pe profesorul de la Dijon expli-

cînd tablourile din Colmar și Arabella rîzînd inepuizabil, în rochița roză cu buline negre.

Soarta creează uneori astfel de situații, încît oricît de serioși am fi, trebuie să procedăm superficial. Viky s-a îmbolnăvit pe neașteptate și doctorul, chemat grabnic, nu poate da nici o părere. Domnul și doamna Axente au sosit și ei, iar Arabella pare de prisos. Toți își-au pierdut capul, dau o mulțime de sfaturi și leacuri, dar temperatura lui Viky persistă. În sfîrșit, s-au hotărît și au dus pe Viky la Caverna, unde poate fi mai bine îngrijită. Rămîne ca noi să facem zilnic naveta pînă la Caverna ca să aflăm vești. Arabella, stingheră, a plecat. La necazul celorlalți ea nu prea avea rol, totuși ne cunoaște destul de bine și nu putea fi indiferentă și, în definitiv, a rîs cu Viky, s-a distrat cu ea. Și noi am păstrat totdeauna o ciudă că a plecat înainte de a ști ce e cu Viky, dar nu pot spune cum ar fi trebuit să facă altminteri. Ce ridicol este însă să exagerezi părerea de rău, să cauți s-o faci egală cu a celorlalți direct interesați! Uneori trebuie să te neliniștești pentru o simplă durere de cap, cu toate că bolnavul a putut în absență să aibă o mie de dureri de cap, de care, departe chiar de ai fi știut, nu ți-ar fi pășat deloc.

Zilele în port deveniseră așa de asemănătoare, încît, ca să nu ascund nimic, pot mărturisi că boala lui Viky mă bucură. Aveam să scăpăm pentru cîteva zile de o persoană care ne turbura intimitatea, oricît de discretă ar fi fost și mereu în tovărășia altora. (Iar dacă mai trecea pînă la noi, o făcea numai din politețe, căci cu noi nu putea să aibă nici o distracție.) Trebuie să ne ducem la Caverna pînă la vindecare, în fiecare zi, să schimbăm atmosfera, să ieșim puțin între oameni. Ioana, cu toate oboselile ei, e

gata să mă întovărășească și, susținută de alte preocupări, nici nu observă cei patru kilometri ce sînt trebuitori să-i facem de cele mai multe ori pe jos. Ajutăm s-o aranjeze pe Viky în automobil, și apoi pornim la Caverna, în urma automobilului în care Viky luase loc cu soții Axente. Cînd sosim, găsim pe Viky în pat în salon, camera cea mai mare a casei. Curat, fiecare lucru la locul său și peste tot un covor imens, cu o admirabilă îmbinare de culori. Viky pare obosită ; după obrajii roșii, se vede că are o arșiță mare, dar nu uită deloc să se arate politicoasă cu toată lumea. Suride ca de obicei și răspunde la toate întrebările noastre, ce nu mai conținesc. Ioana se așează chiar lîngă dînsă, ca să probeze desigur, cum se obișnuiește la cazurile acestea, că nu-i este frică de boala sorei sale, sau că e oricînd gata chiar s-o împărtășească. A venit și un doctor al Cavarnei, bulgarul Petroff. Întunecat, rar la vorbă și, deoarece chiar vorbele acelea rare nu le spune cu convingere, făcînd o impresie proastă. Constată și el temperatura lui Viky, pune cîteva întrebări și, ca recomandatie, spune înainte de plecare : „Boala trebuie să-și urmeze cursul. În orice caz, nu intră în camera bolnavei decît doamna Axente. Poate să fie o boală contagioasă.“ Ioana încearcă să protesteze, să asigure că ea vrea să îngrijească pe Viky, dar i se demonstrează că ar fi o imprudență inutilă. De altfel, în cazul acesta n-ar mai ști ce se întîmplă cu mine, rămas singur în vila din Port. Observînd nedumerirea doctorului (oricît de nepriceput ar fi), se prevede o boală care poate dura mai mult. Cu temperamentul meu de a exagera, de a trece de la o limită la cealaltă, acum mă obsedează moartea posibilă a lui Viky. Colecționez ultimele ei vorbe sau gesturi ca pe relicve de mare preț. Mă simt la întretăierea misterelor

supraterestre. Părăsesc camera cu ezitare, mă uit la toate obiectele ca să le înțepenesc în minte, să știu decorul unde Viky se va stinge în fiecare zi. Luându-mi rămas bun de la Viky, vocea îmi tremură de emoție. În antreu îmi dau lacrimile, iar Ioana îmi spune cald : „Ce copil ești !“ Ușa salonului se închide în urma mea, ca o ușă de temniță, pe unde nu mai poți pătrunde, pe unde pedepsitul nu va mai ieși niciodată.

Ce încântată este doamna Axente de rolul important care i s-a încredințat ! Să fie singură „în secretul salonului“ ! Intră și iese de două ori mai mult decât trebuie, își găsește treabă și cel mai mic serviciu îl face în mai multe etape, ca să dureze mai mult și să o ocupe. Ne spune la fiecare moment noutăți noi („Viky încearcă să doarmă“, „Viky a închis ochii“, „lui Viky îi este sete“) cu vorbe grăbite și ca și cum n-ar avea timp mult de pierdut, dar aceste amănunte făcînd-o mai mult să întîrzie. De fapt, se plictisește numai cu Viky nemișcată, iar ajunsă între noi, prin povestirile ample pe care le începe totdeauna singură — căci nu ne mai pricepem ce să întrebăm — vrea să arate că nu și-a uitat nici un moment datoria și că se va întoarce cît mai curînd la locul de pază, de unde s-a îndepărtat numai silită. Chiar dacă n-am fi noi, tot așa s-ar agita, ca să-l ție în curent pe domnul Axente, sau ca să schimbe pentru moment decorul, să ia în antreu lingurițele de pe o măsuță și să le puie pe cealaltă. Noi sîntem tot timpul în antreu, ca și cum am aștepta noutăți mari în fiecare clipă, sau ca și cum datoria noastră ne obligă să stăm tot timpul acolo, să putem fi astfel oricînd de folos. Doamna Axente este destul de mărinimoasă ca să împartă osteneala cu noi, și pe mine

mă trimite uneori după vreo cumpărătură în oraș, iar Ioana trebuie să prepare vreun medicament. Ce multe artificii întrebuițează unele persoane ca să îndeplinească rolul cel mai serios. În definitiv, cu toate agitațiile ei caraghioase, riscă în orice moment să ia boala.

Venim zilnic la Caverna de obicei pe la ora patru după-amiază. Drumul îl facem într-un camion de ocazie, care a transportat sacii cu făină la port și apoi se întoarce să încarce din nou. De multe ori ne ducem chiar pe jos, și soarele lovește cu toată forța în noi. Ioana, preocupată de ce o să afle, nu se plînge de drum. Dimineata rămînem în port, căci Ioana are treabă să aranjeze prin cameră (Hélène e zilnic la Caverna ca să ajute pe doamna Axente) și să facem plaja. Încercăm chiar de dimineată să aflăm vești și atunci, prin bunăvoința vameșului, telefonăm la poșta din Caverna la ore anumite. Primim de obicei aceeași vorbă : „Tot așa“. La ora patru, sosiți la oraș, aflăm iarăși multe amănunte de la doamna Axente, dar din care nu se pot extrage decît aceleași concluzii : că Viky este tot mai slăbită, dar nu și-a pierdut delicatețea obișnuită și, în clipele cele mai rele, tot „nu are nevoie de nimic“. Temperatura se menține, la ora șase întrece de 39 grade, iar doctorul tot nu spune o vorbă hotărîtă.

Începem prin a face o mie de planuri pentru Viky, dar renunțăm pe rînd la ele. Fiecare emite tot felul de presupuneri, ne irităm unul contra altuia și citeodată ne supărăm chiar pe bolnavă, cu toții în prada nervilor. Numai Viky, după cum ne spune doamna Axente, reușește să rămînă mereu calmă. Noaptea pornim înapoi. Ca să nu mergem prea pe întunec pe un drum pustiu la o oră tîrzie, ne promitem să plecăm devreme, dar totdeauna întîrziem. Nu a-

vem îndrăzneala să părăsim prea iute casa bolnavei, unde la fiecare minut ni se pare că se poate întâmpla ceva neprevăzut. Și mai sînt zile cînd doctorul vine în întîrziere (ce treabă are în Caverna minusculă ?), iar noi voim ultima lui părere sau așteptăm efectul unei doctorii. Cînd voim să plecăm în sfîrșit, constatăm că noaptea a venit de mult, găsim inutil să ne mai grăbim. Ne așezăm la o masă în fața unei cafenele, luăm o bere și cîțiva mititei, iar un țigan spintecă aerul cu o melodie tărăgănată. Cîntecul lui, cu toate că e fals, căzînd peste sufletele noastre în veșnică emoție, în timp ce cerul se încovoie miraculos cu stelele strălucitoare, pare plin de nostalgie. Obosiți, spunem numai cîte o vorbă, tot despre bolnavă, și sîntem cu toții (Roza ne întovărășește pînă la colțul de unde drumul o pornește spre cîmpie) pioși, ca într-o biserică. După ce ne luăm rămas bun de la Roza, cu frica morții lui Viky în noi și a singurătății, sub stele și lună, printre umbrele mișcătoare ale vreunui copac, abia vorbind, apropiați, coborîm spre mare.

Doctorul Petroff nu ne inspiră nici o încredere. De cîte ori vine, așteptăm cu emoție decizia lui, dar totdeauna spune cuvinte nehotărîte, se arată incurcat, ca și cum ar fi și el un simplu om, fără cunoștințe medicale. Asta nu-l împiedecă să-și încaseze în fiecare zi taxa. Un tinerel, dar ursuz, încruntat, impresie de prost, cu niște haine cenușii care îl fac și mai sumbru. Am chemat și pe doctorul Abramoff, mai bătrîn, gros, volubil, voind să fie spiritual dar de fapt și el tot așa de evaziv. Viky are dureri la pîntec și-i trebuie neapărat gheață. Ceea ce este foarte greu de găsit în orașelul acesta. De fiecare dată trebuie o pledoarie întregă ca să convingem pe vreun circiumar să ne vîndă. A găsi gheață este așa de

complicat, punem atîta panică înainte și atîta bucurie după ce o găsim, încît avem impresia că numai de ea depinde vindecarea lui Viky. În sfîrșit, doctorul Petroff a spus un nume de boală : febră tifoidă. Cuvîntul e înspăimîntător, dar, în sfîrșit, cunoșteam contra cui trebuie dusă lupta. Nesiguranța medicilor fusese oribilă, cu atît mai mult cu cît ea se întîmpla în timp ce termometrul era mereu aproape de 40 de grade. Avusesem impresia că în tîrğul acesta Viky poate să moară cu zile.

Doctorul Petroff a luat sînge lui Viky și l-a trimis la analiză la Constanța. În două zile, sau cel mult trei, vom afla adevărul. Avem un moment de optimism, ca și cum am afla că Viky merge spre bine. Doamna Axente este mai elocventă ca niciodată. După ce doctorul Petroff și-a dat sentința, ea s-a dus imediat la Viky să-i spună „vestea bună“. A găsit-o dormind și a trezit-o din somn. I-a spus, cu cea mai blîndă voce : „Știi că a aflat doctorul ce ai : (aici probabil că a făcut o minută de suspensiune pentru efect)... tifos... De-acum știm cum să te vindecăm.“ Fără o vorbă, Viky a deschis ochii, a privit-o o clipă și i-a închis din nou. Doamna Axente a adăugat, la povestirea ce ne-o făcea în antreu, ca și cum ar fi voit să o scuze : „Sărăcuța, nu-și mai dă scama de nimic, așa este de moleșită.“

La istorisirea ei am sesizat că bucuria noastră e deplasată, că fusese produsă mai mult de o stare nervoasă ce nu suporta la infinit aceeași neliniște fără nici un moment de discordare, și ne-am posomorît din nou.

Una din impresiile zilnice ale doamnei Axente, pe care ne-o transmite imediat, este că parcă Viky ar fi chemat-o. Atunci își întrerupe povestirea și se duce imediat în camera bolnavei, deschizînd și in-

chizind cu precauție ușa. Noi rămânem fără suflare, așteptăm să aflăm ce s-a întâmplat. Și, în sfârșit, doamna Axente vine să ne anunțe că numai „i s-a părut“. Și cu toate că Viky nu o strigă niciodată, fie că este prea bolnavă ca să facă un astfel de efort, fie că are răbdare să aștepte, totuși, doamnei Axente continuă să i se pară că aude vocea lui Viky. Prin ușa o clipă deschisă izbutesc să văd interiorul camerei, dar parcă schimbat complet, căci misterul bolii ce se petrece acolo, cât și toate doctoriile, sticlutele și paharele, toate lucrurile care nu mai au ordinea de la început, au făcut transformări. Mirosul doctoriilor invadează toată casa.

Domnul Axente nu mai incomodează, iar în definitiv, este în casa lui. Se mișcă de pe un scaun pe altul și vrea neapărat să-și dea și el părerea. Cu mine e ceremonios și în fața mea nu face nici cel mai mic gest de autoritate, dar Ioana mi-a povestit că a fost toată viața lui un despot, înspăimântă încă pe oamenii cu care are relații și pe cei mai apropiați chiar îi terorizează. Roza suferă mult din pricina supărărilor lui. Însă am impresia că față de nevastă-sa e foarte supus și, în orice caz, că ea face din el orișice, cu puțină șiretenie. Pe fața doamnei Axente nu se întrevăd de loc urmele unor îndelungi nemulțumiri, dar ai impresia că nimic n-ar putea să o întunece, iar o moarte cât de apropiată nu i-ar furniza decât un nou prilej de a istorisi cu o bogăție de amănunte. Acum domnul Axente o cheamă tot timpul tânguitor, răsfățându-se, și-l auzi „cum uiți tu pe pe micul tău“, „de mine nu vrei să știi nimic“, și e anost să auzi astfel de scîncete din partea unui om bătrîn, cu fața toată încrețită. Doamna Axente îl ascultă surizătoare, cu înțelesuri către noi. Joc cu el tot timpul cărți,

reîncep pentru a suta oară „șasezeci și șase“ ca să-i întrețin simpatia și să-l răsplătesc oarecum că i-am pus stăpînire pe casă, dar poate și de enervare ca să treacă timpul mai ușor în așteptarea doctorului. Cînd Viky doarme, doamna Axente joacă panțarola cu noi și se antrenează ca și cum nu se întîmplă nimic în odaia alăturată, schimbă spirite cu bărbatul său — „lasă că o să te învăț mîinte să nu mai ai curaj să joci cu mine“, „te-ai îngălbenit de frică“ „mă las bătută la început, dar să mă vezi tu mai tîrziu“ etc. — și dacă aude vreun zgomot de la Viky, se întrerupe cu destulă neplăcere și, înainte de a pleca, ne face un semn cu înțelesul : „Mă întorc numaidecît !“ Iar noi așteptăm. Cu nerăbdare. De ce n-aș mărturisi-o ? În timpul acesta Roza stă cuminte într-un colț al odăii ca să n-o vadă domnul Axente și să nu-i dea vreo nouă poruncă, iar Ioana, fără rost, se plimbă prin antreu, iese afară, se întoarce iar. Gîndește desigur : „Ce oribil este să joci tot timpul cărți !“ Dar nu spune nimic, din jenă pentru menajul Axente, față de care se simte obligată sau din pricina bolii lui Viky, care face penibilă orice ceartă, iar cînd mai tîrziu plecăm, Ioana este așa de fericită găsindu-se cu mine pe drumul pustiu, încît nu se mai gîndește să-mi facă reproșuri sau epuizează reproșurile în cîteva cuvinte neînsemnate.

Dimineța parcă nu s-ar scurge tot viața mea, așa diferă de ce se petrece seara. Neliniștea e tot așa de mare, dar nu asistăm la boala lui Viky decît de departe. Marea și tot decorul portului continuă să aibă miragiu asupra noastră și să se infiltreze în noi. Cum servitoarea pleacă de dimineată la Caverna, sîntem în cea mai strictă intimitate. Nici o frică de a fi surprinși de cineva. *Madame Pitpalac*, care ne făcea vi-

zite odinioară, acum nu mai vine, căci simte că ar deranja. Curiozitatea și-o calmează de departe, sau acum a trecut la alte întrebări, deoarece despre noi știe tot. Ioana aranjează în cameră, prepară ceva de mâncare, și o face fără stângăcie, poate pentru că, avînd alte gînduri, nu se mai sinchisește de ceea ce face. Sau pentru că eu lăsînd-o în pace, nemiobservîndu-i fiecare mișcare ca apoi să-mi spun observațiile răutăcioase, nu-i mai întetesc instinctul ei de împotrivire. Dar nu putem să profităm de singurătate, emoțiile ne sînt mereu întrerupte de gîndul soartei lui Viky. Avem impresia că la fiecare clipă poate sosi vreo veste rea, și ar fi oribil să ne surprindă fericiti. Cavalerii lui Viky par fără rost pe plajă. Vin la noi să ia informații și apoi se retrag, fără chef de amuzament. Nici domnișoara Țurui, care probabil că țipă la fel, nu ne enervează decît uneori, căci nu o auzim decît rar. Hacik stă mult de vorbă cu noi și e deznădăjduit de boala lui Viky. N-am mai văzut un om de omenie mai perfect ca el, îndurerat de tot ce se întîmplă rău în jurul lui. Poți să-i spui toate necazurile fără nici o jenă. Ai impresia, indiferent de ființa lui umilă, că ești consolată. Ajungi la convingerea că oamenii se împart numai în două categorii : cei răi și cei buni. Și marea pare pustie de cînd nu mai văd printre valuri strecurîndu-se grațioasa înotătoare Viky. Iar noaptea ne înspăimîntă orice zgomot, și șobolanii fac tot felul de zgomote ciudate în pod, marea vîjiie, parcă ar fi un om care trage să moară, și toate ușile magaziiilor se zbat la vînt. Ni se pare că se pregătesc dezastre și toate spiritele ne vizitează.

Mă căznesc să fac o plăcere lui Viky și nu reușesc. Este prea bolnavă ca s-o mai intereseze ceva.

I-am trimis un buchet de flori, mi-a mulțumit pentru ele, dar după scurt timp doamna Axente a trebuit să-l aducă înapoi, căci mirosul tare îi făcea rău. Mi-am spus că poate muzica ar distra-o puțin ; Viky prinde cu ușurință toate temele, dar de obicei nu are curajul să refuze vreo plimbare, vreo escapadă în mare din pricina unei melodii. Acum a trebuit ca doamna Axente să ridice diafragma patefonului înainte de terminarea bucății. (Și doamna Axente, care întredeschise ușa ca să anunțe după primele note : „Ce fericită este ! Parcă s-a vindecat dintr-o dată !“)

Cum Viky e bolnavă, are toate drepturile, și mă simt umilit de insuccesele mele. Ioana are uneori, dintr-o dată, remușcări că nu ajută cu nimic pe Viky, și atunci se ostenește pentru vreo treabă neînsemnată.

Complică inutil. O persecută mereu gândul să intre la Viky, ca și cum ar putea fi de folos, și de fiecare dată trebuie să-i demonstrez inutilitatea imprudenței ei. Discuția se transformă, pe tema aceasta, în ceartă.

La un moment dat, când stam într-un colț al antreului, am surprins-o ieșind pe furiș din camera lui Viky (în lipsa doamnei Axente). Era atîta mulțumire pe fața ei, i se părea că desăvîrșește o faptă atît de valoroasă, încît n-am avut răutatea să-i spun că am văzut-o.

Sînt multe mistere între noi...

Atît timp cît sîntem la Caverna, nu mai discut cu Ioana de trecut. La fiecare minut am putea fi întrerupți, și nu vreau să escamotez chestiunile importante. Temperamentul meu se împotrivește ca să pun întrebările direct, imediat, am nevoie de îndelungi pregătiri. Totodată, am lășitatea de a afla a-

devărul și cuceresc pas cu pas acest adevăr. Îmi prelungesc o suferință care altfel ar fi puternică, dar epuizată dintr-o dată. Dimineața însă, pe plajă, suferințele noastre au rămas aceleași. Scene puternice nu se mai petrec, căci le considerăm, instinctiv, ca o impietate. Parcă am fi bătrini și ne facem socoteala vârstei pierdute zădarnic, cu multă melancolie, dar fără revoltă. Sărutările între noi sînt rare, frățești, fără perversitate. Ne simțim oboșiți. Zilele mai calde ca totdeauna și marea cuminte, legănîndu-se în cadență, ne influențează în această amorțeală. Cîmpie care a fost odinioară plină de flori și de iarbă proaspătă, pe unde a trecut un uragan.

Ioana spuse tînguitoare :

— Cred că nimic nu s-ar mai putea întîmpla, că am ajuns la starea în care totul îmi este egal. Așa am dorit întotdeauna : să nu mă mai impresioneze nimic și să nu am nici o suferință prea mare. E drept că și bucuriile au devenit în aceeași măsură neînsemnate.

— Cred că privești adevărul sub un singur aspect : al dragostei noastre. Urmărești starea lui Viky cu aceeași înfrigurare.

— Mă întreb dacă este așa. Uite, îți fac mărturisirea fără nici o remușcare. Bineînțeles, aș vrea din toată inima să se facă Viky sănătoasă. N-ar fi sacrificiu pe care să nu-l îndeplinesc și, fără ezitare, aș schimba soarta mea cu a ei. Nu mai am nici un optimism pentru viața mea, pe care o socotesc inutilă, nu sper în nimic, nu doresc nimic. S-a prăbușit tot ce-am încercat să clădesc și cred că și tine : deoarece m-am înșelat de atîtea ori și așa de funest, nu mai pot să mai am nici o siguranță în vreo judecată de a mea. Și în felul acesta poate cineva trăi ? Viky îmi este dragă, am copilărit cu dînsa, îi admir sufletul

curat, incapabil să supere pe cineva, dar n-avem nici o legătură amîndouă. Să mai insist asupra deosebiriilor noastre ar însemna să crezi că iarăși sînt orgolioasă, nu pentru că ocupațiile mele sînt de mai bună calitate ca ale ei, dar pentru că tu nu prețuiești decît ceea ce îmi e și mie familiar : gust pentru viața artificială, închisă în bibliotecă, sau pentru turburările interioare. Și dacă ar trăi Viky și dacă ar muri, față de dînsa aș rămîne la aceeași depărtare.

Cu ce accent a pronunțat Ioana cuvintele „moartea lui Viky“, la care mă gîndesc deseori cu spaimă, dar nu îndrăznesc să le aduc în conversație !

Ce disperată trebuie să fie Ioana ca să aibă un asemenea curaj !

— Și eu nu mai am nici o însemnătate pentru tine ? Ți-a devenit indiferentă existența mea ?

— Tu mi-ai fost tot ce-am avut mai scump pe lume, și oricît nu ne-am înțeles, am fost perfect asemănători. Aceleași aptitudini am avut, aceleași preocupări și aceleași defecte și calități sufletești. Orgoliul ne-a fost egal și, din pricina lui, n-am suportat nici unul nici o înjosire și ne-am răzbunat pentru orice umilință. Asemănarea aceasta a făcut imposibilă o minciună între noi, care e esențială între doi oameni ce vor să se împace și poartă numele de „menajament“ : am ghicit imediat tot ce uneltește celălalt. Și acum n-aș putea spune că țin mai puțin la tine, îmi ești tot atît de necesar, dar s-au schimbat multe. Aș fi incapabilă să mai am conflicte, gelozie, ură, patimă. Aș suporta chiar să pleci cu altă femeie și te-aș aștepta cu același calm. Ți-aș lucra flanele ca să nu răcești sau aș băga de seamă ca să ai mîncare bună. Dragostea celei mai devotate mame... Căci am îmbătrinit.

— Îți închipui că într-un timp atât de scurt s-a putut face o transformare atât de mare ! N-au trecut decît cîteva zile de cînd îmi replicai, cu vehemență, la orice părere.

— Întotdeauna schimbările în mine s-au petrecut brusc. Probabil că se petrece o lucrătură ascunsă, dar hotărîrea apare deodată. Așa te-am părăsit și așa m-am întors la tine. Am fost bolnavă de dragoste, acum m-am vindecat !

Noutăți grave. Definitive ? Sau numai convingeri de moment, așa cum obicinuieste Ioana ? Sint obosit și mi-este indiferent.

Astăzi am venit mai devreme la Caverna, imediat după prînz, ca să aflăm rezultatul vizitei doctorului Bogdan, venit special de la Bazargic, în toate amănunțele. Era un eveniment prea însemnat ca să ni se transmită numai prin telefon. Doctorul Bogdan fusese de dimineață și, după o cercetare atentă, opinase tot pentru tifos. Nu avea mare lucru de ordonat, doar să continuăm cu gheața și cearșafurile ude și, pentru reconfortarea bolnavei, injecții cu ulei camforat. A făcut chiar el prima injecție, fără ca Viky să fi încercat cea mai mică împotrivire. Acum, cînd căpătăm siguranța celor ce se întîmplă, ne calmăm puțin. Mi se pare insuportabil de petrecut atîta vreme la casa menajului Axente. Povestirile doamnei Axente au devenit de-a dreptul plictisitoare, iar tonul dezmiardat al domnului mă torturează. Am plecat cu Ioana și cu Roza în orașel și, ca să găsesc un mijloc de distracție, am intrat în cafenele, m-am amuzat la vitrinele sărăcăcioase. Am cumpărat tot ce mi s-a părut bun de mîncare, ca să avem provizii la mare. Am regretat lipsa oricărui mijloc de distracție, a vreunei petreceri populare sau măcar a unui cinema-

tograf. La urmă ne-am dus în grădina publică, mare dar neîngrijită. Ne-am instalat pe niște fîn și am început să mîncăm cu poftă struguri cu pîine. Ca desert, șocolată. Eu am povestit istorii vechi și am făcut planuri pentru viitorul Bozei. Bine dispuși și complect singuri în locurile acestea, ne-am jucat copilărește, chiar de-a prinselea. La întoarcere, în poartă, ne aștepta doamna Axente. Triumfătoare, își relua rolul mare pe care îl diminuasem zi cu zi și chiar i-l desființasem după vizita doctorului Bogdan.

— Știți, copii, că a venit rezultatul de la Constanța. Și, după o mică tăcere calculată abil: N-are tifos !

Vestea s-a transmis printre toate cunoștințele noastre din Caverna imediat. Unii ne felicită și vor să scoată din rezultatul acesta argumente de fericire. Cei mai mulți, influențați de figurile noastre, nu știu ce să spună. Am telefonat doctorului Bogdan, de data aceasta enervăți și pe el. Și dînsul n-a găsit decît să exclame : „Fir-ar al dracului !“ Pe doctorul Petroff aproape l-am certat, și a suportat cu o mutră imbecilă tot scandalul nostru. Apoi, tot așa biuguind : „Eu tot febră tifoidă cred că este. Am toată încrederea în analiza făcută la Constanța (bulgar ipocrit !), dar cine știe ce s-a întîmplat, poate că nu s-a găsit nimic în momentul acela, căci am trimis noi prea degrabă singele. Simptomele sînt ca la febră tifoidă : temperatură mare, stare generală de prostrație, lipsă de poftă de mîncare.“

Sîntem exasperați contra lui. Vrasăzică, iar încercă să ne aducă bănuieli. Nici măcar să nu reușim să avem certitudinea că tifosul este exclus ! După ce pleacă, îl batjocorim între noi din toată inima : „Cine l-a mai făcut și pe ăsta doctor ! Habar n-are !

(Parcă doctorul Bogdan știuse ceva !) Și, pe deasupra, și încăpăținat !“

Ioana e tot așa de indignată ca și mine. Dar printr-un curios joc psihologic al ei, emite tocmai o pretenție și ea vagă, de a doctorului Petroff.

— Trebuie să ne facem injecții antitifice !

Cum protestez energic împotriva acestei idei, căci e inutil să mai suportăm niște injecții cu efecte dezagreabile pentru o boală inexistentă, și pentru că mă irită contrazicerea Ioanei, ascultînd pe doctorul Petroff, pe care îl găsisem pînă atunci imbecil, Ioana, ca de obicei, se încăpățînează cu atît mai mult în gîndul ei. Și o bucată de timp uită complet de boala lui Viky, și toată discuția evoluează numai dacă trebuie să ne facem injecții sau nu.

La plecare am întîlnit pe *madame* Pitpalac. Ea ne-a spus misterios :

— Doctorul Abramoff susține că el a știut totdeauna că nu e tifos. Mai degrabă tuberculoza intestinelor.

Trăind aceste scene și transcriindu-le, îmi dau seama ce ridicole sînt, ce amuzante chiar, parcă imitație după cine știe ce pagină de satiră a lui Molière împotriva medicilor. Dar pe un pat zace de o săptămînă Viky între viață și moarte, fără măcar ca să știm ce să facem ca să-i venim în ajutor. Putem glumi ?

De-abia pe la 11 noaptea, sub un cer superb, ne reluăm drumul spre port. Încep :

— Nesiguranța este oribilă. Poate că numai eu am nenorocul că orice mi se întîmplă, rău sau bine, să-l aflu în etape, să am în fiecare zi, de mai multe ori, speranțe și apoi deznădejdi. Sau poate că alții suportă mai ușor aceste stări. Eu am impresia că

mi-e bolnav tot sufletul din pricina nesiguranței, și aceasta e cauza că orice se transformă pentru mine în cataclism. Chiar și o scrisoare întârziată cu o zi mă distruge. Aș prefera certitudinea cea mai gravă, căci pînă la urmă te deprinzi cu ea.

— De aceea faci tot posibilul să escamotezi adevărul și să îndepărtezi cît mai mult aflarea lui. Dar spui o teorie cu ocazia lui Viky, care-ți este, oricîtă milă ai avea, o străină. Dacă ar fi ceva personal, altfel s-ar întîmpla. Acum vrei să termini în orice chip o chestiune ce nu te interesează decît vag și care te împiedecă de la atîtea planuri : să privești marea în tihnă sau să pleci, căci a trecut data pe care o hotărîseși pentru plecare. *

— Aceste sînt răutăți gratuite. Sau mai degrabă sînt observații valabile pentru orice om, dacă are curajul să se examineze fără menajamente. Poate că ai dreptate : aș vrea să pot privi marea în tihnă. Cred că privind marea sau ascultînd muzică bună, parvin să ajung, numai atunci, la extaz, să nu mă mai întrerupă spiritul critic ce-mi distruge de obicei orice bucurie.

— Mă întreb uneori dacă ești om. Am iubit o mașinărie. Oricît de subtilă ar fi, îi lipsește singurul lucru care interesează în dragoste : umanitatea.

— Tragi concluzii prea grăbite, după obicei. Din moment ce sînt în stare, și încă cu vehemență, să mă entuziasmez și să mă deprim, nu pot fi numit mașinărie. De altfel, cred că nu se potrivește acest termen nici unui om. În fiecare se găsește o altă structură a instinctelor, o altă combinare a lor. Deci, dacă mă iubești, trebuie să mă accepți cum sînt, fără să mă numești mașinărie, oricîte contradicții ai găsi. Aceste contradicții există în orice om. De pildă, vezi pe unii foarte repezi în toate și totuși

mîncînd extrem de încet. Am avut din pricina ta trei ani la dispoziție ca să-mi verific caracterul.

— Mereu revii la aceleași fapte.

— Pentru că mi-au fost esențiale. Toată experiența mea de viață pornește de acolo. Nu vei vrea poate să iau argumente din grija mea de student, cînd voiam la vreun examen să iau bilă albă în loc de roșie !

— Dar devine intolerabilă tovărășia dintre noi, dacă discutăm numai despre ceea ce s-a întîmplat !

— Nu trebuia să se întîmple nimic !

— Totul a fost numai din pricina ta !

— Bine că te poți consola așa de iute !

— Și, în definitiv, puteai să împiedeci de la început orice. Dimpotrivă, ai avut perversitatea să ne împingi unul spre celălalt. Cine îmi făcea mai multe elogii despre el ?

— Sînt încîntat, căci cu atît mai scîrnăvă apare fapta lui de mai tîrziu.

— Ești prea bun observator al celor ce te interesează ca să nu fi observat că între mine și el se făceau trăsături de care NOI pe atunci nu ne dădeam seama. (O ! Acest plural „noi“, care îi leagă pe amîndoi !).

— Nu-ți dădeai seama... Se potrivește asta pentru tine. Dreptul acesta ți-l dau, dar nu se potrivește deloc cu el, care s-a gîndit de la început că trebuie să încerce. (Analizînd fraza aceasta, îi descopăr mai multe motive : despărțeam pe pluralul „noi“, care mă duruse ascuțit, în timp ce toată conversația mă doare numai molcom, cum, jucîndu-te cu un foc care numai te dogorește, ți-ar sări pe piele o scînteie chiar ; în același timp, cred că așa este obiceiul lui ; avea însă și scuza căci abia o cunoștea pe Ioana și proceda cu ea cum procedează oricine

cu o fată ce nu i se împotrivesc prea mult ; mai este și un al treilea motiv al vorbelor : vreau să o umilesc pe Ioana.)

— Un bărbat trebuie să conducă pe femeia lui, s-o povățuiască. Întotdeauna ai fost lipsit de orice autoritate.

— Nu ești o zdreanță, te poți administra singură ! Poate că am privit dragostea noastră dintr-un punct de vedere romantic. Nu m-am deprins cu ideea că tu nu mă înșeli numai pentru că te împiedec eu să ai ocazia ! De-acum înainte voi ști cum, să procedez ; nu voi aduce în casă pe nimeni, căci s-ar putea întâmpla o catastrofă !

— Cum mă pedepsești !

— Dar cum mă doare !

Și cum aș putea înregistra întunecul ce ne împresoară, umbrele pomilor, cerul albastru cu stele și cu luna pe jumătate, plutind ca o barcă, pornită poate de pe marea ce se zbate tot mai aproape ! Atmosfera strecurându-se printre noi în toți porii... Și cum Ioana a tăcut, semn că e grozav de nenorocită (mai mult ca mine ?), și că picioarele o duc la întâmplare, spun, apăsând pe cuvinte, cu imensă tristețe :

— Abia câteva zile au trecut de când pretindeai că ai ajuns la o stare sufletească definitivă și că nimic nu te-ar mai turbura !

— Și Viky, care ar putea să moară !

În noaptea următoare, după ce la Cărnău am văzut că n-a fost nici o schimbare, pe același drum, aproape la aceeași oră continuăm conversația. Ioana spune :

— Ce oribilă am fost ieri ! Cînd Viky este așa de bolnavă, noi am uitat-o perfect (nu mai era că-

tre ea nici un gînd), ca să ne certăm pe neînsemnatele noastre neînțelegeri. Căci nu sînt neînsemnate, comparate cu moartea ? Și cînd te gîndești că, indiferent de luciditatea noastră, am fi în stare să pornim aceeași discuție !

— Nu trebuie să ne irităm, căci ce am făcut este profund omenesc. Nu poți să susții tot timpul o stare funebră fără să intercalezi preocupări puerile. Educația noastră timpită ne-a dat iluzia absolutului, și de aceea sîntem mereu nenorociți, descoperind că orice sentiment nu este decît aproximativ.

— Aceasta nu-i decît o scuză deghizată, pentru a-ți împăca conștiința. Deci nu mă poți învinovăți pe mine că mă scuz. Atît timp cît ai curajul să trăiești, îți aranjezi în folosul propriu tot ceea ce e convenabil. Cazul tău e curios : ești mereu atent la tine și la vecini, încerci să nu fii deloc binevoitor cu tine și totuși îți scapă observații esențiale, pe care le poate face din întîmplare omul cel mai puțin fin !

Sînt convins de nereușita finală. Însemnează că nu fac observații cu un scop, ci dintr-un viciu temperamental. O fi avînd acum Ioana dreptate ? Numai în cazul acesta ? Sau și în alte cazuri ? În care ? Există o trăsătură atît de esențială în mine, pe care eu n-am examinat-o niciodată ? Mereu alte perspective ale omului.

— Ce îngrozitoare este nesiguranța în care ne ține boala lui Viky !

— Exact subiectul de la care am pornit ieri. Ce salvare pentru tine, care extragi fiori din moartea altora !

— Ce inutile ofense, pornite într-o clipă cînd nu sînt vinovat cu nimic.

— Sînt convinsă că, cu ocazia lui Viky, de o mie de ori te-ai gîndit la moarte, ai imaginat o mie de cortegii funebre, dar te-ai jenat ca să mi-o spui.

— Același lucru făceam și cînd Viky era sănătoasă.

— Atunci gîndul tău era inofensiv, pe cînd acum apare oribil.

— Am trăit cu aceeași intensitate și atunci și acum. N-am fost farsor niciodată.

— E ușor de imaginat dezastre pe socoteala altora !

— La fel imaginez și pe seama mea.

— Totuși, Viky este aproape să moară și tu ești sănătos tun.

— Tot sufletul meu este bolnav. Mă vezi în fiecare clipă chinuindu-mă.

— Cînd te gîndești că dacă aș muri eu, în loc să țipi sau să te arunci în mare, ai combina scene funebre și apoi le-ai scrie, bineînțeles, pricepîndu-te să le gradezi cum trebuie, ca să ajungi la punctul culminant și la efectul dorit.

— Orice scriitor, cît de sincer ar fi, își aranjează suferințe reale.

— Și apoi publici volumul, vezi cum se vinde, te bucuri dacă ai o presă bună.

— Exact.

— Ce mediocru este acest „exact“, care nu explică sau nu scuză nimic, și care împacă totuși conștiința.

— Nu pot împiedeca nimic din cele ce se petrec în mine, cel mult le pot observa și taxa ce e bine și ce e rău.

— Și tu, care te crezi pedagog, adică avînd pretenția de a ameliora !

Urmează o lungă tăcere și ni se aud pașii sonori lovind pietrele. Apoi Ioana reîncepă :

— În definitiv, ai dreptate. Trebuie să ne închipuim și moartea lui Viky. Vom suporta-o mai ușor dacă ne deprindem cu ea.

Ce dezastru ar fi ! Moartea nu i se potrivește deloc grațioasei Viky, care niciodată nu și-a pus întrebări prea profunde. Cu silueta ei delicată, îmbrăcată cu cel mai bun gust, cu nasul puțin în vînt, cu rîsul frumos, care îi luminează întreaga față, mereu în tovărășia băieților, glumind cu toții, dar știind cum să păstreze distanțele, așa am știut-o pe Viky ! și acum, deodată, s-o imaginez țeapănă, galbenă, plecînd în călătoria fără capăt, singură, descifrînd taine sau strecurîndu-se, strigoi, printre abrele nopții. Acum, altă Viky, și la fiecare moment iarăși o schimbare, aceeași ființă multiplicîndu-se la infinit și noi încercînd inutil să explicăm toate aceste aspecte.

Ce ciudate sînt capriciile soartei sau ale lui Dumnezeu ! De ce a ales-o tocmai pe mititica Viky să joace un rol atît de important ? Și eu, care mă crezusem predestinat pentru un astfel de rol și care, alături de Viky, sînt un nevolnic, clown într-un mic circ de provincie pretinzîndu-se actor !

— Ce bucurii ne propuneam pentru Cavernă și ce sfîrșit lugubru închipuim acum !

— În nici un caz n-a fost o bucurie ! (Am simțit ochii Ioanei cătîndu-mă prin noapte, să ghicească ce gîndesc. M-am simțit obligat să spun :) A fost totuși singura posibilitate de a suporta viața !

— Cred că sîntem identici ! Și alipindu-se de mine : Te iubesc, Sandule !

În noaptea aceea n-am adormit decît tîrziu, atîtea preocupări m-au obsedat şi aşa de puternic se zbătea marea drept sub fereastră.

Am întîlnit pe Hacik în uşa cafenelii lui Mihali. Are obiceiul să-mi pule ca primă întrebare : „Ce mai face duduia Viky ?” Azi, ca să mai variez programul, i-am vorbit eu mai întîi despre Viky : „Ştii că Viky a întrebat de dumneata. Spune că îi e dor să-i cîntî.” Toată povêstea era inventată numai ca să-i fac o mică plăcere. Am fost ruşinat de minciuna mea, aşa i s-a luminat faţa de bucurie, dar nu puteam să-mi mai schimb vorba. Pentru oamenii simpli orice cuvînt are o semnificaţie exactă, nu sînt în stare să bănuiască nimic îndărătul lui. Ce admirabili sînt aceşti oameni, şi ce reconfortanţi ! S-a oferit imediat să se ducă la varna să-i cînte lui Viky la fereastră, şi n-am putut să-l opresc decît mai adăugînd o minciună că la ora asta Viky doarme. De fapt, ea stă zi şi noapte în letargie şi nu mai poţi deosebi cînd e trează şi cînd doarme. Dar Hacik va veni neapărat după-amiază... Trebuie deci să plecăm noi mai devreme, înaintea lui de e posibil, şi s-o anunţăm pe Viky prin doamna Axente să nu se mire cînd va auzi la fereastră sunet de vioară. Şi, dacă se poate, să-l suporte un sfert de oră. Deci trebuie să pretindem lui Viky, aproape de moarte poate, să ia parte la combinaţiile noastre convenţionale de oameni teferi !

Seara, cu Ioana şi cu Hacik pe prispă, fac planuri pentru Viky, deoarece temperatura e scăzută. Ioana e preocupată dacă Viky trebuie să se mărite la vîrsta asta sau e bine să mai aştepte. Şi apoi, ce fel de bărbat s-ar potrivi mai bine cu dînsa. Dar deocamdată o vom lua pe Viky din nou la port. O vom păzi,

Hélène îi va face mâncare bună și multă, vom ține-o toată ziua pe plajă, și prietenii ei desiugr că o vor amuza cât mai bine. O singură frică are Ioana: ca nu cumva Viky, profitînd de un moment de neatenție, să intre în apă ca să înoate.

— Înotul este pasiunea ei ! E o mică zăpăcită și e în stare de o asemenea nebunie !

Plimbarea noastră de noapte înspre port e o plimbare de tineri îndrăgostiți care nu au nici o experiență, se amuză de toate naivitățile, cred în jurămintele eterne. Complectă refacere interioară, fără nici o spaimă pentru viitor.

S-a terminat tot chinul. Îmi este egal tot ce s-a întîmplat, căci știu că în clipa aceasta Ioana tremură pentru mine și ar fi în stare să facă tot ce i-aș propune, să fugă cu mine, să-și renege familia, să trăiască cu mine nemăritată, în văzul tuturor, indiferență la bîrfeala lumii, să se arunce în mare fără de nici o ezitare. Starea care o cuprinde în întregime (o simt în toate fibrele vibrînd) este extazul.

Ce magnifică noapte ! Ce parfumat e aerul, stelele ce sclipitoare și luna halucinantă, pe razele căreia coboară și urcă fără oprire strigoii și toate arătările. Ursitoarele torc firul vieții noastre din raze de lună ! Iar marea ! Tot mai aproape se simte mirosul, i se aude neîncetata ei legănare, neobosita ei încercare de a construi miracole și apoi destrămarea înainte de a porni din nou. Simbol al tuturor planurilor omenești, construcții mereu reîncepute, inutile poate, căci știi perfect că nu vor ajunge la vreun rezultat, dar ce superbă lucrătură ! Este admirabilă îndeosebi dezinteresarea acestor osteneli !

— Te iubesc, Ioana ! Nu trebuie să crezi că iubesc numai din pricina unui entuziasm momentan.

Logica cea mai strictă îmi dă dreptate. Ai făcut o greșeală fără ca dragostea pentru mine să-ți fie deloc alterată. Ai avut toate scuzele : m-ai văzut indiferent ! Poate că nu corespundeam cu febrilitatea ta de îndrăgostită și când îmi simt acum sufletul în așa mișcare, obicinuită la tine, îmi dau seama ce bicisnic am fost, ce stupid, ce nevoie ai avut să te vindeci cu orice preț. Ai încercat ceea ce ți-a stat la dispoziție. Îmi închipui cu ce amar ! Ai o educație prea burgheză, prea cinstită, ca să nu ți se pară gesturile acestea oribile, chiar dacă inteligența ta are toate curajurile. Te văd acum : suferi în orice moment, nu atît din milă pentru mine — ai dreptate, în dragoste n-are ce căuta mila — cît din scîrba că ți s-a putut ție întîmpla așa ceva. Ești umilă în orgoliul tău. Iubita mea orgolioasă, mi-e dor de buzele tale fierbinți („fierbinte“ nu este pentru tine, pasionată, un cuvînt convențional ?) și de toate principiile înrădăcinate în tine, orice teorii ai susține. Și poate că fericită ai fi nu avînd la dispoziție biblioteca cea mai imensă, ci cu un șorț și cu picioarele fără ciorapi în papuci, cu părul în dezordine, în fața unei căsuțe de țară aruncînd grăunțe la o mie de păsări. Am învățat atîtea, am chibzuit atîtea, și încă să nu fiu în stare să diferențiez sufletul de corp ! Sufletul, care a rămas tot așa de intact ca și în prima zi de cunoștință, căci ai rămas tot așa de naivă în dragoste, pe rînd deprimată și entuziasă, interesată de orice aș face eu, iubita mea, care, după ce citește cinci ceasuri în șir o carte grea, găsește extraordinar un spirit prost de al meu și rîde dacă mă strîmb !

Și corpul a fost profant ? Când fiecare scenă era susținută cu o voință încordată și lăsa un gust amar, iar uneori un imens dezgust ? Ce cunoaște el din corpul tău ? Oricît l-ar fi examinat, oricît se va fi încercat să-l murdărească, să limpezească toate misterele

lui ? Ce știe el de vibrațiile corpului tău, starea ta normală pentru mine ? Ce interes poate avea corpul tău fără acele vibrații ? Putea să te înlocuiască, fără nici o diferență. Ți-aduci aminte de Tristan și Isolda. Isolda, ca să nu fie obligată să se culce cu Mark, a pretins ca împreunarea să se petreacă în întunec, și trimitea pe Brangöne în locul ei. Din această stratagemă, Mark n-a observat nimic. Desigur că Tristan ar fi observat imediat dacă într-o noapte n-ar fi fost Isolda în brațele lui numai după freamătul iubitei, acum absent !

Ce fericit sînt ! Ce rar i se întîmplă unui om să aibă o astfel de superbă ocazie în viață ! Să cîntăm, să ajungă pînă la bolta cerului !

— Dacă ar dura tot timpul așa !

— Dar ce ne pasă ce se va întîmpla mîine ! Nu trebuie să aduci tocmai tu neliniște în beția noastră, așa cum mă învinovățești pe mine de atîtea ori. Se poate ca mîine să murim noi sau să moară Viky, să nu ne mai iubim, să ne despărțim iarăși. Și chiar avem siguranța tragediilor viitoare ! Este fatal ca emoția noastră de oameni tineri să nu rămînă identică și ca, în cel mai bun caz, dragostea să se transforme în prietenie, așa cum știm că s-a întîmplat cu toți oamenii, în toate timpurile. Apoi vom îmbătrîni, ne vom urîți, ni se vor ofili fețele. Ce frumoasă ești Ioana, în seara aceasta ! Și la urmă, oricît de tîrziu, fatal, unul va părăsi pe celălalt, prin distrugerea totală, care este la capătul oricărei sforțări omeneste ! Poate că și în lună au fost odată oameni și se vor fi găsit și acolo îndrăgostiți tot așa de febrili ca și noi. Dar ce ne pasă ! Ce contează ce a fost și ce va fi în clipa aceasta de o așa de intensă trăire !

— Ce transformări în tine !

— Probabil că totul a depins de boala lui Viky, s-au amestecat neliniștile geloziilor mele cu neliniștile morții lui Viky, care la fiecare moment apărea amenințătoare. Poate că teroarea, din pricina soartei lui Viky, a grăbit consumarea chinurilor din cauza trecutului. Și dintr-o dată am descoperit că vindecarea mea depinsese de coborîrea temperaturii lui Viky. Nici măcar n-a fost boala ta, ci a lui Viky, adică a unei persoane care mi-e foarte agreabilă, dar, în definitiv, destul de indiferentă, numai în funcție de existența ta. Și tot timpul cît am fost despărțiți m-am gîndit doar de cîteva ori la ea și atunci cu ciudă : aveam convingerea că ea continuă să suridă spre toți vecinii, să aibă ochii luminoși și fruntea fără nici o cută, ca cineva care nu cunoaște ce e supărarea, continuînd discuțiile ei neînsemnate cu tot soiul de cavaleri.

— Nici nu s-a vindecat complet, și ai și început s-o critici.

Ioana spune asta glumind, fără intenții de a-mi face vreun reproș.

— Pentru că și Viky redevine ceea ce a fost. N-am văzut-o, dar aș putea paria, căci în toate cazurile se petrece la fel. Boala și apropierea morții n-au învățat-o nimic, natura s-a căznit cu dînsa dîndu-i o experiență absolut inutil. Să vezi că miîne o să reînceapă să suridă ca de obicei. (Dar oare cu mine nu se petrece același lucru, indiferent dacă mă consider mai profund decît Viky ? Se va schimba ceva, așa cum cred în momentul acesta ? Nici acum, cînd mă simt invadat de bucurie, nu s-au potolit întrebările, semn că nu sînt complet vindecat.)

Ca să-mi înăbuș bănuielile care se ridică în mine, spun : „Te iubesc, Ioana ! Pot să ți-o afirm fără nici o ezitare. Ce să socotesc ? Să precizez ? La socoteală

desigur că oricărei dragoste i-ai găsi limite. Trebuie să ai încredere în tot sufletul meu, ce freamătă pentru tine și mă îndeamnă să-ți fac această mărturisire.“

— Sînt fericită, Sandule !

Noaptea, îmbrățișarea cu Ioana a fost frenetică, așa cum nu mai fusese din primele timpuri.

A doua zi, doamna Axente ne-a anunțat că Viky își recăpătase temperatura mare. Chiar mai dinainte noi redevenisem la starea noastră obicinuită.

Se lăsă seara, copacii se subțiază, și, printre ramurile lor cerul e aproape alb. Docorul Petroff a trecut pe la noi și a constatat pe Viky tot așa de rău, ceea ce se putea constata fără nici o știință specială. Ne-am așezat pe pridvorul casei, eu și Ioana, în voia melancoliei orei, și Hacik, venit să ia informații despre Viky, a acceptat invitația și s-a instalat lângă noi. Îl simțim așa de apropiat, că nu mă sfiesc să-i spun :

— Tare sîntem necăjiți, Hacik !

Această vorbă cuprinde multe dureri fără legături între ele și totuși împletite așa de bine, înlocuindu-se una pe alta, suprapunîndu-se.

— Și eu sînt atît de supărat !

Are curajul, umilul Hacik, să se jeluiască, poate pentru că accentul meu arată că am răbdare să-l ascult puțin sau pentru că el vrea să ne încurajeze pe noi. Omul, în egoismul lui, își găsește o consolare că se mai găsesc și alții în aceeași situație, sau chiar mai rău.

— Dar ce-ai pățit, Hacik ?

— Cîte n-am pățit !

Este atît de amuzant spunînd acesta, încît îmi vine să rîd. Deseori nu ne interesează o durere ade-vărată numai pentru că se prezintă caraghios.

— Și nu poți să ne spui și nouă necazurile ?

— Mașinka ne-a făcut familia de rîs.

Hacik are o mulțime de frați și surori mai mici decît el, care foșnesc cu toții pe drumurile portului. N-aș putea să recunosc pe nici unul, dar, cînd văd vreun copil dezmațat cu părul roșu și cu pistrui (Hacik, singurul din familie, e negru ca un țigan), sînt sigur că e un reprezentant al familiei prietenului nostru. Hacik nu-i iubește, cu toate că face sacrificii imense pentru ei, își împarte mica lui leafă ca să-i hrănească și să-i dea la școală (știm asta de la *madame* Pitpalac). Sau poate că-i iubește, căci el e tot numai nevoie de a iubi și de a sacrifica, dar nu mărturisește, de rușine, căci știe ce impresie proastă ne face această droaie de copii obraznici și fără de nici o delicateță. Nu l-am văzut pe Hacik stînd de vorbă cu vreunul din ei. El se strecura pe cărările portului ca și cum ar fi fost singur pe lume, dar *madame* Pitpalac pretinde că în fundul unei magazii se petrec deseori sindrofii de familie. Pe Mașinka am remarcat-o, roșie și pistruiată ca și ceilalți, însă domnișoară care nu umblă cu picioarele goale și care-și păstrează o ținută de fată ce se crede frumoasă. Cu *madame* Pitpalac se salută, dintr-amîndouă părțile o înclinare delicată din cap și un zîmbet fin, și cred că le-a persecutat mult timp chestiunea care trebuie să salute mai întîi, iar acum fac tot posibilul să dea din cap în aceeași clipă.

Și iată că Mașinka păcătuiuse și ea în misterul vreunei magazii sau poate chiar pe pămînt, la jocul razelor de lună. Cu cine ? Hacik n-a vrut să ne spună decît vag : „Cu un parșiv“.

Faptul se întîmplase de multă vreme, nu se mai putea face nimic să se împiedice venirea copilului, ce avea să aducă rușinea familiei. De un mariaj care

să acopere păcatul nici nu putea fi vorba. Tipul o ștersese și nu aveai cum să-i dai de urmă. Și apoi, cum să aduci în casă pe un derbedeu ! „Cîte planuri îmi făcusem eu pentru Mașinka ! Îi cumpărasem o casă la Caverna și pusesem și ceva bani deoparte. Ce s-a ales din toate acestea !“

Ce triste aceste mărturisiri ! Dragostea lui Hacik pentru soră-sa spusă deodată ! Dar cum putuse strînge acești bani din leafa lui neînsemnată ? În cît timp și cu ce sacrificii ?

— Și acum trebuie să stau aici să păzesc pe Mașinka să nu-și facă seama și să-i viu în ajutor la ceea ce se va întîmpla. Aș vrea s-o ascund undeva, să nu afle nimeni. Dar unde ? Și ce vom face cu copilul ? Lumea e rea, băgă de seamă orice. *Madame* Pitpălăc trebuie să și fie în curent.

Ce prieteni trebuie să ne socoată Hacik că ne spune astfel de lucruri ! Și mai ales ce singur trebuie să se simtă !

— Și eu, care voiam să plec imediat. Niciodată n-am avut noroc !

— Unde să pleci ? Aveai intenția să ne părăsești fără să ne spui nimic ?

— Nici eu nu știam nimic pînă astăzi. Am primit o depeșă care m-a chemat la Ada.

• Hacik ne spusese odinioară, la o oră tot așa de melancolică, despre dragostea lui fără nădejde pentru o fată frumoasă, Ada. Cînd încercasem să-l consolez (cu ce argumente facile te mulțumești ca să consolezi pe alții !), „de ce nu încerci s-o uiți, căci nu te iubește“, mi-a ripostat : „ce-are a face, o iubesc eu !“ Ada îl chinuise, căci făcuse dragoste cu diferiți tineri, numai pe Hacik nu-l băgase niciodată în seamă.

— Acum te cheamă ? Asta înseamnă că te iubește. S-a prefăcut numai că nu te observă. Un mijloc de cochetărie, la care a renunțat imediat ce a văzut că te retragi dumneata.

— M-a chemat pentru că acum e bolnavă greu și are nevoie de mine. Dar ce-are a face ? Are toate drepturile.

Hacik nu poate să fie iubit, dar e necesar în timpurile de deznădejde. Ada știe să se folosească bine de generozitatea lui.

— Ce să fac ?

Întrebare pe care mi-o pun și eu deseori. Am egoismul să cred că numai în mine se petrec cataclisme.

Uneori, la Caverna, rămân singur în antreul de lângă bolnavă ; doamna Axente nu poate părăsi pe Viky, domnul Axente citește vreun ziar și fetele sînt duse după cumpărături. Și atunci fac pasiențe și sînt așa de nenorocit și încurcat în atîtea presupuneri, încît pun în reușita pasienței dovada vreunui mic amănunt din existența trecută a Ioanei (de pildă, dacă a dat celuiilalt o anumită sărutare) de care n-am curajul să o întreb.

Întotdeauna sosim cu frică, după-amiaza, la Caverna. Ne temem de o veste proastă. Ne e frică să schimbăm vreo vorbă ca să ne spunem temerile, dar discutăm, pe măsură ce ne apropiem, tot mai molcom, tot mai distrat, ca o dată cu apariția primelor case ale tîrgului să ne întrerupem de tot. Tremurăm amîndoi. La colțul străzii de unde se poate vedea casa familiei Axente, ne înfiorăm să nu vedem doliu. Și apoi, după ce scăpăm de această groază, îmi mai spun încă în restul drumului : „De fapt, nici n-ar fi

avut timpul să puie doliu ! Poate s-a întimplat ceva de curînd !“ Şi cînd, în sfîrşit, doamna Axente, totdeauna prima la întîmpinare, ca şi cum ne-ar fi văzut că venim, ne anunţă spunîndu-ne : „Viky e la fel. Temperatura a fost 40 grade“, răsuflăm uşuraţi. Totuşi, moartea posibilă a lui Viky nu ne-ar apărea ca ceva cu totul neaşteptat. De la timpul cînd ne temeam să ne gîndim la aşa ceva pînă acum, cînd facem chiar unele aluzii, a trecut mult. Cînd sînt numai cu Ioana, în călătoriile noastre nocturne spre port mai ales, dacă nu pronunţăm chiar numele lui Viky, vorbim de moarte în general, mereu ca şi altădată, dar acum se simte că avem în noi o panică imediată. În noaptea miraculoasă, numai noi pe drumul pustiu, printre umbre, în apropierea mării prezentă în noi tot timpul, chiar cînd n-o vedem, discuţiile grave par la locul lor, şi spunem multe gînduri pe care ziua le ascundem cît mai bine ! Cîteodată, aceste generalităţi triste pe care le vorbim mi se par o impietate dacă mă gîndesc a doua zi la ele : am impresia că exploatez cazul lui Viky. Taina în care se săvîrşesc ele îmi măreşte impresia că fac un lucru nepermis. Alteori îmi iau apărarea : găsesc o dovadă că soarta lui Viky mă impresionează mult, indiferent de anumite clipe în care am convingerea că totul mi-ar fi egal. În Ioana probabil că se petrece ceva similar, dar ne e penibil să ne facem mărturisiri.

Cîteodată sînt cuprins de poftă de iniţiativă. Orice plan, cît de mare, nu mă înspăimîntă. Clădesc o viaţă fericită cu Ioana sau mă indignez împotriva atîtor trîndăviri, pricina tuturor necazurilor, în timp ce o lume întreagă munceşte şi nu mai are timp să se tînguie.

Sînt convins că-mi voi susține energia și că-mi voi pune în aplicare proiectele, cu toate că experiența ar trebui să-mi aducă aminte că nu e prima oară cînd sînt invadat de astfel de stări și că freamăt inutil.

Discut cu Ioana despre trecut, pe pridvorul casei familiei Axente. Am luat temperatura la ora 6 — mare — a fost doctorul, tot așa de evaziv, și, cum știm că pînă mîine nu putem avea nici o noutate în ceea ce privește pe Viky, putem să ne ocupăm puțin și de noi.

— Aș fi curios să știu cum s-au petrecut faptele în primele zile. A fost curînd după despărțirea noastră ?

— Vreo două luni jumătate.

— Mi-ai spus vreo trei luni.

Niciodată nu poate să-mi spuie ceva exact. E drept, nu ții minte exact decît ceea ce te interesează. Dar cu patimă luptam cu Ioana ca să aflu că între ei intimitatea a durat cu o zi mai puțin.

* — Reduci timpul ca să mă consolezi. Și cum a fost ? Tipul și-a pledat mult timp cauza ?

— Nici unul din noi nu bănuia nimic din ceea ce o să i se întîmple. Vorbeam literatură, artă. La un moment dat, a spus, tot cu ocazia unui subiect literar, cuvintele : „ei se doreau“. Deodată am tresărit amîndoi, ne-am întrerupt și am înțeles că se putea să ni se întîmple și nouă la fel.

— Numai tu iai hotărîrile dîintr-o dată.

— Atunci am aflat numai că lucrurile ar fi posibile. Hotărîrea definitivă am luat-o mai tîrziu.

— Cînd ? După o lună ?

— Cam o lună...

— A avut răbdarea să aștepte el atîta ? Și în timpul acesta ce făceați ? Discutați tot literatură ?

— Da... Dar mai stînjeșiți.

— Și la urmă ?

— La urmă m-a întrebant dacă vreau să mă dau lui.

— Te voia gratuit ! Nici măcar nu ți-a propus să te ia de nevestă ! O femeie nu se dă gratuit decît în două cazuri : cînd iubește sau cînd este o cocotă.

— Probabil că există și cazul meu, dar nu s-au priceput oamenii să-l puie în cazurile posibile. Nici n-am făcut observația c-ar fi trebuit să mă ceară de nevestă. Cum n-aș fi primit așa ceva pentru nimic în lume, de aceea probabil că nu m-am gîndit la procedeul lui.

— De ce nu te-ai fi măritat cu el ?

— Ai fi auzit tu.

— Mi-ar fi fost egal dacă aș fi aflat că te-ai măritat cu el sau că trăiești cu el. Sau chiar m-ar fi durut mai puțin dacă aș fi auzit că te-ai măritat cu el. Aș fi presupus atunci că m-ai părăsit numai pentru că nu-ți oferisem căsătoria și te-ai dus la altul imediat ce ți s-a ivit ocazia. Deci ai fi semănat cu toate fetele ce vor să se aranjeze, și nu m-aș fi chinuit din cauza ta sau n-aș fi fost invidios de norocul lui. Aflînd numai că ești metresa lui și cunoscîndu-ți temperamentul burghez, aș fi presupus că te-ai dat din dragoste. Ceva asemănător cu ce-ai făcut pentru mine odinioară. Și aș fi auzit și de asta, după cum aș fi auzit de căsătorie. Lumea e avidă să te ție în curent. Tu însuși căutai prilejul să-mi spui ce s-a întimplat cu tine.

— Îți închipui că vedeam în mine așa de clar ? E drept că voiam să-ți spun ce se întimplase și să-ți arăt că te stimez și nu te mint, chiar dacă în același

timp consideram că n-am nici o obligație față de tine.

— Dar n-o făceai și pentru el ? Îl vedeai ce puțin scrupule are, știai chiar că continuă să vie la mine ca și altă dată, foarte amical, și încercai să nu-ți apară laș, să-l reabilitezi. O faptă e urîță mai ales dacă n-ai curajul să ți-o susții. De fapt, cinismul de a-ți susține imoralitățile denotă un adînc instinct de moralitate.

— Poate și pentru al. Nu-mi surîdea să-mi fie atît de apropiat un personagiu dubios. Totuși, pot să afirm că el mă interesa extrem de puțin. Mi-era rușine să-ți tănuiesc hotărîrile mele. Mărturisindu-ți-le, mi se părea că fapta [mea] e mai puțin urîță. Și apoi, poate că de la distanță continuam lupta cu tine și voiam să mă consider învingătoare. În orice caz, voiam să aflu. L-am rugat de o sută de ori pe el să-ți spuie tot și n-a vrut. A pretins că nu e în stare să-ți facă inutul rău.

— Putea să nu mă fi înșelat de la început dacă nu voia să-mi facă rău.

— Așa sînt toți bărbații. Și tu ai face la fel !

Gîndesc : „Aș face la fel ? Dar cum să reflectez la ceva ce-mi este complet străin în clipa aceasta ?”

— Să-mi spuie el ! Îți dai seama ce oribil ar fi fost ? Ce umilîntă ! Din mărturisirea ta mă pot consola cu gîndul că totuși mi-ai păstrat stimă. Dar altfel ? Aș fi suferit îngrozitor ! Și mai ales, văzîndu-l ce cavalier se poartă, fiind sincer ! Aș fi suferit și dacă aș fi descoperit pe figura lui dispreț (avea dreptul să se răzbune, căci îl supăra gîndul că fusesese odată a mea și știa că nu m-ai uitat încă) sau dacă ar fi arătat milă. Iar tu absentă, fără să știi intențiile tale bune... Și ce trebuia să fac ? Să rîd, să mă prefac că știu totul de mai înainte ? Și apoi să continuăm

conversațiile noastre despre literatură ? Și peste câteva zile să mă viziteze ca de obicei ? Sau să primesc vestea ca pe o surpriză, să par un tont care habar n-avea de nimic ? Sau să plîng ? Să mă umilesc ? Să-l rog să te lase în pace ? Nu, hotărît, gîndul tău demonstrează că ești lipsită complet de orice umanitate. Instinctul singur, și nu demonstrația mea de acum te-ar fi putut învăța că e hain acest procedeu.

— Ce mare rol joacă orgoliul la tine !

— Asta e tot ce găsești să spui : vorbe, numai vorbe ! Dar vezi că tot sufletul meu țipă de durere. Dacă mă iubești, înduioșează-te. N-are nici o importanță de partea cui e dreptatea.

Și după o tăcere :

— Noroc că lașitatea lui m-a salvat. A fost mai blind el cu mine decît tu !

— Nici eu n-am avut curajul să ți-o spun în față !

— Fiindcă nu ai avut ocazia, dar mi-ai spus-o prima oară cînd m'ai întîlnit !

— Pretindeai că a fost cel mai frumos gest al meu și că pe el se sprijină toată dragostea noastră viitoare !

De ce vorbele cauzate de suferințe, deci cele mai autentice, se contrazic între ele ? Orice logică le lipsește. Poate că în momentul suferinței vorbele ies la întîmplare, nu trebuie să pui mare valoare pe sensul lor. Uneori întrebuițezi numai interjecții. Eu o surprind deseori pe Ioana contrazicîndu-se cu toate că se chinuie veritabil. Ioana, dacă ar fi mai calmă, n-ar putea să facă aceleași constatări asupra mea ?

— Am acceptat ca totul să se petreacă iute, să nu mai prelungesc o situație turbure.

— Și pînă în ziua aceea nu te sărutase, nu te mîngîlase, nu pătrunsese cît mai adînc sub hainele tale ?

— Tu știi cum se face întotdeauna. De ce mă chinui ?

— Eu te chinui pe tine ? Povestesc numai ceea ce tu ai înfăptuit !

— Poți face unele lucruri, dar nu poți vorbi despre ele !

— Asta e bun pentru mediocri.

— Cu o zi înainte, mi-aduc aminte, eram singură în toată casa. Ți-am luat scrisorile și le-am recitat încet pe toate. N-am găsit un rînd care să-mi arate că mă iubești și să mă oprească din drumul meu. Nu-mai grabă, preocupări străine de mină sau cîte o declarație convențională, pusă acolo din jenă de a trimite o scrisoare prea rece. Una cîte una le-am aruncat în foc. Aruncam în foc întreg trecutul meu de îndrăgostită. La urmă, ca o încheiere, ți-am distrus fotografia.

Fotografia mea, care mă reprezenta „frumușel, elegant, făcut să epatez pe domnișoare“ (tot vorbele Ioanei) și acum arzînd pînă la scrum !

— A doua zi m-am dus cu el !

— Ai fost în stare să te duci cu el, special pentru act ? Și în momentele mele de speranță nebună, îmi spuneam : „Poate că nu s-a întîmplat nimic, căci nu au avut unde“. În casa ta sînt rude, la el la fel, și e imposibil să-ți propună să mergeți la hotel. La noi a fost norocul că locuiai singură pe atunci. Iar gesturile de la început sînt oribile dacă n-ai dragostea care să le susție și decorul, pentru clipa aceea, favorabil. Să nu trebuiască să pregătești nimic. Cu propuneri explicite nu se procedează decît cu fete versate în amor.

Ce copil am rămas ! Ca să nu spun vorba care mi se potrivește : ce naiv ! Am ajuns așa de mare și așa de complet lipsit de orice experiență a vieții !

— Și în ziua aceea... (ce voi fi făcut eu în ziua aceea) s-a terminat tot ?

— Nu încă. Mergeam amândoi pe stradă și vedeam eu groază că mă duce tot spre hotelul unde ne întâlnisem și noi. De la un colț al străzii am început să plîng și m-am întors spre casă, în goană. El se ținea după mine și tot cerea explicații. Ce ușor pricepea unele chestiuni dificile, din cărțile cele mai subtile, și ce străină îi era o problemă de viață. A doua zi am pornit iarăși. Ca în La Fontaine : „*Les voilà donc derechef en chemin*“... I-am pus condiția să nu mă mai ducă tot acolo, și el a fost încântat că nu i se strică socotelile, așa cum crezuse un moment, și că totul n-a fost decît un capriciu de femeie. Dar, după ce am plecat, a devenit foarte incurcat. Nu cunoștea decît locul acela, nu mai știa unde să mă ducă. Este foarte timid — timiditatea la astfel de oameni apare grotescă, nu mai păstrează nimic din prospețimea ei — cu toate laudele lui și povestirile prin care pretinde că a făcut toate poznele din lume. (Ioana arătînd că-i cunoaște caracterul și sugerîndu-mi intimitatea lor !) Mă ducea pe o mulțime de străzi necunoscute, pretinzînd că cunoaște o adresă sigură și discretă, dar, de fapt, ca să mai amîne. Eram ostenită, disperată, iar el în fața fiecărui nou hotel îmi spunea că : „Aici nu putem intra, dar mai avem puțin“. În sfîrșit, în fața unui hotel nou i-am pus condiția : „Acum ori niciodată !“

L-am văzut bicisnic, ezitînd caraghios, încercînd încă să ridă și să glumească, și am urcat eu scara ca să întreb, lăsîndu-l pe el să aștepte în stradă pînă ce l-am chemat. După o jumătate de oră plecam ! Eram

în sfârșit calmată, aproape fericită. Se îndeplinise fapta scîrboasă, situația se clarificase, începeam în sfârșit viața mea nouă, cu toate riscurile ei. (Calm pe care ți-l dă vreo rudă apropiată, care, după ce se zbate să moară îndelung, în sfârșit moare. Cu toate că în viață, oricît de bolnavă ar fi fost și condamnată de medici, tot mai era o vagă speranță de salvare).

— Cred însă că chiar de atunci îți [dădeai] seama perfect de toată persoana lui, indiferent dacă nu era încă cu nimic vinovat față de tine.

— Știam totul cu precizie, căci nu m-am înșelat niciodată asupra lui. Voiam numai să mă mint, ca să nu apară dezastrul meu în toată tristețea. Poate că este la fel cu toți, dar, neîubindu-l, nu-i găsesc nici o scuză, în timp ce spre tine trimeteam toate învinovățirile și scuzele. El îmi este complet indiferent și n-aș mai vorbi de el dacă tu nu m-ai întreba. Și mă doare ce s-a întîmplat numai pentru că te doare pe tine. În brațele tale uit complet tot ce-a fost urît. Ne-am regăsit, sîntem siguri că ne înțelegem perfect. Sîntem tineri, nu este prea tîrziu pentru a ne construi o nouă fericire. Marea, cea mai perfectă lucrare a naturii, ne este în preajmă, dîndu-ne mereu noi spectacole admirabile. Trebuie să voim să fim fericiți. Oare Viky este într-adevăr așa de bolnavă ?

Am întîrziat, toată Caverna e în întuneric, numai de la fereastra bolnavei vine o lumină slabă, arătînd că acolo se petrec ciudățeni. Domnul Axente nu se mai vede în antreu făcînd pasiențe, probabil s-a dîs la culcare. Roza a dispărut în camera ei. Doamna Axente poate că a ațipit puțin lingă bolnavă. O iau pe Ioana de braț, o strîng bine, și încet, prin liniște și umbre, fără să mai spunem nici o vorbă, ne îndreptăm spre mare.

Ce încet trece timpul ! Gestul meu de a mă uita mereu la ceasul de la mână a devenit un tic. Nu mai avem posibilitatea unei discuții lăsată în voia ei căci mereu trebuie să ne aducem aminte că se apropie ora uneia din noile noastre îndatoriri. Dimineata, Ioana nu poate să stea fără grijă la plajă, căci e gospodină. După-amiază, la patru, trebuie să plecăm. Apoi, la Caverna, așteptarea doctorului, care întîrzie regulat, și ora plecării îndărăt. Avem deci multe ocupații, dar, tot așteptîndu-le pe fiecare să le vie rîndul, sîntem nerăbdători. Odinioară, cînd n-aveam nimic de făcut, lăsam să treacă ziua, lîncezînd la soare. Acum împărțim fiecare clipă, și cu uimire am observat că de la îmbolnăvirea lui Viky abia dacă au trecut două săptămîni. Parcă am avea un drum greu de mers și, după o imensă oboseală, am constata că n-am ajuns încă la jumătate. Atmosfera portului nu mai este așa de obsedantă pentru mine. Cunoscînd prea bine fiecare ungher, nu mai pot să-mi dau seama de multe nuanțe, totul a devenit banal, și uneori sînt așa de plictisit, încît mi se pare că nici mai tîrziu, după ce mă voi despărți de aceste locuri, n-o să mă gîndesc cu nostalgie la ele, oricît aș ști că am avut dese momente de puternică emoție. Preocupările noi cu ocazia bolii lui Viky au făcut imposibilă vreo meditație mai îndelungată asupra colinelor uscate sau a mării. Gelozia și dragostea mea se integraseră perfect cu legănarea mării, se complectau parcă. Ce se petrece cu Viky nu are nici o legătură, și deseori, cînd vin pe ponton cu intenția să stau cît mai mult, sînt întrerupt de gîndul ca să nu uit să duc vreun pachet doamnei Axente, așa cum fusesem rugat.

Așteptam cu încordare să treacă timpul, să scăpăm de situația asta turbure atît de obositoare. Ce va aduce ziua de miine ? Moartea lui Viky sau vindeca-

rea ei ? Primul caz ar constitui un dezastru, în al doilea, Viky ar redeveni grațioasă și neînsemnată și eu aş aştepta cu nerăbdare să mă descotoresc de ea. Ființa ei n-ar mai putea să-mi furnizeze nici o reflecție profundă. Oricum ar fi, mai târziu voi regreta clipele actuale de trăire intensă pe care fac toate eforturile să le alung.

Aștept să treacă timpul, căci așa sîntem predestinați. Și la urmă, bătrini, bolnavi, cu moartea alături, constatăm că nu mai putem opri timpul în loc.

Ce încet trec zilele și ce repede trec anii !

Și dacă ar muri Viky ?

Gîndul acesta îmi vine uneori chiar dacă nu ia o formă netă și n-am curajul să-l mărturisesc întotdeauna. Nu trebuie, cînd vrei să te reprezînți în fața oamenilor, să-ți dăruiești virtuți, ca să capeți elogii pe care nu le meriți și nu ți se potrivesc. Ca și cum ai înșela lumea, într-o țară străină, că ești autorul unei cărți celebre din țara ta sau că te tragi din vreo familie însemnată și te-ai bucura tu singur de minciună. Toată truda trebuie să-ți fie să te cunoști cît mai exact și să nu porți cu tine, toată viața, pe un străin. Eu surprind în mine în prima clipă, în fața unei nenorociri, o salvare. Și numai mai pe urmă îmi pare rău. Fac această declarație cu riscul ca ea să fie o micime personală și nu un joc psihologic obișnuit pentru cei mai mulți oameni, care trec ca foarte de treabă. Nu mă îndoiesc că dacă ar muri Viky, aş avea în primul minut o bucurie și la fel procedez și cînd mi se întîmplă mie însumi ceva rău, cînd, de pildă, nenorocul îmi spulberă în mod stupid un plan la care lucrasem cu crîspății timp îndelungat. Asta înseamnă că din pesimismul meu temperamental trag satisfacții. Am uneori o stare sufletească asemănătoare cu

a copilului care se amuză să omoare o muscă, îi rupe pe rînd și fără să se grăbească aripile, apoi picioarele și la urmă capul. Cred că instincte similare se găsesc în orice om. La mine iau forme oribile. Și acum îmi imaginez moartea lui Viky, prelungesc scena și-mi multiplic detaliile, ca să nu-mi epuizez prea repede spectacolul. Asta nu mă împiedică să fiu terorizat zilnic de această posibilitate și aș face tot ce e posibil ca să împiedec această moarte, așa de adînci sînt scrupulele săpate în mine de educație. Dacă ar muri Viky ? S-ar duce importanța doamnei Axente ! Ar căuta să se despăgubească din plin, în cele două zile pînă ce merge la mormînt. Ar face tot ceea ce se obicinuieste, fără să uite un detaliu. Chiar ar inventa, ca să îmbogățească decorul și să-și găsească ocupație. Ar reuși să fie peste tot locul în același timp, și lîngă mort, și lîngă noi să ne consoleze ; prin camere dînd ordine și făcînd mereu noi aranjări, iar în oraș după cumpărături. Ce haine de doliu ar purta ! Ce voaluri ! Sînt convins că indiferent de truda ei imensă de femeie de treabă, care vrea să salveze pe Viky, a întrezărit hainele negre pe care le va purta cu toată presanța (după cum ca fată, cosînd de dimineată pînă seara pentru gospodăria grea întrezărea vreun prinț din poveste venind să-i ceară mîna). Moarta va fi așezată în antreul din mijlocul casei. E loc mai mare acolo, și poate încăpea cît mai mult public. Viky va fi gătită cu rochiile cele mai elegante și la față va apărea frumusică, roză, așa cum o cunoscuse toată lumea.

Căci a îngrijit doamna Axente de toate și e încîntată de surpriza pe care a putut-o face tuturor, tăcînd numai pentru ea mîndria ei mare : tot ce-a lăcrat ca să refacă pe Viky. Va reflecta la fiecare vizitator în parte : „Priviți-o ce superbă este ! Parcă

n-a zăcut atîta vreme !“ Ca și cum Viky de-acum s-a înțepenit pentru totdeauna în această frumusețe, astfel va vizita spațiile interplanetare, și viermii nu vor începe travaliul lor de alterare. Împrejurul lui Viky, flori multe, toată Caverna a fost epuizată de flori și puse în valoare, pentru ca fiecare să fie văzută. La un capăt, loc pentru colive și lumînări, iar în preajmă, cît mai mulți musafiri. Să vie toți cei ce au cunoscut pe Viky. Și cunoștințele ei mai vagi sau ale doamnei Axente. Și chiar străinii. Toți n-au decît de cîștigat văzînd o fată așa de frumoasă, de care doamna Axente poate spune cu mîndrie : „Este nepoata mea !“ Ca să nu se întîmple încurcătură, oamenii să intre pe o parte și să iasă pe alta. Și doamna Axente se gîndește cu emoție că așa a citit în ziare că s-a făcut la regele Carol I. O să avem lume multă, de asta nu trebuie să ducem grija. Moartea unei fete așa de frumoase se întîmplă foarte rar la Caverna. Gîngășă, bună, surizînd tuturor. Iar intimii vor avea o cameră alăturată, preparată special, unde vor putea sta mai multă vreme, comozi, fără să se amestece cu poporul. Domnul Axente va face onorurile. Va fi îmbrăcat în redingotă. Nu și-a mai purtat redingota de la nuntă, adică de 30 de ani. Îi ședea foarte bine atunci. A fost strînsă în naftalină, desigur că-i tot așa de perfectă, dar trebuie scoasă din vreme la aer. Numai dacă, cu reumatismele lui, n-ar fi prea bolnav în ziua aceea. Se va face cum va fi mai bine, nu te poți împotrivi soartei (și doamna Axente, după ce asistasese în gînd la moartea lui Viky, abia acum, cu ocazia reumatismului domnului Axente, constată că nu te poți împotrivi soartei). Bineînțeles, printre primii vizitatori, *madame* Pitpalac pozînd ca totdeauna în persoană remarcabilă, cu toate că probabil nu mănîncă decît o dată pe zi acasă. Domnul Jianu nu va

veni decît o jumătate de oră mai tîrziu. Aşa cer convenienţele, ca nu cumva lumea să bănuiască ce se petrece între ei. Ca şi cum lumea nu a văzut totul de la început. Ce diferenţă e între ei doi ! Pe cît e *madame* Pitpalac de agitată, de bună de gură, de voluntară, pe atît domnul Jianu este moale, timid, incapabil să spuie o frază pînă la capăt. Fără îndoială, ea s-a agăţat de capul lui ! L-o fi dezbrăcat ea, căci lui trebuie să-i fie ruşine să se dezbrace în faţa unei femei. Trebuie să-l fi găsit fecior. Poate că nici nu ştia bine ce se întîmplă între o femeie şi un bărbat ! I-a explicat *madame* Pitpalac ! La urma urmei, n-au decît să facă după pofta lor. Tot erau singuri pe lume, şi, de altfel, domnul Jianu e mai îngrijit, mai periat. Orice se poate spune despre *madame* Pitpalac, dar e bună gospodină. N-ar putea veni la înmormîntare şi domnişoara Lidia ? Ar fi chiar obligatoriu, oricît de mare boieroaică s-ar ţine. Trebuie să aibă recunoştinţă către Sandu, şi Sandu a fost intim cu Viky. De la moară pînă aici nu sînt decît doi kilometri. Trebuie să vie neapărat, chiar dacă n-a văzut-o încă nimeni ieşind din casă. Nu poate scăpa cu un bilet de condoleanţe. În momente grave se cunosc prietenii, şi Sandu şi Ioana au nevoie de prietenia ei. Hacik nu arată prea elegant, dar va fi nevoie de dînsul. Cunoaşte bine Caverna şi va putea face multe servicii, fără să mă mai ostenesc eu. Ce-ar fi oare dacă ar cînta din vioară la căpătiul lui Viky ? Atunci, cînd se va aduna toată lumea ? Ar fi un păcat ? Dar ce impresionant !...

Îmi imaginez toate gîndurile doamnei Axente. N-am nici o probă că în capul ei se petrece tocmai aşa, dar cunoscîndu-i firea romantîioasă şi rolul prim pe care îi place să-l joace în tîrguşorul ei (face parte din mai multe comitete, care n-au decît păcatul

că nu sînt de nici un folos) e precis că în capul ei se petrece sau se va petrece așa. Asta n-o împiedecă să fie o femeie foarte de treabă, să fi slăbit cu două kilograme de cînd o îngrijește pe Viky, să nu mai aibă oră de somn și nici timp măcar ca să se spele cum trebuie, iar noaptea nu poate să se dezbrace complet ca să se odihnească în așternut. În timp ce eu, cel care ironizez, nu sînt în stare de astfel de sacrificii și, în cazul morții lui Viky, m-aș ascunde pe cît mi-ar fi posibil, ca să escamotez toată acea situație penibilă și m-aș jena tot timpul de gesturile convenționale ale celorlalți. Și dacă doamna Axente și-ar arăta prea multă importanță, poate că nu m-aș putea opri, cu toate că moarta ar fi alături, s-o pedepsesc cu vreo mică răutate. Dar numai imaginînd acest spectacol și descriind-o pe doamna Axente în toate transformările ei posibile la o ocazie gravă, chiar dacă aș imagina realități, nu dau dovadă de incapacitate de a simți o durere mai multă vreme fără întrerupere? Cine va suferi mai mult de moartea lui Viky, eu sau doamna Axente? Multă vreme după aceea, doamna Axente va povesti la vecini, în toate amănuntele, ceea ce s-a întîmplat, va reface boala lui Viky și apoi dispariția și punerea în mormînt, clipă cu clipă. Iar eu voi cugeta asupra morții, a dezastrului iremediabil al tuturor planurilor și la ceea ce mi se pregătește mie. Și unul și celălalt vom exploata pe Viky.

Pe cer, un șirag de berze. *Madame* Pitpalac glumește : „A venit toamna, se duc sezonistii !“

Preocupați cu boala lui Viky, care ne ține jumătate din fiecare zi la Caverna, Ahmed nu mai are pentru noi importanța de odinioară. Noaptea ne întoarcem obosiți, copleșiți de soarta lui Viky și de discuțiile noastre de pe drum, și-l găsim adormit pe

covor, în camera mea. Îl las acolo. Dimineăta abia îl mîngîi, căci mă grăbesc să mă duc la mare, în fața căreia sînt la fel de artificial, căci nu mai am timpul de singurătate la marginea ei. Și dimineăta, cînd căldura e mereu mai puternică, n-ai gustul melancoliilor. Azi îl găsim pe Ahmed ușor amortit, parcă bolnav, și de-abia astfel ne aducem aminte de el. Ahmed fusese amator de toate trîndăviile, dar la ocazii și foarte vioi, cu ochii rotunzi privind tot ce se petrece în jurul lui cu curiozitate, jucîndu-se cu vreun canaf și fugînd cu coada în vînt prin uingherele camerei. Acum nu se mișcă de la locul lui (cînd mă îmbrăcam totdeauna mi se încurca printre picioare), nu toarce dacă îl mîngîiem, nu atinge laptele pe care i-l întindem, ne privește nenorocit. Glumesc, dar nu mai pe jumătate :

— Trebuie să chemăm pe doctorul Petroff să-l examineze.

— Pățește ca și Viky.

— Ce improtanță ar avea pentru noi boala lui dacă Viky ar fi sănătoasă ! Și acum de-abia avem timpul să-l observăm. Ce s-ar mai agita Viky pentru el ! Chiar ar fi în stare să cheme doctorul, să-l examineze. Am fost niște ingrați cu Ahmed, nici nu l-am mai băgat în seamă. Ai observat ce mare s-a făcut ? Cavaler adevărat ! Nu trebuie să-l închidem în cameră, poate din cauza asta tînjește.

Îi luăm coada și i-o întindem, ca să ne amuzăm puțin, căci nici eu, nici Ioana nu credem prea mult în boala pisiului.

În astă seară, întorcîndu-ne de la Caverna, am vrut să mai întirziem pe ponton. Dar la capătul pontonului, pe neașteptate, s-a ivit o umbră : domnișoa-

ra Țurai. Prezența ei ne-a schimbat dintr-o dată toate gândurile.

În fața casei, lângă rîuleț, Ioana îmi spune : „Ți-aduci aminte cum dădeai de mîncare gîștelor ?” Uitasem gîștele ! Mă amuzasem zilnic cu ele. Parcă istoria aceea s-a întîmplat în alt an. Și cîteodată, cînd îmi apare iarăși în minte Ioana goală, căutînd satisfacții cu altul, mi se pare că nu s-a schimbat nimic.

În casă, Ahmed, și mai jalnic decît îl lăsasem, ne aduce aminte de boala lui. Îl uitasem de tot și eram pe punctul să mai întîrziem vreme multă pe ponton, și numai prezența domnișoarei Țurai ne-a alungat. Laptele din farfurioară a rămas neatins. Cînd îl mîngîiem, nu face nici o mișcare, dacă îl ridicăm puțin de laele de dinainte căde la loc. Nu mai ochii îi sînt tot așa de mari. Nu mai are însă nici o bucurie în ei. Vrasăzică, Ahmed e bolnav cu adevărat ! M-am revoltat și am început să țip, în timp ce lacrimile îmi veneau în ochi : „E oribil în aceste locuri păcătoase ! Mori cu zile ! Nu sînt decît doi doctori imbecili care să te îngrijească ! Dar pentru un animal mititel nici nu poți face nimic. Mi-a devenit viața aci insuportabilă. De-aș pleca odată !”

Luam instinctiv, ca pretext, boala unei pisici, ca să mă războiesc cu soarta pentru neliniștea în care trăim mereu din pricina lui Viky sau din pricina trecutului Ioanei. Poate ca să plec e dorința mea cea mai intimă, fără să mi-o mărturisesc nici mie, poate că vorbeam astfel numai din exasperare. După ce suportasem situații grave fără explozii (cuvintele, ca să lovească bine, trebuie să aibă și sonorități), acum țip din pricina unei pisici. Neg toată încîntarea ce pretindeam că o am în Caverna, în viața comună cu

Ioana. Măcar ridicolul situației ar fi putut să mă oprească.

A trebuit să veghez toată noaptea pe Ioana, nenorocită ca să încerc să o consolez.: „Nu trebuie să dai nici o importanță vorbelor spuse într-un moment de exasperare, văzînd atîta nenoroc !“

A doua zi, Ahmed puse capul pe o lăbuță și închise ochii. Dar încă respiră. Încercăm să-l dezmoțim puțin, să-i dăm lapte cu de-a sila, la urmă ne dăm seama că facem o barbarie gratuită. Așa stă, pînă ce plecăm la Caverna.

Parcă moartea a intrat în casă și s-a oprit o clipă să se odihnească lîngă culcușul mic, înainte de a porni la lucru.

Sărman pisic, care poartă tot atîtea mistere cu el ca și grațioasa Viky.

Cum îl vom găsi astă-seară ?

Ajunși la Caverna, am aflat că Viky a avut 39 grade de dimineată chiar, ceea ce nu i se mai întîmplase. Seara la 6 termometrul s-a urcat pînă la 41 grade.

Și aici moartea stă la căpătii ?

La înapoiere, vorbesc cu Ioana despre moartea lui Viky fără nici o sfială. Văzînd că Ioana suportă discuția cu destulă tărie, mă bucur, căci mă tem de mari disperări.

Ce tragedie pentru toți cei care o cunosc pe Viky ! Minunată fată... Niciodată nu ne-a supărat. Și rămîne aci pentru totdeauna, în acest pustiu ! Tocmai ca, căreia, îi plăcea societatea ! Ce amuzant se strecura printre tineri ! Ce trebuie să fie iarna aici !

Apoi ne aducem aminte deodată de Ahmed.

— Și pisicul ? Ce se va întîmpla cu el ? O fi murit ? Ce să facem cu el ? Să-l azvîrlim ? Unde ? Cum să

punem mîna pe el ? Să aducem un străin să-l ducă ? Atîta lășitate pentru Ahmed, al cărui suflet mi se păruse uneori apropiat de al nostru ! Să-i facem înmormîntarea mîine ? Cum să dorm cu un pisic mort în cameră ? Dar cum să dorm, chiar dacă îl ia cineva, numai cu gîndul că a stat mai multe ore mort în cameră ? Sau, indiferent ce s-ar face, numai cu gîndul că a murit ? N-am văzut niciodată un pisic mort. Ce să fac, Doamne !

Întîrziem cît mai mult pe drum, pe treptele casei, în fața ușii. Și imediat ce ne uităm pe deschizătura ușii, înțelegem : Ahmed a murit !

Pricepem că este o imensă diferență în a presupune moartea, oricît de serios ți-ar fi temperamentul, și între a asista la ea. Și pricepem că orice presupuneri, oricît de cumplite, facem despre moartea lui Viky, ele rămîn la suprafață, și nu știm nimic ce o să se întîmple cu noi, cu Ioana mai ales, în cazul unui deznodămînt tragic.

Ahmed, poate emisar al lui Viky în ținuturile sumbre... Ahmed ! Viky !

Ce păcat că n-am introdus religia și printre animale ! Nu pentru a asigura un loc în paradis sufletului lui Ahmed, căci sînt sigur că, dacă există vreun aranjament după moarte, pisicile, păsărelele și alte gîngănii vor fi instalate înaintea tuturor oamenilor. Dar aș fi dorit o înmormîntare pentru Ahmed făcută cu tot dichisul. Dacă aș fi trăit în Franța, în secolul al 17-lea, aș fi rugat pe La Fontaine să scrie o fabulă tristă, în care toate animalele ar conduce la groapă un pisic. Ar fi îndurerate foarte toate lighioanele pămîntului, și chiar și leul s-ar fi crezut obligat să nu lipsească.

Aşa, la miezul nopţii, eu singur a trebuit să organizez ceremonia. L-am găsit pe Hacik şi apoi, împreună, am trezit pe Cadîr. Într-un şervet am luat pe Ahmed şi ne-am urcat în barcă, eu, Ioana, Hacik şi Cadîr. Barca a lunecat uşurel pe ape, iar lumina lunii se revărsase pe toate ţinuturile. Hacik a început un cîntec de jale şi era aşă de transfigurat, că ai fi crezut că este în legătură directă cu tainele cerului şi ale mării. L-am aruncat pe Ahmed în apă. O imagine groaznică a apărut atunci, la care nu mă gîndisem, arătînd calitatea dubioasă a întregii scene, gusturile mele romanţioase şi farsa care se desprinde din emoţiile cele mai sincere : la lumina lunii, am văzut pe Ahmed plutind în voia valurilor, ca o muştrare de a fi organizat un spectacol din tragedia lui. Am spus lui Cadîr să lopăteze spre mal, să fugim de imaginea grozavă. Toată noaptea n-am putut să dorm, căci mi se părea că fiecare val care se zbatea sub fereastră ar putea să-l aducă pe Ahmed înapoi. Şi dimineţa mi-era frică, păşind pe plajă, ca nu cumva să-l fi aruncat marea pe nisip...

A doua zi m-am înţeles dintr-o vorbă cu Ioana, fără să mai fie nevoie de discuţiile obicinuite : mergem la Bucureşti ! Pregătirile au trebuit să se facă foarte repede, ca să nu pierdem trenul de la Bazar-gic, astfel că am făcut cu automobilul de mai multe ori naveta între port şi Caverna. Am plecat întii la Caverna, ca să spunem ce-am hotărît şi ca să fim siguri că nu există nici o împotrivire din partea familiei Axente. Nu s-a opus nimeni, numai au imaginat o altă combinaţie : eu cu Ioana vom pleca îndată, şi la Bucureşti vom alege spitalul, vom vedea pe doctor, vom tocni pe cei ce-aveau să ia pe bolnavă din gară. După o zi, aveau să aducă soţii Axente pe

Viky și vor găsi totul aranjat. Cu toate că Viky continuă să aibă temperatură, ne-a înviorat decizia noastră. Ne-am reîntors în port ca să facem în fugă bagajele, și noroc că vestea plecării noastre s-a răspândit imediat, și toți cușoscuții au venit să ne ureze drum bun, altfel n-ăm fi avut timpul să-i vizităm cu toate distanțele mici de aici. *Madame Pitpalac* s-a înființat cea dintii, și chiar ne-a ajutat la împachetat. Domnul Jianu asista și el mai la o parte cu un zîmbet plin de încurajare. Am descoperit lipsa lui Hacik, dar *madame Pitpalac*, cu o privire și-reată, ne-a spus misterios : „Lăsați-l în pace, s-a dus la Ada. Vine el îndărăt.“

De ce să vie îndărăt ? Din cauza Mașinkei sau pentru că-l expediază Ada ?

În schimb, Mihali, cafegiul, personagiul ursuz, s-a prezentat și a dorit toată sănătatea pentru Viky. Cum nu poți cunoaște pe oameni ! Ce anost ni se păruse !

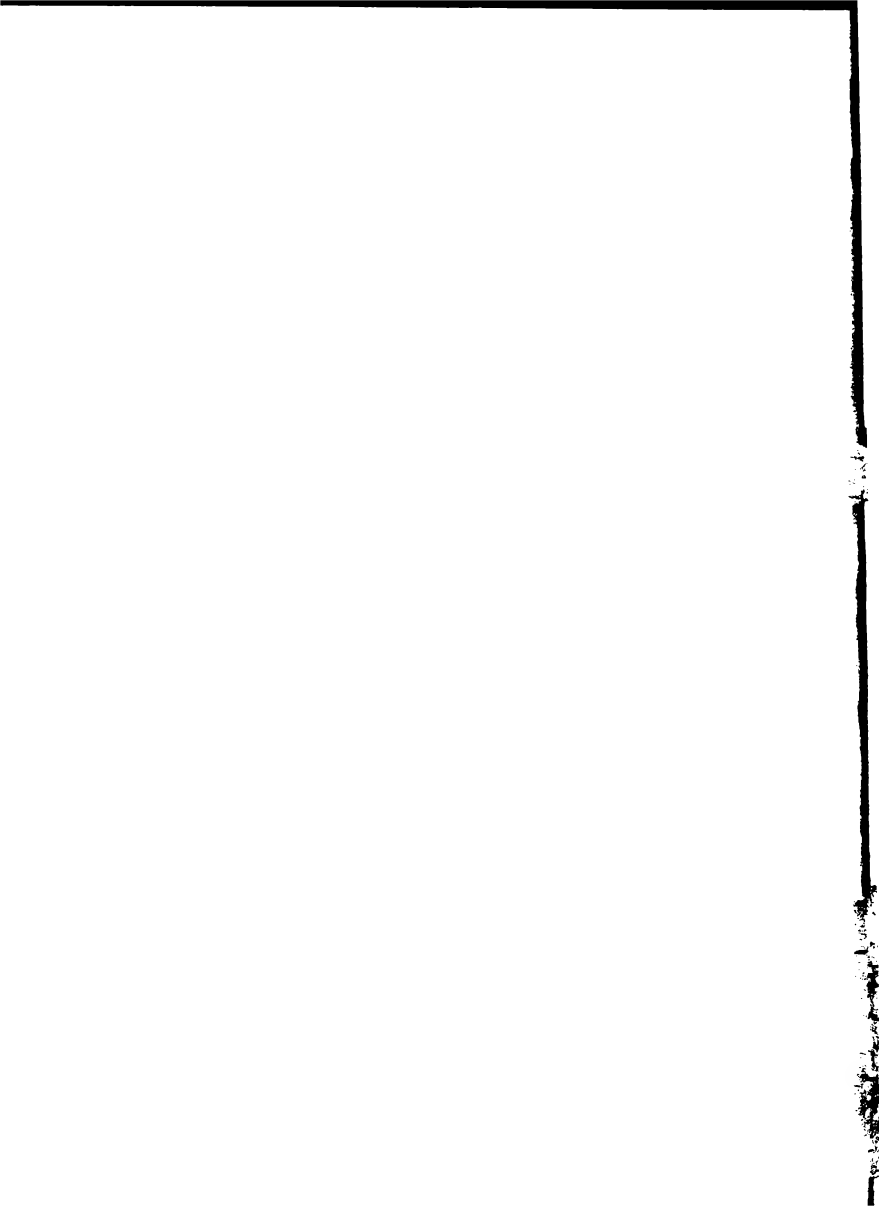
Speram să-mi iau rămas bun încet de la fiecare loc familiar. Numai întîmplător m-am uitat la mare. Pînă la șipotele ce făceau deliciile noastre nu ne-am adus aminte să ne ducem. Nici la ponton, nici pe plajă, nici printre magazii. Și acum repede, în fuga automobilului, spre oraș, pe un drum pe care vibrașem la fiecare casă în călătoriile noastre nocturne. Măgărușii, prietenii, acum ne indispun dacă împiedică drumul. Și împrejurul nostru geamantane prost făcute, patefonul cu plăcile și o mulțime de cutioare fără rost. Cîteva minute la familia Axente și mai departe, spre Bazargic. În sfîrșit, putem fi siguri că nu vom pierde trenul, căci mai avem la dispoziție tot timpul necesar. Lăsăm pe șofer să conducă în voia lui, și eu mă alipesc de Ioana. Ioana, pe care a obosit-o enervarea plecării, se odihnește, a închis ochii, doarme pe jumătate. În poziția aceasta, rezemată de

umărul meu, e fermecătoare. O fericire imensă mă invadează și vorbesc Ioanei, însă numai cu ochii, căci nu vreau s-o trezesc și mi-e frică să-mi aud vorbele.

Ioana, frumoasa mea iubită, s-au terminat toate necazurile, de acum vom începe o viață nouă. Vom aranja astfel existența ca să fim oameni întregi, vom risipi atmosfera artificială în care trăim. La București vom face pe Viky sănătoasă și apoi ne vom îngriji de dragostea noastră. Singuri pe lume, alături, cu atât mai puternici.

Ioana scințește, își întrerupe somnul :

— Am visat pe Ahmed...

CUPRINS

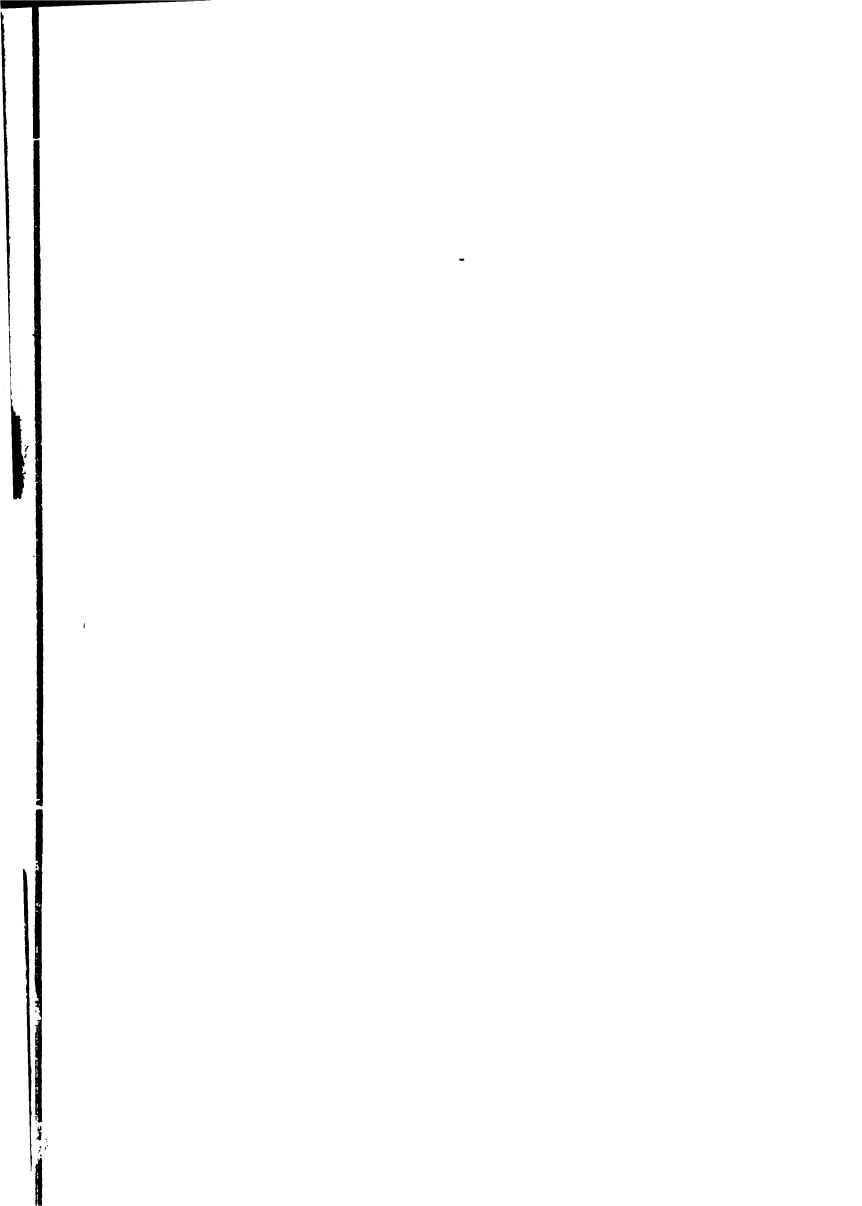
<i>Anton Holban sau „febrilitatea” ca artă</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XXXIII
<i>Notă asupra ediției</i>	LII
<i>O moarte care nu dovedește nimic</i>	1
<i>Ioana</i>	123

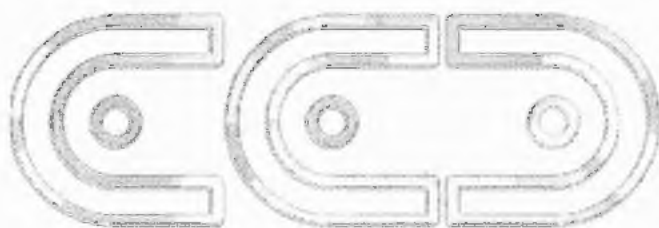
Lector ADRIANA CISMAȘ
Tehnoredactor VASILE CIUCA

Bun de tipar 07.01.1993
Coiți tipar 12,125

Apărut 1993

Tiparul executat sub c-da nr. 166 la
Societatea Comercială — Editură și Imprimerie
„Porto-Franco” S.A. Galați
B-dul George Coșbuc nr. 223 A
România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

